TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

TEK PARTİ DÖNEMİNDE YURTTAŞLIĞIN VE ÇOCUKLUĞUN İNŞASI: 1936-1948 YILLARI ARASINDA *ÇOCUK* DERGİSİNİN 23 NİSAN SAYILARI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Mine Rugancı

Ankara,2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

TEK PARTİ DÖNEMİNDE YURTTAŞLIĞIN VE ÇOCUKLUĞUN İNŞASI: 1936-1948 YILLARI ARASINDA *ÇOCUK* DERGİSİNİN 23 NİSAN SAYILARI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Mine Rugancı

Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı

Ankara,2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI

TEK PARTİ DÖNEMİNDE YURTTAŞLIĞIN VE ÇOCUKLUĞUN İNŞASI:1936-1948 YILLARI ARASINDA *ÇOCUK* DERGİSİNİN 23 NİSAN SAYILARI

YÜKSEK LİSANS

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	İmzası
1- Doç. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI (Danışman)	
2- Prof. Dr. Fatih Koçak	
3- Doç. Dr. Ruhan Yalçıner	
4-	
5-	

Tez Savunması Tarihi

06. 01. 2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı danışmanlığında hazırladığım "Tek Parti Döneminde Yurttaşlığın ve Çocukluğun İnşası: 1936-1948 Yılları Arasında *Çocuk* Dergisinin 23 Nisan Sayıları (Ankara.2020) " adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 04.02.2020
Adı-Soyadı ve İmza
Mine Kuganci

TEŞEKKÜR

Öncelikle, tez sürecinde sabırla bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı'ya gönülden teşekkür ederim. Söylediğiniz her kelime benim için değerliydi.

Savunmamda yer almalarından onur duyduğum Prof. Dr. Fatih Keskin'e ve Doç. Dr. Ruhtan Yalçıner'e değerli yorumlarından dolayı içtenlikle teşekkür ederim.

Elbette canım ailem, onlar her zaman yanımdalardı. Sabırla, özveriyle bana destek olmayı sürdürdüler. Bunun için hep minnet duyacağım.

Ve Furkan, ikimizin de bildiği ama senin dile getirmekten hep imtina ettiğin bir gerçek var. Sen olmasan bu tez de olmazdı. Her şey için teşekkür ederim, iyi ki varsın.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR i

İÇİNDEKİLER ii

GİRİŞ 1

1. MODERNLEŞMENİN GETİRDİĞİ: ULUS-DEVLET VE ULUS İNŞASI 9

1.1. Ulus-Devlet ve Ulus Fikrinin Doğuşu 9

1.2. Üst Kimlik Kurgusu: Biz Kimiz? 18

1.2.1. Ulusun Hayali Birlikteliği: Uluslaştırma Aracı Olarak Yayıncılık 19

1.2.2. Ulus İnşa Pratiği Olarak Geleneğin İcadı 25

2. ÇOCUK ESİRGEME KURUMU VE FUAT UMAY 30

2.1. *Çocuk* Dergisinde Çocuk Esirgeme Kurumu 30

2.2. Çocukların Koruyucusu Fuat Umay ve *Çocuk* Dergisi 59

2.2.1. Fuat Umay ve Propaganda Odağında Amerika Gezisi 59

2.2.2. *Çocuk* Dergisi ve Fuat Umay 67

3. TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN VE ULUSUN İNŞASINDA *ÇOCUK* DERGİSİ 75

3.1. *Çocuk* Dergisi ve Çocukluk 75

3.1.1. Çocukluk Kavramı 83

3.1.2. "Türk Çocuğu Senin İçin Yaşıyoruz": *Çocuk* Dergisinde Çocukluk 86

3.2. Tek Parti Dönemi Koşulları 91

3.2.1. Yoktan Var Etmek: Oyuncaklar 92

3.2.2. Kumbaralar: *Çocuk* ve Tasarruf 102

3.3. Sembollerin ve Anlamların İcat Edilişi 109

3.3.1. Ebedi Şef Atatürk ve Milli Şef İnönü 109

3.3.2. İcat Edilen Bir Bayram: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı 117

3.4. Makbul Yurttaşın Peşinde: Görevler, Terbiye ve İlerleme 133

3.4.1. Çocuk Yurttaşın Görevleri 133

3.4.2. Gürbüz Asker Türk: Beden ve Davranış Terbiyesi 141
3.4.3. Geç Modernleşmenin Getirdiği "Durmadan İlerlemek" 164
3.5. Türk Ulusunun İki Farklı Geçmiş İnşası: Osmanlı ve Orta Asya Tarih Anlatısı 177
3.5.1. Üst Kimlik Olarak Türklüğün İnşası 178
3.5.2. Atatürk: Bir Kurtarıcı Miti ve Öteki Olarak Osmanlı 185
3.5.3. Falakadan Modern Eğitime 203
SONUÇ 216
KAYNAKÇA 220
EK-1 240
ÖZET 242
ABSTRACT 243

GİRİŞ

16. yüzyılda toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerle birlikte ortaya çıkan modernleşme hareketi, beraberinde ulus-devletleri ve buna bağlı olarak ulusları ortaya çıkarmıştır. Modern bir olgu olarak anılabilecek olan ulus-devletleşme süreci imparatorlukların, feodal düzenin sonunu getirerek yeni bir birliktelik ve düzen doğurmuştur. Sınırları belli topraklarda, kültürü ve dili paylaşan ortaklık hissiyatına sahip, kimliğini tanımlarken *biz* ve *onlar* ayrımından beslenen ulus da bu modern düzenin temel unsurlarından biridir. Ulus-devlet ve ulusun varlıkları, bir inşa pratiğini gerektirdiğinden içine doğulan bir olgu değildir.

Tek Parti Dönemi olarak anılan 1923-1945 yılları arası, ulus inşa çabası izlerinin eğitimde, ailede, basılı yayında yani iktidarın resmi ideolojisinin üretildiği her alanda görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemin temel gayelerinden biri, yeni rejim için uygun yeni insan yaratılmasıdır. Çalışma kapsamında incelenen Çocuk Esirgeme Kurumu'nun dergisi olan *Çocuk*, ulus-devlet için makbul yurttaşın inşasında, etkin bir biçimde kullanılmıştır. Egemen olan seçkinlerin söylemlerinin hâkim olduğu içeriklerden oluşan dergi, ulusun ve bu ulusa uygun tahayyül edilen çocukluğun inşası sürecine dair veriler sunar. "Devletin ideolojik bir aygıtı" (Althusser, 2010) işlevini gören *Çocuk* dergisi, homojenleştirici ulus-devlet ve ulus olgusuyla, kenarda kalan çocuğun bir arada yer alışının bir örneğini de sunar. Bu çalışma, ulusun ve ulusun geleceği olarak görülen çocukluğun inşa sürecini toplumsal, siyasal, ekonomik bağlamla birlikte *Çocuk* dergisi üzerinden okumayı amaçlamıştır. Bu okuma, egemen olanın, çocuklara, aile ve kurumlara yani aslında toplumu oluşturan unsurlara olan bakış açısını kavramak açısından da önemlidir.

Derginin gelirinin sahibi olan Çocuk Esirgeme Kurumu, 1908 yılında Kırklareli'nde Himâye-i Etfâl Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Balkan Savaşı'ndan sonra etkinliklerine ara

veren cemiyet 30 Haziran 1921'de yeniden faaliyete geçmiştir ve 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir (Güneş, 2005: 141-142). *Çocuk*, köklü bir geçmişe sahip olan Çocuk Esirgeme Kurumu ile doğrudan bağlantılıdır[1]. Aynı zamanda, kurumun başkanı ve dönemin Kırklareli milletvekili olan Doktor Fuat Umay'ın, derginin sahibi sıfatını taşıması, *Çocuk*'un, dönemin resmi ideolojisinin benimsetilmesindeki gücünün önemli bir göstergesi olarak okunabilir.

Çalışmaya konu olan *Çocuk* dergisi, 1936-1948 yıllar arasında on iki yıl boyunca kesintisiz bir biçimde yayımlanmıştır. İlk sayısı 1936 İkinci Kânun / Ocak[2] ayında, son sayısı ise 19 Nisan 1948'de yayımlanan *Çocuk* dergisi, Birinci Teşrin / Ekim sayı 10 dâhil olmak üzere ayda bir olarak yayımlanırken, İkinci Teşrin / Kasım 1936 sayı 11 ile on beş günde bir yayımlanmaya başlamıştır. 1 Ocak 1937 sayı 15 ile birlikte ise haftada bir çıkmaya başlamıştır. Birinci Kanun / Aralık 1936'da yayımlanan 14. sayıda, bu değişim heyecanla duyurulmuştur:

> "Müjde
>
> En büyük şehirlerimizden, en ufak köy okullarına varıncaya kadar gördüğü çok değerli alâka ve sevgiye karşılık olmak üzre: 'ÇOCUK' 1937 yılı başından başlıyarak yeni bir baskı, yeni bir program ve çok zengin yazı ve resimlerle: HAFTADA BİR çıkmağa başlıyacaktır. Genç okullular! 'Çocuk' sizin öz derginizdir. Okuyunuz, ve çok okunmasına çalışınız. Bir nüshasının fiatı -eskisi gibi- 5 kuruştur" (*Müjde*, 1936: 7). [3]

[1] Çocuk Esirgeme Kurumu'nun dergi alanında ilk tecrübesinin *Çocuk* olmadığını belirtmek gerekir. Kurum, *Çocuk*'tan önce, Ekim 1926 ve Aralık 1935 arasında *Gürbüz Türk Çocuğu* adıyla basılı yayın alanında kendisini gösterir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden, Latin alfabesinin kullanılmaya başlandığı harf inkılabına kadar yayımlanan on çocuk dergisinden biri olan *Gürbüz Türk Çocuğu* (Konar, 2003: 5) 1936 yılında *Çocuk* adıyla, yeni harflerle yayın hayatına devam eder (Sarıkaya, 2012: 202).

[2] Derginin yayımlandığı ayların isimleri, bazı sayılarda eski Türkçe, bazı sayılarda ise yeni Türkçe ile kullanılmıştır. Çalışmada yer alan alıntılılarda mevcut ay isimleri orijinal halleriyle kullanılmıştır.

[3] Çalışmada kullanılan alıntılardaki mevcut vurgulara ve yazım yanlışlarına müdahale edilmemiş, orijinal halleriyle kullanılmıştır.

Uzun soluklu bir yayın organı olarak nitelendirilebilecek *Çocuk* dergisi, 12 sene ve toplam 492 sayı yayımlandığı için, çalışma kapsamının sınırlılığı açısından belirli bir örneklem seçilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, *Çocuk*'un 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile doğrudan ilişkili olan on iki sayı[4] ve bu sayılara ek olarak yayın yılları 1936-1948 arasında değişen otuz bir sayısı daha analize dâhil edilmiştir. 23 Nisan gününün özellikle seçilme nedeni ise bu sayılarda, okur çocuğa yönelik makbul yurttaş söylemlerinin yoğunlaşması ve kolektif bir kutlama günü olması dolayısıyla resmi ideolojik söylemin belirginleşmesidir.

Çalışmada incelenen toplam kırk üç sayıda belirlenen temalar ise Çocuk Esirgeme Kurumu, çocukluk, sembol ve anlamların icadı, makbul yurttaşın görevleri, beden ve davranış terbiyesi, geç modernleşmeyle beliren ilerleme ilkesi, üst kimlik olarak Türklük, öteki olarak Osmanlı ve övünülen geçmiş Orta Asya anlatısıdır. Bu temaların odağında ulusun ve çocukluğun inşası bir arada ele alınmıştır.

İncelenen sayılarda söylemlerin iç içe geçtiği örneklere rastlamak mümkündür. Örneğin, bir metinde hem militarist unsurlara hem de bir öteki olarak Osmanlı İmparatorluğu'na değinildiği görülmektedir. Bu durum, Tek Parti Dönemi'nde benimsetilmeye ya da öğretilmeye çalışılan söylemlerin bir arada bulunduğunu ve birbirlerini destekler bir biçimde ele alındığını gösterir. Çalışmada da bu bütünlük hali korunmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Batı'da yaşanan modernleşme hareketinin bir sonucu olarak ulus-devlet ve ulus kavramları tanımlanmıştır. Ulus kavramının temeli olan *biz* ve *onlar* ayrımını içerisinde barındıran üst bir kimlik kurgusuna değinilerek, Benedict

[4] Çalışmanın sonunda, kullanılan tüm sayıların açık künyesinin bulunduğu "EK-1" listesine yer verilmiştir. 23 Nisan Çocuk Bayramı gününde yayımlanmış, çalışmada incelenen on iki sayı ise şu şekildedir: 23 Nisan 1937 sayı 31, 22 Nisan 1938 sayı 83-84, 23 Nisan 1939 sayı 135, 23 Nisan 1940 sayı 186, 23 Nisan 1941 sayı 229, 25 Nisan 1942 sayı 275, 23 Nisan 1943 sayı 321, 17 Nisan 1944 sayı 372, 23 Nisan 1945 sayı 10, 22 Nisan 1946 sayı 38, 21 Nisan 1947 sayı 27, 19 Nisan 1948 sayı 27.

Anderson'un "Hayali Cemaatler" (2011) ve Eric Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" (2006) kavramsallaştırmalarının ışığında, basılı yayın, törenler ve semboller gibi çeşitli pratiklerin ulusun inşasındaki rolü tartışılmıştır.

İkinci bölümde *Çocuk*'un yayımlanmasında başat rol oynayan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne uzanan geçmişinden bahsedilerek, kurumun *Çocuk*'ta yer alan temsilinin analizi amaçlanmıştır. Yine bu bölümde Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı, Kırklareli milletvekili ve *Çocuk* dergisinin sahibi Doktor Fuat Umay'ın *Çocuk* dergisinde yer alan temsili incelenmiştir. Aynı zamanda, 1923 yılında gerçekleştirdiği Amerika gezisi ve gezide sıkça karşılaştığı propaganda çalışmaları, iletişim faaliyeti odağa alınarak ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, Orta Çağ'dan modernizme değişen anlamlara sahip, toplumsal bir olgu olan çocukluk kavramı üzerinde durularak, Cumhuriyet rejiminin çocuk tahayyülünün, *Çocuk*'ta nasıl yer aldığı incelenmiştir. Derginin içeriğinin, dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullardan bağımsız olamayacağı göz önünde bulundurularak, çocukla ilişkili pratikler arasında olan oyun, oyuncaklar ve tasarruf alışkanlığı konuları ele alınmıştır. Yeni rejimin benimsetme amacı güttüğü sembollerin ve anlamların icat edilmesi ise, mit kabul edilebilecek isimler olarak Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü etrafında ve rejimin, ulus olmanın, bir arada olma hissinin kaynaklardan biri olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı bağlamında incelenmiştir. Çocuk'a genel olarak hâkim olan didaktik ve pedagojik üslubun hakim olduğu anlatı içerisinde, rejimin, makbul yurttaşından beklediği görevler, beden ve davranış terbiyesine dair öğütler / öğretiler ve dönemin temel karakteristiği olan pozitivist bakış açısıyla ilerleme ilkesi tartışılmıştır. Son olarak, Tek Parti Dönemi resmi ideolojik söyleminin temeli olan, üst kimlik olarak Türklük, ötekileştirilen Osmanlı ve benimsenen Orta Asya inşası, unutma ve hatırlama pratikleriyle birlikte, modern eğitim ve falaka ayrımı da anılarak nasıl tamamlandığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Bir iletişim aracı olarak *Çocuk* dergisinin, ulus-devletin milliyetçi hislerle benimsenmesinde, yurttaş olma pratiğinin öğretilmesinde ve yerleştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Çocukluğun ve yurttaşlığın tanımlarının yapıldığı dergide, yeni rejimin oluşturmaya çalıştığı yeni / makbul yurttaşın, yeni geleneklerin ve tarih anlatısının, derginin hedef kitlesi olarak kabul ettiği ilkokul ve ortaokul çocuklarına nasıl sunduğunu incelemek önemlidir. Bir okul ve öğrenci dergisi olarak *Çocuk*, eğitimin ve çocuğun kesiştiği bir noktada yer alır. Aynı zamanda *Çocuk* dergisinin içeriğinde yer alan radyo ve tiyatro piyesleri de, dergiyi sadece basılı yayın alanında hizmet veren bir araç olmaktan çıkararak, dönemin farklı iletişim kanalları besleyen bir yayın organı olarak değerlendirilmesini mümkün kılar.

Bununla beraber ulusun ve çocukluğun inşası kavramlarını bir arada inceleyen çalışmaların azlığı dikkat çekicidir[5]. İlk olarak, sadece *Çocuk* dergisi incelenerek yazılan Bengi Cemre Dağıstanlı'nın "Çocuk Esirgeme Kurumu Dergisi 'Çocuk'ta (1936-1948) Toplumsal Cinsiyet Rejiminin İnşası" (Dağıstanlı, 2019) başlıklı yüksek lisans tezi

[5] Kısaca bahsedilecek olunursa, alandaki çalışmalardan biri, Güven Gürkan Öztan'ın aynı isimle kitabı da yayımlanmış olan doktora tezi "Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası" (2009) isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada, aralarında *Çocuk* dergisinin de bulunduğu, yayın yılları 1926-1939 arasında değişen on üç dergiyle beraber, ders kitapları, çocuklar için yazılan edebi metinler ve çocuk yetiştirilmesinde rehber olan eserler incelemeye dâhil edilmiştir. Çalışmasında, Batı'da ve Osmanlı'da çocukluk kavramından yola çıkan Öztan, Cumhuriyetin ilk yıllarında politik bir özne olarak görülen çocuğa atfedilen özellikleri, çocukluğun hangi kavramlarla inşa edildiğini ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Bir diğer çalışma ise, yine *Çocuk* dergisini, dönemin farklı yayınlarıyla ele alan Kübra Akbayrak'ın, "Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyalleşme Aracı Olarak Süreli Çocuk Yayınları (*Mektepli Gazetesi*, *Çocuk*, *Çocuk Sesi Dergileri Örneği*)" (2014) adını taşıyan yüksek lisans tezidir. Mehmet Önal'ın "Cumhuriyet Dönemi Halka Yönelik Politikalar İçerisinde 'Çocuk' 1923-1938" (2014) isimli tezi ise, çocukluk kavramını ele aldıktan sonra, çocuk politikalarına ve *Gürbüz Türk Çocuğu*, *Küçük Adam*, *Çocuk*, *Gelincik*, *Çocuk Duygusu*, *Cumhuriyet Çocuğu*, *Genç Kızılaycılar* isimli dergilerin kısa incelemelerine odaklanılmıştır. Bahsedilen tez çalışmalarına ek olarak, Erhan G. Ersoy tarafından yazılan "1930'ların Kültür ve Eğitim Anlayışının Çocuk Esirgeme Kurumu Neşriyatı Çocuk Dergisi'ndeki Yansımaları" (2005) isimli makalesi de *Çocuk*'un 1936,1937 ve kısmen 1938 yıllarına ait olan 84 sayısını, seçici-elemeyle, ulusal bilinç, milliyetçilik, yurttaşlık, medeni bilgiler, modernleşme, beden gibi çeşitli temalarla incelemiştir. Bu çalışmalarla beraber, doğrudan *Çocuk*'u incelemeyen ama dönemin dergilerini çalışma konusu edinen çalışmalar arasında: Yücel Gelişli'nin "Çocuk Dergilerinde Millî Kimlik İle İlgili Değerlerin Sunuluşu" (2013) makalesi, Doğan Duman ve Mustafa Doğdu'nun ortak makalesi "1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: '*Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu'* "(2010), Ebru Turanlı'nın "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Ulus İnşası Sürecinde Türk Çocuğu Tasarımı: Çocuk Sesi Dergisi" (2017) isimli makalesi, Elif Konar'ın yüksek lisans tezi olan "Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi'nin İncelenmesi (1926-28 Yılları)" (2003) çalışması, Sevcan Başboğa'nın "Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk" (2018) başlıklı doktora tezi sayılabilir.

anılabilir. Çalışmada ulus-devlet ve toplumsal cinsiyet bağlantısından yola çıkılarak, çocukluk, sosyal devlet kavramlarından bahsedilmiştir. *Çocuk*'un içeriği ise, militarizm, izcilik ve beden terbiyesi, temizlik, oyuncaklar, masallar, kız çocukları için sayfalar, dün ve bugün, hayvan sevgisi isimli temalarla kategorize edilerek incelenmiştir.

Tek Parti Dönemini, çeşitli dergilerin incelenmesiyle ele alan tez ve makalelerin dışında, ulus inşası sürecini, roman, piyes, ders kitapları, gazete gibi dönemin farklı kaynaklarından inceleyerek alana katkı sağlayan çalışmalardan da bahsedilebilir[6]. Örneğin, Esra Dicle Başbuğ'un, "*Resmî İdeoloji Sahnede: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*" (Başbuğ, 2013) adıyla kitap olarak yayımlanan "The Role Of The Theatre In The Construction Of State Ideology" (2010) başlıklı İngilizce doktora tezi, çoğunlukla çocuklar tarafından sahnelenmesi için hazırlanmış olan dönemin tiyatro oyunlarını sınıflandırarak, Kemalist ideolojinin inşa sürecine yaptığı katkıyı ele almıştır. Dönemin ders kitaplarının inceleme konusu yapıldığı örneklerden biri ise, İsmet Parlak tarafından yazılan, "*Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*" (Parlak, 2005b) adıyla basılan, "Türkiye'de İdeoloji-Eğitim İlişkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme" (2005a) isimli doktora tezidir. Dönemin ders kitapların biçimsel ve içerik analizleri üzerinden yürütülen bir çalışmadır.

Bu çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı özgün değer ise, *Çocuk* dergisi üzerinden, ulusun ve çocukluğun inşası sürecinin ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek, iletişim alanındaki bağlamı koparılmadan, derginin, dönemin inşa sürecine katkı sağlayan, dönüştürücü bir güç olduğunun açıklanmasıdır. Bu çalışmada, ulusun ve çocukluğun, icat

[6] Bu çalışmalara örnek olarak, dönemin romanlarını inceleyerek yapılan katkılar arasında, Kadir Dede'nin "Türk Ulusunun İnşa Sürecinde Romanın Rolü, 1923-1938" (2015) başlıklı doktora tezi, Fariz Yıldırım'ın "Millî Edebiyat Döneminde Ulusal Bilincin İnşası" (2019) doktora tezi ve M. Şerif Eskin'in "Cumhuriyet Türkiyesi'nde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri" (2017) başlıklı doktora tezi anılabilir. Dönemin gazetelerinin incelendiği örnekler arasında ise Ergin Sarı tarafından yazılan "Erken Cumhuriyet Döneminde Yerel Basın Yoluyla Türklüğün İnşası: Van Gazetesi Örneği (1939-1943)" (2017) isimli yüksek lisans tezi sayılabilir.

edilen kavramlar olduğu kabulünden hareketle, yeni rejimin bu kavramları, kendine uygun bir biçimde, iletişim araçları vasıtasıyla -çalışma özelinde *Çocuk*- çocuklara öğretilmesi ve içselleştirilmesine yardımcı olması için kullanması, derginin devletin ideolojik aygıtı (Althusser, 2010) işlevini üstlendiğini gösterir. Alana sunulan bir başka katkı ise, dönemin milletvekili, Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı ve *Çocuk*'un sahibi Fuat Umay'ın, propaganda kavramı ekseninde gerçekleşen Amerika yolculuğunun iletişim alanına olan etkilerinin incelenmesidir. Bu yolculukta özellikle propaganda ve basılı yayının önemi hakkında edindiği tecrübelerle, derginin, hem devletin resmi ideolojisinin aktarıcısı rolünü hem de Çocuk Esirgeme Kurumu için bir halkla ilişkiler aracı olarak da kullanılmasını pekiştirmiştir. Bu veriyle, *Çocuk* dergisinin, yeni rejim için makbul yurttaş ve çocukluk inşası sürecine olan katkısının yanı sıra, Çocuk Esirgeme Kurumu için bağış, etkinliklerin duyurulması, tanıtımların yapılması gibi çabalar için de kullanılan önemli bir iletişim organı olduğu söylenebilir.

Çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ise, nitel bir araştırma tekniği olan doküman analizidir. Yazılı ve basılı belgelerin veri kaynağı olarak, sistemli bir şekilde incelenmesini kapsayan bu yönteme belgesel gözlem, doküman metodu ya da tekniği adı da verilir (Metin, t.y.: 2). Araştırmanın birinci adımı olarak, Ankara Milli Kütüphanede *Çocuk* dergisinin 11 cilt ve 492 sayıdan oluşan, orijinal dokümanlara ulaşılmıştır[7]. Ardından dokümanlar, yine Milli Kütüphane arşivinde bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun broşür, okul ve öğrenci kitabı olan farklı yayınlarıyla değerlendirilerek[8], ulus, ulus-devlet, çocukluk, Fuat Umay ve Tek Parti Dönemi üzerine çalışılan ikincil kaynaklarla birlikte analiz edilmiştir. Birincil kaynaklardan elde edilen verilerin analiz sürecinde ise, örneklem seçmek ilk adımı oluşturmuştur. Çalışmada 23 Nisan Ulusal

[7] Ankara Milli Kütüphane arşivinde yapılan araştırma sırasında bu ciltler arasında sadece 23 Nisan 1939 yılında yayımlanan 135. sayıya ulaşılamamıştır. Bu eksik sayının çalışma açısından önemli olduğu tespit edilerek, Nadir Kitap isimli çevrimiçi kitap alışveriş sitesinden temin edilmiştir.

[8] *Çocuk Dâvamız* (1944), *Annelere Öğüt* (1935), Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan *Atatürk* (1943) ve İlyas Sınal ve Kemal Kaya'nın yazdığı *Okulda-Evde-Açık Havada Neler Oynıyalım?* (1943) kitapları çalışmaya dâhil edilen yayınlardır.

Egemenlik ve Çocuk Bayramı sayıları temel alınmış olsa da, araştırmanın verisinin zenginleştirilmesi açısından farklı sayılar da araştırmaya dâhil edilmiştir. Örneklem, rastgele olmayan bir biçimde, derginin içeriğinde yer alan, rejimin çocuk ve çocukluk kavrayışını yansıtan görev tanımları, beden ve davranış politikaları, kutlama günleri -23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos gibi-, milliyetçi-militarist unsurlar, ötekileştirilen Osmanlı, kadim atalar olarak görülen Orta Asya Türkleri temalarıyla belirlenmiştir. Böylelikle dönemin kültürünü, toplumsal yapısını, politik ve ekonomik koşullarını aydınlatacak temalar analize dâhil edilmiştir.

1.MODERNLEŞMENİN GETİRDİĞİ: ULUS-DEVLET VE ULUS İNŞASI

Çalışma kapsamında incelenen, dönemin önemli kitle iletişim araçlarından biri olan *Çocuk* dergisi, Tek Parti Dönemi'nde ulusun ve ulusun arzuladığı çocukluğun inşasında etkin bir biçimde kullanılan bir kaynak olarak kabul edilebilir. Yeni kurulan rejimle beraber oluşturulmaya çalışılan yeni insan / yurttaş durumu incelenirken, öncelikle modernleşme ile ortaya çıkan ulus-devlet ve onunla birlikte oluşan ulus kavramlarının izini sürmek gerekir. Bu amaçla çalışmanın bu bölümünde öncelikle ulus-devlet ve ulus düşüncesi irdelenmiştir. Sonrasında ise yayıncılık sayesinde bir cemaat olunduğuna vurgu yapan Benedict Anderson'ın "Hayali Cemaatler" (2011) kavramı ile ve kadim bir ulus olmanın anlamını taşıyan Eric Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" (2006) kavramsallaştırmalarından yola çıkılarak ulusun nasıl tasavvur / hayal edildiğine ve / veya inşa edildiğine dair kuramlara değinilmiştir.

1.1.Ulus-Devlet ve Ulus Fikrinin Doğuşu

16. yüzyılda başlayan düşünsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelerle ortaya çıkmaya başlayan modernleşme süreci, Avrupa'dan doğan, feodalizm sonrası yeni bir siyasal-toplumsal düzen olan ulus-devlet yapısının oluşmasına önayak olmuştur.[9] Kapitalizmin gelişmesi, burjuvazinin yükselişi ile ortaya çıkan ulus-devlet kavramı, içinde kadim olma anlatısı barındırsa da aslında yeni sayılabilecek bir olgudur: "Ulus-devlet, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmış

[9] Ozan Erözden, *Ulus-Devlet* kitabında, üç çeşit ulus-devlet oluşumundan bahseder. Birincisi, Avrupa ve çevresinde oluşan ulus-devletler; ikincisi, Amerika örneğinde görülebilecek olan, yerli halkın yok edilmesiyle boşalan yere gelen göçmen nüfusla beraber oluşan ulus-devlet. Üçüncüsü ise 20. yüzyılının ikinci yarısında ortaya çıkan, sömürgelikten kurtulma çabası gösterenlerin oluşturduğu ulus-devlet (Erözden, 2013: 1-2).

bir siyasi yapılanma modelidir. …18. yüzyılın sonlarından günümüze kadar, oluşturulması için mücadele edilen siyasi örgütlenme modeli ulus-devlet olmuştur denilebilir" (Erözden, 2013: 1). Ulus-devletleşme sürecinin zirvesi ise İkinci Dünya Savaşı sonrası olarak kabul edilebilir:

> "Birinci Dünya Savaşı hanedanlığın altın çağını sona erdirdi. 1922'de Habsburglar, Hohenzollernler, Romanovlar ve Osmanlılar artık yoktu. … Bu noktadan itibaren uluslararası norm artık ulus-devletti; …İkinci Dünya Savaşı'nın mahşerinden sonra ulus-devlet taşkın noktasına ulaştı" (Anderson, 2011: 129).

Birinci Dünya Savaşı sonrası, imparatorlukların çözülmesiyle beraber, yeni bir düzenin temsilcisi ulus-devletler yaşanan toplumsal değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yine de bu hususta farklı görüşlerin olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Üç dönem olarak sınıflandırılan, ulusun doğuşuna dair farklı görüşlerin oluşturduğu bir çeşitlilik bulunmaktadır.[10] "İlkçiler" olarak anılabilecek olan grup: "…milletleri doğal ya da eskiçağlardan beri var olan yapılar olarak görenleri" anlatır (Özkırımlı, 2009: 81). Ulusların modernleşme ile var olmadığını, zaten öncesinde de var olduklarını savunurlar. İkincisi ise çalışmada sıkça adları anılan "Modernistler"dir. Bu görüşte, milletlerin ve milliyetçiliğin modern zamanlara ait yapılar olduğu düşüncesi hâkimdir. Buna göre ekonomik değişim -kapitalizmin doğuşu- ile birlikte, sanayileşme ve merkezi devletlerin oluşması gibi modern unsurlar milletleri ve milliyetçilikleri oluşturur (105). Üçüncü yaklaşım ise "Etno Sembolcüler"in savunduğu görüştür. Etno Sembolcü isimlendirmesi: "…milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık veren kuramcıları nitelemek için kullanılır" (209). Etno-Sembolcüler, milletlerin, dinamik, eylem amaçlı, belli tarihsel ve jeokültürel bağlama sahip sosyolojik cemaatler oldukları konusunda modernistlerle hem fikirdirler (Smith, 2017: 27). Bununla beraber, bu yaklaşımı benimseyenler modernistlerden farklı olarak "…sembolik unsurlar ve öznel boyutların

[10] Umut Özkırımlı, milliyetçilik çalışmalarındaki dönemselleştirmeyi şu şekilde paylaşır: 1. dönem: 1918-1945, 2. dönem: 1945-1990, 3. dönem: 1990-… (Özkırımlı, 2009: 59,62,68).

analizi vasıtasıyla etnik köken ve milliyetçiliğin 'iç dünyasını' anlama" (Smith, 2007: 37) isteğiyle milliyetçiliği incelerler.

Eski bir kavram sayılamayacak olan ulus tanımı ise dil, toprak, paylaşılan kültür, tarih ve ekonomik yaşam ile beraber anılır. Öncelikle ulus-devlet ve ardından gelen ulus sıralamasını anmak önemlidir: "Ulus-devlet belli bir tarihsel aşamada belli bir coğrafi bölgede ortaya çıkan bazı siyasi yapılanmaların evrimi sonucunda oluşmuş bir siyasi iktidar kurumu olma niteliğiyle, siyasi içeriğiyle ulusa ve ulusçuluğa öngelmektedir" (Erözden, 2013: 54). Bu görüş, ulusun tarihdışılığı tezinin karşısında duran ulusun modernliği tezidir. Buna göre, ulusun tarihdışılığı, ulusal bilincin zaten topluluklarda olduğunu, değişmeden kaldığını söylerken; ulusun modernliği tezi bunun tersi olarak, ulus bilincinin bir modern zaman unsuru olduğunu söyler. Ulusun tarihdışılığı tezi ulusu, ulus-devletin öncesine yerleştirir. Böylece, ulusun hâlihazırda mevcut olduğu ve ulus-devlet yapılanmasının ulusun doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenmiş olur. Ulusun modernliği tezini kabul eden anlayışa göre ise, ulus-devlet siyasal yapılanması, ulustan öncedir (Erözden, 2013: 73). Buna göre: "…modernleşme dinamiği sonucunda kaçınılmaz bir siyasi form olarak ortaya çıkan ulus-devlet, bir kez yapılandıktan sonra, kendisine bir sosyolojik temel arayacak ve bu arayış içinde 'ulus'u kurgulayarak yaratacaktır" (Erözden, 2013: 74).

Çalışmada da kabul edilen ulusun modernliği tezine göre, ulus ve ulusçuluk kavramı ulus-devletin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus-devlet, kurguladığı ulusun rızasını sağlamak ve kendisine meşru bir temel yaratmak için "…erkini ulus adına kullandığını iddia eden ve yarattığı zorlamayı bu gerekçeyle haklı gösteren bir iktidar türünün hem kavramsal, hem de aygıtsal görünümüdür" (Erözden, 2013: 70).

Ulus-devletin, ulusu kendisine bir dayanak noktası olarak beraberinde yarattığını söylemek mümkündür. Bu *yaratılmış olma* durumu, Massimo d'Azeglio'nun "İtalya'yı

yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız" sözü ile özetlenebilir (Hobsbawm, 1995: 62). Ulus-devletin homojen bir ulus yaratma çabası olarak da okuyabileceğimiz bu durum, alt kimlikleri silikleştirerek bir üst kimlik ile *bütünlük* hali yaratmayı amaçlar.

Uluslaştırma sürecinde kullanılan araçlar ise, okul / eğitim, ordu ve siyasi katılımdır (Erözden, 2013: 159). Bu araçlar, Louis Althusser'in Devletin Baskı Aygıtları (DBA) ve Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)[11] olarak kavramsallaştırdığı ikili kategori içinde yer alır. Eğitim ve siyasi katılım devletin ideolojik aygıtları içerisinde, ordu ise devletin baskı aygıtları arasında anılır. Buradaki ayrım temel olarak egemen olanın şiddete ya da ideolojiye başvurmasından kaynaklanır: "Devletin (Baskı) Aygıtı 'zor kullanarak' işler, oysa DIA'lar ideoloji kullanarak işlerler" (Althusser, 2010: 170). Althusser'in ayrımından yola çıkıldığında *Çocuk* dergisinin egemen ideolojinin aktarıcısı görevini üstlendiği söylenebilir. Hem okulda hem de okul dışında öğretmen, öğrenci ve ebeveyn tarafından tüketilen dergi için Devletin İdeolojik Aygıtı nitelemesi uygun düşmektedir. Bu ideolojik araçlar, ulus-devletlerin devamlılığını sağlamak için ulusun rızasını elde etmeye yönelik olarak çalışırlar ve ulusu oluşturan topluluğu, ulus kavramının içeriğini şekillendirerek biz olmanın içeriği konusunda eğitirler.

Öncelikle ulus kavramının günümüzde sahip olduğu anlamına kıyasla görece kısıtlı bir kapsayıcılığa sahip olduğu tanımlara bakılacak olunursa: " 'Ulus' kelimesi …eski bir kelimedir; ama modern çağdan önce yalnızca aynı kültürü paylaşan ve hemşehri olan insanları tanımlamak için kullanılırdı" (Calhoun, 2007: 13). Elie Kedourie'nin, sözcüğün kökenine inerek, belirttiğine göre ise: " '*Natio* günlük kullanımda bir halktan daha küçük ama bir aileden daha büyük bir grubun üyesi, doğuştan benzer erkekler için kullanılırdı… Özellikle de yabancı bir grubu belirtmek için' " (Kedourie'den aktaran Calhoun, 2007: 13). Kavramlara, zaman içinde farklı anlamlar yüklenmesi sıra dışı bir durum değildir.

[11] Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* kitabında, DİA'lar: dinsel, öğrenimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme, kültürel olarak sıralanmıştır (Althusser, 2010: 169).

Örneğin 18. yüzyıl sonları 19. yüzyıl başlarında, ulusçuluk bütünleştirici, ilerici bir siyasi akım olarak görülüyordu (Erözden, 2013: 31). Ulusun, modern zamanlarda yüklendiği anlam ise dil, kültür, toprak, ekonomi gibi toplumsal süreçleri içinde barındırır. Orhan Hançerlioğlu'na göre, ulusun "şimdiye kadar yapılan en iyi tanımı" Stalin'e aittir:

> "Dil, toprak, ekonomik yaşam ve ortak ekin biçiminde beliren ruhsal biçimlenme birliğiyle tarihsel süreçte oluşan insan topluluğu… Bu tanım Stalin'indir (Bk. Stalin, *Yapıtlar*, Editions sociales, Paris 1958, c.II, s. 264) ve şimdiye kadar yapılmış en iyi *ulus* tanımıdır. Çünkü bu tanımdaki öğelerden hiç biri tek başına *ulus*'u tanımlamaya yetmediği gibi bu öğelerden birinin yokluğu da ulusu ulus olmaktan çıkarır" (Hançerlioğlu, 1985: 14).

Ortak dilin, sınırları belirlenmiş toprağın, ortak kültürün ve oluşturulan ekonomik yaşamın kurduğu ulus, bir tür ruh birliğine de dayanır. Bir ve benzer olma hissiyatıyla beraber tanımlanabilecek olan ulus kavramı, kapitalizmin gelişmesi ve feodal toplulukların yok oluşuyla ilişkilidir (Hançerlioğlu, 1985: 14). Ulusların tarihte oldukça yeni olduğunu vurgulayan Ernest Renan da (2016: 34), ulusu hislerle tanımlama yoluna gitmiştir:

> "Ulus bir hissiyat, ruhani bir ilkedir. Bu hissiyatı, bu ruhani ilkeyi aslında bir olan iki şey oluşturur. Biri geçmişte, diğeri şimdidedir. Biri ortak zengin bir hatıralar mirasına sahip olmaktır; diğeri şimdiki zamanda ortak karar varma, birlikte yaşama arzusu, bölünmemiş halde aldıkları mirası geliştirmeye devam etme iradesidir. …. Ulus, birey gibi, uzun bir gayret, fedakârlık ve özveri geçmişinin sonucudur. En meşru kült ata kültüdür; atalarımız bizi biz yapmıştır. …ulus, yapılan ve daha da yapmaya hazır olunan fedakârlıkların duygusuyla oluşan büyük bir dayanışmadır. Bir geçmiş gerektirir; ancak şimdide somut bir olayla tekrar edilir: ortak yaşamı devam ettirmek için açıkça ifade edilen rıza ve istek" (Renan, 2016: 50-51).

Renan'a benzer bir biçimde: "Gottfried von Herder ve izleyicileri birbirinden farklı olan her bir halkı farklı kılan şeyin, onun 'ruhu' (*Volksgeist*'ı)[12] olduğu ve söz konusu

[12] Bu noktada Almanya'nın Aydınlanma sürecindeki ulus düşüncesinin, Fransa'nın ve İngiltere'nin yaşadığı Aydınlanma süreçlerinden farkı da ortaya çıkar. Alman Aydınlanma düşüncesinde: "…siyaseten bütünleşmiş bir toprak üzerinde yaşayan eşit yurttaşlar birliği biçiminde, siyasal ve topraksal (*territorial*) olarak tanımladığı ulus, Alman düşüncesi içinde kültür temelli bir görünüm almıştır" (Aydın, 2009: 953). Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, kültür kavramının önemini "Kulturvölker" yani "Kültür Halkı"-tarihli

halkın kendine özgü bu 'ruhu'u koruduğu ölçüde siyasal milliyetçiliğe, yani ulus-devlete adım atabileceği fikrini işlemişlerdir" (Aydın, 1998: 37-38). Herder'in ulusu ulus yapanın onun biricik ruhu olduğu vurgusuna ek olarak, Fustel de Coulanges: "…belli bir toprak parçasının üzerinde oturuyor olmak insanları bir ulusa ait kılmaz. İnsanlar, ancak 'fikir, çıkar, bağlılık duygusu, hatıra ve beklentilerde birlikteliklerini hissettiklerinde aynı halka mensup olduklarını yürekten duyumsarlar' " (Coulanges'den aktaran Erözden, 2013: 117) diyerek kolektif hissiyatı ön plana çıkarır. Renan, romantik denilebilecek bir tanımla açıkladığı ulus kavramında, geçmişten ve şimdiden bahsederken bu iki unsurun ulusun hissiyatını oluşturduğunu söyler. Geçmiş, kimliğin kurulması hususunda önemlidir. Nereden gelindiği, neler yaşandığı ulusun kendini bugünden tanımlarken baktığı noktadır. Ortak yaşam için gösterilen rıza ve istek ise ulus olma halinin *şimdide* vurgulanmasıdır.

Ernest Gellner ise değişen koşullar sonucunda oluşan ulus için paylaşılan ortak kültür koşulunu da belirterek şöyle der: "…**ulusları insanlar yaratır**; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür" (Gellner, 1992: 28). Ulusun *yaratıldığı* konusunu vurgulayan Gellner, ulusun devletle olan benzerliklerini ve ayrıldıkları noktaları da anar:

> "Aslında uluslar da devletler gibi koşullara bağlı olarak oluşurlar ve evrensel bir zorunluluktan doğmazlar. Ne uluslar ne de devletler her çağda ve her türlü koşulda varolurlar. Dahası uluslarla devletler aynı koşullara bağlı olarak oluşmamışlardır. Ulusçuluk ulus ile devletin birbirinin nasibi olduğunu, biri olmadan diğerinin eksik kalacağını ve bunun da bir trajedi olduğunu savunur. Ancak birbirlerine yönelmeden, ulus da devlet de ayrı ayrı, birbirlerinden bağımsız ve kendi koşullarına bağlı olarak, oluşmuşlardır. Yani, devlet kesinlikle ulusun yardımı olmadan ortaya çıkmıştır" (Gellner, 1992: 27-28).

olan, kültür yaratıcısı- ve "Naturvölker" yani "Doğal Halk"-tarihsiz ve kültürsüz- olarak yapılan ikili halk sınıflandırmasında da görebiliriz (Aydın, 2002: 18).

Farklı koşulların ürünü olarak ortaya çıkan devlet ve ulus vurgusu yapan Gellner, ortak nokta olarak koşullara bağlı olarak var olmayı gösterir. Ulusun ve ulusçuluğun içine doğulmayan bir olgu olduğunu, tarihsel olduğunu unutmamak gerekir. Gellner'in de belirttiği gibi, ulus olgusunun egemen olan tarafından yaratılmış olması, kavramın inşa edildiğine delalettir. Yine Gellner'e göre ulus, kültürleri biçimlendiren ya da yer yer yok eden, yoktan var olmayan bir gerçekliktir:

> "Ulusları doğal ve Tanrı'nın belirlediği şekilde sınıflandırmak, ve doğuştan varolan ancak uzun süre ertelenmiş bir siyasal kaderi olduklarını savunmak bir efsaneden ibarettir. Bazen önceden varolan kültürleri alıp onları ulusa dönüştüren ulusçuluk, bazen de ulusları kendi yaratır ve çoğu kez de önceden varolan kültürleri yokeder. İyi de olsa kötü de olsa gerçek olan **budur** ve genellikle kaçınılmazdır" (Gellner, 1992: 94).

Eric Hobsbawm'a göre bir halkın ulus sayılması üç unsura bağlıdır: İlki, mevcut devletle tarihsel bir bağın var olmasıdır. İkincisi ise yazılı kültüre ve yönetmeyi bilen kültürel elitlerin varlığına sahip olunmasıdır. Son olarak ise, Hobsbawm, milletin günümüze ulaşmasında "Darwinci kanıt" olarak nitelediği fetih yeteneğine sahip olmasından bahseder (Hobsbawm, 1995: 55). Üç kıstasla ulusu kurgulayan Hobsbawm, aynı zamanda Gellner'in ulusun doğal olarak var olmadığı yargısına katılır ve milletlerin, devletleri ve milliyetçilikleri yaratmadığını, milliyetçiliğin milletten önce geldiğini vurgular (Hobsbawm, 1995: 24). Dominique Schnapper ise ulusu modern toplumların benimsediği siyasal yapı olarak görür:

> "Ulus, özgül niteliklerinin…kesin tanımlarla çözümlenmesi gereken özel bir siyasal birim şeklidir. *Her siyasal birim gibi ulus da içte, içine aldığı halkları kapsamak ve dışta da, siyasal ulus-birimlerinin varlığı ve aralarındaki ilişkiler üzerine kurulu bir dünya düzeninde kendini tarihsel bir özne olarak kabul ettirebilmek için savunduğu egemenliği ile tanımlanır. Ancak, özgüllüğü, halkları, varlığıyla devletin içteki ve dıştaki etkinliğini meşru kılan bir yurttaşlar cemaati şeklinde kapsamasıdır*" (Schnapper, 1995: 32-33).

Anthony Smith ise, önce milleti, devlet ve etnik toplulukla birlikte ele alarak, milletin "ne olmadığını" açıklayarak tanımlama yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Smith, Gellner'in devletin, ulusun yardımı olmadan oluştuğu ifadesine benzer bir biçimde, milletin bir devlet olmadığını belirtir. Bunun nedenini ise, Etno-sembolistler ve modernistlerin ortaklaştığı "milletleri 'gerçek' sosyolojik cemaatler" (Smith, 2017: 27) olarak kabul edilişiyle açıklar. Devlet ise, kuramsal faaliyetlerle ilişkilidir. Milletin, etnik topluluktan farkını ise etnik topluluğun siyasi göndergesi, halk kültürü ve ülkesinin olmamasıyla açıklar (Smith, 2013: 24). Milleti, devletten ve etnik topluluktan ayıran Smith, milletin millet olabilmesi için, millet olma isteğinin bulunması, bir halk kültürünün ve kendi kaderini belirleme isteğinin de mevcut olması gerektiğini vurgular (2013: 24). Smith'e göre millet: "…anavatan olarak kabul edilen yerde ikamet eden, ortak mitlere ve paylaşılan bir tarihe, farklı kültüre, tek bir ekonomiye, bütün üyeleri için ortak yasalara ve göreneklere sahip olan, adlandırılmış insan topluluğu" dur (2013: 25). Böylece Smith ulusu, toprağın, ortak mitlerin, tarihin, yasaların, göreneklerin, tek ekonominin ve farklı kültürlerin olması gibi unsurları dâhil ederek tanımlar.

Immanuel Wallerstein, ulusun tanımını verirken, aynı zamanda ırk ve etnik grup tanımına da değinir:

> "Bir 'ırk'ın, görünür fiziksel biçime sahip olan bir genetik kategori olduğu varsayılır. … 'Ulus'un, bir devletin fiili ya da muhtemel sınırlarına her nasılsa bağlı olan toplumsal-siyasal bir kategori olduğu varsayılır. Bir 'etnik' grubun, kuşaktan kuşağa geçen ve normal olarak kuramda devlet sınırlarına bağlı *olmayan*, bazı sürekli davranışlara sahip olduğu söylenen kültürel bir kategori olduğu varsayılır" (Wallerstein, 2017: 96-97).

Wallerstein'ın ulus için yapmış olduğu tanımda toplumsal-siyasal kategori vurgusuyla beraber ulusun, hâlihazırda var olmadığı sonucuna da varmak mümkündür. Buna ek olarak genetik, toplumsal-siyasal ve kültürel olarak sınıflandırılan ırk, ulus ve etnik grup tanımlarını birbirlerinden keskin bir şekilde ayrılmış olarak düşünmemek

gerekir. Schnapper de bu kavramların yakınlığından dolayı ulus ile etnik topluluk tanımının birbiriyle karışabileceğini belirterek, etnik topluluğu, tarih ve kültürel bir mirası sürdürme isteği olan grup (Schnapper, 1995: 33) olarak tanımlar.

Yael Tamir'e göre ise: "Ulus, kültürel topluluğun bir formudur ve iddiasına göre iki kişi sadece aynı kültürü paylaştığında aynı ulustan olurlar. Tamir'in burada kullandığı kültür kavramı, ortak birlikteliğe olanak veren; davranış modelleri, dil, normlar, mitler ve sembollerdir" [13] (Tamir'den aktaran Canovan, 1998: 53). Paylaşılan ortak kültürü ön plana çıkaran bu görüş, Almanya'nın ulus-devlet kurgusunun etrafında oluşan "kültür halkı" nitelemesine de uyumlu gözükmektedir. Tamir'in kültür kavramı içerdiği, dil, mitler, davranış pratikleri ulus inşa sürecinde önemli bir yer tutan geleneklerin icat edilmesi pratiğiyle doğrudan ilişkilidir.

Miroslav Hroch'un ise üç aşama ile anlattığı ulusun oluşma süreci, kavramın kurgusallığını gösterir niteliktedir. Hroch'un A, B ve C aşaması olarak adlandırdığı ulusun oluşma aşamaları, böyle bir evreyi kurgulaması açısından dikkate değer niteliktedir. Buna göre, A aşamasında toplumun entelektüelleri içinde bulundukları topluma dair tarihini, dilini, kültürünü yani toplumu oluşturan unsurları irdelerler. Bu aşamada, entelektüeller kendilerini halktan soyutlamıştırlar. B aşamasında ise, topluma dair olan bu araştırmalar *seçkin* kesimden çıkıp, kitleselleşmeye başlar ve yurtseverlik hisleri baş gösterir. Bu sırada, A aşamasında çalışmaların bir sonucu olarak ve B'deki kitleselleşme ile birlikte ulus bilinci ortaya çıkmaya başlar. C aşamasında ise bu bilinç kitleselleşir ve benimsenir (Hroch'dan aktaran Erözden, 2013: 27).

Hroch'un uluslaşma aşamaları, Türkiye'nin ulus-devletleşme pratiği açısından da önemlidir. Örneğin, Tek Parti Dönemi'nde, yeni rejimin yaratıcıları olan askeri ve bürokratik seçkinler, toplumun ulusal bilincini oluşturma çabalarının bir yansıması

[13] Çalışmada kullanılan yabancı kaynaklardan yapılan alıntılarda çeviriler şahsıma aittir.

olarak, Türk Tarih Kurumu'na ait olan Türk Tarih Tezi ve Türk Dil Kurumu ile anılan Güneş Dil Teorisi gibi bilimsellik iddiası taşıyan çalışmaları geliştirmişler ve desteklemişlerdir. Bu çalışmaların halka benimsetilmesi çabasıyla bir üst kimlik olarak Türklük ve ortak bir dil olarak Türkçenin benimsetilerek ulusal bilincin unsurları oluşturulmaya çalışılmıştır. C aşamasında ise, oluşturulan kimliğin ve hazırlanan geçmişin anlatısıyla ulus olmak, vatanseverlik duygularıyla perçinlenerek yerleşir. Ulus olma bilicinin kitleselleşmesinde ve yerleşmesinde yararlanılan araçlardan biri olarak *Çocuk* dergisi, ulusun kendisini tanımlamasına yani *Türk* üst kimliğinin kurulmasına ve benimsenmesine yardımcı olur. Kimliğin kurgusallığının, çocuk yurttaş tarafından içselleştirilmesinde etkin bir rol oynayarak, okur olan çocuğun *kim* olduğu tasavvuruna açıklama getirir.

1.2. Üst Kimlik Kurgusu: Biz Kimiz?

Modern çağın ürünü olarak ulus-devletin oluşma aşamasında kendisine ulusal bir kimlik biçmemesi mümkün değildir. Suavi Aydın'a göre: "Kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanınma, ikincisi ise aidiyettir" (Aydın, 1998: 12). Ulus, *bize* bu iki bileşeni de sunarak, kim *olduğumuz* ve kim *olmadığımız* sorusuna verilecek cevabının yanı sıra *kimlerden olduğumuz* sorusuna da yanıt sağlar.

Ulusun içinde homojen bir biçimde kurgulanan kimlikler, yaşamın her alanına hâkim durumdadır. Ulus, kendi kurgusunu yaratırken kendi içinde dışlayıcı bir anlam barındıran *biz kimiz?* sorusuna özellikle önem verir ve bu sorunun cevabı da genellikle köklü bir geçmişe yapılan vurgu, semboller, efsanevi atalara doğru erişen bir anlatı ile örülür. Ulusun kimliğinin kurulması, yurttaşların aidiyet hislerinin sağlanması ve bağlılığın kadim olan ulus anlatısıyla üretilmesi ve yeniden üretilmesi amaçlanır.

Ulusun inşasının bir parçası olarak ulusal kimliğin de oluşturulması sürecine bakarken Anderson'ın "Hayali Cemaatler" (2011) ve Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" (2006) kavramlaştırmalarına yer verilmiştir. Her iki kuramcı da modernist paradigmanın bir çeşidi olan inşacı yaklaşım ile anılır. Bu paradigma: "Milletlerin ve milliyetçiliklerin tamamen modern olduğunu varsaymasına rağmen, onların toplumsal olarak kurulmuş karakterini vurguladığı için, modernizmin oldukça farklı bir biçimidir" (Smith, 2013: 73). Bahsi geçen bu iki kavramla beraber, ulusun, inşa sürecinin teorik perspektifi anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.2.1.Ulusun Hayali Birlikteliği: Uluslaştırma Aracı Olarak Yayıncılık

Ulusların ve temel bir ögesi olan ulusal kimliklerin kuruluşu, Anderson tarafından "hayal / tasavvur etmek " terimi ile ilişkilendirilerek anılır. Ulusun üyelerinin, birbirlerini şahsen tanımamalarına rağmen hepsinin zihninde toplumun hayali mevcuttur:

> "…ulus hakkında şu tanımı öneriyorum: Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur – kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.
>
> *Hayal edilmiştir*, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de herbirinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder" (Anderson, 2011: 20).

Anderson bu süreci din ve hanedanlığın 17. yüzyılın başlarında gerilemeye başlamasıyla ilişkilendirerek açıklamaya çalışır. Ulusal bilincin oluşmasına katkı sağlayan gelişmeler ise kilisenin hâkimiyetiyle özdeşleşmiş kutsal Latincenin eski gücünü kaybetmesiyle halk dillerinin yaygınlaşması[14] ve matbaa teknolojisi ile bu

[14] Bu hususta, Anderson, Latincenin yerine geçen halk dillerinin gerekliliği ilk başta önemini korusa da, sonradan uluslar bu dil ortaklığı olmadan da hayal edilebileceğini belirtir: "Ulusal devletin ezici bir norm haline geldiği bir dünyada bütün bunların anlamı ulusların dilsel ortaklık olmadan da … hayal edilebileceğidir" (Anderson, 2011: 152).

dillerde yapılan yayınların ortaya çıkması, başarısını büyük ölçüde kapitalist yayıncılığa borçlu olan reform hareketi ve bazı monarkların halk dillerini idari merkezileşme aracı olarak kullanmalarıdır (Anderson, 2011: 54-56). Anderson bu süreci anarken, dinsel cemaatlerin ve hanedanların yerine ulus olarak tasarlanan cemaatlerin geçtiği gibi basit bir sonuca varılmaması konusunda uyarır. Ona göre bu sürecin oluşmasında: "…dünyayı kavrama tarzında meydana gelen köklü bir değişim yatıyordu ve ulusun 'tasavvur edilmesi'ne en çok katkıda bulunan da bu oldu" (Anderson: 2011: 37). Anderson böylelikle, ulusun oluşum sürecinde değişen bir anlam dünyasının vurgusunu da yapmış olur.

Anderson Avrupa'da ulusçuluğun gelişimini üç aşamayla açıklar. Birincisi değişen zaman algısıyla alakalıdır. Orta Çağ ve modern ulus arasında bir fark olarak beliren ve milletlerin hayal edilebilmesini sağlayan zaman algısı şu şekildedir:

> "Zaman anlayışında yaşanan bir devrim. Bu devrim dünyayı algılama biçimlerini kökünden değiştirmiş, milletlerin hayal edilebilmesini mümkün kılmıştır. Değişim, Orta Çağ'ın 'eşzamanlılık' kavramıyla özetlenebilecek zaman anlayışında yaşanır. Bu anlayışa göre olaylar eşzamanlı olarak yaşanmaktadır; geçmiş, bugün ve gelecek yoktur. Her şey ilâhi güç tarafından önceden belirlenmiştir. Gelecek, geçmişte söylenenlerin gerçekleşmesinden ibarettir ve bu ikisi arasında nedensel ya da zamanla ilgili bir ilişki yoktur" (Özkırımlı, 2009: 183-184).

Orta Çağ'da geçmiş, şimdi ve gelecek zaman ayrımının olmamasının yerini tarihin içinde yolculuk eden, geçmişten geleceğe doğru uzanan bir topluluğun hayali alır: "Homojen ve içi boş bir zamanda takvim boyunca ilerleyen bir sosyolojik organizma fikri, tarihte aşağı (ya da yukarı doğru) ilerleyen kütlesel bir cemaat olarak tasarlanan modern ulus fikrinin çok açık bir benzeşidir" (Anderson, 2011: 41).

Modern ulus fikrinde, kadim olma haliyle sıkça anılan geçmişin ve birlikte beklenen bir geleceğin olması fikri önemlidir. Orta Çağ'da olmayan bu zaman ayrımı, günümüz ulus kimliğinin de oluşmasının temel bir ögesidir. Ulus-devletin modern bir oluşum

olduğu kabul edilmesine rağmen, ulusun hissiyatının bu yönde olmamasını da değişen zaman algısıyla ilişkili olarak şu şekilde açıklanır:

> "Ulus-devletlerin 'yeni' ve 'tarihsel' oldukları yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, genellikle siyasal ifadesi olma iddiasında oldukları ulusun ezeli bir geçmişten kaynaklandığına ve daha da önemlisi, sınırsız bir geleceğe doğru kesintisizce ilerlediğine inanılır. Milliyetçiliğin büyüsü, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir" (Anderson, 2011: 25-26).

Bu algının oluşmasındaki temel rolü, ortaya çıkan kapitalist yayıncılıkta da görmek mümkündür. Milliyetçilik ve milletin özel kültürel bir yapım türü olduğunu söyleyen Anderson (2011: 18) matbaanın gelişmesiyle başlayan yayın hayatına ayrıca önem verir. Yaygınlaşan basılı kaynaklar, *şu anda* ulusun üyelerinin kendilerini bir arada hayal etmelerine olanak sağlayarak bir tür bağ oluşmasına yardımcı olmuştur. Bir günlük best-seller olarak adlandırdığı gazetenin, her gün gerçekleştirilen bir ritüel oluşunu şöyle açıklar:

> "…gazete kitabın 'aşırı ucu'dur; devasa ölçekte satılan ama popülerliği uçucu bir kitap. Bir günlük best-seller'lar diyebilir miyiz? Basıldığı sabahın ertesinde gazetenin işi bitmişliği…aynı zamanda, tam da bu yüzden, olağanüstü bir kitlesel ayini mümkün kılar: Bir kurgu olarak gazetenin neredeyse eşzamanlı olarak tüketilmesi (tahayyül edilmesi). Şu sabah ya da akşam baskısının, şu gün değil bugün, üstelik şu saatle bu saat arasında inanılmaz ölçeklerde tüketileceğini biliyoruz. …. Bu kitlesel ayinlerin -Hegel, gazetelerin modern insan için sabah dualarının yerini tuttuğunu söylemişti- paradoksal bir anlamı vardır. Kafatasının surları içinde, sessiz bir mahremiyet halinde yerine getirilir. Ama, varlıklarından emin olunmakla birlikte kimlikleri hakkında en ufak bir fikre sahip olunmayan binlerce (veya milyonlarca) kişinin, aynı ayini eşzamanlı olarak yerine getirdiğine herkesin duyduğu güven tamdır. …kendi gazetesinin, tıpatıp aynılarının otobüste, berberde, komşularında tüketildiğine tanık olan gazete okuru, hayali dünyanın gündelik hayata köklerini sıkı sıkıya salmış olduğu konusunda teskin edilmiş olur. … kurgu, gerçekliğe sessizce ve sürekli bir biçimde sızar; böylelikle de modern ulusların ayırt edici özelliği olan topluluk için anonimleşmeye duyulan güveni yaratmış olur" (Anderson, 2011: 50-51).

Modern insan için kitlesel bir ayin olarak andığı gazete okuma pratiği ile bir oluş halini hayal etmek ve anonimleşmek arasında bağlantı kuran Anderson'ın tespiti

önemlidir.[15] Gerçekleşen bu ritüelin, yeni bir cemaat oluşturmasındaki rolünü şu cümlesiyle de vurgular: "Bütün söyleyebileceğim, ulusun belli bir topluluktaki önemli sayıda insanın kendilerinin bir ulus oluşturduğunu düşünmeye ya da bir ulusmuşçasına davranmaya başladıkları zaman varolmaya başladığıdır" (Seton-Watson'dan aktaran Anderson, 2011: 20). Yayıncılığın ortaya çıkışı beraberinde ulusun temeli sayılabilecek sabitlik, süreklilik anlatısının da oluşmasına yardımcı olmuştur:

> "…kapitalist yayıncılık dile yeni bir sabitlik kazandırdı. Bu sabitlik, uzun vadede, öznel millet kavramları için son derece merkezi bir yol oynayan kadimlik fikrinin inşa edilmesine katkıda bulundu. Febvre ve Martin'in hatırlattığı gibi, basılı kitabın zamanda ve mekânda neredeyse sonsuzca yeniden üretilebilecek sabit bir biçimi vardır" (Anderson, 2011: 60).

Basılı ürünlerin, uzun süre saklanabilecek bir forma sahip olmasıyla ulusların kurguladığı ve sahiplendiği köken anlatılarının inşası ve yeniden üretilmesi kolaylaşmıştır. Anderson bu hususta Hobsbawm'ın, Fransız Devrimi'nin basılı kaynağın içinde yerini almasıyla "Fransız Devrimi" olduğundan bahsetmesine de değinmiştir:

> "Hobsbawm'ın gözlemine göre, 'Fransız Devrimi, modern anlamda şekillenmiş bir hareket ya da parti tarafından ya da hatta sistematik bir programı hayata geçirmeye çalışan insanlar tarafından yapılmamıştı. …. Ama bir kez gerçekleştikten sonra devrim, birikmekte olan basılı hafıza içinde yerini aldı. Devrim, yaratanlar ve kurbanları tarafından ezici ve baş döndürücü bir şekilde yaşanan olayları kendine ait adı olan bir 'şey' haline geldi: 'Fransız Devrimi' " (Anderson, 2011: 96-97).

Bu gibi dönüm noktalarının tarihin bir parçasına silinmez bir biçimde yazılmasında "basılı hafıza"nın önemi büyüktür. Reform sonrası okuryazarlığın artması da elbette bu oluşumu sağlamıştır: "Okuryazarlık, yani oldukça kalıcı ve standartlaşmış bir yazının

[15] Bunu başarıp, hayali bir cemaate adım atan sınıf da okuryazar olan burjuva sınıfıdır: "Okuryazar olmayan bir burjuvazi hayal bile edilemez. Yani dünya-tarihsel açıdan bakıldığında, burjuvaziler tamamen hayali bir temel üzerinde dayanışma kurmayı becerebilen ilk sınıflardır" (Anderson, 2011: 93).

varlığı, aslında kültürel ve düşünsel birikime ve bunun merkezileşmesine olanak sağlar" (Gellner, 1992: 32).

Bu noktada, modern ulusun oluşumda iletişimin rolü ile ilgilenen Karl W. Deutsch'u kitle iletişim araçları ve millet kurma üzerine düşünceleri anılabilir:

> "Modernist yaklaşımın öncülerinden de olan Deutsch, millet kurmayı toplumsal-demografik süreçlere bağlar. Kentleşme, artan toplumsal hareketlilik ve okuma yazma oranları, gelişen iletişim teknolojisi milletlerin kurulmasını kolaylaştırır. Bu sürecin başarıya ulaşması toplumsal hareketlilik ve kültürel bütünleşmenin birbirini tamamlamasıyla mümkündür. Deutsch'un çizdiği tabloda kitle iletişim araçları önemli bir yere sahipti. Topluma yeni bakış açıları sunma, bireyleri ortak ideallere inandırma görevi kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilmeliydi" (Özkırımlı, 2009: 64).

Deutsch'a göre, halk aşamasından ulus aşamasına geçiş, gelişmiş iletişim kanallarıyla ilişkiliydi (Deutsch'dan aktaran Erözden, 2013: 9). Smith ise, bu kuramların tek boyutlu olduğunu dile getirir, çünkü iletişim araçları her zaman ulusun bağlarını güçlendirici mesajlar vermez. Ayrıca bu araçların mesajlarının alıcı tarafından nasıl algılanacağını da kestirmesi güçtür (Özkırımlı, 2009: 64).

Ulus-devletleşme sürecinde devletin ideolojik aygıtları arasında görülen yayın kaynaklarının kullanılması oldukça yaygındır ve iletişim araçlarının ulus olma haline yaptığı katkı bugün de sürmektedir diyebiliriz. Bunun nedenlerinden bir tanesi, Anderson'ın bahsettiği ayin benzetmesine de temel olan devamlılık özelliğidir. Ulus-devletin ve ulusun oluşabilmesi için uluslaştırma sürecindeki araçların kullanılmasında bir devamlılık gerekir, bu araçların etkin bir biçimde kullanılmaması uluslaştırma sürecinin istenilen şekilde ilerlememesine neden olabilir. Dolayısıyla, uluslaştırma projesi her gün yeniden ve yeniden üretilmesi gereken bir projedir (Erözden, 2013: 161).

Basılı yayınlar, söylemlerin tekrar ve tekrar üretilmesinde gücün kaynağıdır. Uluslaştırma araçlarından olan yayıncılığın, ulusun inşa sürecinde ve birliktelik hissinin

oluşturulmasında etkili aygıtlardan birisi olduğu söylenebilir. Anderson, ulusu hayali bir cemaat olarak çerçevelendirdiği bakış açısıyla tanımını yaparken, ulusun egemen ve sınırlı bir cemaat olarak hayal edildiğinden bahseder. Ulus, esnek sınırlara sahip olsa bile sınırlıdır ki bu sınırlar *biz* ve *onlar* ayrımını da besleyen, içeriyi ve dışarıyı sabitleyen bir anlama da sahiptirler. Bir ulus insanlığın tamamını kapsayamaz. Ulus, egemen olarak hayal edilir, bu inanışın nedeni Aydınlanma hareketleriyle kilisenin, kralların hükmünün sona erişine dayanır (Anderson, 2011: 21) Son olarak, ulus bir cemaat olarak hayal edilir çünkü: "…ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Son iki yüzyıl boyunca milyonlarca insanın, birbirlerini öldürmekten çok, böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmeye razı olmalarını mümkün kılan şey, son kertede bu kardeşlikti" (Anderson, 2011: 22).

Hayaller uğruna yaşamdan vazgeçme durumu hissedilen kardeşlik vurgusuyla tamamlanır. Eşitlik, bir olmak, beraber olmak anlamlarına sahip olan kardeşliği de içinde barındıran aile olgusu, ulus kavramıyla ilişkilendirilerek incelendiğinde *çıkarsız* kelimesi ortaya çıkar. Ailelerde çıkarsız sevgi ve dayanışma olduğu öngörüsünden hareketle, herhangi bir sınıftan, sıradan bir insan için ulus kavramının tüm anlamı herhangi bir çıkar ifade etmemesidir. Ulus bu yüzden kendisi için fedakârlık isteyebilir (Anderson, 2011: 161). Aile ve ulus, çıkar gözetmeme ve fedakârlık kavramlarında birleşmiş olur. Anderson'ın da belirttiği gibi: "…büyük savaşlarını olağandışı kılan şey, öldürülmelerine izin verdiği insan sayısının emsalsizliği değil, ne kadar çok sayıda insanı canlarını vermeye ikna edebildiğidir" (2011: 161). Anlaşılması güç gibi görünen bu süreci *hayali cemaatler* olarak kavramlaştıran Anderson, modern ulusun inşa sürecini homojen bir toplum hissiyatıyla beraber ulusal kimlik edinmemize yol açan eşzamanlı okuma pratiklerinin yarattığı hayali bağ ile açıklar.

1.2.2. Ulus İnşa Pratiği Olarak Geleneğin İcadı

Geleneğin icadı, hayali cemaatler kavramına benzer bir şekilde modernleşme sonrası görülen, ulus inşa pratiği barındıran uluslaştırma stratejisi olarak karşımıza çıkar. Gelenek, eski ve kadim olma durumunu çağrıştırırken, icat kavramının yeniliği akla getirmesinden ötürü " 'Gelenek' ve 'icat' kelimeleri yan yana konduğunda, ilk algılanışta zıt kavramlar olarak belirmektedir" (Deringil, 2007: 19). Aslında kastedilen, gelenek olduğu iddia edilenin icadıdır.[16] Hobsbawm'a göre:

> " 'İcat edilmiş gelenek', alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaya çalışan pratikler kümesi anlamında düşünülmelidir" (Hobsbawm, 2006: 2).

Hobsbawm, gelenek ve göreneğin aynı olmadığını da belirterek, bir yargıcın eylemi ve giydiği cüppe arasında bir karşılaştırma yaparak şöyle der: " 'Görenek', yargıçların yaptığı bir şey iken; 'gelenek' (bu kertede, icat edilmiş gelenek) peruk, cüppe ve diğer takım taklavat ve yargıçların asıl eylemini sarmalayan ritüelleştirilmiş pratiklerdir" (Hobsbawm, 2006: 3). Ulus-devletlerde çeşitli sembol ve anlamlarla bezenmiş törenlerde de "yargıcın etrafını saran takım taklavat" durumuna benzer, kitlesel bir performans halinin mevcudiyetinden bahsedilebilir.

Anderson'ın da bahsettiği gibi, aynı gün ve hatta zaman aralığında gazete okumaya benzer bir şekilde, düzenlenen ritüeller, sergilenen semboller, anlam üretimi ile ulusun birliktelik hissi ve belleği yaratılmaya çalışılır. Hobsbawm, birbiri ile örtüşen üç tip icat edilmiş gelenekten bahseder:

[16] Bununla ilgili olarak Anderson, Gellner'in kullandığı haliyle icat kavramını sahtekârlık, uydurma olarak düşünmesini eleştirerek şöyle der: "Böylelikle uluslarla karşılaştırılabilecek ve bu karşılaştırmadan avantajlı çıkacak 'hakiki' toplulukların varolduğunu ima etmiş oluyor. Aslında yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyler dışındaki bütün cemaatler (ve hatta belki onlar da) hayal edilmiştir. Cemaatler birbirinden hakikilik/sahtelik boyutu üzerinde değil, hayal edilme tarzlarına bağlı olarak ayrıştırılmalı" (Anderson, 2011: 21).

> "Sanayi devriminden sonraki dönemlerde icat edilmiş gelenekler, birbiriyle örtüşen üç tipe ayrılabilir: a) toplumsal birlik-beraberliği ya da gerçek veya yapay cemaatlere grup aidiyetini oluşturan veya sembolize eden gelenekler, b)kurumları, statü ya da otorite ilişkilerini oluşturan veya meşrulaştıran gelenekler, c)ana amacı toplumsallaşma, inançların, değer yargılarının ve davranış teamüllerinin aşılanıp aktarılması olan gelenekler. … (a) tipindeki geleneklerin daha yaygın olduğu söylenebilir" (Hobsbawm, 2006: 12).

Modern uluslar, sahip oldukları yeni olarak adlandırılabilecek geçmişlerine rağmen: "…yeninin zıttı oldukları, yani en uzak antikitede kök saldıkları ve kurgulanmışlığın zıttı oldukları, kendi iddiasının dışında hiçbir tanım gerektirmeyecek kadar 'doğal' insani cemaatler oldukları iddiasındadırlar" (Hobsbawm, 2006: 17). Bu iddianın nedeni de kadim olma arzusu ile ilgilidir. Öteden beridir yapılagelen ritüeller, kullanılan semboller ulus olma halini güçlendirir ve bağlılığın kuvvetlenmesini sağlar. Bu geleneklerin tarihsel geçmişlerinin uzak olması da gerekmez. Örneğin: "Tanımları gereği geçmişle bağları koparan devrimler ve 'ilerici hareketler' kendilerine özgü bir geçmişe … sahiptirler" (Hobsbawm, 2006: 2-3). Yeni bir rejimin inşası sırasında, yakın olan geçmişin anılmaması ya da o geçmişle ilgili sembollerin kullanılmaması bağı koparma çabasından kaynaklanır. Ulus-devletin, henüz çok yeni de olsa kendi geleneklerini yaratıp, bunları bir süreklilik içinde üretmesi gereklidir. Bu hususla ilgili olarak, eski geleneklerin düzenlenerek ya da uyarlanarak tekrar kullanılmasına da rastlanabileceğini unutmamak gerekir:

> "…eski malzemelerin gayet yeni amaçlara yönelik olarak yeni türde icat edilmiş geleneklerin inşasında kullanılmasıdır. Her toplum bu tür malzemelerden oluşan büyük bir stoğa sahiptir; ayrıntılı bir sembolik pratikler ve iletişim dili de her zaman mevcuttur. Bazen yeni gelenekler eskilerine yamanarak oluşturulabilir, bazense resmi ritüel, sembolizm ve ahlâki nasihatin zengin ambarından ödünç alınarak düzenlenebilir" (Hobsbawm, 2006: 7).

Tanıdık denilebilecek, halk şarkıları ya da yarışmalar gibi geleneksel pratikler, yeni ulusal amaçlar için değiştirilip, kurumsallaştırılabilirler (Hobsbawm, 2006: 8). Toplumda

bir anlam karşılığına sahip olan bu tür kaynaklardan yararlanılması, yeni rejimin görece yeni geleneğinin kabul görmesini kolaylaştırır.

Modern ulusta tarihin de icat edildiği görülür: "…pek çok siyasal kurum, ideolojik hareket ve grup -sadece milliyetçilik değil- o derece emsalsizdir ki, *tarihsel süreklilik* bile icat edilmeliydi" (Hobsbawm, 2006: 9). Bu kesintisiz anlatının sağlanması, kökenlerin vurgulanması için yaratılan hikâyeler, efsaneler, kutlamalar ile perçinlenir. Tarihsel süreklilik için tarih biliminin ideolojik bir araç olarak kullanılması da sıra dışı değildir. Pozitivist bir bakış açısıyla "bilimsel" olana başvurma, yoksa bile *yaratma* pratiğinin nedeni ise: "Bireyler gibi toplumlar da, herhangi bir suçluluk ya da utanç duygusu yaşamadan gururla bakabilecekleri, yani özdeğer duygularını şüpheye düşürmeyecek, aksine pekiştirecek dönemleri hatırlamayı tercih ederler" (M. Sancar, 2007: 18) cümlesiyle açıklanabilir. Rejimin *nasıl* hatırlamak ya da unutmak istediğini seçerken kullandığı araçlar arasında görülebilecek olan okul ders kitaplarının düzenlenmesi de bu kontrol mekanizmasının içerisinde değerlendirilebilir. Ulusların kendi anlatılarını kurma süreçlerinin bir parçası olarak bu gibi *bilimsel* yollara gitmesi, kendi anlatısının güvenirliği açısından gereklidir:

> "…bütün icat edilmiş gelenekler, mümkün olduğunca grup birlikteliğinin oluşması ve meşrulaştırılması için tarihe başvururlar. … çoğu zaman tarihin kendisi mücadelenin asıl sembolü haline gelmektedir. … ulusun, devletin ya da hareketin ideolojisi veya bilgi sermayesinin parçası haline gelen tarih, aslında halkın hafızasında saklananlardan değil; işi bunu yapmak olanlarca seçilen, yazılan, resmedilen, popülerleştirilen ve kurumsallaştırılan bilgi paketlerinden oluşur" (Hobsbawm, 2006: 16).

Bu noktada, resmi ideoloji ve resmi tarih yazımına değinmek faydalı olacaktır. Mehmet Alkan'a göre unutulmaması gereken, ulus-devletlerin görüldüğü modernleşme sürecinin resmi ideoloji, resmi tarih yazımı ve geleneklerin icadı anlamına da geldiğidir (2009: 378). Egemen olanın, ideoloji, tarih ve gelenek alanlarında hegemonyasını

kurması, ulus-devlet olmanın önemli bir parçasını oluşturur. Resmi ideoloji, egemen olanın ideolojisi demektir. Buna göre egemen kendini meşrulaştırmak, sürekliliğini sağlamak amacıyla bu ideolojilerin ulusa yayılmasını ve benimsetilmesini amaçlar:

> "Resmi ideoloji en genel anlamıyla, devlet aygıtını elinde tutan veya etkileme yeteneğine sahip olan elitlerin/seçkinlerin, ellerinde tuttukları devlet aygıtının, kendilerini meşrulaştırmak, varlıklarını sürdürmek, kendilerine yönelik itaati/bağlılığı sağlamak için çoğunlukla gevşek, pragmatik, irrasyonel, eklektik ve sistematik nitelikli değerler bütünüdür; dar anlamda egemen siyasal kültür olarak da tanımlanabilir" (Alkan, 2009: 379).

Rejimin kendi varlığını ve resmi ideolojisini meşrulaştırmak ve sürdürmek için kullandığı araçlardan birisi de resmi tarih yazımıdır. Hobsbawm'ın da dediği gibi: "…tarih aslında ulusun hafızasında saklananlar değildir" (2006: 16). Bu yüzden, resmi ideolojinin belirlediği tarihsel anlatının kurulması amacıyla, ders kitapları, dergiler ve tarih tartışma programları gibi egemenin söyleminin yaygınlaşabileceği alanların kullanıldığı söylenebilir.

Semboller ve ritüeller o kadar yaygın ve sık görülür ki bazen icat edildikleri bile unutulabilir. Bu konuyla ilgili olarak Michael Billig'in *banal* ya da *sıradan* milliyetçiliği anılabilir. Buna göre: "Banal milliyetçiliğin mecazî imgesi, bilinçli olarak, ateşli bir tutkuyla sallanan bir bayrak değil, kamu binasının önünde fark edilmeden dalgalanan bayraktır. Millî kimlik tüm bu unutulmuş hatırlatıcıları kapsar" (Billig, 2002: 18). Billig, inşa edilen bir sürecin sonunda artık oldukça içselleştirilen bir durumu / hâli ifade eder. Milliyetçiliğin ya da ulusun yaratılmış önemli bir simgesi olan bayrağın, sıra dışı bir hâl -milli / ulusal yas için yarıya indirilen bayraklar ya da kutlamalarda dalgalanan bayraklar- dışında göze çarpmaması, bu sembollerin görünmeyecek kadar benimsendiğini kanıtlar. Bayrak gibi icat edilmiş, ulusun temel unsurlarından biri olarak sayılabilecek, hatta *kutsal* olarak nitelendirilebilecek bu ögenin, görünmez olma hâli şaşırtıcıdır.

Hobsbawm, icat edilmiş geleneğin ideolojik olduğunu, ritüelleşmiş pratikler olduğunu, göreneğin ise teknik ve pragmatik olduğunu dile getirir. Örneğin, bir süvari subayının üniformasındaki mahmuzların, ortada hiç at yokken gelenek adına daha önemli olduğunu söyler, bu elbette pragmatik bir durum değildir (Hobsbawm, 2006: 5). Geleneklerin işlevli, mantıklı olup olmamasından ziyade, bu geleneklerin içselleştirip, sürekli hale gelip gelmediği önemlidir. İlk kez görülen bir ritüel -örnekten şaşmadan hatırlanacağı gibi yargıcın giydiği peruk- ufak bir şaşkınlığa yol açsa da, bunun bir gelenek olduğunu öğrenmek yeterli bir cevap gibi görünür. Çünkü bu bir gelenektir ve bu da kabullenmek ya da sorgulamamak için yeterli bir açıklama olabilir.

Modernleşme ile ortaya çıkan ulus-devletlerle beraber, ulus olma durumunun benimsenmesi ve *biz* olma halinin yaratılması, yayıncılığın ortaya çıkışı ve okuryazarlığın artmasıyla doğrudan ilişkilidir. Okuma pratiği üzerinden gerçekleşen hayali bağın, geleneklerin icat edilmesiyle somut bir görünürlük elde ettiğinden bahsedilebilir. Ulusun paylaştığı anlam dünyasının, inşa edilen kimliğinin yeniden üretilmesinde basılı yayın araçlarının önemli bir rolü olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle, geç ve yeni ulus-devletleşen cumhuriyet rejiminde, bu ideolojik aygıtların kullanılması konusunda belirgin bir özen olduğu söylenebilir. Çalışmaya konu olan, Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait *Çocuk* dergisinin de hem ulusun hem de yeni rejimin kendi devamı olarak gördüğü çocukların / çocukluğun inşası sürecine müdahil olma kaygısıyla bir aygıt işlevi gördüğü söylenebilir.

2. ÇOCUK ESİRGEME KURUMU VE FUAT UMAY

Kuruluş hikâyesi Osmanlı'da Himâye-i Etfâl Cemiyeti olarak başlayan Çocuk Esirgeme Kurumu ve bu kurumun başkanlığını yapmış olan Doktor Fuat Umay'ın isminin bir arada anılmasının nedenlerinden biri, Umay'ın kurum için hem başkan hem de milletvekili sıfatıyla etkili bir biçimde rol almış olmasıdır. Bu çalışmaların sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan *Çocuk* dergisi de, devletin bir kurumu olan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, kurum faydası da gözetilerek kullandığı bir yayın olarak değerlendirilebilir. Bu bölümde *Çocuk* dergisinde yer alan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetleri ve Dr. Fuat Umay odağında metinlerin analizinin yapılması amaçlanmıştır.

2.1. *Çocuk* Dergisinde Çocuk Esirgeme Kurumu

Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Osmanlı ve Türkiye tarihine yayılmış köklü bir kurum olma özelliği gösterir. 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adını alan kurumun (Güneş, 2005: 142) bugünkü adı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019). Himâye-i Etfâl Cemiyeti, 1908 yılında Fuat Umay'ın memleketi olan Kırklareli'nde kurulmuştur:

> "Mahalli nitelikteki bu cemiyet çalışmalarını Balkan Savaşı'na kadar sürdürmüştür. 1917 yılında daha önce Kırklareli'nde kurulan cemiyet İstanbul'da umumi tarzda kurulmuş olan cemiyete katılmıştır. …. İstanbul'daki cemiyet mevcudiyetini Mütareke dönemine kadar devam ettirmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti 17 Ocak 1921 tarihli bir padişah iradesi ile kamu yararına çalışan cemiyet olarak kabul edilmiştir. 30 Haziran 1921'de ihyaen Ankara'da tesis edilen cemiyet daha sonra öncülüğünü Saruhan Mebusu Mustafa Necati'nin yapacağı bir girişimle 'memleketin bakımsız kalan çocuklarını himaye maksadıyla' farklı iki grubun emellerini birleştirmesi sonucu Himaye-i Etfal Cemiyeti olarak resmen kurulmuştur" (Güneş, 2005: 141).

Cemiyet, 30 Haziran 1921'de tekrar kurulduğunda, karar defterinde cemiyetin amacı şu şekilde belirtilmiştir:

> "*I.Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi, her birinin hayatla savaşmaya yatkın ve ülkeye faydası olabilecek düzeyde eğitiminin sağlanması, araştırılması ve hazırlanması ve geleceğimizin temeli olan, bu günkü ülke çocuklarının bütün şefkatli bir gözle gözetilmesi ve bunun gerçekleştirilmesi…*" (Sarıkaya, 2007: 322).

Cemiyetin amacı, öncelikle savaş sonrasında yetim kalmış olan çocukların ve diğer çocukların hayatta kalmasına yardımcı olmak, eğitimlerinin sağlanması ve "geleceğin temeli" olan çocukların gözetilmesi olarak belirtilmiştir. Bu gayenin *Çocuk* dergisinin satışından elde edilen gelirler sayesinde dolaylı olarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun sahibi olduğu, *Çocuk* dergisi yayına başladığı İkinci Kânun 1936 yılında ayda bir yayımlanmaktadır. 1 İkinci Teşrin 1936, sayı 11 ile birlikte dergi yirmi sayfa olarak on beş günde bir çıkmaya başlar. 15 Aralık 1936, sayı 14'de ise derginin 1937'den itibaren haftalık olarak çıkarılacağı "Müjde" başlığıyla duyurulur:

> "En büyük şehirlerimizden, en ufak köy okullarına varıncaya kadar gördüğü çok değerli alâka ve sevgiye karşılık olmak üzre: 'ÇOCUK' 1937 yılı başından başlıyarak yeni bir baskı, yeni bir program ve çok zengin yazı ve resimlerle: HAFTADA BİR Çıkmağa başlayacaktır. Genç okullular! 'ÇOCUK' sizin öz derginizdir. Okuyunuz, ve çok okunmasına çalışınız" (*Müjde*, 1936: 7).

1936-1948 arası yayımlanan derginin içeriğinde, kurum hakkında yazılan düz yazıların ve şiirlerin yanı sıra kurumun, dergi harici gelir kaynaklarından biri olan

sahipliği kuruma ait Kavacık marka suyun[17] tanıtımı, kurumun bastığı kitapların[18] tanıtımları görmek mümkündür.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yayımladığı kitapların kısa tanıtımlarına dergide birden fazla sayıda rastlamak mümkündür. Örneğin, yayımlanan çeviri kitaplardan biri olan *Ezop Hikâyeleri*[19]: "Meşhur filezof Ezop'un bütün cihanca maruf olan hakimine hikâyelerini havidir, güzel resimlerle doludur. Fiatı 75 kuruş" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19) cümlesiyle tanıtılır. Klasik denilebilecek bir eserin kurumun çocuk kitapları içerisinde yer alması önemli olsa da bu gibi klasiklerin sayıca azlığı dikkat çekicidir.

Bunun dışında derginin çocuk kitapları arasında yer alan, yabancı ülkelerin çocuklarının maceralarının anlatıldığı kitapların sayısının daha fazla olduğu gözlemlenebilir.[20] Bu kitaplar doğrudan ülkelerin isimlerinin başlıklara taşınmasıyla, oldukça açık bir biçimde oluşturulmuşlardır: *Eskimo İkizleri*, *Filipin İkizleri*, *İsviçreli İkizler*, *Meksikalı İkizler*, *İrlandalı İkizler*, *İskoçyalı İkizler*, *Japon İkizleri* (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19) bunlara örnektir. İkiz çocukların değişik ülkelerdeki maceralarından biraz daha farklı olarak, *Mağara İkizleri* isimli bir kitabın tanıtımına da yer verilmiştir: "İlk insanların ormanlarda ve mağaralarda yaşadıkları vahşet devirlerinde iki insan yavrusunu ve ailelerinin hayatlarını ve

[17] Kavacık suyun reklamı dergide şu ifadelerle yer almıştır: "Ç. E. Kurumunun sahibi bulunduğu Kavacık suyu Miksayımâ (hafiflik) derecesi bir buçuk. Yurdun en iyi ve en temiz içme sularındandır. Ankara'da oturan okuyucularımıza tavsiye ederiz" (*Ç.E. Kurumu Sahibi*, 1945: 2).

[18] Kurum tarafından çıkarılan kitaplar için: "Ekserisi Amerikada çocuk terbiyesile meşgul olan mutahassıs kimseler tarafından yazılmış ve büyük bir dikkatle dilimize çevrilmiş olan bu kitaplar çocuklara bir çok bilgiler öğretecek, güzel karakterler kazandıracaktır. İyi yetişmek istiyen çocuklara, yavrularının fikir ve karakterlerinin yükselmesini istiyen ana ve babalar en büyük yardımı bu kitaplarda bulurlar"(*Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Kitapları*, 1936: 19) ifadesi kullanılmıştır.

[19] Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1943 yılında "…çoğu çeviri olan 100'e yakın kitabı bastırıp dağıtması" (Çıkla, 2005: 98) yayıncılık için önemli bir faaliyet olarak değerlendirilebilir.

[20] Derginin basmış olduğu ikizler serisinin bu kitaplardan ibaret olmadığını belirtmek gerekir. Bahsi geçen kitapların haricinde: *İhtilâlde Amerikan İkizleri*, *1812 de Amerikan İkizleri*, *Avustralyalı İkizler*, *Belçikalı İkizler*, *Kanadalı İkizler*, *Çinli İkizler*, *Virginyalı İkizler*, *Holandalı İkizler*, *Fransız İkizleri*, *Hindli İkizler*, *İtalyan İkizleri*, *Yeni Zelandalı İkizler*, *Norveçli İkizler*, *Öncü İkizler*, *Dindar İkizler*, *Cenubî Afrikalı İkizler*, *İspanyol İkizleri*, *İsparta İkizleri* (Uçuk, 1969: 6) isimli kitaplar seriye örnek olarak gösterilebilir.

maceralarını tasvir eder resimlidir" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19). Çocukların ilgisi için resimli olarak hazırlanan bu kitaplar, sıra dışı ve merak uyandırıcı yerlerdeki kardeşlerin maceralarını konu edinir.

Dergide tanıtımı yer alan bu seriye ait kitapların "meşhur ikizler serisi" (Uçuk, 1969: 6) olarak anıldığı bilgisiyle beraber, Cahit Uçuk'un bu seriye *Türk İkizleri* isimli kitabıyla katılması dönemin çocuk edebiyatına önemli bir katkı olarak görülebilir. Örnek iki Türk kardeşin konu edinildiği *Türk İkizleri* kitabına "Milletlerarası Çocuk Kitapları Birliği Hans Christian Andersen 1958 Yarışmasında Şeref Listesi Jüri Heyeti tarafından Liyakat Diploması" verilmiştir (Uçuk, 1969). Uçuk'un kitabının başında Floransa'da 10 Mayıs 1958 tarihinde yayımlanan bir not da paylaşılmıştır:

> "İşbu kitap, yarışmaya iştirâk eden memleketler arasında Çocuk Neşriyatı için iyi bir örnek olarak seçilmiştir. Çağdaş Çocuk Edebiyatına değerli bir hizmettir. Ümidimiz bunun gibi bir çok memleket çocuklarını birleştirmesi ve böylece Çocuk Kitapları vasıtasiyle Milletlerarası Anlaşmaya yardım etmesidir" (Uçuk, 1969).

Çocuk dergisinin yazarlarından biri olan Uçuk'un kitabının tanıtımına dergide ise şu cümlelerle yer verilmiştir: "Bayan Cahid Uçuk tarafından yazılan ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Genel Merkezi tarafından bastırılıp satılmakta bulunan: Türk İkizleri kitabını bugüne kadar okumadınızsa, mutlaka bir tane alınız" (*Bayan Cahid Uçuk*, 1938: 2).

Macera kitapları olarak anılabilecek türün dışında çocuklar için örnek olarak gösterilen kişilerin sıkıntı içinde geçmiş olan çocukluklarının anlatıldığı bir kitaba da rastlamak mümkündür: "*Meşhur olmuş fakir çocuklar*. Zaruret içinde oldukları halde dünyanın en büyük adam ve âlimleri olan meşhur insanların çocukluklarını anlatır" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19). Çocuk okurlara umut ve örnek olması için yayımlandığı düşünülebilecek olan bu esere benzer bir başka örnek ise *Öz Cesaret* (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19) isimli kitaptır. Burada

meşhur bir kimse olmanın aksine sıradan, yetim bir çocuğun yaşadığı zorluklar ve çabaları konu edinilmiştir.

Bu örneklerin dışında derginin doğrudan bilgi vermek amaçlı çıkardığı kitapların tanıtımı da dikkat çekicidir. İki örnekten anneler için hazırlanmış olan *Annenin Kitabı* başlıklı olan eserin tanıtımı şu şekildedir: "Çocuğun doğduğu günden 15 yaşına kadar kendi hayatile ailesinin ve kardeşlerinin sicillerini teşkil edecek en lüzumlu ve zarif bir eserdir. Kalın kaplı ve renkli resimlidir. Her medenî Cumuriyet annesile çocuğuna elzemdir" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19). Diğer örnek ise, köylüler içindir: "*Şefkatlı Köylülerimize*. Çocukların sıhhat ve kıymeti hakkında köylülerimize nasihatlar" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19). *Medeni cumhuriyet annesi* ve köylüler için olarak iki ayrı eser biçiminde yayımlanmış olan bu kitapların çocuk bakımı ve yetiştirilmesi hakkında pozitivist bilgi verdiği sonucuna verilen kısa tanıtımlar sayesinde varmak mümkündür. Rejimin, çocuk hakkında eğitilmesi gereken bir kesim olarak çocuk sahibi olan kadınları ve köylüleri gördüğü açıktır. Kitaplar aracılığıyla topluma buyurgan ve didaktik bir üslupla *nasihatte bulunan* devlet, dergi aracılığıyla okuyucunun karşısına çıkar. Çocuğun 15 yaşına kadar bakımı hakkında paternal bir söylemle bilgi sunan devlet, çocuk konusunda ailenin söz hakkına ortak olmuştur. Benjamin Fortna, devletin çocukla ilgili söz hakkından ailenin yerini almaya geçtiğini belirtmiştir:

> Çocuklar sadece, hem Osmanlı hem cumhuriyet döneminde yöneticilerin kafasında hep bir miktar şüpheyle yaklaşılan aile kurumundan koparılmakla ve devletin eğitim sisteminin değerleriyle aşılanmakla kalmamıştır; onlara aynı zamanda, ziyadesiyle uygun bir baba figürü rolünü üstlenen modern öğretmen kisvesinde, modern pedagojinin neredeyse mükemmel bir sunumu da yapılmıştır. … ailenin yerini devletin almasına doğal ve neredeyse zahmetsiz bir durum muamelesi edilmektedir (Fortna, 2013: 95-96).

Yeni rejimin, henüz yaratma aşamasında olduğu, modern ve Batılı çocuk bakımı bilgisine sahip aile kurumuna uzak olduğu düşünülecek olunursa, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kitaplarının, devletin pedagojik kaygısını azaltma işlevi gördüğü söylenebilir. Bundan dolayı, yayımlanan kitapların tanıtımlarında "eğitici" olma vurgusunu görmek mümkündür. *Aydının Rüyası* olarak paylaşılan bir kitapta da içeriğin çeşitli konularda eğitici olduğu vurgusu yapılır: "Çocuklara faydalı ve eğlenceli resim öğretmek ve bedîî terbiyenin ileriletilmesi için tertip edilmiştir. Hem tarih öğretir, hem okutur, hem resim talim eder, hem de bir hatıra teşkil eder çok güzel bir kitaptır" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19).

Hikâyelerin ya da eğitici unsurların genele hâkim olmadığı birkaç örneğe de dergide yer verilmiştir. Bunlar çocuk şarkılarının ve tiyatro oyunlarının yer aldığı *Çocuk Şarkıları Kitabı*, *Çocuk Şarkıları Notası*, *Küçük Çiftçiler* isimli kitaplardır. *Çocuk Şarkıları Kitabı*'nın tanıtımı: "Çocuklara, muallimlere ve annelere mahsus şarkılı, notlu oyunlu bir eserdir. Büyük kıtada nafi bir kitaptır" (*Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları*, 1936: 19) cümlesiyle açıklanır. Kitabın çocuklar, öğretmenler ve anneler için olduğu vurgusuyla, çocuğun eğitiminde öne çıkan iki öznenin, yani öğretmenin ve annenin de kitaba dâhil edildiği söylenebilir.

Bu örneklere ek olarak Çocuk Esirgeme Kurumu'nun gelir kaynaklarından biri olarak okul ve öğrenci kitapları[21] olarak sınıflandırılan kitapların tanıtımlarını çeşitli sayılarda görmek mümkündür. Örneğin, *Egemenlik Ulusundur!* isimli kitabın tanıtımı "…23 NİSAN'ın anlamı ve önemini sizlere anlatıyor. Her halde okuyunuz" (*Çocuk*

[21] Çocuk Esirgeme Kurumu Okul ve Öğrenci Kitapları nitelemesiyle yayımlanan kitaplardan bazıları şunlardır: Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan ve "İyi Vatandaş" olarak isimlendirilen kitap serisine dâhil olan *Atatürk* (Şapolyo, 1943), Behzat Minez'in "Güzel Yazılar" serisine ait *Türk Çocukları Unutmuyor!* (Minez, 1945), yine aynı seriye ait tiyatro piyeslerinden oluşan *Emrindeyiz!*, (Sezener, 1943b) ve *Cumhuriyet Güneşi* (Uçuk, 1943), Sezener'e ait *Çalış* (1943a) adını taşıyan monoloğun yer aldığı bir eser, ve bir başka piyes örneklerinden oluşan *İki Devir* (Demiray, 1945) ve *Ant* (Karayazıcı, 1945), "Tabiat ve İnsan" serisine dâhil olan *Okulda-Evde-Açık Havada Neler Oynıyalım ?* (Kaya ve Sınal, 1943), ve çocukların el becerisini geliştirmek için derlenen "Yardımcı Kitap" serisine dâhil *İlkokulda Kâğıt ve Karton İşleri* (Örs, 1943) isimli eserler kurumun okul ve öğrenci kitaplarına örnek olarak sayılabilir.

Esirgeme Kurumu Okul ve Öğrenci Kitapları, 1944: 8) cümlesiyle, kısa ve açıklayıcı bir biçimde dergide yerini almıştır.

Yayımlanan kitaplara karşın, kurumun basılı yayından elde ettiği gelirin büyük kısmını *Çocuk*'un oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. "Türk Çocuğunun Dergisi"[22] nitelemesiyle satılan dergiden elde edilen gelir Çocuk Esirgeme Kurumu'na aktarılmaktadır. Derginin içeriğinde kurum ile ilgili bilgilerin paylaşılması, dergiyi sadece resmi devlet ideolojisinin aktarıcısı olmaktan çıkarıp, aynı zamanda kurumun kendisi için bir halkla ilişkiler aracı haline getirmektedir.

(*Çocuk: Türk Çocuğunun Dergisi*, 1943: 12).

On iki yıllık yayın hayatı olan *Çocuk* dergisinde Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yayınları ve kurum faaliyetleri ile ilgili paylaşımların fazlalığı dikkat çekicidir. Bu materyaller hikâye, şiir, marş, şarkılı piyes, konferans konuşması gibi çeşitlilik gösterir. Böylece çocukların sıkılmadan okuyabilecekleri bir içerik sağlanmış olur. Fortna, böyle bir çeşitlilikteki içeriğin ve talebin oluşmasında ders kitaplarının katı, didaktik oluşunu neden olarak gösterir (2013: 230).

1941 yılının 229. sayısında belirtildiğine göre, *Çocuk* dergisi Türkiye'de en çok basılan ve satılan dergidir (*Yirmi Yıl Önce*, 1941: 32). Bu iddia: "Türkiyede şimdiye kadar hiçbir gazete, kitap ve dergi sizin Çocuk derginiz kadar çok basılmış ve satılmış,

[22] Bu ifade, 7 Temmuz 1939 yılında yayımlanan 142. sayıdan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiyenin en uzak köşelerine kadar ulaşmış değildir" cümlesiyle de vurgulanmıştır (*Yirmi Yıl Önce*, 1941: 32). Basım ve satış konusundaki bu bilginin paylaşıldığı sayfaya Türkiye haritası da eklenerek, derginin yaygın bir şekilde dağıtıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

(*Yirmi Yıl Önce*, 1941: 32)

Bu yüksek talebin nedenlerinden biri olarak abonelik sistemi gösterilebilir. Derginin sunduğu abonelik sisteminin, materyal bedelinin tüm yıla yayılmasını sağladığından (Fortna, 2013, 236), derginin satışında olumlu etki yarattığı söylenebilir. Türkiye'nin en çok basılan ve satılan dergisi olduğu ön kabulüyle, derginin ulaştığı kitlenin de geniş olduğu -ya da en azıdan bunun amaçlandığı- söylenebilir. Resmi ideolojinin bir yayın kanalı olarak *Çocuk* dergisinin, gerçekleştirildiği iddia edilen baskı ve satış sayısı bakımından, devletin ideolojik aygıtı olarak önemli bir rol üstlendiği savunulabilir. Bu ilginin bir başka yansımasını derginin 135. sayısı için yapılan açıklamada da görülebilir: "Teşekkür-23 Nisan Çocuk bayramı vesilesile tertip ettiğimiz 135 fevkalâde sayımız ümit ve tahminimizden çok fazla bir rağbete mazhar olmuş, tamamen satılmıştır. Bu sebeple

birçok yerlere dergi göndermek imkânı olamadı" (*Teşekkür-23 Nisan*, 1939: 19).[23] Karşılaşılan yoğun ilgi, kurumun hâlihazırda sahipliğini elinde bulundurduğu bu iletişim kanalıyla bağış istemesine de vesile olmuştur. Böylece *Çocuk* dergisi hem gerçekleşen satışlarla hem de bağış isteklerinin dile getirilmesinde oynadığı rolle Çocuk Esirgeme Kurumu için faydalı bir kaynak haline gelmiştir. Kurum aynı zamanda, kendisinin sadece dergiyi çıkarmaktan ibaret olmadığını vurgulamak istercesine şu cümleye yer vermiştir:

> "Çocuk Esirgeme Kurumu, sade sizlerin okumanıza eğlenmenize yarayan bu dergiyi çıkarmak, başı sıkılan mini minileri korumak, her Türk çocuğunun iyi ve güzel ve sıhhatli bir hayat sürmesine çalışmakla kalmaz, vakit ve fırsat düştükce daha geniş ölçüde sizi düşünmek çareleri de arar" (*Kukla Tiyatrosu*, 1941: 20).

Kurumun, sadece dergi çıkarmak ve çocukların korunmasında, sağlıklı olmasında rol oynamak dışında gerçekleştirdiği faaliyetler için "Çocuk Postası" söylenebilir. Buna göre: "Burada her hafta, kartpostal ve pul meraklısı olan okuyucularımızın ad, adres ve kısaca dilekleri yazılacaktır. Böylece bunların, biribirinin adreslerini öğrenerek aralarında doğrudan doğruya: bulundukları yerlerin manzaralarını gösterir karpostal veya pul değişmeleri mümkün olacaktır" (*Çocuk Postası*, 1936: 13). Okuyucu çocuklar arasında, derginin aracılık ettiği bir çeşit arkadaşlık yaratan bu uygulama oldukça ilginçtir. Dönemin çocuklarının uğraşları hakkında da ipucu barındıran takasa dayalı posta sistemi kurumun çocuklar için faaliyetlerini çeşitlendirme arzusuna bir örnektir.

Aynı zamanda derginin, kuruma bağış isteklerinin dile getirildiği bir mecra olarak da işlev gördüğü söylenebilir. Örneğin dergide Çocuk Esirgeme Kurumu için yardım isteğini tekrarlayan şiirlere yer verilmiştir: "*...Vatandaş! Küçükler yardıma muhtaç, / Paranı bir büyük ülkü için ver! / Verirsen, olurlar; çocuklar bir taç, / Yükselen gür sesler sana şöyle der: / Yarının güneşi bu küçük ordu, / Şenletir, büyütür sevgili yurd"*

[23] Verilen bilginin doğruluk payı yüksek olabilir çünkü araştırma amacıyla gidilen Ankara Milli Kütüphane arşivinde de bu sayıya rastlanmamıştır.

(Dağlıoğlu, 1939a: 5). Faruk İnal adında bir öğrencinin yazdığı şiirde ise, Kuruma, *Çocuk* dergisini çıkardığı için yardım edilmesini istediği görülür: "…Toplattı bütün yurttan kimsesiz çocukları, / Daha küçük yaşlarda adam etti onları, /…/ Bir çok yurttaş çocuğa bir çok faydası vardır, / Borçluyuz biz ona ÇOCUK gibi bir mecmua / Borçluyuz biz ona vatan vorcu yardımı" (F. İnal, 1947: 15). İnal'ın kendisinin de derginin okuyucu kitlesinde olduğu düşünülecek olursa, borçlu hissetmenin fikir olarak yerleştiğini söylemek mümkün hale gelir. Örneğin dergide "Bizbize Konuşalım" olarak isimlendirilmiş olan bölümde yer alan metinde *Çocuk* ve okuyucu çocuk arasındaki ilişki karşılıklı hak-ödev arayışına dönüşür:

> "Sevgili okuyucularım!... Derginizin size gösterdiği bu bağlılığa ve özveriliğe karşı, sizin de ona borçlarınız vardır. Her hak bir ödevin karşılığıdır, değil mi? Bakın biz de sizlerden neler bekliyoruz:
>
> Her şeyden önce, derginizin gittikçe güzelleşmesinin ve gelişmesinin, sizin ilginize bağlı olduğunu unutmayın. Derginizde daha neler görmek istiyorsanız bize yazın.
>
> Sonra, derginizi büyük, küçük bütün tanıdıklarınıza gösterin. Onlara okuyun, okutun ve anlatın ki, (ÇOCUK) bütün Türk çocuklarının öz dergisi, onların en yakın arkadaşı, yürekten dostudur" (*Bizbize Konuşalım: Yeni Yıla Girerken*, 1937: 3).

Çocuk dergisinin yayın faaliyeti, okura gösterilen bağlılık ve özveri olarak tanımlanarak, okura sorumluluk getiren borç hale gelmiştir. Bir kişiymişçesine bahsedilen derginin, okura gösterdiği bağlılık ve özverilerinin karşılıksız olamayacağı vurgusu yapılan metinde çocuğun borç olarak, dergiyi etrafına tanıtması ve derginin içeriğine ilişkin geri bildirimde bulunması istenmiştir.

Benzer bir şekilde, kuruma yardımın bir vazife olduğu fikrini işleyen bir başka şiirde ise: "…Bu ocağa yardım etmek / 'Bu gün için borçtur bize!' /… / '–Onun olsun bütün varım' / Koşuyorum vazifeme, / Siz de koşun yurddaşlarım!" (Giz, 1938: 10-11) ifadeleri yer almaktadır. Burada dikkat çekici olan husus, "yurttaşlarım" gibi bir tür eşitlik seslenmesiyle koşmak eylemi için yapılan çağrıdır. Bu çağrı, geç modernleşen uluslarla

ilişkilendirilebilecek geç kalmışlık hissi ile bağlantılıdır. Vazifeye koşmak hem gönülden bir istek çağrıştırırken hem de yapılacak çok iş, az zaman baskısını da hatırlatır.

Dergide "Bunu Unutmayınız!" başlığıyla yer alan çizgi resimde, *Çocuk* dergisi ve Çocuk Esirgeme Kurumu arasındaki kurumsal bağlantı belirtilerek bağış isteğinde bulunulmuştur:

> "Kardeşim, seve seve okuduğunuz bu 'Çocuk' dergisi yokmu, onu 'Çocuk Esirgeme Kurumu' çıkarıyor… 'Ç.E. Kurumu' öksüz, kimsesiz ve fakir çocukların koruyucusudur.. Biz evimizde rahat, rahat yemeğimizi yer, gönül huzuruyle çalışırken bir an aklımızdan çıkarmamalıyız ki… Bir kaşık sıcak çorbayı bulamayan nice Türk yavruları var… Onlara yardım borcumuzdur… İşte 'Çocuk Esirgeme Kurumu' bu büyük yardımı sağlayan bir kurumdur. Onun bu ödevini yerine getirebilmesi… Senin, benim; hepimizin bu kuruma pek küçükte olsa yapacağımız yardımla kabildir… Unutmaki damlaya damlaya göl olur" (*Bunu Unutmayınız!*, 1947: 16).

Yardım isteği dile getirilirken kullanılan bazı cümleler dikkat çekicidir. Yardım istenen kişinin evinde, rahat, huzurlu ve tok olduğu vurgusuyla, Çocuk Esirgeme Kurumu'ndaki çocuklar ile dergi okuru olan çocuk arasındaki fark belirtilmiş olur. Bu rahat, tok ve evimizde olma hali dolayısıyla kuruma yapılacak olan bağış ödenmesi gereken bir borç haline gelir. Ekonomik olarak farklı koşulların vurgulanmasına rağmen kurumun, okur çocuğa "kardeşim" diye seslenmesi önemlidir. Mevcut farklılıklara rağmen *Türk* çocukları arasındaki kardeşlik sabittir ve kapsayıcıdır. Bu sesleniş, seslenen konumundakini, seslenilene göre görece büyük bir ağabey, abla -bir tür otorite- yerine de yerleştirmiş olur.

Benzer bir vurgu, dergide yer yer görülen özlü söz niteliğinde paylaşılan kısa, net ve didaktik cümlelerde de görülür: "Gülüp eğlenip; yer içerken yoksul kardeşleriniz olduğunu unutmayınız. İşte; ÇOCUK ESİRGEME KURUMU Bütün Türk çocuklarının saadeti için çalışmaktadır" (*Gülüp eğlenip; yer içerken*, 1948: 7). Paylaşma ve yardımlaşma isteğini de içinde barındıran *kardeşlik* durumunun belirtilmesi hayali bir

ailenin, hayali bir cemaatin parçası olmanın hatırlatılmasına denk düşer. Derginin içeriğinde yer alan özlü sözlerin emir kipleriyle kurulduğu da görülebilir: "Fakir kardeşlerinize yardım eden Çocuk Esirgeme Kurumu'nu hiçbir zaman unutmayınız ve ona yardım ediniz!" (*Fakir kardeşlerinize*, 1948: 7). Cümlede görülen okura doğrudan seslenme, sonuna eklenen ünlem işaretiyle pekiştirilmiştir. "Ulus-devlet bir yandan içinde bireylerin kendilerini *eşit*, *özgür* ve *kardeşçe* hissedecekleri ütopik-cemaati vaat ederken, diğer yandan da yargılayıcı ve cezalandırıcı bir tonda onları görevlerini yerine getirmeye davet eder" (Açıkel, 2008: 136). *Çocuk* da okuruna seslenirken ulus-devletin bu çelişkili durumuna benzer bir söylem yaratır.

Bağışlarla ilgili olarak, dergide yer alan "Türk Çocuğu" isimli yazıda bağış miktarı ile ilgili bir bilgi verilmezken: "…Haftalığınızdan arttıracağınız kuruşların bir kaçını 'Çocuk Esirgeme Kurumu' Zarflarına koyunuz. Yoksul kardeşlerinize sizin, bu, en büyük yardımınız olacaktır" (*Türk Çocuğu*, 1936: 14) denilmektedir. Başka bir cümlede ise senede bir liralık bağış ile üyelik isteğinde bulunulduğu görülür: "Çocukları kurtarmak için senede bir lira vererek Ç. E. Kurumuna aza olunuz" (*Çocuk'tan Arkadaşlarına Vecizeler*, 1939: 5). Her iki cümlede de bağış miktarının önemsizleştirildiğini, önemli olanın yardım etme pratiğinin yerleştirilmesi olduğu söylenebilir. Yurttaş olmanın bir parçası olarak devlet kurumlarına yardım ve dernek üyeliği fikri benimsetilmeye çalışılmıştır. Dernek üyeliği, derneğe gelir getiren bir yol olmasının yanı sıra ulus olma halinin ve onunla gelen kimliğin benimsenmesinde önemli rol oynar. Okuyucu olan öznenin şahsiyet kazanabilmesi için, "…ulusal kültüre ve yasalara uygun davranabilme ve yurttaşlık beklentilerine karşılık verebilme" (Açıkel, 2008: 122) durumunu sağlaması gerekir. *Çocuk* dergisinde de görülebileceği üzere Çocuk Esirgeme Kurumu, üyelik gerçekleştiren küçük çocukların fotoğraflarını paylaşarak bu eylemi özendirmeye, teşvik etmeye çalışmıştır:

(*Bayramın Neş'esi İçinde*, 1942)[24]

> "Yukarıda resimlerini gördüğünüz yavrular Çocuk Esirgeme Kurumunun kimsesiz yavrulara yaptığı yardımları görerek ve anlayarak bulundukları şehrin mektepleri içindeki Çocuk Esirgeme Kurumu teşkilâtına âza kaydolunmuşlar ve bir senelik âza kayıtlarını peşin olarak ödemişlerdir. Bunların başka daha birçok mini miniler de bir senelik kaydiyeyi peşin vermek suretile kuruma âza kaydolunmuşlardır. İsimlerini yakında ilân edeceğiz. Bunlar arasında çekilen kur'ada 3 talebe arkadaşınız birer kitap hediyesi kazanmışlardır. Siz de diğer iyi duygulu arkadaşlarınız gibi okulunuz Çocuk Esirgeme Kurumu teşkilâtına âza kaydolunup isminizi ve resminizi çok sevdiğiniz Çocuk derginizin sahifeleri arasında görebilirsiniz" (*Bayramın Neş'esi İçinde*, 1942).

Kuruma üye sıfatıyla kaydolan çocukların isimlerinin ya da fotoğraflarının paylaşılmasını kurumun, çocuklara *aferin* demesi olarak da düşünmek mümkündür. Gerçekleştiren bu uygulamayla, çocukların kurumun bir parçası olarak hissetmelerinin sağlama ve çocukların üyeliklerinin teşvikinin yanı sıra üyelik pratiğinin öğretilmesi de amaçlanmıştır. Bu hususta beklenen, çocuk yurttaştan bu pratiğe uygun davranmasıdır. Yeni rejimin, bir demokrasi ve yurttaşlık pratiği olarak gördüğü cemiyetlere destek ve katılımın çocuk yaşta benimsetilmesine ön ayak olması bakımından derginin bu konuda önemli bir işlev gördüğü söylenebilir.

[24] Derginin bu sayfasında, sayfa numarası kullanılmamıştır.

Kurumun, üyeliğe ve bağışlara verdiği önem, dergide de bu konudaki yazıların sıklığından anlaşılabilir. Dönemin terbiyecisi olarak anılan Selim Sırrı Tarcan, Ankara Radyosu'nda verdiği konferansta bağışların önemine değinir. Dergi bu radyo konferansını yayımlayarak daha fazla kişiye ulaşmaya çalışmıştır:

> "İşte mukadderatı tesadüfe bağlı olan bu sahipsiz çocuklara yardım eli uzatan onların göz yaşlarını dindirmeğe savaşan, onları ölümün amansız pençesinden kurtarmak için uğraşan ve memleketimizin hemen her tarafında şubeleri olan bir teşkilât vardır.
>
> Samimî iyilik yapmaktan zevk alan temiz yürekli bazı vatandaşlar bu hayırlı müessesede çalışmaktadırlar. Neden bahsetmek istediğimizi anladınız. 'Çocuk Esirgeme Kurumu.' Bu müesseseye uzanan her el bir göz yaşı dindirir.
>
> Bizler yardım edersek Esirgeme Kurumu eski adile de söyliyeyim (Himayei Etfal) yüzlerce ailenin imdadına yetişir, binlerce Türk yavrusunu ölümden kurtarır. Bilmek lâzımdır ki fakir ve sefalet içinde bakımsız büyüyen çocuklar memlekette nüfusun mikdarını çoğaltsa bile kıymetini yükseltemez.
>
> Hasta malül parazit insanlar, cemiyeti beşeriye için ya bir yük veya bir felâkettir.
>
> Ey, çocuk bayramında gülen, sevinen, eğlenen sevimli mes'ut Türk yavruları!... Merhametli elinizi Çocuk Esirgeme Kurumuna uzatınız. Ve biliniz ki oradaki çocukların ölümden kurtulması, yaşaması ve mes'ut olması sizin küçük yardımlarınıza bağlıdır" (Tarcan, 1936a: 6).

Tarcan'ın konuşmasında öjenik ve üst kimlik kurgusu olarak Türklük vurgusuna da rastlanır. Tarcan'ın konferans metninin özünde Çocuk Esirgeme Kurumu için bağış *görevinin* yapılması gerekliliği olsa da, bu istek, dönemin nüfus politikasına dair ipuçları veren öjenik[25] bir söylem olan: "Hasta malül parazit insanlar, cemiyeti beşeriye için ya bir yük veya bir felâkettir" (Tarcan, 1936a: 6) cümlesiyle bezenir. Bu konuyla ilgili olarak tanımlanması gereken öjenik: "...kalıtımsal kuralların insanoğlunun üremesini kontrol altında almak üzere uygulanmasına ilişkin çabaları temsil eden bir kavramdır. Öjenik düşüncesi toplumun en üstün nitelikli üyelerinin bu özellikleri ırsi olarak aktarabileceğini varsayar ve bu özellikleri yaygınlaştırmanın yollarını arar" (Y. Akın, 2014: 113). Bedeni *ideal olana* en yakın hale getirmeyi ve ırkın sağlıklı olmasını amaçlayan bu düşünce,

[25] Öjenik kavramı, köken olarak: "…öjeni-eugenics, Yunanca eugenes'den gelmekte, yani 'iyi doğmuş' veya 'kalıtsal olarak asil' olan demektir" (Alemdaroğlu, 2008: 417).

egemen tarafından yaratılan, düzenlenen ve kontrol edilen bir süreci ifade eder. Buna göre tasavvurdaki makbul olan belirlenir ve ona uygun söylem ve pratikler geliştirilir. Tarcan'a göre niceliğin çokluğu nitelik anlamına gelmez. Konuşmada tekrarlanan Türk yavruları ifadesi, kimlik inşa sürecinin bir parçası olarak okunabilir. Bu gibi, söylemlerde iç içe geçmiş olan kullanımlar, ulus-devletin kimliğinin inşa sürecinde sıkça görülür.

Bağışlarla ilgili bir diğer önemli husus ise, kurumun bu konuda şeffaflığını göstermesi ile ilgilidir. Örneğin gelen bağışlarla yirmi yıl içinde neler yapıldığı paylaşılan bilgiler arasındadır:

> "270 yerde, 2 doğumevi, 30 çocuk dispanseri, 4 diş muayenesi, 8 Banyo, 4 çocuk yuvası, 2 ana okulu, 72 kantin, 12 sinema, 53 çocuk bahçesi, 16 gündüz bakımevi, 2 çocuk müzesi açmıştır. …20 yıl içinde Çocuk Esirgeme Kurumu 4.617.000 tane kitap, gazete, levha ve dergi neşretmiştir" (*Yirmi Yıl Önce*, 1941: 32).

Bu bilgi paylaşımında bahsi geçen yayın sayısının çokluğu şaşırtıcı ve önemli bir veridir. Bu nicelik, derginin hedef kitlesi ile birlikte düşünüldüğünde daha da kıymetlenir. Dergi okur-yazar olan orta ve üst gelir grubuna dâhil öğrencilerle, öğretmenler tarafından okul eğitiminin bir parçası olarak görülür. Bu da derginin, resmi ideoloji ile bezeli içeriğinin, yaygınlaşma gücü hakkında ipucu verir. Dergide kurumun yardımlarının içeriğini sıralayan bir listeye de yer verilmiştir:

> "1) Yoksul ailelerin memedeki çocuklarına her gün sabah parasız süt dağıtır. 2) İlkokul talebesi arasında hali vakti yerinde olmıyanlara parasız öğle yemeği yedirir. 3) Giyecek eşya dağıtır. 4) Hasta çocukları parasız muayene ettirir, ilaçlarını verir. Lüzum görürse hastaheneye yatırır. 5) Çocukların dişlerini parasız tedavi eder. 6) Yoksul annelerin doğumlarına yardım eder. 7) Fakir talebelere okul eşyası ve ders kitabı dağıtır. 8) Lüzum görürse para yardımı yapar. 9) Kimsesiz çocukları okullara yerleştirir. 10) Anneleri tarafından bakılamayacak çocukları alır, kendi bakımevinde büyütür. 11) Çocuklar için oyun yerleri yapar ve oyun âletleri getirir. 12) Çocuklar için banyo yerleri açar. 13) Çocuk kütüphaneleri kurar. 14) Çocuk bakımı için öğütler yazılı kitaplar bastırıp parasız dağıtır. 15) Çocukların seve seve okudukları ve faydalandıkları kitaplarla (Çocuk) dergisini çıkarır v.s." (*Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımlarını şu maddelerde toplıyabiliriz*, 1943: 12).

Kurumun yaptığı işleri / görevleri anlatmak için maddeler halinde sıralanan bu liste, kurum dışı bir iletişim çabası olarak okunabilir. Savaş sonrası dönemin maddi koşullarının zorlayıcı olduğu göz önüne alındığında, arzulanan bağış için, kurumun yaptıklarına dair ayrıntılı bilgi verme çabası sıra dışı değildir. Aynı zamanda bu maddelerle örtüşen görsellere de dergi içerisinde rastlamak mümkündür. Bu görseller, kurumun faaliyetlerin nasıl yerine getirildiğinin birer kanıtı olarak okuyucuya sunulmaktadırlar.

(*Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımlarını şu maddelerde toplıyabiliriz*, 1943: 12)

(*Çocuk Esirgeme Kurumu*, 1938: 35).

Dergide kurumun kaç çocuğa yardım ettiği bilgisi de yıl yıl ayrıntılı bir biçimde paylaşılmıştır:

> "1923 yılında 68 yerde şubesi vardı. Üye sayısı 2100 ü geçti. 17000 den fazla öksüz sevindirildi. 1925 yılında Kurumun 191 yerde şubesi vardı. Üye sayısı 2150 idi. 20000 çocuğa yardım edildi. 1926 da şube sayısı 318, üye sayısı yine 2150 idi. 98.000 çocuğa yardım edildi. 1927 de 443 şubesi ve 2150 üyesi olan Kurum 90.000 yurt çocuğunun gönlünü aldı. 1928 de 443 şubede 22.600 ye görüyoruz. Bu yıl içinde 150.000 çocuk, Kurumun çeşitli yardımlarından faydalandılar. 1929-30 ve 31 yıllarında 480 şubesi ve 22.700 üyesi vardı. Bu yıllarda yardım gören çocukların sayısı 430.000 i bulmuştu. 1932 yılında 290.000 çocuk yardım görmüştür. 1933 yılında şube sayısı 543 e çıkmış ve yardım gören çocukların sayısı 310.000 i bulmuştur. 1934 yılında 554 şubeden 260.0000 çocuk fayda görmüştür. 1935 te 582 şubeden 275.000 çocuğa yardım edilmiştir. 1936 da 585 şubede 30.000 üye yurttaşın yardımından 525.000 çocuk faydalanmıştır. 1937 yılında 510.000 çocuğa el

> uzatılmıştır. 1938 yılında 581.000 çocuk yardım görmüştür. 1939 da şube sayısı 650 ye çıkmış ve 712.0000 çocuğa bakılmıştır. 1940 da şube sayısı 700, yardım gören çocuk sayısı 870.000 dir. 1941 yılında şube sayısı 726 ya çıkmış; üye sayısı 62.000 i geçmiş ve 1 milyon 103.000 çocuk Kurumun çeşitli yardımlarından istifade etmiştir" (*Çocuk Esirgeme Kurumu*, 1943: 11).

Kurumun paylaştığı bu veriler bir halkla ilişkiler çabası olarak değerlendirilebilir. Kurum, dünden bugüne büyümesini sayısal verilerle açıklamaya çalışarak, güvenilirliğini ve şeffaflığını vurgular. Ayrıca kurumun kendi tanıtımını, yine kendisine ait bir yayın organında gerçekleştirmesi, paylaşılan verinin hedefine ulaşmasını kolaylaştırır niteliktedir.

Öncelikle kimsesiz çocuklara yardım için kurulan kurumun, aslında muhtaç konumda olan tüm ülke çocuklarını ve özelde anneleri kapsadığı söylenebilir. Cemiyetin, annelerin yeni rejimin sürekliliğinin temeli olarak gördüğü çocukların yetiştirilmesinde rolünü oldukça önemsediğini belirtmek yerinde olur. Basılı yayın alanındaki çalışmalarından biri olarak Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1938-1942 yılları arasında yayımladığı *Ana* dergisi bu anlayışına bir örnek olarak gösterilebilir. Derginin duyurusu, *Çocuk*'ta da kendisine yer bulmuştur: "Çocuk Esirgeme Kurumu pek yakında aileleri son derece alâkalandıracak bir dergi çıkaracaktır: **ANA** Dergisi. Çucuk annelerinin en tatlı, en sevimli bir dostu, ayni zamanda ailelerin en cazip bir dergisi halinde sunulacaktır" (*Ana Dergisi*, 1937: 14). Derginin yayına başladığı haberi de *Çocuk*'un 70. sayısının ön kapağında: "ANA (Çocuk Esirgeme Kurumu) bu adla, her Türk ailesini ilgilendiren bir aylık dergi neşretmektedir. Birinci sayısı 15/ 1/ 1938 tarihinde satışa çıkarılmıştır" (*Çocuk Dergisi Ön Kapak,* 1938, S.70) ifadesiyle duyurulur.

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1938, S.70).

Buna ek olarak annelere yol gösterme amacı güden, yine kurumun yayımladığı *Annelere Öğüt* isimli kitapçıklar da annenin çocuğuna nasıl bakması gerektiğine dair bir kılavuz işlevi görür. Kurumun yayınlarında, annenin sağlık ya da ruh durumundan ziyade çocuğun ön plana alınarak tavsiyelerde bulunulduğu pedagojik bir dilin mevcudiyetinden bahsedilebilir. Annenin eğitilmesi gereken konuların, çocuğun beslenmesi, uyku saati, hijyeni, giyimi çocuk etrafında çeşitlilik göstermesi, annenin çocuğuyla *bir*, *birlikte* görüldüğünü ve ele alındığı kanısını güçlendirir. Temelde, yardıma muhtaç çocuklar ve anneler etrafında çalışmaları şekillenen Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetlerini duyurmada kendi yayını olan, yeni harflerle 492[26] sayı yayımlanan *Çocuk* dergisini etkin

[26] Bu sayının önemi Cüneyd Okay'ın ilk çocuk dergisi olan *Mümeyyiz* (1869) için "…kesintisiz 49 sayı çıkarak uzun ömürlü çocuk dergileri arasında yer almıştır" (Okay, 2006: 511) cümlesiyle daha net anlaşılır. Bu bilgiye ek olarak, *Çocuklara Mahsus Gazete* isimli yayının 1896-1908 yılları arasında 626 sayı ile en uzun ömürlü eski harfli çocuk dergisi olduğu söylenebilir (Okay, 2006: 513).

bir biçimde kullandığı söylenebilir. Dergi, net bir biçimde çocuklar için, onlara hitaben hazırlanmış olsa da kurumun bu yayını kurumun faaliyetlerini ve isteklerini de dile getirdiği bir halkla ilişkiler aracı olarak kullandığını söylemek mümkündür.

Dergide kurumun kimsesiz çocuklar ve anneler için gerçekleştirdiği diğer faaliyetler ise şöyledir: gündüz bakımevi olanağı ile işe giden anneler ufak bir ücret karşılı çocuklarını sabah bırakıp, akşam alabilmektedir (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 8-9). Yine hamile ve / veya yoksul anneler için haftanın belli bir günü banyo olanağı sağlanır (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 8). "Çocuk ve anne mutfağı" uygulamasıyla da hamile ve emziren kadınlara yemek verilir (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 9). Aynı zamanda kurum, anneler için *modern bebek bakımı* ile bilgiler veren *Annelere Öğütler* kitapçıkları bastırmıştır. (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 9). Bu konuyla ilgili olarak, 1935 yılında *Annelere Öğüt* adıyla kurum tarafından basılan kitapçığın kapağında: "Mama çocuklarının nasıl besleneceğini ve mamaların nasıl hazırlanacağını öğretir" (*Annelere Öğüt*, 1935) ifadesi yer alır. İçeriğinde ise bu amaca uygun olarak bebekler için tarifler, öğünler ve saatleri gibi bilgiler bulunmaktadır. Sebze çorbası, nişasta peltesi, karaciğer ezmesi (*Annelere Öğüt*, 1935: 7-9) gibi tariflerin ayrıntılı bir biçimde yer aldığı kitapçık pedagojik bir üslupla oluşturulmuştur. "Çocukları seviniz, koklayınız fakat öpmeyiniz" (*Annelere Öğüt*, 1935: 6) uyarısının da yer aldığı kitapçıktan yola çıkarak rejimin kadını, çocuk bakımında başat rolde gördüğü söylenebilir. Bu durum Floya Anthias ve Nira Yuval-Davis'in, kadının ulusal inşa sürecindeki beş rolü üzerine söyledikleri ile uyumludur:

> "Yeni ulusun biyolojik üreticileri olarak; farklı uluslar karşısında ulusun kültürel sınırlarının çizilmesine yarayan araçlar olarak; ulusa kimliğini veren 'özgün' kültürün öğreticisi, aktarıcısı ve ideolojik yeniden-üreticileri olarak; ulusal farkların göstereni olarak ve ulusal mücadelelerin katılımcısı (yoldaş) olarak" (Anthias ve Yuval-Davis'den aktaran S. Sancar, 2014: 62).

Kurumun, anneler için hazırladığı çocuk bakım kitapları, *çocukların* yeme ve hijyen ihtiyaçları gözeterek oluşturduğu düşünüldüğünde kadının, yeni ulusun biyolojik üreticisi rolünün vurgulandığı söylenebilir.

Dergide yer alan şiirlerde kurumun faaliyetlerinin Çocuk Haftasıyla beraber anıldığı örneklere de rastlamak mümkündür:

> "Ne mutlu Türk çocuğu bayram size bu hafta, / Sizlersiniz yer eden kalbimizde ön safta; / Bin dokuz yüz yirmi bir Ankara'da bu ocak, / Sizler için kuruldu sizlere açtı kucak; / O gün eline doğan bu şefkat beşiğinde. / Hepsi birer genç oldu bugün yirmi beşinde; / Yüzlerce Merkez, Şube yüz binlerce yardımla, / Her gün daha canlı, sert ilerleyen adımla; / Yurdun her köşesine yetişir kanat gerer, / O kurar aş evleri, sütdamlası, dispanser; / İçi sızlar bir çocuk görürse yolda sefil, / O giydirir, o besler, o okutur okulda; / Arkadaş istiklâli, kudreti ulusların, / Sıhhatiyle ölçülür bu küçük yavruların; / Koş onun yardımına bu şefkat kucağına, / Varsa bir kıvılcımın koy onun ocağına; / Arttıkca bu yuvaya el uzatan üyeler; / O bağışlar bu yurda gürbüz, sağlam bünyeler; / Bak bugün Başbuğumuz İnönü rehberimiz, / İlk öğretim çağıle seferberiz hepimiz; / Biz tutarsak bu küçük neslin küçük elinden, / Hiç bir kuvvet sarsamaz bu ulusun yerinden. / İstiklâl temelidir çocuk varlık demektir, / Vatan için verilen boşa gitmez emekdir…" (Tüzün, 1946: 5).

Aşevleri, dispanser gibi kurum çalışmalarının da anıldığı bu şiirde, ulusun kudreti sıhhatli, gürbüz ve sağlam bünyeler ile ilişkilendirilmiştir. Yeni rejimin, sağlıklı nesil tutkusunun özeti şiirde geçen: "Biz tutarsak bu küçük neslin elinden, hiçbir kuvvet sarsamaz bu ulusu yerinden" ifadesiyle açıklanabilir. Zeki Tunaboylu'nun şiirinde de dinç, gürbüz nesil isteğiyle karşılaşmak mümkündür: "Öksüzlere en sevimli bir kucak, / Yoksullara ışık veren bir ocak! / Cılızları dinç ve gürbüz yapacak" (Tunaboylu, 1938: 19). Bir başka şiirde ise kurumun hijyen vurgusu ile anıldığını görülebilir: "…Eğer yavrum senin de pek bozuksa durumun; / Koş seni de yıkasın, süslesin çiçek gibi, / Sen de ol imrenilen temiz bir bebek gibi" (Esgin, 1948: 10). Şiirde bahsi geçen beden ve terbiye politikalarıyla Çocuk Esirgeme Kurumu'nun rejimin yeni yurttaşına uygun olmayan cılız olmak, kirli olmak gibi *istenmeyen* durumları düzelteceği söylenebilir.

Dergide yer alan çoğu metinde olduğu gibi şiirlerde de milliyetçi, cinsiyetçi söylemlerin iç içe geçmiş halini görmek mümkündür:

> "Ey yurdumun süt annesi, ey yetimler kucağı! / Ta göklerden öte senin sarayının saçağı, / Türk gönlünden ateş almış, o pek çok cömert ocağı… / Yetimlere saray yapan, kucak açan bu nesil / Üreyecek, türeyecek, çoğalacak iyi bil!... / Koynundaki süt kaynağı, mengü bir su vatana; / Her damlası sevgi katar Türkün arı kanına. / Cumuriyet öz babamız, seni bize bir sütana! / …Memelerin bizi millî duygu ile besliyor" (Turgal, 1937: 6).

Bir sütanne olarak anılan kurum, çocukların üremesi, türemesi ve "Türkün arı kanına" (Turgal, 1937: 6) sevgi katmasıyla betimlenmiştir. Bu kısa şiirde, dönemin nüfus politikaları ile ilgili ya da kimlik politikaları ile ilgili ayrıntılara yer verilmesi resmi ideolojik söylemin kaynaşmış olmasına bir örnektir. Cumhuriyet bir öz baba, kurumun ise sütanne olarak nitelendirilmesi çocuklar için soyut olan unsurların somutlaştırılması çabası olarak düşünülebileceği gibi, milletin daimî çocukluk halini de çağrıştırır. Cumhuriyetin bir baba, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ise "memelerinden millî duygu ile" çocuğunu besleyen sütanne olarak anılması, milletin, rejim ve kurum tarafından çocuklaştırılması olarak yorumlanabilir. Bu metaforun çeşitli kullanımlarını Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde farklı anlamlar yüklenmiş bir biçimde görmek mümkündür:

(Gencer, 2012: 300).

Akbaba dergisinin 1924 yılında yayımlamış olduğu bu karikatürde, sol tarafta üzerinde "Cumhuriyet" yazan bir bebek ve onu emziren "Millet" olarak etiketlenmiş anne bulunmaktadır (Gencer, 2012: 301). Sağ tarafta ise, üstünde "Ana Vatan" yazısı olan oldukça zayıf, yaşlı, güçsüz ve çıplak olarak resmedilmiş kadının memelerini emen "Saltanat" ve "Hilafet" olarak isimlendirilmiş iki yaşlı erkek bulunmaktadır. Ellerinde tasmalı bir biçimde tuttukları kedi ise "Millet"dir (2012: 300). İki karikatür arasındaki anlam farklılığı çarpıcıdır. Sol tarafta modern, sağlıklı, mutlu bir rejim varken, sağ tarafta bir *öteki* olarak artık miladını doldurmuş, sağlıksız bir ilişkinin sürdüğü bir rejim mevcuttur. Emziren anne, bu örnekte "Millet" olarak anılmış olsa da, taşıdığı anlam dergide bahsi geçen anlamdan farklı değildir. Yeni bir başlangıç yapacak olan "Cumhuriyet" bir bebek gibi, "Millet" tarafından dikkatle ve fedakârlıkla büyütülür. Çocuk Esirgeme Kurumu da, yeni rejimin kendi çocuklarını benzer bir anlayışla yetiştirmektedir. Milliyetçi ideolojilerde, anne gelecek iyi neslin, iyi yurttaşın yetiştiricisi

olarak görülür. Aynı zamanda anne, milli kimliğin ve kültürün de aktarıcısıdır (Gencer, 2012: 300).

Olabildiğince ilgi çekici bir içerik yaratma amacıyla dergide Çocuk Esirgeme Kurumu için şiir ve hikâyelerin dışında, şarkılı bir piyes yazıldığı da görülür. "Küçük Çoban" isimli piyeste, Çocuk Esirgeme Kurumu'nu temsilen peri kızları ve küçük çobanla koyun sürüsü vardır. Peri kızları şarkı söyleyerek sahneye giriş yaptıklarında, onların kurumu temsil ettiği de açıklanmış olur: "Biz küçücük kızlarız, / Yurda sevinç saçarız. / Kimsesiz çocuklara / Anne, kardeş biz varız" (Edgüer, 1946: 8). Peri kızlarının bu cümleleriyle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun hem anne hem kardeş rolünü üstlenerek aslında bir aile işlevi gördüğü okuyucuya ya da izleyiciye aktarılır. Piyeste çobanın kendileriyle oyun oynama isteği karşısında, peri kızları sürüdeki tek kuzuyu isterler. Küçük çoban isteklerini yerine getirir fakat büyük çoban ona kızar ve sürüyü alıp onu terk eder. Ağlayan küçük çobanın yanına "Başlarında Çocuk Esirgeme Kurumu yazılı taçlar taşıyan peri kızları" (Edgüer, 1946: 9) gelir ve şu şarkıyı söyler: "Geldik sana arkadaş. / Sen de arkamıza gel, / Kalmasın gözünde yaş. /…/ Artık ocağın, oban, / Kardeşin, annen, baban; / Her şeyin biz olalım, / Ağlama öksüz çoban!" (Edgüer, 1946: 9). Öksüz kalan çobana kurumun yardım eli uzanarak piyesin mutlu sonla bitmesi sağlanır.

Dergide kurumun anlatıldığı başka bir piyes ise "Fakir Çocuklar İçin"[27] adını taşıyan iki perdelik komedidir. Piyesteki karakterlerden biri olan Işık, babasından, başka çocukların Çocuk Esirgeme Kurumu için oyun sergilediğini ve elde edilen geliri bağışladıklarını duymuştur. Bunu arkadaşlarıyla paylaşması üzerine öncelikle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun *ne* olduğu açıklanmıştır:

"Ümit –Çocuk Esirgeme Kurumu menfaatine ne demek aceba?

[27] Dergide yer alan "Fakir Çocuklar İçin" başlıklı piyeste eser sahibinin ismi verilmemiş, yalnızca çeviren olarak Zeki Tunaboylu'nun ismi belirtilmiştir.

> Lâle –Aman Ümit, ne gülünç hallerin var! Sanki, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun baktığı anasız, babasız çocukları bilmiyor musun?
>
> Işık –Yahut anası babası fakir olur da çocuk aç kalabilir. İşte, babamın anlattığına göre, Çocuk Esirgeme Kurumu bu gibi çocuklara bakıyormuş. Fakat, bu kurumun paraya ihtiyacı varmış. Parası olanlar bu Kuruma yardım ediyormuş. Yine babam anlattı, bilmem hangi şehirde, Çocuk Esirgeme Kurumunun baktığı çocuklar bir piyes oynamağa karar vermişler. Tanıdıkları bu çocukların nasıl oynadıklarını görmek için, bir çokları bilet alarak buraya girmişler. Çocuklar da, toplanan parayı Kurumlarının kasasına yatırmışlar.
>
> Lâle –Aman ne güzel yapmışlar! Ne sevimli çocuklarmış bunlar!...
>
> Işık –Bu çocuklar gibi olmak istemez misiniz?
>
> Ümit –Hiç istemez olur muyuz?" (*Fakir Çocuklar İçin*, 1939: 4).

Okur olan çocuklar yerine, sorulan sorulara metinde yer alan karakterler aracılığıyla *yerinde* cevaplar verilen bu diyalogda, Çocuk Esirgeme Kurumu'na yardım eylemi teşvik edilerek, sevimli bir çocuk olma durumu bu yardımla ilişkilendirilmiştir. Böylece gelirinin kuruma bağışlanacağı bir piyes sergilemeye karar veren çocuklar, piyes bittiğinde sahneyi şu sözlerle kapatırlar: "–Bayanlar, baylar; oyunumuz sona ermiştir, piyesimiz hoşunuza gitmediyse, paranızın Çocuk Esirgeme Kurumu kasasına girdiğini düşünerek teselli bulursunuz" (*Fakir Çocuklar İçin*, 1939: 6).

"Kır Yemeği" isimli hikâyede ise öğrencilerini kırda piknik yapmaya götüren bir öğretmenin, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından verilen yiyecekleri çocuklara sürpriz yaparak vermesi konu alınır. Böylece Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ihtiyaç sahibi olan çocuklara yiyecek yardımında bulunması da hikâye ile örneklendirilmiş olunur. Hikâyede yoksul bir çocuk olan Ergün'ün, ne yemek getireceğini soran Taşpek'e verdiği yanıt, öğretmenin sürprizinin nedenini açıklaması açısından önemlidir:

> " 'Taşpek' sıra arkadaşı 'Ergün'e sordu:
>
> –Sen ne yemek yapacaksın?
>
> 'Ergün' birdenbire kızardı. Önüne bakarak, yavaş sesle karşılık verdi:
>
> ...

> –Benim, senin gibi babam yok, beni annem bakıyor, hem de zengin değiliz…" (Uçuk, 1937: 16).

Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan gelen yiyecekleri öğretmen tarafından yerleştirilen çocuklar, paketlerini açtıklarında "peynir ekmek yerine, güzel yiyecekler" bulduklarında şaşırırlar. Öğretmen, çocukları yemeklerin nereden geldiğini söylemeden hikâye sona erer: "O günkü kır sofrasında yemek yiyen küçük okullular, 'Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, fakir arkadaşlarına yaptığı ikramın farkına bile varamadılar" (Uçuk, 1937: 17). Yapılan yardımların gizli tutulmuş olması da bu cümleyle vurgulanmış olur. Kurumun hikâyede yapmış olduğu bu maddi yardımın, öğretmen tarafından dile getirilmemesiyle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun imajına bir tür *duyarlılık* kattığı düşünülebilir. Bahsi geçen hikâyede Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımının anlatılmasının yanı sıra, terbiye ile ilgili ilginç bir nokta da vardır:

> " 'Taşpek' sordu:
>
> –Paketinde ne var 'Ergün'?
>
> Küçük okullu, güneşin, rüzgârın ılıklığı, denizin, kuşların sesi, çiçeklerin kokusuyle o kadar neşelenmişti ki; paketinde ne olduğunu unutmuştu. Birân düşündü, sonra, elindeki üstü gazete kâğıdıyle sarılı paketi havaya kaldırdı, keyfle bağırdı:
>
> –İçinde peynir, ekmek var! Ya seninkinde ne var?
>
> 'Taşpek' arkadaşının peynir, ekmeğine karşı, kendi çantasındakileri saymağı, -ona nisbet veriyormuş gibi olmaktan korkarak- uygun görmedi:
>
> –Bilmem, birşeyler var amma?..." (Uçuk, 1937: 16-17).

Hikâyede, Ergün'e göre *varlıklı* olarak nitelendirilebilecek Taşpek'in paketinde ne olduğu öğrenilemese de, Ergün'ün sorusuna geçiştirerek cevap vermesiyle onun Cumhuriyet rejiminin arzuladığı şekilde *kardeşine* karşı terbiyeli ve iyi bir çocuk olduğu belirtilmiştir.

"Koruyan Kucak" isimli öyküde ise, varlıklı bir ailenin çocukları olan Can ve Turan'ın ebeveynlerinin ölümü üzerine, mirası isteyen amcaları nedeniyle başlarına

gelenler konu alınır. Amcaları iki "haydut" tutarak çocukları öldürtmek isterken, çocuklar kurtulur ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na sığınırlar:

> "Uzun yolculuktan sonra, her tarafa iyilik ve şafkat saçan ÇOCUK SARAYInın kapısından girdiler. Melek yüzlü hemşireler onları kucakladılar. Etrafta kendileri gibi irili ufaklı bir çok çocuklar vardı. Derken bayram yeri kadar çeşitli oyuncaklı güzel bir bahçeye çıktılar. Burada bir çok çocuklar oynuyorlardı. Biraz dinlendikten sonra onlarla oynamaya başladılar. Verilecek, baloda iki kardeş oyunlar yapacaklar çiçeklerle süslenen araba ile ATATÜRKE gideceklerdi.
>
> Böylece ÇOCUK ESİRGEME KURUMUnda kendilerine açılan sıcak kucaklar, geçirdikleri en acı günleri hemen unutturmuştu. İçlerinde bu saraya karşı bitmez tükenmez bir sevgi uyanmıştı. Artık, bir rüya olduğunu sandıkları, eski bahtiyar günlere tekrar kavuşmuşlardı" (Meriçelli, 1937: 25).

Hayatlarını kurtarma çabası içindeki çocukların, korkutucu başlayan hikâyesi Çocuk Esirgeme Kurumunun "melek yüzlü" olarak tasvir hemşiresi, güzel bir bahçede oynanan oyunlar ve çiçeklerle süslü araba[28] ile Atatürk'e gidilmesi gibi masalı andıran olağanüstü bir iyilik anlatısına dönüşmesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu durum çocukların, Atatürk ile yakın ilişkide ve ayrıcalıklı bir konumda oldukları fikrini de verir. Çocuk Esirgeme Kurumu, her şeyin ve herkesin iyi olduğu rüya gibi bir mekân olarak tasvir edilmiştir.

Cahit Uçuk'un yazmış olduğu "Küçük Gülsümün Bayramı" isimli hikâyede ise, 23 Nisan günü annesi Zeynep ile Çocuk Esirgeme Kurumu çocukları için kıyafet diken Gülsüm'ü görürüz. Hikâyede anne, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun varlık amacını açıklayarak, köylerinde kaç kişiye yardım ettiklerini belirtir. Kuruma yaptığı yardımların az olduğunu belirterek, yardım etmekten mutluluk duyduğunu da ekler -ki bu vurguyla

[28] Bu durumun gerçek hayatta da bir karşılığı olduğunu Mehmet Alkan şöyle paylaşır: "İlk çocuk bayramının kusursuz ve parlak geçmesi için kutlama programı HEC tarafından titiz bir şekilde hazırlanmıştır. Program ilginç bir madde ile başlıyordu. Ankara'da bulunan bütün araba, otomobil ve otobüsler Numune Hastanesi ile Erkek Lisesi arasındaki meydanda bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş olarak, saat 9.00'da toplanacaktı. Yine aynı yerde toplanan çocuklar bu arabalara bindirilerek gezdirilecekti" (Alkan, 2011a: 56).

da yapılan yardımın, görevden ziyade gönüllük duygusuyla gerçekleştirildiği netleştirilmiş olur:

> "…'Çocuk Esirgeme Kurumu'na, ne yapsam, ne kadar yardım etsem yine azdır. Çünkü o, bütün yurddaki, yoksul vatan çocukları için çalışıyor, dedi.
>
> Gülsüm, iğnesine kırmızı ipek geçirmiş, düğme dikmeye başlamıştı:
>
> –Kurum bizim köyde, kaç yoksulu giydirdi?
>
> –Tam 100 çocuğa, bayramlık entari, don gömlek, ayakkabı verdi. Ben de kendi payıma, entarileri armağan olarak diktim. Bundan öyle bir yürek keyfi duyuyorum ki evlâdım…" (Uçuk, 1943a: 4).

" …'Çocuk Esirgeme Kurumu'na, ne yapsam, ne kadar yardım etsem yine azdır. Çünkü o, bütün yurddaki, yoksul vatan çocukları için çalışıyor" (Uçuk, 1943a: 4) cümlesinde, Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan, bir kurumdan ziyade bir kişiymişçesine bahsedildiği görülmektedir. Çocuklara hitap eden bir derginin, bahsi geçen kurumu bir kişiye dönüştürülerek aktarılması, çocuk okuyucu için daha anlaşılır kılma isteğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Annesine yardım etmekte olan Gülsüm ise, 23 Nisan'ın *rozet bayramı* olarak da anılmasına sebep olan rozetlerden edinme arzusunu şu şekilde dile getirir:

> "–Yaldızlı ve ortasına şu yazılar yazılı bir kart ile 'Çocuk Esirgeme Kurumu' rozeti. Kartın ortasında: 'Bu rozet Kurum için çalışan Gülsüme verilmiştir' yazılıdır.
>
> –Ay sana böyle bir kart ve rozet geldi mi?
>
> Gülsüm, sevinçle:
>
> –Daha gelmedi ama, öğretmenim: 'Sen de buna hak ettin Gülsüm! Sevgili Başkana yazacağım sana da bir rozet göndersinler!' dedi. Demek ki bana da gelecek" (Uçar, 1943: 4-5).

Gülsüm bu rozeti kazanma hakkını elde edişini ise şöyle açıklar: "…ben okuldaki yoksul çocukların ablasıydım. Onların başlarını tarar, söküklerini diker, üstlerini kirletenleri yıkar, dersini bilmiyenlere öğretirdim. Geçen yıl okulda iken hep çalıştım. Bu

yıl da okulu bitirdiğim halde, bu ödevimi hiç unutmadım…" (Uçuk, 1943a: 4-5). Rozet, Gülsüm'ün makbul bir yurttaş gibi davranmasıyla *hak edilmiştir*. İhtiyacı olanlara yardım etmek, çalışmak, ödevini unutmamak gibi niteliklere sahip olan Gülsüm, ulus-devletin ideal yurttaş görünümünü sergilemektedir. Hikâye 23 Nisan kutlamalarının gerçekleşmesiyle sona ererken, Gülsüm son olarak arkadaşına şöyle der:

> "–Yurdumuzun hiç yoksul çocuğu yok! Bizim varlıklı analarımız, babalarımız, onların da (Çocuk Esirgeme Kurumu) var.
>
> Gülsüm, o gün çok mesuttu. Çünkü dört yanında kendi gibi süslü, giyinmiş neşeli çocuklar doluydu" (Uçuk, 1943a: 5).

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, yoksul çocukların annesi ve babası olarak görülmesi, kurumun yüklendiği pedolojik bir tavrı da gösterir niteliktedir. Kurum, yeri geldiğinde çocuğun yetiştirilmesinde başat sorumlu olan ebeveyn rolünü benimseyebilir. Buna ek olarak kurumun toplumsal, ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırarak homojen bir toplum ideali de hikâyenin sonunda yer alır. Buna göre Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardım ettiği çocuklar dış görünüş bakımından, *varlıklı* ana babası olan Gülsüm'den farksız görünmektedir.

Görüldüğü üzere, kurumun *Çocuk* dergisindeki varlığı çoğunlukla yayımlanan kitap ya da dergilerin duyurulması ve yer yer kardeş, yurttaş olarak tanımlanan çocuklardan kuruma üye olunması ve bağış isteğinden oluşur. Bununla beraber, kurumun kendi içinde oluşturduğu birimler ve bu birimlerin faaliyetleri konusunda nicel verilerin paylaşımına dayalı şeffaflıktan da söz edilebilir. Kurumun dergi içeriğinde yer alan şiir, hikâye, piyes, duyuru gibi çeşitli metinlerin çözümlemelerinde görülebileceği üzere, çocuğun borç üzerinden görevlerinin tanımlanması ve hem çocuğa hem de kadına yoğun pedagojik üslupla seslenilmesi gibi çeşitli söylemlerin iç içe geçmiş olduğu görülebilir.

2.2. Çocukların Koruyucusu Fuat Umay ve *Çocuk* Dergisi

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1924-1950 arasında başkanlığını yapmış olan Fuat Umay, çalışma kapsamında incelenen *Çocuk* dergisinin de sahibidir. Tek Parti Dönemi için önemli bir ideolog olarak kabul edilebilecek olan Umay'ın, hem *Çocuk* dergisini çıkartması hem de milletvekili sıfatıyla 1923 yılında, Amerika'nın çocuklarla ilişkili sosyal kurumlarını incelemek ve ekonomik ilişkiler kurabilmek amacıyla gerçekleştirdiği Amerika gezisi Cumhuriyet rejimi için yürütülen iletişim faaliyetleri olarak kabul edilebilir. Bu bölümde, Fuat Umay'ın kısaca hayatından, propaganda terimi ile iç içe olan Amerika gezisinden bahsedilmesi ve ardından Fuat Umay'ın *Çocuk* dergisindeki temsilinin analizi amaçlanmıştır.

2.2.1. Fuat Umay ve Propaganda Odağında Amerika Gezisi

Çocuk Esirgeme Kurumu ile birlikte adı sıkça anılan Mehmet Fuat Umay[29], 24 Şubat 1885'te Kırklareli'nde -o zamanki adı ile Kırkkilise'de- doğmuştur (V. Akın, 2000: 1). Kendisini kimsesiz, muhtaç konumda olan çocukların yetiştirilmesine adamıştır. Hatta bu adanmışlığından dolayı, 1934 yılında çıkan soyadı kanunu ile Atatürk tarafından eski Türk dininde koruyucu ruh anlamına gelen (V. Akın, 2000: 3) Umay soyadını almıştır.

Esasen bir doktor olan Umay, 1920-1923 yıllarında Bolu'dan, 1923-1950 yılları arasında ise memleketi olan Kırklareli'nden milletvekilliği yapmıştır (V. Akın, 2000: 2-3). Milletvekilliğinden evvel Umay, 30 Haziran 1921'de yapılan toplantıda Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Katib-i Umumiliğine seçilir:

> "Kurucu üyelerden meydana gelen cemiyetin ilk Heyet-i Merkeziyesi 30 Haziran 1921'de yaptığı toplantıda cemiyet reisliğine Muhtar Bey'i, Katib-i Umumiliğe Bolu

[29] Umay'ın, bazı çalışmalarda Fuad olarak yazılan ismi çalışma boyunca Fuat olarak anılacaktır.

> Mebusu Dr. Fuat Bey'i ve Muhasipliğe'de Niğde Mebusu Vehbi Bey'i seçti" (Güneş, 2005: 141).

Umay'ın hayatında, 1924-1950 yılları arasında sürdürdüğü (Sarıkaya, 2007: 323) Çocuk Esirgeme Kurumu'ndaki başkanlık görevi ve bu görevi sırasında yapmış olduğu Amerika gezisinin oldukça önemli olduğu görülebilir.[30] Umay'ın 7 Nisan 1923'de başladığı (V. Akın, 2000: 86) gezisinin etkileri, kurum için yapmış olduğu tüm faaliyetlerde -buna çıkarılmış olan dergiler de dâhil edilebilir- görülebilir. Amerika gezisini bu kadar önemli kılan unsurlardan bir tanesi propaganda kavramı, diğeri ise Umay'ın temsil ettiği yeni rejimin yeni insanı imajı ile ilgilidir.

Milletvekilliği sırasında yaptığı Amerika Birleşik Devletleri gezisinden edindiği izlenimler ve bu gezide yeni oluşan Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtımını yapma çabası oldukça önemlidir. Bu bakımdan Umay'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı geziyi anlattığı *Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları* (2014) kitabı hem şahsını hem de dönemi kavramak açısından değerli bir kaynak görevi görür. Umay'ın bu geziye çıkmasının başlangıç noktası, savaş sebebiyle şehit çocuklarına yapılan yardımların yetersiz kalması üzerine, kurulan bağlantılar sayesinde Amerika'daki Türk Teavün Cemiyeti'nin 120.000 dolarlık bağış yapmasıdır (V. Akın, 2000: 84). Bu bağışın devamlılığını sağlamak amacıyla, konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21 Mart 1923 tarihinde görüşülmesiyle birlikte Fuat Umay'ın Amerika seyahati için beş ay süreyle meclisten izinli sayılmasına karar verildi (V. Akın, 2000: 85).

Umay, 7 Nisan 1923'de maddi kaygılar ve umutlarla başlayan ABD gezisini: "19 Temmuz sabahı, saat altıda güzel İstanbul'a gelmiştik. Dört aydan fazla süren ve yetimlerimize 152 bin lira sağlayan gezim sona ermişti" (Umay, 2014: 173) diyerek

[30] Fuad Umay'ın çabalarıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin yirmi beş şehrinde Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin şubeleri açılmıştır. İlk şube 15 Nisan 1923'de New York'ta açılmıştır (V. Akın, 2000: 89).

anar.[31] Gezisinin temel amaçlarından biri Çocuk Esirgeme Kurumu için bağış toplamaktır. Bunun haricinde iletişim alanında ve ekonomik alanda bilgi edinme çabaların görüldüğü de söylenebilir. Umay'ın bu gezisinde aldığı notlardan yola çıkacak olursa, propaganda faaliyetleriyle ilgili çalışmaların önemine yapılan vurgunun ön plana çıktığı görülür. Öncelikle, propaganda: "…kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek, ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen isim olarak tanımlanabilir" (Bektaş, 2007: 153).

Umay'ın kitabında Amerika gezisinde propaganda faaliyetiyle ilgili çelişkili cümlelerine rastlamak mümkündür. Örneğin, Yakındoğu Ticaret Odası'nın yemeğinde yaptığı konuşmada Türk ve Türkiye "düşmanlarının" yaptığı propagandalardan etkilenilmesinden üzüntü duyduğunu belirterek, kendisinin Amerika'ya propaganda amacıyla gelmediği ve bu kötülemelerin niteliğinin yakında anlaşılacağını belirtmiştir (Umay, 2014: 71). Umay'ın bu konuşmasından farklı olarak, gezi notlarında şu cümleye yer verdiği görülür:

> "Başımda kalpak vardı. Herkesin dikkatini çekiyordu. Zaten ben de bunu istiyordum. Ülkemin ulusal kahramanlıklarını, benzeri olmayan özverilerini, azim ve inanç örneklerini herkese anlatmak fırsatının olabildiğince çok olmasını istiyordum. Evet, bu kalpak ülkemi, yiğitler diyarını temsil ediyordu. Bundan yararlanmak istiyordum" (Umay, 2014: 24).

Umay'ın gezisine dair notlarda propaganda ile ilgili çelişkili cümleleri mevcut olsa da çabasını, Amerika'nın gözünde yer eden olumsuz imajın değiştirilmesi ve Yeni Türkiye'nin tanıtılması olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Veysi Akın da, Umay'ın gezisiyle ilgili şu cümleyi kurar: "Nitekim kendisi, Mustafa Kemal Paşa

[31] Toplanan tüm bağışların, şehir şehir not alındığını, şeffaflık gözetilerek paylaşıldığını belirtmekte fayda var. Veysi Akın, Fuat Umay'ın *Seçmenlerimle Başbaşa* kitabında verileri paylaştığını belirtmiştir (Umay'dan aktaran V. Akın, 2000: 88).

tarafından Türkiye lehine kamuoyu oluşturmakla görevlendirilmiş bulunuyordu" (V. Akın, 2000: 90). Modern Türkiye'nin tanıtılmasıyla ilgili olarak, Umay notlarında: "Wastington'da bulunduğum sırada ülkem hakkında gereken propagandayı gazeteciler ile yapmaktan geri kalmadım" (Umay, 2014: 140) diyerek New York'ta yayımlanan ve Amerika'daki Türkler tarafından oluşturulan Türk Teavün Cemiyeti'nin -önceki adıyla Osmanlı Teavün Cemiyeti- haftalık yayımladığı *Birlik* gazetesindeki (V. Akın, 2000: 83) makaleyi paylaşmıştır:

> "…Fuat Bey; Wastington'da, 18-24 Mayıs günleri arasında toplanan Sosyoloji Konferansı'na Türkiye adına delege olarak davet edilmişti. .... Bu toplantıya Avrupa ve Asya'dan on iki ulusun delegeleri gelmiş ve Amerika'dan beş bin delege katılmıştır. İlk kez olarak Türkiye adına Doktor Fuat Bey bulunmuştur. … konferansta Fuat Bey'in bulunması başlı başına bir olay olmuştur. Şimdiye kadar Türkleri yalnız insan kesmeye yarar barbarlar diye tanıyan Amerikalılar, aralarında toplumsal konularla ilgili bir Türk delegesinin bulunmasını şaşkınlıkla karşılamışlardır. …. Fuat Bey'in konferansta bulunuşu yalnız kendisinin yararına olmakla kalmamış, orada hazır bulunan beş bin aydın, düşünür Amerikalıya yeni doğan Türkiye'nin bu gibi konulara layık olduğu önemi verdiğini öğretmek suretiyle ülkemiz hakkında yapılabilecek en iyi propagandayı yapmıştır" (Umay, 2014: 140-141).

Birlik gazetesinin makalesine göre, Türkleri "insan kesen barbarlar" olarak tanıyan Amerikalıların sosyoloji konferansında "modern" bir Türk'ün yaratığı etki, ülke tanıtımı için en etkili propaganda idi. Umay'ın da bu ilginin farkında olduğunu ve bundan memnun kaldığını vurgulamak gerekir. Ona göre bu gibi konferanslarda, toplantılarda boy göstermek ve yeni oluşan Türkiye'nin modern icraatları hakkında konuşmak için bir fırsattı:

> "Chicago'daki Dış İlişkiler Derneği elli kişilik bir ziyafet düzenlemişti. Ülkem hakkında bilgi vermek ve edinilmiş kötü kanaatleri gidermek için güzel bir fırsattı. … düşmanlarımızın aleyhimizde yapmış oldukları propagandaların Amerikalılarda esef edilecek derin izler bırakmış olduğunu ve bu propagandaların niteliğini pek yakın zamanda başlayacak ticari, iktisadi ilişkilerin meydana çıkaracağını, Türklerin yürekli, kararlı, erdemli insanlar olduğunu zamanın göstereceğini kendilerine söyledim. …Burada da propagandaya önem vermemiş olmamızın bir hata olduğunu ve eğer biz buna önem vermiş olsaydık düşmanlarımızın propagandasının verimsiz kalacağı söylendi" (Umay, 2014: 148).

Konuşmasında "düşmanlar" olarak nitelediği Ermenilerin ve Rumların propagandalarının karşısında, Türklerin aslında "yürekli, kararlı ve erdemli" olduğunu söyler. Konukların propagandaya önem verilmesini öğütlemelerinden yola çıkarak Umay'ın konuşmasının, her iki taraf için faydalı olduğu söylenebilir. Umay'ın bu gibi tanıtım çabalarını gezi boyunca görmek mümkündür. Kendisi, çeşitli gazetelerle görüşme yaparak, Batı'da merak konusu olan çokeşlilik, harem gibi mevzularda açıklamalar yapmıştır. Gerçekleştirdiği röportajlarla, gazetecilerle paylaştığı *modern* kız öğrencilerinin fotoğraflarının *New York Journal* gazetesinde yayımlamasına da vesile olmuştur:

> "…*World*, *Evening Post*, *New York Journal* ve öteki gazete muhabirleri ile görüşmeler yaptım. Hepsinin hemen ilk sordukları şey harem ve çokeşlilik sorunu oluyordu. …. Maarif Vekili Sefa Bey'in himmetleriyle yanıma almayı başardığım Anadolu okullarının ve öğrencilerin resimlerini gösterdikçe şaşkınlıkları artıyordu. Bu muhabirlerden biri, okullu kızlarımızdan bir grubun resmini *New York Journal* gazetesine koyarak, görüşmeden başka, lehimize bir makale de yayınladı" (Umay, 2014: 28).

Umay'ın, Basın Birliği Derneği muhabiri Doktor Bing'le yapmış olduğu, Türkiye'deki aile hukuku, içki yasağı gibi konularla ilgili görüşmesinde düştüğü not ise propaganda faaliyetlerine verdiği önemi gösterir niteliktedir:

> "United Press (Basın Birliği) Derneği muhabir Doktor Bing memleketimiz hakkında yapmak istediğim propagandaya çok yardım etti.
>
> ...
>
> Basın birliği Derneği bir anda beş yüz gazeteye haberleri çok kolaylıkla veriyor. …. Bu gibi örgütler sayesinde Amerika'da propaganda yapmak pek kolay ve rahat. *Bu merkezlerden birkaç tanesi kazanılacak olursa Amerika halkı kazanılmış olur.*[32] Doktor Bing ile bizde aile hukuku, içki yasağı, Ermeni zulümleri ve Amerika'nın toplumsal kurumlarını ziyaretimden edindiğim izlenimler konusunda yaptığım görüşmeler, bu merkezden beş yüz gazeteye gönderilmişti" (Umay, 2014: 40-41).

[32] Vurgu bana aittir.

Umay'ın gazetelerin haber yayma hızlarından etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Böyle bir sistemin varlığını, doğrudan propaganda ile halkı kazanmakla ilişkilendirmiştir. Benzer bir anısı ise, değerli bir yazar olarak bahsettiği "Mr. Christ" ile gerçekleşen görüşmesidir:

> "Mr. Christ ikinci kez ziyaretime geldi. Chicago yöresindeki yazlığında oturan bu değerli yazar Philadelphia'da yayımlanan ve iki buçuk milyon okuru bulunan P(S)eymoor(?) Broadway adındaki derginin yazarlarından imiş. Temmuzda yayımlanacak olan dergide Türk hanımlarının gelişmesine ilişkin bir makale yazmak istediğinden, gezimi izlemiş … Ülkem hakkında kendisine bilgi vermek benim için güzel bir fırsattı. Kadınlarımızın şimdiki durumlarından, çok eşli evliliğin oranından, evlenme ve boşanmadan, aile hukuku kararnamesinin içeriğinden, nikâhtan önce tarafların muayenelerinden ve sağlıklı olmayanlara evlenme belgesi verilmediğinden söz ettim.
>
> … Amerikalıların Türkler hakkında pek yanlış düşünceleri olduğunu, fakat bunun düzeltilmesinin zamanının geldiğini söyledi" (Umay, 2014: 146-147).

Umay, "iki buçuk milyon okurlu" bir gazetenin sahibi olan Christ ile Türkiye hakkında konuşmasını "güzel bir fırsattı" şeklinde niteleyerek bu gibi iletişim kanallarının değerlendirilmesine verdiği önemi belli eder. Christ ile yaptığı görüşmenin sonuna düştüğü nottan da anlaşılabileceği üzere, gezi süresince görüştüğü hemen hemen herkesle Türkiye'nin propaganda yapma eksikliği mevzubahis olmuştur. Çeşitli davetlere katılma imkânı yakalayan Umay'ın anılarında da sıkça vurguladığı husus Türkiye'nin yeterince propaganda yeterince önem vermeyişidir. Bu konuyla ilgili olarak Amerikalıların, Türkiye'de yaşanan yenilikleri anlattıkça oluşan tepkilerine de anılarında yer vermiştir. Örneğin Anarber'de bulunan bir üniversiteye yaptığı geziye dair aldığı not şöyledir:

> "Pontus olayları hakkında yaptığım açıklamaları da büyük bir dikkatle dinlediler. Gerekli belgeleri yanımda getirmiştim. Adeta hepsi bir ağızdan: 'Büyük bir noksanınız var. Propagandaya önem vermiyorsunuz. Bunlar daha önceden bildirilmiş olsaydı Amerika'daki taraftarlarınız şimdiki gibi olmazdı.' dediler" (Umay, 2014: 122-123).

Umay, bu üniversitede Türkiye'deki üniversitelerden ve anayasadan bahsettiği konferans sonrasında, dinleyicilerin Türkiye'nin propagandaya önem vermemesine şaşırmalarından bahseder:

> "Konferans sona erdiğinde bazıları yanıma geldi, memnuniyet ve teşekkürlerini açıkladıktan sonra bunları bildirmeye, tanıtmaya önem vermeyişimize şaştıklarını söylediler. Yabancı ülkelere gidenler, bu konuda ne kadar sessiz kaldığımızı, en ufak bir milletin bile propagandaya verdiği önem oranında bir girişimde bulunmadığımızı üzülerek görürler. Çok istenir ki bundan sonra biraz etkinlik gösterilsin" (Umay, 2014: 127).

Umay'ın "çok istenir ki bundan sonra etkinlik gösterilsin" diyerek paylaştığı bu anısında, propaganda yapmamış olmanın eksikliğini gördüğü söylenebilir. Anılarında sıkça bu durumu belirtmesi, bu hususta bir şeylerin değişmesi gerektiğini düşündüğünü belli eder niteliktedir.

Amerika'daki konuşmalarında, Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal değişimlerden bahsetmenin yanı sıra, Amerika'dan Türkiye'ye gerçekleştirilmesi arzulanan yatırım için de teşvik edici konuşmaları mevcuttur. Bu bakımdan Umay'ın Amerika gezisinin amaçlarından bir diğerinin de Türkiye için sermaye edinmek olduğu söylenebilir:

> "…değerli doğal varlıktan yararlanmak için yabancı sermayeye gereksinmemiz olduğunu, fakat bu sermaye arkasında emperyalist düşünceler, politik emeller bulunmaması gerektiğini ve Amerikan sermayesinin ardında bu gibi gizli emeller bulunmayacağı için bu temiz ve pürüzsüz sermayenin memleketimize gelmesine taraftar olduğumuzu, … Ulusal Hükümet'in özgürlük konusunda çok kıskanç olduğunu, iç işlerine karışma hissini verecek konulara kesinlikle hoşgörü göstermeyeceğini ve düşmanlarımızın Türkiye ve Türkler hakkında yaptıkları fena propagandanın Amerikalılar üstünde derin izler bıraktığının üzülerek görüldüğünü, … Türklerin özverili, yürekli, mert, erdemli insanlar olduğunu, Türkiye'ye gelen Amerikalıların Türklerin ahlaksal erdemlerini görebilmek için taraf tutmayan çevirmenler kullanmalarını, aksi halde Türkiye'yi öğrenemeyeceklerini söyleyerek … sözlerimi bitirdim" (Umay, 2014: 71).

İşgalden yeni kurtulmuş olan bir devletin üyesi olarak Umay'ın, "emperyalist düşüncelerin ve politik amaçların olmadığı" bir sermaye isteğini belirtirken, Türklerin

aslında nasıl insanlar olduğunu açıklama çabası da önemlidir. "Düşmanlar" tarafından propaganda ile yaratılan kötü imajı yok etme çabası olarak okunabilecek bu durum, Umay'ın neredeyse her konuşmasında görülür. Gezinin ekonomik boyutunu gösteren bu konuşma belli ki, gezi süresince hissedilen propagandaların ağırlığı altında gerçekleştirilmiştir.

Gezi ile ilgili önemli noktalardan birisi de, somut bir gelişme elde edilen John Dewey[33] ile olan görüşmedir. Buna göre Umay, Çin'de eğitim sistemi için çalışmış olan Dewey'in Türkiye'ye gelip gelmeyeceğini öğrenmek ister. Konuşmanın geçtiği vakit bu istek için net bir cevap vermeyen Dewey, sonradan Türkiye'ye gelmiş ve eğitim alanında çalışmıştır (Umay, 2014: 65) Fuat Umay'ın bu görüşmeyi gerçekleştirmesi ve isteğini belirtmesi rejimin eğitim sisteminin oluşturulmasına verdiği önemi ve titizliği gösterir niteliktedir. Yeni rejimin, yeni neslini oluşturabilmesinin en önemli unsurlardan biri olarak gördüğü eğitimin şekillendirilmesi konusunda, modern bakış açısına sahip bir destek arzuladığını da söylenebilir.

Umay'ın Amerika gezisinin siyasal, toplumsal ve ekonomik bir boyutu olduğu ve sonuçları bakımından da verimli bir gezi olduğu söylenebilir. Örneğin Umay'ın gezi sırasında topladığı bağışların Çocuk Esirgeme Kuruma yaptığı katkı önemlidir:

> "Toplam yardımın tutarı 400 bin dolardı. Bu paralarla 6 apartman, 2 garaj, Anafartalar'da merkez binalar, iki sinema, Keçiören'de bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumu Yuvası kuruldu. Amerika'daki Türkler daha sonra kendi aralarında yardım kuruluşları oluşturarak Türk Çocuklarına düzenli olarak bağış gönderdiler. Bu yardımlar 1950 yılına değin sürdü" (Tunç Umay'dan aktaran Yümlü, 2010: 444).

[33] Dewey, toplum ve eğitim konusunda: "…toplumsal değişimlerin eğitimi belli bir yönde değişmeye zorladığı gibi, eğitim yoluyla toplumun istenilen ya da planlanan yönde değiştirilmesinin de mümkün olduğunu savunur" (Eskicumalı, 2003: 16). Aynı zamanda Türkiye'de eğitim konusunda kendisine danışan Dewey'in 1928-1929 tarihli raporundan yola çıkılarak, Maarif Vekaleti'ne bağlı, aydın eş, anne ve ev idarecisi yetiştirmeyi amaçlayan kız enstitüleri kurulmuştur (Bozdoğan, 2012: 202).

Sonuç olarak, Umay'ın iletişim çabalarının bir parçası olarak çıktığı gezisinden elde edilen maddi getiriler düşünüldüğünde, tüm bu sürecin olumlu sonuçları olduğu söylenebilir. Aynı zamanda yapmış olduğu bu geziden propaganda ile ilgili önemli *dersler* aldığı da kurumun başkanlığı süresince çıkarttığı dergilerden anlaşılabilir. İlerleyen zamanda ortaya çıkan *Çocuk* dergisi de, kendisinin basılı yayına verdiği önemi gösterir niteliktedir.

2.2.2. *Çocuk* Dergisi ve Fuat Umay

Çalışmanın konusu olan *Çocuk* dergisi, Umay'ın 26 yıllık Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Adını dergilerin bütün sayılarında yayın sahibi olarak görmek mümkündür.

"Çocuk Derginizin sahibi ve 20 Yıl evvel Çocuk Esirgeme Kurumunu ilk kuran Dr. Fuat Umay" (Su, 1941a: 14).

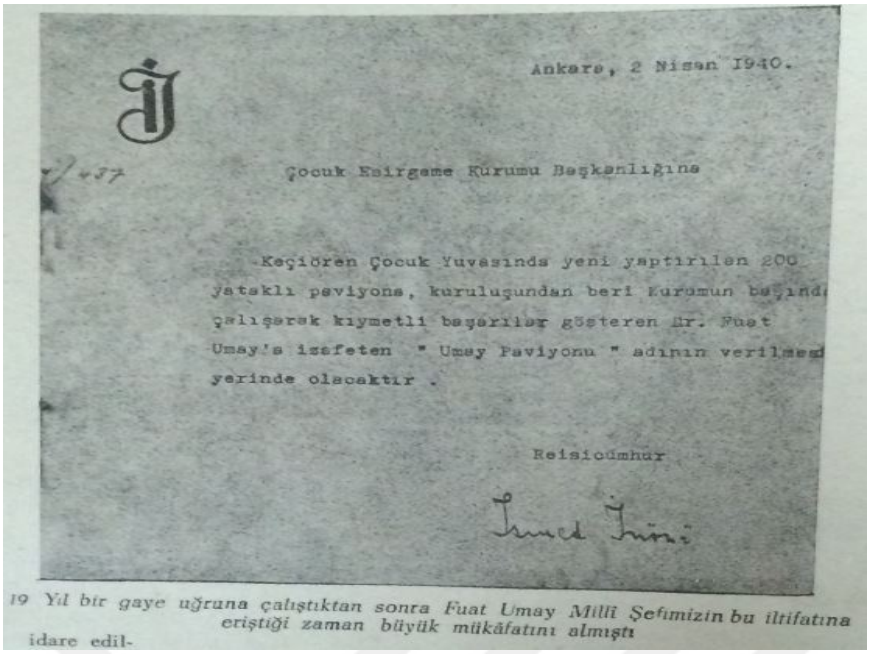
Fuat Umay için dönemin ideologları arasında bulunduğunu söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait olan, resmi söylemin yayılmasını ve benimsetilmesini amaç edinen dönemin önemli yayınlarının oluşturulmasına önayak olması bu tanımı kuvvetlendirir niteliktedir:

> "Himâye-i Etfâl Cemiyeti neşriyatı olarak çocuklar için, Cemiyet adına sahibi bulunduğu '*Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*'ni; bu dergi daha sonra, '*Çocuk Esirgeme Kurumu Çoçuk Dergisi*' (1936-1948) ve ardından da, '*Çocuk ve Yuva*' (1948-….) olarak neşredildi. Kadınlar için de '*Ana Dergisi*'ni yayınladı. Ana Dergisi, daha sonradan '*Türk Kadını*' adı ile çıkmaya devam etmiştir" (V. Akın, 2000: 102-103).

Çalışmada incelenen *Çocuk* dergisi, yeni harflerle yazılmış olması ve Ocak 1936'da başlayan yayın hayatının 19 Nisan 1948'de bitmesi göz önüne alındığında uzun soluklu bir yayın hayatı olmasından dolayı cemiyetin diğer dergilerinden ayrılır:

> " 'Çocuk' dergisi, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 1936 yılının Ocak ayında, daha önce yayınlanmakta olan 'Gürbüz Çocuk' mecmuasının yerine, 'genç okuyucular'a yönelik olarak yayınlanmaya başlanmış, eğitim amaçlı resimli bir dergidir. … Dergi yaklaşık 12 yıl kadar kesintisiz bu isimle sürdürdüğü yayın hayatını 1948'te sona erdirmiştir" (Ersoy, 2005: 379).

Çocuk Esirgeme Kurumu'na dair bilgilerin de paylaşıldığı dergide Umay ile ilgili yazılan yazılara rastlamak mümkündür. Bunlardan bir tanesi olan Mükerrem Kâmil Su'ya ait bir yazıda, İsmet İnönü tarafından yazılan 2 Nisan 1940 tarihli tebrik mektubu da paylaşılmıştır. İnönü, mektubunda: "Keçiören Çocuk Yuvasında yeni yaptırılan 200 yataklı paviyona, kuruluşundan beri Kurumun başında çalışarak kıymetli başarılar gösteren Dr. Fuat Umay'a izafeten 'Umay Paviyonu' adını verilmesi yerinde olacaktır" (Su, 1941a: 14) ifadelerini kullanmıştır. Dergide basılan mektubun altında ise: "19 Yıl bir gaye uğruna çalıştıktan sonra Fuat Umay Millî Şefimizin bu iltifatına eriştiği zaman büyük mükâfatını almıştı" (Su, 1941a: 14) cümlesi yer alır.

Ankara, 2 Nisan 1940.

Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına

Keçiören Çocuk Yuvasında yeni yaptırılan 200 yataklı paviyona, kuruluşundan beri Kurumun başında çalışarak kıymetli başarılar gösteren Dr. Fuat Umay'a izafeten " Umay Paviyonu " adının verilmesi yerinde olacaktır .

Reisicümhur

İsmet İnönü

19 Yıl bir gaye uğruna çalıştıktan sonra Fuat Umay Millî Şefimizin bu iltifatına eriştiği zaman büyük mükâfatını almıştı

idare edil-

(Su, 1941a: 14).

Bu hususla ilgili olarak, Umay'ın kendisine verilen maddî ödülleri cemiyete bağışladığı, İnönü'nün teklifini ise sadece manevî bir hatıra olarak düşündüğü için kabul ettiği dile getirilmiştir (V. Akın, 2000: 110). Bu bilgiyle beraber yorumlandığında, Umay'ın alçakgönüllülüğe önem verdiği ve mühim olanın yapılan hizmetler olduğunu düşündüğü sonucuna varılabilir. Hakkındaki yazılarda adanmışlıkla anılan Umay, kurumun yetiştirdiği *başarılı* çocuklar tarafından da "koruyucu" olarak anılır. Örneğin, Ankara Hukuk Fakültesi öğrencisi Hayri Özbek'in "Çocuk Esirgeme Kurumunda Yetişenler" başlığı altında kaleme aldığı yazısında, Fuat Umay'dan şu cümlelerle bahsedilir:

> "…Harp sonunda şehid yavrularına Ankarada ilk defa teşekkül eden Çocuk Esirgeme Kurumu sıcak kucağını açmış bulunuyordu. Biz artık babasız değildik. Milletimiz babamızdı. Devletimiz babamız ve başımızda bu kurumun kurucusu Sayın Kırklareli saylavı Bay Dr. Fuat Umay gibi memleketin yetim çocuklarının ruhunu anlamış ve onların bugün ihtiyaçlarını tamamile kavramış, yüksek, müşfik ruhlu bir şahsiyet bulunuyordu. Koruyucumuzun kurduğu bu müessese yardımı ile yetiştirdiği bir çok şehit yavruları yanında bilhassa benim gibi sol kolundan sakat bir yetimi daha çok ihtimam ve itina ile istikbalimi kurtarmak için ilk ve lise tahsilimi ikmal ettirdi. Ve Ankara Hukuk Fakültesine kadar bana her an yardımını esirgemedi. Ben bu kurumun bir eseriyim" (Özbek, 1936: 20).

Yedi yaşında kimsesiz kalmış olan Özbek, yazısında Fuat Umay'ı "koruyucu" olarak anar ve şu kelimeleri kullanır: "Kaybolacaktım. Çocuk Esirgeme Kurumu elimden tuttu. Ve beni hayat yollarında yürüttü" (Özbek, 1936: 20) *Kaybolmaktan* korunan Özbek'in duyduğu minnet hissi, dönemin ve kendisinin içinde bulunduğu koşulları düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Yine içinde bulunan şartlar dolayısıyla kuruma karşı duyduğu görev bilinci oldukça kuvvetlidir:

> "Şimdiye kadar Çocuk Esirgemesinin azimkâr ve tahammülkâr omuzları üzerinde bulunarak hayatımızı kazandık. Bu müessese bizi gayri müsait şartlar altında okuttu, büyüttü. Ülkü ve yurt emrinde birer uzuv yetiştirdi. Ayni fedakârlığı şimdi küçük kimsesiz yetim kardeşlerimize yapmaktadır.
>
> Çocuk Esirgeme Kurumu bana sadece minnet dolu bir ilham vermiyor. Ben onun hakkında ayni zamanda sarsılmaz minnet ve şükran duygularını taşımaktayım. Ve onu bir şefkat mabedi gibi görüyorum. Bana yapılan bu fedakârlığı ileride ödemek ve daha fazlasını yapmak için bir yurt, vicdan ve şeref borcu olacaktır" (Özbek, 1936: 20).

Özbek'in Çocuk Esirgeme Kurumu için: "Ülkü ve yurt emrinde birer uzuv yetiştirdi" cümlesiyle ifade ettiği gibi, kendi bedeninin, söz konusu vatan olduğunda birer *uzva* dönüşmesi önemlidir. Kurumun doğası gereği yapmış olduklarına duyduğu minnet, geri ödenmesi gereken bir borç hissiyatıyla beraberdir. Duyulan bu borçlu olma hissi ve verilen her şeye karşılık bir görev yükü altına girme hali sadece Özbek'e özel bir durum değildir. Genel olarak bu ruh halinin, görev bilincinin yaygınlığından bahsetmek mümkündür. Bu hal, sadece bu his ile sarmalananlar tarafından dile getirilmez. Aynı zamanda "baba" olarak anılan kurum, millet ve devlet tarafından da sıkça tekrarlanarak hatırlatılır.

Mükerrem Kâmil Su tarafından yazılan ve Umay'dan "büyük ruhlu bir dost" olarak bahsedilen "Güzel Bir Örnek" isimli yazı da dikkate değerdir:

> “Bu sıralarda Ankarada da bugün yirminci yıldönümünü sevinçle kutladığımız Çocuk Esirgeme Kurumunun temelleri atıldı. Nasıl oldu bu biliyor musunuz?
>
> Kurumun Başkanı Fuat Umay yoksul çocukların vakitsiz ölümlere mahkûm olduklarını gördükçe çok acı duyuyordu. Kimsesiz yavruları korumak, onlara sıcak bir ana kucağı bulmak ülküsünde idi. Yakın arkadaşları ile bu mevzu üzerinde uzun uzun konuştu, dertleşti ve nihayet harekete geçti. On arkadaştılar. İkişer lira koydular. Ve yirmi lira ile bu önemli işe atıldılar.
>
> Kurum ilk defa bir matbaanın bütün eşyası on sandalya ile bir masadan ibaret olan perdesiz, küçücük bir odasında işe başladı” (Su, 1941a: 14).

Yirmi yıl evvel Çocuk Esirgeme Kurumu bu masanın etrafına toplanan bir kaç arkadaşla ve 20 Lira para ile işe başlamıştı

(Su, 1941a: 15).

İçinde bulunulan maddi imkânsızlıklarla beraber anılan kurumun kuruluşu görsellerle beraber kullanılarak adeta mitleştirilerek paylaşılmıştır. Kurumun kurucusunun çocuklara örnek olarak gösterilmesinin amaçlandığı bu yazıda, kuruluş aşaması hikâye şeklinde aktarılmıştır. Metinde, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun başlangıç noktası olarak 1921 yılının gösterilmesi, Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1908 yılındaki kuruluşunu *unuttuğu* anlamına gelmektedir. 1921 tarihinin, Umay ile birlikte bir *başlangıç* olarak anılmasının sebebi olarak, yeni rejimin *kendisine* ait gurur duyabileceği bir biçimde hatırlanmasıdır. Mithat Sancar bu *farklı* hatırlama pratiğini şöyle ifade eder:

> "Tarihin çarpıtılması suretiyle geçmişin yükünden kurtulma çabalarının özel bir biçimi, hatırlama yasağı olarak çıkar karşımıza. Bu durumda, rahatsız edici geçmişi hatırlatacak her şey inkâr edilir veya bastırılır. Yeni bir başlangıç yapma tasarımının tarihte en sık rastlanan şeklini, eskiyi kolektif hafızadan kovma girişimleri oluşturur" (Simon'dan aktaran M. Sancar, 2007: 49).

Burada, 1908'in tamamen unutulamayacağını, silinemeyeceğini hatırda tutarak, yapılanın ya da yapılmaya çalışılanın bu tarihle ilişkili anlamların, yüklerin bastırılarak "başka türlü bir hatırlama politikası" (2007: 36) olduğunu belirtmek gerek.

Benzer bir ifade 23 Nisan 1945 sayısında: "30 Haziran 1921 tarihinde … eşyası bir masa ve on kadar sandalyeden ibaret olan perdesi küçük bir odasında kurularak, on arkadaşın verdikleri ikişer liradan toplanan yirmi lira ile işe başlayan Kurum…" (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 7) cümlesiyle paylaşılmıştır. Bu yazıda da yoktan var etmenin ve çabanın sembolü olan sandalyelerin fotoğrafı tekrar verilmiştir. Dönemin zorlukları, yapılan işi daha değerli kılmıştır ve Umay, çocuklara örnek gösterilirken bir yandan da onun gibi olmak görevini üstlenmeleri beklenmektedir:

> "Yavrularım, yirmi lira gibi küçük bir para ile işe girişen Fuat Umay sizlere çok kuvvetli bir çalışma örneğidir değil mi?
>
> (İstemek yapmaktır) diye bir ata sözü vardır. Başkan da yoksul Türk çocuklarının bakımsızlıktan kurtulmalarını istemiş, onların dertlerini, acılarını kendi temiz ve şefkatli yüreğinde duyarak bu hayırlı işe girişmiştir.
>
> Bugün sayısı yüzbinleri aşan bir çok insan bu Kuruma candan bağlıdır. Siz küçükler, sizler de ilerde yurdumuza büyük işler yapacaksınız" (Su, 1941a: 15).

Benzer bir vurgu, Fuat Umay'ın, Atatürk, İnönü ve Fevzi Çakmak gibi Kurtuluş Savaşı'nın önderleri olan isimlerle birlikte bir "Türk büyüğü" olarak anılmasında da görülür:

> "Atatürk bir vatan kurucusu, İnönü bütün bir milleti felâketlerden, ıstıraplardan korumak için yurdunun üstüne kol kanat germiş kudretli bir Şef, eşsiz bir diplomat; Çakmak, dünyayı ürküten Türk ordusunun, savaşlarda binbir destanı dile getiren

> sayısız kahramanların babası ve daha küçük başlarınızın ve temiz gönüllerinizin içinde yer eden bir çok, bir çok Türk buyüğü!...
>
> Ve onlardan bir tanesi de aziz kardeşlerinizin hayatlarına candan bir ilgi göstererek onları yarattığı Kurumun sıcak havası içine alan Fuat Umay dostunuz…
>
> Onların da yıllarca evvel sizin gibi birer akıllı çocuk, birer küçük ve çalışkan talebe olduklarını hiç aklınızdan çıkarmayınız.
>
> Yarın bu güzel vatan size kalacak. Siz Türk istikbalinin hür ve mes'ut ufuklarında kızıl bayrağınızı şerefle, üstünlüklerle dalgalandıracaksınız. Size inanıyoruz, sizden pek büyük işler bekliyoruz. Haydi aziz küçükler ileri, daima iyiye, güzele ve doğruya!..." (Su, 1941a: 30).

Okuyucuya, bu *büyük* isimlerin, bir zamanlar çocuk olduklarını unutmamaları söylenirken, verilen örnek isimlerin herhangi bir çocuk değil, makbul bir davranış sergileyen akıllı ve çalışkan çocuklar oldukları da vurgulanmıştır. Metin sona ererken, "pek büyük işler beklentisi" tekrarlanmış ve pozitivizme uygun bir şekilde aydınlanmanın anahtar kavramı diyebileceğimiz *ilerleme* vurgusu yapılarak çocuklardan "daima iyi, güzel ve doğru" istenmiştir.

Yine Su'ya ait "Hepimizin Çocukları" isimli yazıda ise, Umay'ın "çocukları" olarak anılan kimsesiz büyümüş bir çift olan Güler ve eşinin çocuğu Engin'e, doğum günü münasebeti ile yolladığı tebrik kartından bahsedilir:

> "Tam sofraya oturacakları sırada bir telgraf geldi. Karı koca gözleri sevinçle parlayarak Kurum Başkanının, kıymetli babalarının candan tebriklerini ve güzel dileklerini yüksek sesle okudular:
>
> 'Büyük babası, sevgili Enginin dördüncü yıldönümünü kutlularken ona şerefli ve sonsuz bir saadet diler.'
>
> **'Fuad UMAY'**
>
> –Engin, Engin bak büyük baban ta Ankaradan senin bu sevinçli gününe katılıyor. Küçük kız, sanki okumuş, yazmış bir çocuk gibi gururla telgrafı eline aldı. Baktı, baktı ve o çok sevdiği tatlı gülüşlü, cana yakın bakışlı büyük baba karşısında imiş gibi:
>
> –Benim sevgili büyük babacığım, Fuad Umay babacığım diye konuşmağa başladı. Keşke sen de burada olsaydın da şimdi kucağına otursaydım, ellerini, yanaklarını öpseydim, öpseydim, doğum günümü seninle beraber geçirseydim.
>
> …

> Anne ile baba heyecanla bakıştılar. O anda onlar da yavruları gibi çocuklaşarak o aziz kurtarıcılarını kucaklamak, kendilerini hayatın meçhul yollarından çekip alarak emniyetli bir düzlüğe çıkaran o dost elleri sevgilerle, minnetlerle öpmek istiyorlardı…" (Su, 1941b: 17).

Mutlu bir aile vurgusu ile yazılan bu yazı Su tarafından "olmuş hikâye" (1941: 16) notu ile paylaşılmıştır. Yazıda, Engin'in büyükbabası olarak gördüğü Fuat Umay'dan yeni yaşını tebrik mektubunu alması ve duyduğu sevinç ile duygulanan anne, babasının - Hayri Özbek'in yazısına benzer bir şekilde- Umay'ı "aziz kurtarıcıları" olarak anmaları önemlidir. Hikâyeye göre, Güler'in maddi koşulları iyi bir hayatı vardır ve eşi Umay'ın destekleri sayesinde doktor olmuştur. Dergide bu gibi başarı örneklerinin anılması kurumun imajını yüceltirken, Umay'ın kurtarıcı olarak görülmesini anlamlı kılmaktadır. Bu başarı ve mutluluk anlatısında: "Genç kadın bugünkü refahını, saadetine tamamile Kuruma borçlu olduğunu bir an aklından çıkarmıyordu" (Su, 1941b: 17) cümlesinin de yer almasıyla görev vurgusunun yapıldığı görülebilir. Bu borçlu hissetme hali, içinde yaşadıkları refah ile ilişkili bir vicdan muhasebesi halini de anımsatır. Mutlu bir hayata sahip olmanın sonucunda, bedel ya da görev denkliğinin kurulması ve bir devlet kurumu olan Çocuk Esirgeme Kurumu'na ve / veya devlete borçlu hissetmek ve bunu hiçbir zaman unutmamak rasyonelleştirilmeye çalışılır.

3. TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN VE ULUSUN İNŞASINDA *ÇOCUK* DERGİSİ

Tek Parti Dönemi (1923-1945) ulus-devletin ve bununla beraber ulusun da yaratıldığı bir dönemi temsil eder. Yeni rejimin, yeni bir yurttaş yaratması ve yurttaşı makbul davranış biçimleri ile donatması gerekiyordu. Temel eğitimin zorunlu tutulmasıyla birlikte yurttaşlık pratiğinin öğretilmeye çalışıldığı (Caymaz, 2007: 5) modern Türkiye'nin inşasında önemli bir kesim olarak görülen küçük yurttaşlar yani çocuklar, geleceğin potansiyel sahipleri olarak konumlandırıldığından, rejimin pratiklerinin benimsetilmesi ve icat edilen geleneklerin sürdürülmesini sağlamak oldukça önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir kurumu olan Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait, hem okul hem de çocuk dergisi olarak anılan *Çocuk*, ulusun ve ulusun arzuladığı çocukluğun inşa edilmesinde, hem okulda hem de çocuğun gündelik yaşamında varlığını gösterebilmesi nedeniyle önemli bir ideolojik aygıt görevi üstlenmiştir.

Çocuk'un kurmuş olduğu söylem ve anlam dünyasında, yayımlandığı dönemin koşullarını görebilmek ve okuyabilmek mümkündür. Dergideki metinler ve görseller, dönemin çocuğa bakış açısını ve uygulanan toplumsal, ekonomik, siyasal pratiklerin özeliklerini yansıtması açısından döneme dair önemli bilgiler sağlar.

3.1. *Çocuk* Dergisi ve Çocukluk

Çocuk dergisinin ilk sayısı Ocak 1936 yılında yayımlanmıştır. Dergi, çıkış sayısında, kurumun önceden yayımladığı *Gürbüz Türk Çocuğu*[34] dergisini, *Çocuk* adı ile çıkarmaya karar verdiğini açıklamıştır:

[34]1926 yılında yayımlanan ilk sayısında *Türk Çocuğu* adıyla çıkan dergi, bu sayıdan sonra *Gürbüz Türk Çocuğu* adını almıştır (Akbayrak, 2014: 77). "Gürbüz Türk Çocuğu, Ekim 1926 tarihinden Aralık 1928 yılına kadar 27 sayısı Osmanlıca yayınlandı. Kasım 1928 tarihinde Latin harflerinin kabulü ile yeni Türk alfabesiyle yayın hayatına devam eden Gürbüz Türk Çocuğu bu ismiyle Aralık 1935 tarihinde 108. sayısına ulaştı. Bu tarihten sonra 'Çocuk' ismini aldı ve daha çok çocuklara yönelik bir çizgide yayınına devam etti"

> " 'Çocuk esirgeme kurumu' şimdiye kadar kendisine yapılan müracaatları nazarı dikkate alarak, 'Gürbüz çocuk' mecmuasını bu sayıdan itibaren 'Çocuk' adile ve yalnız genç okuyucuları için çıkarmağa karar verdi.
>
> 'Çocuk'a ara sıra ana babaları, çocuk terbiyecilerini alakadar eden yazılar da konacak, fakat bu yazılar 'Çocuk'un asıl neşriyatını sayıca dahi küçültmiyecektir.
>
> 'Çocuk'tan genç okuyucularının yapacakları istifadeyi arttırmak için Amerikaya, Sovyet Rusyaya ve çocuk neşriyatlarının mükemmeliyetle tanınmış bazı şimal memleketlerine, sipariş verilmiştir. Bu siparişlerden 'Çocuk' bundan sonraki sayılarında istifade edecektir.
>
> 'Çocuk' bir kazanç dileği, memlekette azlığı veya yokluğu iddia ümidile, çocuk kütüphanesine bir yardım için çıkıyor. Alaka gördükçe bu yardımını arttıracaktır" (*Çocuk esirgeme kurumu şimdiye kadar*, 1936: 3).

Buna göre derginin okur kitlesine, okur-yazar kentli çocukların yanı sıra, çocuk terbiyesine ilişkin yazıların mevcudiyeti neticesinde anne ve babaların da dâhil olduğu söylenebilir. "Kentli okur-yazar çocuk" nitelemesinin tespiti güç olmakla beraber, döneme ilişkin gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmaları bu konuya açıklık getirme imkânı sunar. Bu çalışmalarda, Tek Parti Dönemi'nde çocukluğunu yaşamış kişilerin günlüklerinin, fotoğraflarının incelenmesiyle ya da yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilen veriler dönemin çocukları ve çocukluklarıyla ilgili bilgi verebilir. Örneğin, 1930 ve 1940'lı yıllarda çocuk olan görüşmecilerle oluşturulan *Cumhuriyet'te Çocuktular* isimli çalışmaya göre dönemin koşulları yüzünden tüm çocukların okula gitmesi mümkün değildi:

> "Okul, erken Cumhuriyet çocuklarının ortak ve zorunlu olarak geçtikleri bir toplumsallaştırma kurumu değildi. Okula gidip gitmemeyi, eğitimin türünü ve süresini belirleyen aile oldu. Ailenin ekonomik durumu, yaşadığı yer -köy ya da kent- yapısı ve değerleri öncelik taşıyan etmenlerdi. Ailenin çocuğu okutma isteği ya da olasılığı kentlerde köylerden, hali vakti yerinde olanlarda yoksullardan ve erkek çocuklar için kızlardan daha güçlüydü" (A. Bora, Sever, Şahin, Tan, 2007: 46).

(Sarıkaya, 2012: 202). Buna ek olarak *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi yazarları: "…akademisyen, milletvekili, şair, yazar, doktor gibi çeşitli meslek grubundan" (Konar, 2003: 51) oluşmaktadır.

Herkes için eşit bir eğitimden söz etmenin zor olduğunu söylemek mümkündür. Bu bilgi dergiye, okula gidebilen, kentli ve dergi alabilecek maddi imkâna sahip çocukların ulaşabildiği sonucuna varmayı sağlar.

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk olan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilen bahsi geçen çalışmada, o dönem okula gitmiş olan Adviye Günal ile yapılan konuşmada dönemin dergi pratiği ilgili ufak bir bilgiye de rastlamak mümkündür:

> "Ders kitabının dışında haftada bir *Afacan* mecmuası mı bir mecmua çıkardı çocuklara. Onu mutlaka alırdık kitapçıdan gidip. Yani çocuklar için şimdi çok mecmua var biliyorsunuz. Yani imkânları var okumak için, çok çeşitli kitap okuyorlar, okuyabiliyorlar. Biz okuyamıyorduk. Yani ders kitapları dışında bir kitap okuyamıyorduk. Yalnız tabii romanlar felan var ama yaşımıza göre tabii, uygun romanlar okurduk. Keloğlan mecmuaları felan filan, ufak ufak şeyler vardı böyle. Çocuk mecmuaları, şeyleri, kitapları onları okurduk. Başka bir şey okumazdık" (Tan ve diğerleri, 2007: 111).

Çocukların okumaları için ders kitapları dışında fazla seçeneğinin bulunmadığı göz önüne alındığında, dergilerin tercih edilebilecek sınırlı alternatiflerden biri olduğu söylenebilir. "Türk Çocuğu Dergisi" olarak kendisini tanımlayan dergi aynı zamanda "Haftalık Okul ve Öğrenci Dergisi"[35] nitelemesini de taşır:

(*Çocuk Haftalık Okul ve Öğrenci Dergisi*, 1946: 3).

[35]Dergiye bu ifade ilk olarak, 12 Şubat 1945 yılında yayımlanan 9. cilt, 1. sayı ile eklenmiştir.

Bu ifade derginin, rejimin, eğitim alanında başat öznesi olan öğretmenlerin kullanımı için de basıldığının göstergesidir. *Çocuk* dergisi, her ne kadar belli bir sınıftan çocuğun ulaşabildiği bir dergi olsa da, öğretmenlerin dergiyi sınıfta da kullanmalarıyla zaten kaynak çeşitliliğinin azlığından mustarip olunan eğitim alanında, resmi devlet ideolojisinin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Dergi içeriğinde, öğretmenlerin dergiyi okulda etkin bir biçimde kullandıklarına dair ifadelere rastlamak mümkündür. Dergi yazarlarından Bekir Altan'ın "Okul Röportajları" başlığıyla yayımlanan yazılarında, İzmir'de röportaj yapılan çocuklardan biri manzumeleri çok sevdiğini, hatta öğretmenlerinin ezberlettiğini söylemiştir (Altan, 1938b: 15). Altan'ın çocuklarla konuşması sırasında, bir öğretmen yanlarına gelir ve çocuk dergisinin sınıflarda okutulduğunu belirterek: "Bu gördüğünüz çocukların hepsi, dergiyi merakla ve heyecanla takip eden çocuklardır" (Altan, 1938b: 15) der. Olumlu geri dönüşlerin yanı sıra, harflerin küçüklüğü ve ağır üsluba dair öğretmenler tarafından eleştirilerin de yapıldığı görülebilir:

> "Öğretmenler odasında öğretmen arkadaşlarla da konuştuk. Dergi hakkında şunları dinliyerek okuldan ayrıldım:
>
> –Derginizin, mukemmel bir çocuk dergisi olduğu aşikâr. Ancak bazı noktalar var: Meselâ ilk devre bundan zor fayda görüyor. Harfler küçük ve yazılar ağır. Mamafih böyle olmakla beraber, mükemmel bir 4-5, hattâ orta okul dergisi. İlk devreye önem vermeniz lâzımdır. Bilhassa derslerine yardımcı yazı ve resimler, okullara bir hizmet etmek olacaktır" (Altan, 1938d: 11)

Derginin okullarda öğretmenler tarafından kullanımından yola çıkılarak, *Çocuk* dergisinin milli eğitimdeki varlığını, resmi ideolojinin aktarılmasında önemli bir araç olarak gördüğü sonucuna varılabilir. Bu hususla ilgili olarak bir diğer örnek ise, Ankara İnönü İlkokulundan başöğretmen Zehra Andaç'ın, derginin sınıf içinde kullanılmasına dair cümlelerinde görülür:

> "–Bu derginin çocuklarımız tarafından çok beğenildiğine emin olunuz. Cidden güzel… hâtta birçok öğretmen arkadaşların da derslerde işlerine yaradığını, verdikleri derslerle ilgili birçok yazı ve resimleri de vakit vakit burada bulduklarını duyuyorum. Bu cihete, çok kıymet vermenizi rica ederiz. Büyük bir emekle çıkarılan bu dergiden dolayı Kuruma teşekkür borcumuzdur" (Altan, 1938a: 9).

Dergi de öğretmenlere bu hususta teşekkürlerini sunar: "1936-1937 ders yılı sonu yaklaşmaktadır. Dergimiz, bu yıl başından beri memleketin her tarafında sayın öğretmen ve öğrencilerden gördüğü çok değerli ilgi ve yardımlardan dolayı, bu vesile ile bir daha teşekkür eder" (*Tenzilâtlı ve Armağanlı Tatil Abonelerimiz*, 1937: 26). Aynı zamanda "öğretmen kardeşlere" seslenilerek: "…önümüzdeki ders senesinde size daha sadık bir yardımcı olacağımızı vadederiz" (Çocuk Dergisi Neşriyat Direktörlüğü, 1938: 2) sözü verilir. Burada derginin kullandığı hitapta meslek vurgusu görülür. Bu sesleniş dönem içerisinde yurttaşların yaptıkları işlerle tanımlanmasının bir örneği olarak görülebilir. Bu hususta çocuk için hangi mesleklerin makbul olduğuna dair Hasan Âli Yücel'in şu ifadesi anılabilir: "Çocuğun terbiyesinden maksat, içinde yaşıyacağı sosyetenin analık, babalık, yurtdaşlık, askerlik, pilotluk, mühendislik… gibi gerçek mesleklerinden birinin şahsiyetini kazandırmaktır" (Baltacıoğlu, 1948: 6-7).

Röportajların dergide yayımlanmasına çocuklar tarafından da ilgi gösterildiği söylenebilir. Bu ilginin nedeni ise, derginin onların beğenilerini öğrenme istediğinden ziyade, dergide isimlerinin yayımlanması olarak değerlendirilebilir. Altan, Ankara İnönü İlkokulunda görüşme yaptığı tüm çocukların isimleri, sınıf şubeleri ile birlikte verirken bu durumu şöyle tasvir eder:

> "Etrafımızda kalabalık epiyce arttı. Adeta bütün oynıyanlar oyunlarını bırakarak bizim konuşmalarımıza katıldılar. Konuştuklarımızı, isimlerini yazsam ÇOCUK için bir roman olacak. Onların hepsi buna razı. Dergiyi yalnız onların isimleri ve sözleri ile doldursam, ne güzel diyecekler. Diğer arkadaşlarını, kardeşlerini hatırlatınca hak verdiler.
>
> Bunu konuşurken zil çaldı. Şimdi yüzlerce ağızdan 'Allahaısmarladık. Yine gelin. Benim de adımı Dergiye yazın ne olur?' seslerini duyuyorum" (Altan, 1938a: 8).

Okul röportajlarında, teneffüs esnasında kısa bir süre görüşülen çocukların derginin içeriği hakkındaki düşüncelerine de yer verildiği görülür. Bu, derginin okurlarından geri bildirim alma çabası olarak da değerlendirilebilir. "İstanbul 34 üncü İlk Okulda" gerçekleştirilen röportaj buna bir örnek olarak gösterilebilir:

> "Mecmualarını severek okuduklarını bilhassa: Tarih, Coğrafya, başka yurtları tanıma hikâyelerini çok sevdiklerini söyliyen yavrular:
>
> –Meraklı bilgileri çok beğeniyoruz. Hele 'Okullarda röportaj' yazılarını o kadar seviyoruz ki… hep içimizden acaba bize de bir muharir gelip, okulumuzu yazacak mı? diyorduk.
>
> …
>
> –Peki, mecmuada beğenmediğiniz neler var?
>
> –Bazan uzun uzun manzumeler çıkıyor. Onları okumıyoruz. Sonra, bize birkaç defa verdiğiniz gibi oyunlar öğretirseniz ve Yurt, Tabiat, Hayat bilgisi yazıları verirseniz çok memnun oluruz.
>
> –En çok neleri okuyorsunuz?
>
> –En çok okuduğumuz Çocuk mecmuası. Bir de çocuk hikâyeleri" (Altan, 1938c: 19).

Çocuk okurların, derginin içeriğine dair eleştiriler getirmesi ve bu eleştirilere dergide yer verilmesi, okuyucunun dikkate alındığı düşüncesini doğurur. Ankara İnönü İlkokulunda öğrenci olan Fuat Göksel'in dergide en beğendiğiniz yazılar nelerdir sorusuna verdiği cevap ise hem derginin okulda ilgi gördüğünü hem de içeriğinin beğenildiğini gösterir niteliktedir: "–Ben Dergiyi ilk sayıdanberi alıyorum. Evvelâ Dergimizi çok sevdiğimize inanmanızı isterim. Okulumuzda 350 tane satılması da size bunu isbat eder. Manzumeler, piyesler, hikâyeler, Cengiz, Fabrikatörün kızı yazılarını çok beğeniyoruz" (Altan, 1938a: 8). Öğrencinin kullandığı "dergimizi" kelimesi, derginin çocuk okur tarafından benimsendiğinin bir göstergesi olarak görülebilir.

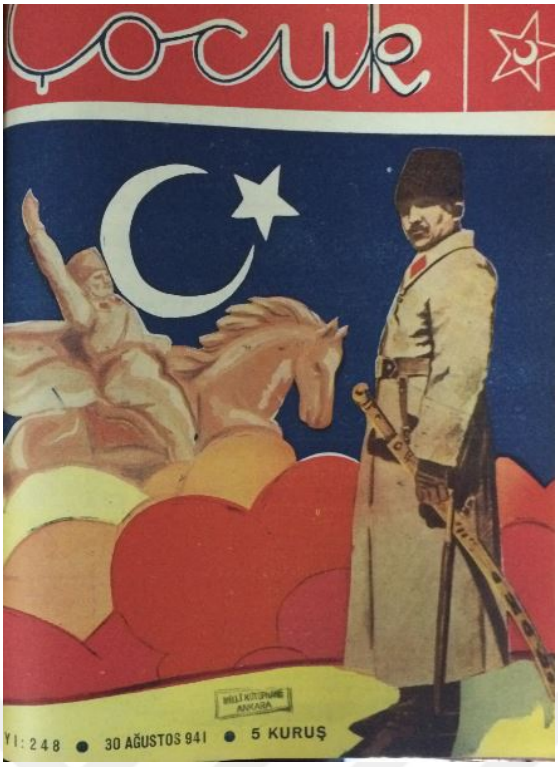
Çocuklarla yapılan röportajların yanı sıra, okur çocuğa verilen önem dergide başka şekillerde de görülmektedir. Örneğin derginin 30 Ağustos 1941 yılı kapağı bir çocuk tarafından hazırlanmıştır:

> " 'Çocuk' bu sayısındaki kapağını küçük bir okuyucusunun bizi düşünerek seçtiği ve hazırladığı resimle süslemektedir. Kapağımızın küçük ressamını size tanıtalım. Adı Can Egelidir. 13 yaşlarındadır. Resim yaptığı kadar derslerine de çalışır. Öğretmenlerinin, arkadaşlarının sevdiği bir çocuktur. Küçük okuyucularımız arasında böyle istidatlı olanları vakit vakit size tanıtmağı çok isteriz. İçinizde böyle olanları ya arkadaşları yahut da kendileri bize bildirsinler biz de sevinerek sahifelerimize koyalım" (*Bu Sayımızın Kapağını Yapan Ressam*, 1941: 15).

Rejimin bu önemli günü için kapak hazırlayan Can Egeli'nin fotoğrafı da dergide yerini almıştır. Derginin bir parçası olarak üretimine katılan çocuk, metinde "ressam" olarak anılarak kıymet görür. Egeli'nin derslerini de ihmal etmeyen, öğretmenleri ve arkadaşları tarafından sevilen, çalışkan bir çocuk olduğu da belirtilerek, örnek bir kimse olarak okurlara tasvir edilmiştir.

(*Bu Sayımızın Kapağını Yapan* Ressam:1941: 15).

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1941, S.248).

Derginin, içeriğinin şekillendirilmesinde çocukların fikirlerine önem verildiği görülebilir. Dergide yer alan "Okul Röportajları" ve çocukların şiir, resim, yazı gibi ürünlerinin kullanılması bunun bir göstergesidir. Dergiye aktif bir biçimde katkı yapan okur çocuğun, yayın hakkındaki düşüncelerinin dikkate alınması, onun dinlemeye değer bir birey olarak konumlandırıldığı fikrini de beraberinde getirir. Nazan Çiçek'e göre: "On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı ülkesinde ve cumhuriyetin ilk on yıllarında Türkiye'de yayımlanmış olan pek çok popüler süreli yayında söz konusu dönemlerin kültürel sermaye sahibi elitlerinden çocuğa yönelen yoğun bir ilgi gözlenmektedir" (Çiçek, 2012: 77). *Çocuk* dergisinde de görülebilecek olan bu ilgi, çocuğa olan bakış açısının toplumsal olandan soyutlanamayacağını gösterir. Koşullarla birlikte, değişen ve dönüşen anlamlara sahip çocukluk kavramı incelenmesi gereken toplumsal bir olgudur.

3.1.1. Çocukluk Kavramı

Çocukluk, zamanla değişen anlamlara sahip toplumsal bir kategoridir. Zaman içinde toplumların çocuğa bakış açısı değişmiş ve dolayısıyla çocuğun bir yetişkin için taşıdığı anlam da farklılaşmıştır. Bugün, insan yaşamının önemli bir evresi olarak kabul edilen çocukluk dönemi, önemine ve hassasiyetine rağmen uzun süre çalışılmamış bir alan olarak kalmıştır. Çocukluk üzerine çalışan isimlerden biri olan Colin Heywood, bu durumun nedenini çocuklardan geriye az çok kaynak kalması olarak açıklar (Heywood, 2003: 13). 1960'lara kadar çocuklar "tamamlanmamış organizmalar" (2003: 9) olarak görülmüştür. Fakat bu durum 1990'lı yıllarda çocukluğun toplumdan topluma değişen anlamlara sahip sosyal bir yapı, sosyal farklılıklardan bağımsız düşünülemeyeceği ve çocukların hayatta olup biten konusunda aktif olduğunun kabul edilmesiyle değişmiştir (2003: 10-11).

Çocukluk ve çocuk kavramlarının tartışması literatürde 1600 yılı ile başlatılır. Bu tarihlerde bu kavramlara ilişkin bakış açısının bugün sahip olduğu anlamdan oldukça farklı olduğu söylenebilir. Batı'da Orta Çağ zamanında: "…bebeklikten çıkan çocuğun minyatür bir yetişkin olduğu kabul ediliyordu" (Onur, 2005: 99). Orta Çağ'da bir günah ürünü olarak görülüp, şeytanlaştırılan çocuğun toplumda ayrı bir yeri olmadığı şu cümleyle anlaşılabilir: "7 yaşındaki bir erkek çocuk, savaşma ve aşık olma kapasitesi hariç, her yönüyle bir erkekti" (Postman, 1995: 28). Bugünden bakıldığında zalimlik olarak nitelendirilebilecek çocukların öldürülmesi ya da ölmesinin doğal karşılanması[36] ve terk edilmeleri gibi davranışlar da görülebiliyordu.

Çocukluk üzerine çalışmalara başlayan Fransız tarihçi Philippe Ariés: "Avrupa'da Orta Çağ ve erken modern dönemdeki çocukluğun tarihin üzerine olan *Centuries of Childhood*" (Stearns, 2018: 29-30) isimli kitabında, çocuğun "minyatür yetişkin" olarak

[36] Örneğin Philippe Ariés, çocuk ölümlerinin kaçınılmazlığını zorunlu israf olarak tanımlar (Postman, 1995: 42).

tanımlanmasına dair veriler paylaşmıştır. Buna göre, incelediği seçkin sınıflara ait aile portrelerinde çocukların yetişkin kıyafetleri ile resmedildiği görülür (Stearns, 2018: 30). Çocukların kendilerine has kıyafetlerinin olmaması Bekir Onur tarafından 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için de belirtilir (Onur, 2005: 109). Sadece kıyafetler değil yetişkinlerle ortak olan bir kültürden de bahsedilebilir. Çocukların "…yetişkinlerle aynı oyunları, oyuncakları, şarkıları, öyküleri, giyim tarzlarını…" (Ercan, 2005: 113) paylaşmaları bu duruma bir örnektir.

Çocukluğa atfedilen anlamın değişmesi, hemen hemen Aydınlanma hareketi ile başlamıştır. Bu dönemde, özellikle orta ve üst sınıf çocuklarının artık kendi giysileri, oyuncakları, şarkıları ve öyküleri olmaya başlamıştır (Ercan, 2005: 114). Çocuğun anlam dünyasında gerçekleşen soyut ve somut değişimlerle birlikte, çocukluğun anlamının da değiştiği görülür.

Çocukluğa bakış açısındaki ilk değişimler söz konusu olduğunda John Locke isminin öne çıktığı görülür: "Ortaçağın ardından çocukluğa ilişkin ilk modern yaklaşımlardan birini, John Locke'un eserlerinde görmek mümkündür" (Ercan, 2005: 116). Locke'un "Tabula Rasa" kavramı bu noktada önemlidir. Buna göre, çocukların zihni boş bir levhadır ve kolaylıkla işlenebilir, bu bakımdan Locke'un, çocuğu pasif olarak kabul ettiği söylenebilir (Ercan, 2005: 116). Jean-Jacques Rousseau ise, daha aktif olan bir çocuk tahayyülü ortaya koyar. Ona göre çocuk doğal olarak iyidir ve "…uygun yetiştirme koşulları ve anlayışlı bir yetiştirme şekli ile temelde iyi olan çocuk, potansiyellerini ortaya çıkaracak ve olgunlaşarak mutlu, erdemli bir kişi olabilecektir" (Ercan, 2005: 116). Rousseau'nun belirttiği anlamdaki çocukluk günümüzdeki anlayışa daha yakın görünmektedir.

Neil Postman, çocukluk anlayışının değişimini yetişkinlerin dünyasında oluşan köklü bir değişim olan matbaanın keşfiyle ilişkilendirir: "…matbaanın yegane bireyler

olarak bize benliklerimizle ilgili düşünme ve konuşma olanağı sağladığını söyleyebiliriz. Bu yoğunlaştırılmış benlik duygusu da, sonunda çocukluğun oluşmasına yolaçan tohum olmuştur" (Postman, 1995: 42). Kimlik fikrinin gelişmesi çocuğun yetişkin olarak görülmesi durumundan kopuş anlamına gelir. Böylece çocuk kendine ait bir alana sahip olur ve yetişkinden farklılaşır. Türkiye'de ise modernleşme sürecinin Batı'ya göre daha geç yaşanması nedeniyle bu farklılaşmanın da geciktiği söylenebilir: "Batı'da da, Türkiye'de de çocukluk bilinci tarih içinde yavaş yavaş gelişmiş, ne var ki Türkiye'de modernleşmenin gecikmesi nedeniyle bu oluşum geç kalmıştır" (Onur, 2005: 109). Çocuğun rejime uygun şekillendirilmesi ve inşa sürecinde kullanma olasılığının geç keşfedilmesinin bir sonucu olarak: "Geç Osmanlı ve erken dönem cumhuriyet dönemlerinin yazarları bir okuma materyali bolluğu yaratmıştır. … sadece çocukları hedefleyen okuma materyallerinin de sayıları hızla artıyordu. Cüneyd Okay, sadece eski yazı kullanan elliden fazla çocuk dergisi tespit etmiştir" (Fortna, 2013: 118). 1 Kasım 1928 tarihinde yeni harflerin kullanımıyla da bu artışta bir duraklama görülmemiştir. Aksine "1986'dan günümüze doğru sıralandığında çocuk dergilerinde gittikçe artan bir niceliksel gelişme" (Alpay, 1980: 173) mevcuttur.

Dergi yayıncılığının bu denli ilgi görmesinin nedenlerinden biri olarak, dergilerin didaktik ders kitaplarına eğlenceli bir alternatif sunması gösterilebilir. Bilmece-bulmaca gibi eğlenceli unsurlarla, çocuklar gözetilerek hazırlanmaya çalışılan yayın içeriklerinin oluşturulma sürecinde de, belli bir çocukluk kurgusu mevcuttur. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun *Çocuk* dergisinde de, hâkim olan bir tür çocukluk anlayışından bahsetmek mümkündür. Yeni rejim, yeni çocuktan ne istediğini ve nasıl bir çocukluk hayal ettiğini açıklamak / öğretmek için ders kitapları, dergiler, radyo konuşmaları -dergide de yer alan radyo konferansların metin haline dökülmüş örnekleri mevcuttur- ya da düzenlenen törenlerde / toplantılarda yapılan konuşmalar sıklıkla kullanılır. *Çocuk* dergisi de istenilen çocukluk durumunun paylaşılmasında etkin bir rol oynamıştır.

3.1.2. "Türk Çocuğu Senin İçin Yaşıyoruz": *Çocuk* Dergisinde Çocukluk

Tek Parti Dönemi'nin çocuğu kavrayışı fayda temellidir. Çocuktan beklenenler, dönemin partisine mensup kişilerce dergide ya da önemli günlerde yapılan meydan konuşmalarında dile getirilir. Çocuğun, rejimin seçkinlerince *gelecek* olarak kurgulandığını söylemek mümkündür. Dönemin Dahiliye Vekili Faik Öztrak[37], çocuklara seslendiği yazısında çocukları "ileriye doğru devamımız" şeklinde niteler ve ardından bunun nedenini açıklar:

> "En büyük saadeti çocuklarımızda buluruz. Onlar bizim ileriye doğru devamımızdır. Milletimizin ebediyete kadar giden istikbalidir.
>
> Geleceğimizin bu günden daha iyi ve daha kuvvetli olmasını dilediğimiz için, çocuklarımızın bizden kıymetli olmasını isteriz ve bunu temine çalışırız" (Öztrak, 1940: 7).

Geç gelen modernleşmenin, yeni rejimin çocuğa olan bakış açısını temelden etkilediğini görmek mümkündür. Gelecek olarak görülen çocuğun varoluş amacının rejimi korumak olduğunu varsayan bir görüş egemendir. Tek Parti Dönemi'nde, 1934-1939 arası Bayındırlık Bakanı, 1939-1940 arasında ise Münakalat / Ulaştırma Bakanı (Türk Dil Kurumu, 2005: 1434) olarak görev yapmış olan Ali Çetinkaya'nın (Tarihi Bilgi, 2019) 23 Nisan kutlama yazısında ise çocuk, bugünün küçüğü olduğu vurgusundan ziyade "yarının büyüğü" olduğu hatırlatması ile erkenden olgunlaştırılmaya, görevlerini üstlenmeye davet edilir. Çocuğun, onun için yaratılan rejimin getirdiklerine müteşekkir olmasının beklenmesi ve hayatını Cumhuriyet'i korumaya adamasının istenmesiyle, ödevlerle tanımlanan çocuk yurttaş yaratılmış olur.

[37] Dergide sürekli olmamakla birlikte yazıları bulunan ve çalışmada anılan, bürokrasi/devlet ile ilişki olan isimler şöyledir: Maliye Vekili Ali Fuat Ağralı (1940: 10), Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak (1940: 6), Ulaştırma Bakanı Ali Çetinkaya (1937: 4), Trabzon Milletvekili Seniha Hızal (1936: 7-8), İstanbul Saylavı Fakihe Öymen (1936: 12-14), Dâhiliye Vekili Faik Öztrak (1940: 7), Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu (1940: 8), Ticaret Vekili Nazmi Topçuoğlu (1940: C), Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri ve Erzurum Milletvekili Ahmet Fikri Tüzer (1940: D), Ankara Maarif Müdürü Rahmi Vidinel (1940: 13).

> "Bugünün çocukları, yarının büyükleri olduğundan, Türkiye Cumuriyetini gelecekte, bugün birer yavru bulunan sizler idare edeceksiniz. Onun içindir ki Cumuriyet hükûmeti sizleri sıhhatlı, bilgili, kudretli ve seciyeli yetiştirmek için; hiçbir fedakârlıktan çekinmiyor" (Çetinkaya, 1937: 4).

23 Nisan'ın gelmesiyle daha olgun ve yetişkinliğe daha yakın olarak farz edilen çocuğun bayramının kutlanmasından ziyade, memleket işlerini yapmaya yaklaşması kutlanır. Bu anlatı yer yer çocuğu, yetişkinle bir tahayyül etmeye kadar ilerler: "Bu gün bir an için sizi daha büyümüş ve daha olgunlaşmış farzediyor ve şahsınızda, memleket işlerinde bizimle beraber düşünen birer genç adam şahsiyeti tahayyül ediyoruz" (Levend, 1938: 4). Çocuk, yetişkin olarak hayal edilirken de varoluş amacına dair bir ipucu barındırır.

Çocuğun, büyük, olgun, memleket işlerini düşünen bir yetişkin olarak tasviriyle ilgili olarak Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yayını olan *Atatürk* kitabını anmak gerekir. Mustafa Kemal Atatürk'ün hayat hikâyesini anlatan kitapta, Atatürk'ün çocukluğunun anlatıldığı kısımlar dikkat çekicidir:

> "Mustafa büyüdükçe ağırlaşıyor. Kendi yaşında olanların hiç birine benzemiyordu. Yaşıtları yaramazdı. Koşuyorlar, oynuyorlar, ağaçların üstünden inmiyorlar, sokakta topaç çeviriyorlar, zıpzıp, kovalamaca oynuyorlardı. Halbuki Mustafa onlara hiç karışmıyordu. Elleri arkasında bir köşede başı dik, kaşları çatık, arkadaşlarının oyunlarını seyrediyordu. Bütün mahalleli bu çocukta başka bir hal seziyorlar, büyük adam olmak yetisi görüyorlardı.
>
> Küçük Mustafa bütün arkadaşları arasında en temiz giyineniydi. Üstünü hiç kirletmezdi. Durgun ve derin bakışları vardı" (Şapolyo, 1943: 7).

Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukken bile çocuk olarak tasvir edilmemesinin sebebi, çocukluk anlayışının yer yer yabanlık, fevri davranışlarla özdeşleşmesi olarak görülebilir. Dönemin en önemli miti olarak Atatürk'ün çocukken bile ağırbaşlı, temiz olmaması

düşünülemez.[38] Yaşıtlarına göre, farklı ve özel olduğunun belirtildiği bu cümlelerde, Mustafa Kemal Atatürk'ün, çatık kaşlı ve diğer çocukların oyununa karışmadan, durgun ve derin bakışlarıyla onları "seyreden" bir birey olarak tasvir edilmesi, henüz küçükken bile sahip olduğu *aura* ve otoritenin vurgulanması amacını taşımaktadır. Modern Türk tarihinde önemli role sahip olan bir figürün *yetişkin bir çocuk* olarak tasvir edilmesinin altında, Desiderius Erasmus'un da belirttiği gibi, "çocuklarda uygar olmayan bir 'barbarlık' durumu" (Postman, 1995: 68) varsayımının olduğu düşünülebilir. Yeni rejim, çocuğa özen gösterilmesi gereken, kırılganlıkla ilişkilendirilen bir söylemi savunmasının yanı sıra, "…yapılandırdığı ideal Türk çocuğu imgesi yaşından beklenmeyecek düzeyde bir olgunluğa ve gerek insan ilişkilerine gerekse de hayatın gerçeklerine dair yüksek bir kavrayışa sahip bir çocuk portresi çizmektedir" (Çiçek, 2012: 88). Bu da Atatürk'ün çocukluğu ile uyumlu bir söylemdir. Çocuk olmak, iktisadi olarak üretken olmamak, yetişkinlere bağımlı olmak, kendisinden beklenen görevlere ve sorumluluklara hazır olmamayı da beraberinde getirdiği için, rejimin çok zamanda az iş yapma ideali ile bir tür uyumsuzluk içinde görülür (2012: 82). Atatürk'ün çocukluğunda ise hiç çocuk olmamakla, bu çelişkili durum ortadan kaldırılmış olunur.

Yeni rejimin çocuğa, yetişkine eş değer bir biçimde değer ve önem göstererek 23 Nisan gününü vermesi, dönemin çocuğa bakış açısındaki farklığı vurgulamak için etkili bir araçtır. Dergide yer alan kutlama gününe ait bir fotoğrafta görülen pankart, rejimin çocuğa ve çocukluğa olan bakış açısını özetler niteliktedir:

[38] Bu anlayışla ilgili olarak Colin Heywood, Orta Çağ'da aziz ve azizelerin hayat hikâyeleri anlatılırken, sahip oldukları sıra dışı olgunluktan bahsedildiğini belirterek şöyle der: "Bu tarzın yazarları, *puer senex*, yani çocukluğundayken bile yaşlı bir adam gibi düşünen çocukların harika yeteneklerini detaylarıyla anlatırdı" (Heywood, 2003: 24).

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi önünde :
Kurumun çocukları ve hazırladıkları araba.

Fotoğrafın altında "Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi önünde: Kurumun çocukları ve hazırladıkları araba" yazıyor. Aynı zamanda "Türk Çocuğu Senin İçin Yaşıyoruz" cümlesinin yazılı olduğu pankart görülüyor (*Yurdda ve Okullarda Çocuk Haftası: Ankara'da*, 1937: 16).

Dergide, çocuk okura, kendisine verilen değer açısından eşsiz bir dönemde yaşadığı da hatırlatılarak sevinilmesi gerektiği de öğütlenmiştir:

> "Bu gün seviniyorsunuz. Bu gün ilk defa kendine ehemmiyet verilmiş insan gururu ile göğsünüz kabarıyor. Ne kadar sevinseniz azdır. Çünkü siz, Türk tarihinin böyle bir devrinde gelmekle tabiatın lûtfuna uğramış talihli çocuklarsınız. Tarihimizin hiçbir devrinde, hiçbir hükümet, çocuğa bu değeri, bu önemi vermemiştir" (Levend, 1938: 4).

Agâh Sırrı Levend'in çocuklara yapmış olduğu hatırlatmada yer almayan bir başka "talihli" zamanlara ait olan Orta Asya Türklerinde çocuğun yeri Ragıp Şevki tarafından kaleme alınan metinle telafi edilmiştir:

> "Eski Türkler çocuğa çok büyük değer verirlerdi. Erkek çocuk onlar için utku, algı getiren bir yaratıktı.

> Kız çocuk ise yurda yeni yavrular yetiştirecek, ulusu kalabalıklaştıracak, yeğitler doğuracak bir yavru idi. Biz Orta Asyada yıllarca at koşturmuş, Çin denizine, Ural dağlarına, Macar ovalarına, Akdenizden Büyük Okyanusa kadar bütün topraklara hüküm sürmüş büyük bir ulusun çocuklarıyız. Çökmek üzere olan bir imparatorluğun, bir ara körletir gibi olduğu temiz bir sevginin, ulusal bayramların taşkın neşesine katışarak kalplerimizde canlandığını gördükce ne kadar sevinsek, onu canlandıranlarla ne kadar övünsek yeridir" (Şevki, 1937: 10).

Erkek ve kız çocuk arasında gözetilen ayrımın devam ettiği görülen Cumhuriyet Türkiye'sinde ve Orta Asya'da çocuğa verilen *önemin* aksine, öteki olarak konumlandırılan Osmanlı'da çocukluk anlayışı, yeni rejimin çocukluk anlayışı ile tezatlık içinde verilmiştir:

> "Türk çocukları ve Türk ulusunun bayramı olan bu büyük gün çocuğa kıyme veriyor. Dünün mahalle mekteplerinde okuyan, falakaya yatırılan çocuğun yerine, bugün konuşmasını, hakkını aramasını, kafasını işletmesini, okumasını, yazmasını bilen Türk büyüğü, yurdu seven, düşünen Türk çocuğu, Atatürk çocuğu var. Daima gurur duyuyor ve Türklüğümüzle övünüyoruz" (Hamiyet Erim, 1944a: 3).

Milliyetçilik örüntüleri ile iç içe geçmiş olan bu örnekte, falaka ile dövülen çocuğun karşısında, haklarıyla birlikte, haklarını bilen ve bir yurttaş olmanın bilincine sahip bir çocukluk fikri vardır. Yeni rejimde doğan, büyüyen çocukların ne kadar şanslı ve bahtiyar oldukları vurgularının aksine Osmanlıda doğan çocuklar talihsiz ve bahtsız olarak anılır: "Bir çok memleketlerin tarihinde rol almış olan bir çok çocukların hayatı, Osman oğullarının çocukları kadar hiçbir zaman talihsiz ve bahtsız olmamıştır. Osman oğulları çocuğa hiçbir zaman değer vermemişlerdir" (Şevki, 1937: 10). Bunun devamında Şevki, "ihtiyar ve bunak" olarak tanımladığı Kuyucu Murat Paşa'nın "Celâlî adı verilen bir takım saf insanları, koyun boğazlar gibi boğazlarken" (Şevki, 1937: 10) öldürdüğü küçük bir çocuk olduğundan da bahseder. Aynı zamanda Dördüncü Murad'ın, öldürdüğü şehzadelerden de bahseder: "Dünyaya gelmek gibi bir bahtsızlığa uğrayan bu yedi şehzade, bir günde analarının kucaklarından zorla alınarak boğulmuşlar ve toprağa

girmişlerdir" (Şevki, 1937: 10) Şevki bu örneklerin yanı sıra, Osmanlı'da "çocuğa verilen gülünç yerlerden" de bahsetmiştir:

> "…Osmanlıların çocuklara verdikleri gülünç yerler de oldukça çoktur. Meselâ 4 üncü Mehmet tahta çıktığı zaman henüz yedi yaşında idi. Babası deli İbrahimi hapse kapatırlarken o, ayağında küçücük papuçları, bacaklarında mini mini şalvarı, başında sorguçlu sarığı ile koca Osmanlı tahtına oturmuştu. Hocası Beşir ağa ona okuyup yazma öğretmeğe başlamış, yazıda ilk bellettiği şey de şu cümle olmuştu:
>
> –Başını keserim!..." (Şevki, 1937: 10).

Eski-Yeni, Osmanlı-Cumhuriyet karşıtlığının yoğun bir biçimde kullanılmasıyla, iki devrin çocukluk kavramına olan bakış açısındaki farklılık öne çıkarılmaya çalışılmıştır. İmparatorluğun, kardeş katli uygulamaları ve yedi yaşında bir çocuğun tahta çıkarılması gibi gülünç / saçma olarak nitelendirilerek paylaşılan örneklerle Tek Parti Dönemi'nde çocuğun yerinin ve ona gösterilen davranışların uygunluğu da kanıtlanmış olur. Kurulan diyalektik yapıyla, cumhuriyet çocuğunun içinde bulunduğu dönem en iyiye tekabül eder ve bu dönem sayesinde yaşanılan çocukluk da minnet ve borç duyulması gereken bir olguya dönüşür.

3.2. Tek Parti Dönemi Koşulları

Tek Parti Dönemi olarak anılan 1923-1945 arası dönemde yayımlanmaya başlamış bir dergi olan *Çocuk*'un toplumsal hayattan soyutlanarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Dergi, kültürel bir ürün olarak var olurken, dönemin karakterini de içinde barındırır.

Dergide yer alan veriler, savaş sonrası bir toplumun durumuna dair ipuçları taşır. Bu verilerden biri dönemin koşullarını anlatan, dergi yazarlarınca yer yer yaratılmış ve paylaşılmış oyuncaklar ve oyunlardır. Dönemin çocukluğunu ve koşullarını açıklaması

açısından dergide yer alan çeşitli oyunların incelenmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber, yine dönemin ekonomik sıkıntılarının göstergesi olan kumbaralara ve onunla ilişkili olarak yerli malı kullanımını teşvik konusuna da değinilmiştir.

3.2.1. Yoktan Var Etmek: Oyuncaklar

Gündelik hayatın içindeki sıradan nesneler, döneme ve insanlara dair ipucu niteliği taşıyabilir. Oyuncak da bu nesnelerden birisidir. Oyuncakların ya da oyunun topluma içkin bir pratik olduğu söylenebilir. Bu pratiğin dönemin koşullarından bağımsız değerlendirilemeyeceğini gösteren örneklerden biri, Fransız Devrimi öncesinde giyotin şeklinde oyuncakların üretilmesidir (Hegeler'den aktaran K. İnal, 2005: 259). Oyuncakların, toplumun günlük yaşamını, tarihini ve çocukların dünyayı anlamlandırma biçimlerini yansıttığını söylemek mümkündür (Şener'den aktaran K. İnal, 2005: 260).

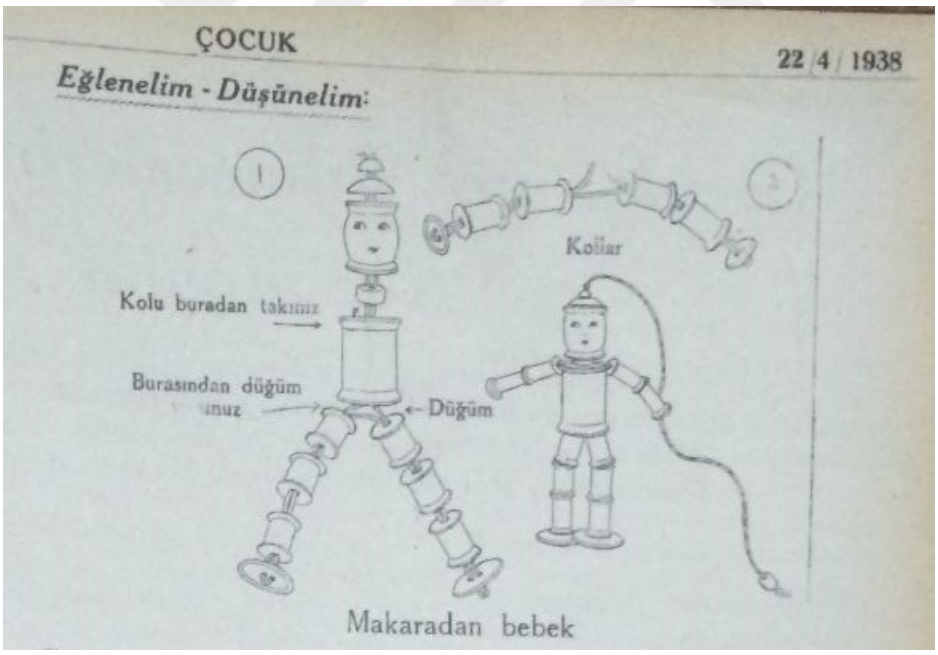
Savaş dönemi koşullarından etkilenen oyun oynama ve oyuncak pratiğinin farklılaşması hususunda modern Türkiye'nin de bir istisna olmadığı görülebilir. Bununla ilgili olarak Gülseren Yavuztürk şu cümleleri kurar:

> "…yoğun savunma harcamaları nedeniyle, her alanda tasarrufa gidilip ithal ve yerli oyuncakların piyasadan çekildiği İkinci Dünya Savaşı yıllarında, top oynama ihtiyaçlarını karşılamak için, birbiri üstüne sıkıca bastırdıkları gazete kağıtlarını iple bağlayarak top hâline getirmiş, artık bulunmayan oyuncak otomobillerin yerine ise, eski telleri eğip bükerek otomobil biçimi verdikleri naif oyuncaklar yapmışlardır" (Yavuztürk, 2005: 391).

Savaştan yeni çıkmış yoksul bir halkın öncelikleri farklı olmakla birlikte, toplumda hijyen, barınma, gıda temini gibi temel ihtiyaçlarda dahi sıkıntıların mevcut olduğu bir dönemde, derginin çocuklar için uygulaması kolay ve yaratıcı oyunlar üretme çabası önemlidir. Dergi içeriğinde, bulmacalar, sayılardan oluşan noktaları birleştirerek çizim yapma ya da boyama yapma gibi oyunların yanı sıra, sadece kâğıt ve kalem ya da bir topa

veya bazen yalnızca lambaya ihtiyaç duyulacak şekilde tasarlanan oyunlar da okuyucularla paylaşılmıştır.

Dergide yer alan "Makaradan Bebek" yapımı, çocukların evlerinde, artık kullanılmayan bir eşyadan kendileri için oyuncak tasarlamalarını teşvik eden güzel bir örnektir. Çeşitli ebatlarda ve sayıda boş makaradan, ipten bebek yapımı anlatılır ve oyuncağın güzelleştirilmesi / kişiselleştirilmesi için yazının sonuna bir tavsiye eklenir: "Boyanız varsa makaraları boyayınız. Fakat siyah mürekkeple kaş göz, ve kırmızı mürekkeple dudaklar yapmayı unutmazsanız! Güzel bir bebeğiniz olur" (*Eğlenelim-Düşünelim*, 1938: 29). Eldeki malzemelerin değerlendirilmesiyle, çocuğa kendi oyuncağını yapma pratiği kazandırılmaya çalışılmıştır. Böylece neredeyse maliyetsiz bir biçimde çocuğun eğlence ihtiyacının karşılanabileceği gösterilmiş / öğretilmiş olur.

(*Eğlenelim-Düşünelim*, 1938: 29).

Bir başka örnek, "Eğlenceli Oyunlar" başlığı altında bahsedilen oyunlardır. Bu oyunlar, çoğunlukla kâğıt ve kalem dışında bir şey gerektirmeyen, bazen de hiçbir malzemeye ihtiyaç duyulmadan oynanabilecek oyunlardır. Dönemin koşulları, sade oyunların ön plana çıkmasında etkili olmuş ve çoğu çocuğun oyun ve oyuncak anlayışını

biçimlendirmiştir. Dergide verilen oyunlar, her ailenin çocuğunun oynayabileceği / oyalanabileceği masrafsız olarak nitelendirilebilecek oyunlar olarak görülebilir:

> "Boş bir sigara paketinin içine bir baş resmi yapın. Gözlerini, burnunu ve ağzını delin ama bu deliklerden bir boncuk geçebilsin. Sonra kutunun içine iki tane irice boncuk koyun.
>
> Oyun: Bu boncukları deliklerden geçirerek aşağı düşürmeğe çalışacaksınız. Oynarken göreceksiniz ki bu iş umduğunuz kadar kolay değildir. Arkadaşlarınızla oynarken saat tutarsınız. Kim daha çabuk bu iki boncuğu düşürebilirse birinciliği o kazanır" (*Eğlenceli Oyunlar*, 1943: 2).

Boş sigara paketlerinin bile bir çocuk için oyuncak olabileceği, Bekir Onur'un çalışmasında, görüşmecinin kurduğu cümleyle daha da anlamlı hale gelir: "Topladığımız gazoz kapakları ya da sigara paketlerinin kapakları en değerli oyuncaklarımdı" (Onur, 2009: 300). Onur'un görüşme verisinden de anlaşılabileceği üzere, farklı biçimlerde de olsa, her nesneden oyun türetilmesi gündelik hayatta karşılığını bulur.

Dergide yer verilen bir başka oyun ise "Gölge Oyunu"dur. Bu oyun, günümüzde de bilinen sadece ışığa ihtiyaç duyulan, basit bir oyundur. Kişinin ışık kaynağını arkasına alıp, gölgenin duvara yansıması ile çeşitli hayvan figürleri elleriyle yapması olarak özetlenebilecek bu oyun için, dergide örnek figürlere de yer verilmiştir.

(*Eğlenceli Oyunlar*, 1943: 2).

Dergide açık havada oynanabilecek oyunlardan da bahsedilmiştir. Bu oyunların temel gereksinimi top ve bir grup arkadaştır. Top da dönemin koşullarında rahatça elde edilebilen bir oyuncak değildir. Bu hususla ilgili olarak, Onur, çalışmasında çocukların, kesilen keçilerin idrar torbasından "kavluk" adı verilen bir çeşit top yaptıklarından ya da gazete kâğıtlarından yapılan toplardan bahsetmiştir (Onur, 2009: 298,300). Bu konuda da elde olanları kullanmak, yaratıcı olmak gereksinimi ortaya çıkar.

Dergide "23 Nisan Oyunları" olarak, oluklu top, tünel topu, mekik topu gibi isimlerle anılan, grup oyunlarının oynanış şekilleri fotoğraflarla beraber Öğretmen İlyas Sınal tarafından anlatılmıştır[39] (Sınal, 1941a: 25).

(Sınal, 1941a: 25).

Bu oyunlar: "Çocuklar, bugün çocuk bayramı olduğunu biliyorsunuz. Onun için okulda sınıflar arasında müsabakalı oyunlar tertip edelim, bakalım hangi sınıf kazanacak"

[39]Derginin öğrencilerin yanı sıra öğretmenlerin de düz yazı ve şiirlerine sıklıkla yer verdiği söylenebilir. Öğretmen Kemal Kaya (1938: 11), Zuhuri Danışman (1938: 16-17), Musiki Muallim Okulu Başmuavini Öğretmen A. Karayücel (1938: 19), Karaburun Merkez Okulu Öğretmeni Sabri Tümkor (1938: 25), Kurucaşile Başöğretmeni Hilmi Erdem (1939: 48), Öğretmen Melâhat Sezener (1941: 3), Öğretmen Mükerrem Kâmil Su (1941: 16-17), Öğretmen İlyas Sınal (1941a: 25), İstanbul Pertevniyal Lisesi Öğretmenlerinden Sabri Cemil Yalkut (1941: 28), Öğretmen Hamiyet Erim (1944a: 3) incelenen sayılarda katkıda bulunan öğretmenlerdir.

(Sınal, 1941a: 25) cümlesiyle paylaşılmıştır. Sınal'ın dergide paylaştığı "Küçük Tank" isimli oyun ise bahsi geçen diğer oyunlardan farklı olarak militarist bir isimlendirmeyle anılmıştır. Oyunda, çocuklar vücutlarıyla bir "tank" oluşturarak, yuvarlanarak belirlenen hedefe kadar yarışırlar (Sınal, 1941b: 13). Bu oyun aynı zamanda, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yayımlanan, İlyas Sınal ve Kemal Kaya tarafından yazılan "*Okulda-Evde-Açık Havada Neler Oynayalım?*" isimli kitapta "Canlı Tanklar" ismiyle yer almıştır (Kaya ve Sınal, 1943: 6). Bu kitapta, oyunlar Açık Hava Oyunları, Oda İçi Oyunları ve Düşündürücü Oyunlar olarak üç başlıkla sınıflandırılmıştır. Kategorilerin isimlerinden de anlaşılabileceği gibi, kitabın içeriği açık havada ya da evde en az iki kişiyle oynanan oyunlardan ve bilmece-bulmaca tarzındaki oyunlardan oluşur. Bahsedilen "Canlı Tanklar" da kitapta bir tür açık hava oyunu olarak yer almıştır. Açık hava için önerilen bir başka oyun ise "Yumurta Muharebesi" adını taşır. Bu oyun ise şu şekilde açıklanmıştır:

> "Oyuncuların iki ellerinde ikişer kaşık ve bu kaşıklarda yalnız birer tanesinin içinde yumurta bulunur. Bundan maksat yumurta bulunmıyan kaşıkla karşıdaki oyuncunun yumurtasını düşürmeden alabilmektir. …. İster kendisininkini, isterse arkadaşının yumurtasını düşüren oyunu kaybeder. Marifet yumurtaları düşürmeden boş kaşıkla karşısındakinden alabilmektir. Oyun sonunda yumurtaları yemek hakkı kazananın olur. Arkadaşına da tattırırsa ne âlâ! (İ.S.)" (Kaya ve Sınal, 1943: 7).

Kullanılan militarist isimlendirmeye rağmen içeriğinde fiziksel şiddet barındırmayan bu oyunların, çocukların ilgisini elde edebilmek için savaşla ilişkilendirilerek isimlendirilmiş olduğu düşünülebilir. Örnek olarak verilen bu oyunlar, kıyasıya bir rekabetten ziyade, eğlenmeye ve beden egzersizlerine dayanır. Bu durumun, dönemin rejiminin spora olan bakış açısının etkisiyle oluştuğu söylenebilir:

> "Performans ve müsabaka sporları, -özellikle seyirlik yanının etkisiyle taraftar grupları arasında nizaya da yol açan futbol-, yarasız hatta uyuşturucu sayılır; kurumsallaşması arzulanan, kitle sporudur. Erken Cumhuriyet döneminin millî 'bedencisi' Selim Sırrı, askerî faydadan çok sağlığı öne çıkarıyor, bu nedenle askerî

disiplinci Alman modeli yerine daha ‘yumuşak’ İsveç jimnastiği sistemini benimsiyordu” (T. Bora, 2017: 228).

Selim Sırrı Tarcan’ın İsveç’te aldığı eğitimin de etkisiyle biçimlenen, askeri faydanın geri planda kaldığı bakış açısının dönem içerisinde her daim geçerli olmadığı da söylenebilir. 1926 yılında, orta ve yükseköğretimde görülen “Askerliğe Hazırlık Dersi” ve öğrencilerin senede bir kez poligonlara götürülerek atış talimi yapmaları (Gündüz, 2016: 533,536) spora olan bakış açısındaki değişime ve eğitim alanında görülen militarizme örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi uygulamalarla yeni rejimin, görev bilinci yüksek yurttaşlarını olağanüstü durumlar için hazırladığı sonucuna varmak mümkündür. Dergide de bununla ilgili olarak, İnönü Zaferi’nin yirminci yıl dönümü için hazırlanmış olan sayısında militarizm vurgusu kuvvetli bir oyun / oyuncak okuyucularla paylaşılmıştır:

(*Çetin Millî Savaşta, İnönü’de*, 1941: 16).

Kâğıttan bir asker bebek olan Çetin'in tanıtımı "İnönü Askerlerinden Bir Manga Yapalım!" (1941: 16) cümlesiyle yapılmıştır. Oyuncağın tanıtımında, Çetin'in, kumandan, er ve hazır olarak üç farklı halinin nasıl kullanılacağının ve kıyafetlerinin anlamlarının dair açıklamalar mevcuttur:

> "Çetini Nasıl Giydirelim?
>
> Bu resimleri isterseniz doğrudan doğruya, isterseniz bir kopyesini çıkararak bir karton üzerine yapıştırınız. Ondan sonra güzelce kesiniz. Sıra Çetin'i giydirmeğe gelir. O vakit Çetine isterseniz Er, isterseniz Komutan kıyafeti, gidirebilirsiniz. Size iki tane de şapka veriyoruz. Bunlardan biri kalpak bir de askeri başlıktır Ere bu başlığı, kumandana da kalpağı giydirmeniz uygun düşer. Bu kıyafetler İnönü harbi olduğu zamanki Türk ordusunun kıyafetidir. Üzerinde (a) harfleri bulunan kulaklar kıvrılarak elbiselerin Çetin'in üzerinde iyice durmasına yardım eder. Bu askerlerin ayakta durmasını istiyorsanız Çetin (B) harfile gösterilen üçgeni tam ayağı hizasına gelmek üzere bir mukavvadan keserek yapıştırmak yetişir" (*Çetin Millî Savaşta, İnönü'de*, 1941: 16).

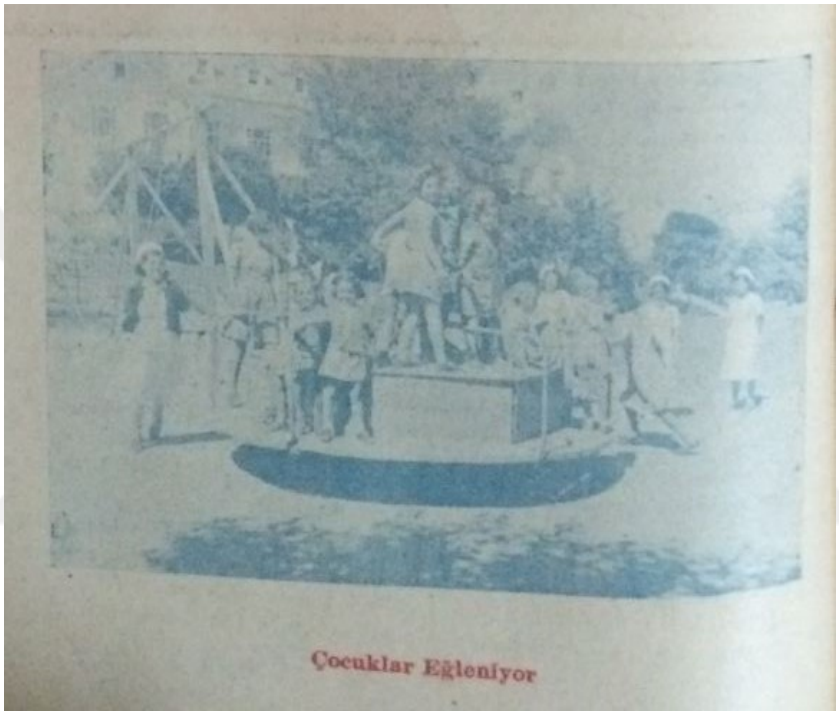
Kıyafetlerin, İnönü Harbi zamanına uygun olarak yapıldığı belirtilmiştir. Bu da kıyafetlerin simgesel anlam bütünlüğünü ortaya koyar. Kalpak ya da başlığın *uygun* kullanımına dikkat edildikten sonra, oyuncağın "manga" olarak, kamu binası olan okullarda, pencerelerde sergilenmesi konusunda da -hem öğrencilere hem öğretmenlere gibi görünen- tavsiyede bulunulduğu görülür:

> "İnönü Askerlerinden Bir Manga Yapalım!
>
> Bunu elbet hepiniz istersiniz. Bütün sınıf birleşiniz. Bu sahifedeki Çetn'leri aşağıda yazılı olduğu gibi kesiniz, ve kartonlayınız. Sonra sınıfınızın pencereleri içine bunları bir takım halinde, kimisini er kimini subay olarak diziniz" (*Çetin Millî Savaşta, İnönü'de*, 1941: 16).

Bu kâğıt manganın, dergide çocuklara hediye bir oyuncak olarak verilmesi rejimin, çocuklara yönelik militarist söylemine önemli bir örnektir. Çocukların, küçüklükten askerliğe *ısınmaları* ve yeri geldiğinde bu görevi yerine getirme arzusunu, bilincini

duyması için paylaşılan bu oyunun temelde, vatanseverliği ve vatan için fedakârlığı aşıladığı söylenebilir.

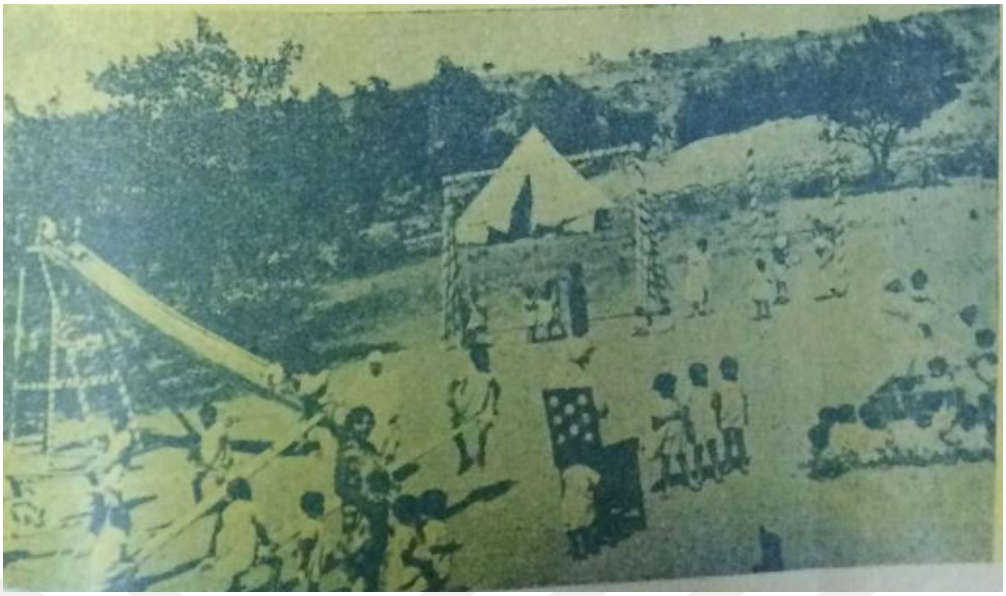
Dergide bahsi geçen el marifetine dayalı ya da Sınal'ın örneğinde görüldüğü gibi araç gereçsiz oyun faaliyetlerinden farklı olarak, açık havada oyun parklarında oynayan çocukların olduğu görseller de paylaşılmıştır. Dergide kullanılan fotoğraflarda çocukların çeşitli oyun aletleri etrafında eğlendikleri görülmektedir:

(*Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımlarını şu maddelerde toplıyabiliriz*, 1943: 12).

Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait olan bu oyuncak: "Çocuklar için oyun yerleri yapar ve oyun âletleri getirir" (*Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımlarını şu maddelerde toplıyabiliriz*, 1943: 12) cümlesiyle dergide yer almıştır. Bir başka görselde ise, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Ana Kucağı'nda[40] daha fazla oyuncakla, açık havada oynayan çocuklar görülmektedir.

[40] Dergide, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyet alanlarından biri olan "Anakucağı" şu şekilde tanımlanmıştır: "Bu müesseselere köylerde ana ve babasını süt çağında iken kaybetmiş, kendisini koruyacak akrabası olmıyan çocuklarla, şehirlerde ana ve babadan mahrum kalmış yoksul süt çocukları alınmaktadır. Gayeleri bu gibi çocukları ölümden sürünmekten kurtarmak, bunları mektep çağına kadar

(*Çocuk Esirgeme Kurumu yavruları Anakucağı bahçesinde*, 1937: 19).

Çocuklar için özel bir oyun alanının yaratılması modernleşme ile paralel düşünülebilir: "…'sokak' ile düzenlenmiş ve kamusallaştırılmış eğlencenin mekânı olan 'çocuk bahçesi' arasındaki fark özellikle vurgulanır. Çünkü, 'sokaklar oyun yeri değildir, sokakta oynayan çocukların terbiyesi noksan olur' " (Kami'den aktaran Üstel, 2014: 208). Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanmış özel oyun yerlerinin ve aletlerinin olması, rejimin makbul yurttaşının terbiyeli, temiz ve güvenli alanına dair anlam taşır. Bu konuya verilen önemi göstermesi açısından, dergide "sıhhi ve terbiyevi" nitelemeleriyle anılan "çocuk bahçesi" hakkında sayısal verilerle desteklenen konferans konuşması örnek gösterilebilir:

> "Sıhhî ve terbiyevî oyun yerlerinin şümullü faydalarile gerekliliğini çoktan tanıyan kurumumuz ülkemizde bu yerler için devamlı ve kuvvetli bir cereyan uyandırmıştır.Dört yıl içinde yalnız kurumumuz 26 çocuk bahçesi meydana getirmiştir. Belediyeler de bunların çoğalmasına yardım etmektedir. Bahçelerin çoğalması için genel merkez teşkilâtına teşvik, yeni bahçelerin kurulmasına her suretle yardım etmektedir. Gelecek yıl bahçelerimizin sayısı 35-40 a çıkacaktır. Çalışkan ilbaylardan bazıları ile şarbaylar genel merkezimize müracaatla bahçelerin plân ve krokilerini bahçe uzmanlarımıza tertip ettirmekte, işletme ve tertibi hakkında

bakarak 7 yaşından sonra yatı mekteplerine devretmektir" (*Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Kongresi 13 Haziranda Toplandı*, 1936: 8).

> direktiflerimizi almaktadır" (*Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Kongresi 13 Haziranda Toplandı*, 1936: 10).

Bahçelerin *uzmanlar* tarafından planlarla tasarlandığı, modern oyun alanları çocuklar için oldukça önemli görülmektedir. Çocukların, açık havada, *steril* alanlarda oyun oynaması üzerine yürütülen çalışmalar, rejimin kendi devamı olarak gördüğü çocuğa yönelik bakış açısını da ortaya koyar. Bu oyun alanlarının ve derginin doğrudan bahsettiği oyun tasvirlerinin yanı sıra, dolaylı yoldan çocukların oyun geliştirmesine yardımcı olduğu örnekler de görülebilir. Örneğin dergide bir kuklanın ve sahne dekorlarının yapımı adım adım anlatılırken, kukla piyeslerinin de yayımlanacağı bilgisi: "Bunlarla bütün tatil boyunca meşğul olabileceğiniz güzel bir eğlence vasıtası kazanmış olacaksınız" (*Kukla Tiyatrosu*, 1941: 20) cümlesiyle paylaşılmıştır.

Savaş sonrası çocuklarının oyuncakları ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönem olması dolayısıyla, dönemin koşullarından etkilenmiş ve şekillenmiştir. Bununla beraber, tüm çocukların bu yokluğu çekmediklerini döneme ilişkin anıların satır aralarında görebilmek mümkündür. Örneğin o dönem babası milletvekili olan Suzan Alam ile yapılan bir görüşmede: "Eve bizim, sinema gelirdi. Vasfi Rıza, Hazım, onlar bize Karagöz oynatmaya gelirlerdi" (Tan ve diğerleri, 2007: 32) cümlesi görülür. Benzer bir şekilde, kentli ve üst-orta sınıftan olarak tanımlanan Huriye Atauz "çok güzel taş bebeklerle oynadığını" (Tan ve diğerleri 2007: 32) belirtmiştir. Sadece çocukların gündelik hayattaki oyun pratiklerine bakıldığında bile yeni rejimin seçkinci niteliğine rağmen yaratmak istediği kaynaşmış, imtiyazsız kitle arzusunun çelişkili bir görüntüye sahip olduğu söylenebilir (Özbudun, 1997: 148).

Çocuklar arasında farklılaşan oyun pratiklerine karşın, dergi "soysal ülke çocukları" gibi spor yapmayı öğütlediği de görülür:

> "Sizler de, diğer soysal ülkeler çocukları gibi, tatil aylarında güzel manzaralı, temiz havalı yerlerde kamplar kurmağa, topluca yürüyüş ve gezintiler… hattâ uzak geziler yapmağa alışmalısınız… Tatil ayları, kafanızı dinlendirmek için ayrılmıştır. Bedeninizi tembelliğe alıştırmak için değil… bu aylarda zihninizi çok yormayınız, fakat bedeninizi bol bol hareket ettiriniz…" (Büyükbaba, 1937: 3)[41].

Bir modernlik göstergesi olarak sporun, devlet eliyle teşvik edildiği söylenebilir. Burada beden üzerinde tahakküm kurma kaygısının daha ön planda olduğu da söylenebilir. Öjenik bir ifadeyle sağlıklı bir bedene sahip yurttaş, sağlıklı nesil anlamına gelirken diğer yandan da üretkenliği ile ekonomik fayda unsurunu da barındırır. Dönemin çocukluğunu anlamak amacıyla irdelenmeye çalışan oyun ve oyuncakların, toplumsal, ekonomik koşullara dair anlamları da içlerinde taşıdığı söylenebilir.

3.2.2. Kumbaralar: *Çocuk* ve Tasarruf

Oyuncaklarla beraber dönemin ruhu hakkında bilgi veren bir diğer unsur tasarruf hakkında yapılan vurgularda ve önerilen yöntemlerde görülebilir. İsrafın önlenmesi dönemin politikasının da önemli bir parçasıdır. Dünyada yaşanan 1929 Ekonomik Buhranının etkisiyle, Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde ve Meclis Başkanı Kâzım Özalp'in başkanlığında içlerinde Dr. Fuat Umay'ın da yer aldığı bir grup milletvekili tarafından Milli iktisat ve Tasarruf Cemiyeti[42] kurulur (Öztan, 2013: 96). 1930 senesinde ise 12-17 Aralık tarihleri arasında İktisat ve Tasarruf haftası kutlanmaya başlanmıştır (V. Akın, 2000: 115). Bu konuyla ilgili olarak *Çocuk* dergisinin 166 numaralı sayısı "Ekonomi Sayısı" olarak hazırlanmıştır:

[41] Yazıda imza olarak "Büyükbaba" mahlası kullanılmıştır.
[42] 1938 yılında cemiyetin adı "Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu" olmuştur (V. Akın, 2000: 115).

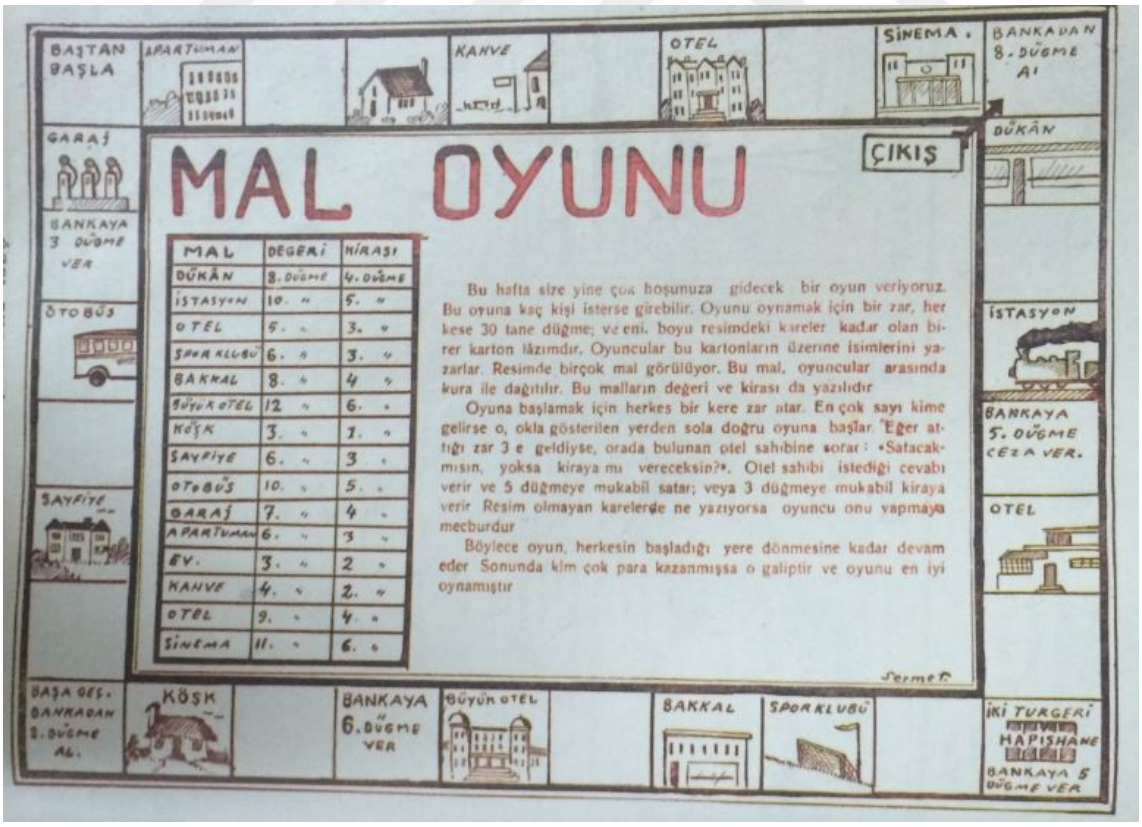
(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1939, S.166).

Derginin kapağında bir kız ve oğlan çocuğu çizimi yer almaktadır. Oğlan, "Türk Çocuğu Tutumlu Ol, Yerli Malı Kullan, Para Biriktir" yazan bir afiş tutarken, kız ise elinde kumbarasıyla resmedilmiştir (*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1939). Görsele dâhil olan kumbaranın hikâyesi de Fuat Umay'ın Celal Bayar ile görüşmesiyle oluşmuştur. Umay: "Türk çocuklarını tasarrufa alıştırmak için, İş Bankası kurucusu Celâl (Bayar) Bey'e müracaat ile çocuk kumbaraları ihdâs ettirdi" (V. Akın, 2000: 103). Kumbaralar, Batı'da 19. yüzyılda görülürken, Türkiye'de 1920'lerin sonlarından itibaren özellikle orta sınıf çocuklar arasında yaygınlaşmıştır (Öztan, 2013: 97). Dergi de, bu ilginin farkında olarak, Ekonomi Haftası'nda özel olarak hazırladığı 166 numaralı sayısında, yapılacak olan bir yarışma ile 75 kumbara hediye edileceğini şu cümlelerle duyurmuştur:

> " 'Çocuk' Ulusal Ekonomi haftasına isabet eden bu güzel sayısile size güzel bir müsabaka veriyor. Bir meşhur söz vardır:
>
> Ben uvey mal alacak kadar zengin değilim.

> Size soruyoruz: Bu ne demektir; bundan ne anlıyorsunuz. Bize bunu birkaç satırla yazacak ve bu yazdığınız yazıyı öğretmeninize imza ettirerek göndereceksiniz.
>
> En güzel cevap veren 75 okuyucularmızdan 25 ine TÜRKİYE İŞ BANKASINDAN 200 kuruşluk bir cari hesap ile bir İş kumbarası, 25 Kişiye TÜRK TİCARET BANKASINDA 200 kuruşluk bir cari hesap ile beraber bir Ticaret kumbarası; 25 kişiye TÜRKİYE ZİRAAT BANKASINDA 200 kuruşluk bir cari hesapla beraber kitab şeklinde birer kumbara hediye edeceğiz" (*Bu Sayıdaki Müsabakamız: 75 Kumbara Hediye Ediyoruz*, 1939: 14).

Yabancı malların üvey dolayısıyla yerli malının *öz* olduğunun belirtildiği bu duyuruda, çocukların, "Ben üvey mal alacak kadar zengin değilim" ifadesi hakkında yazacakları kompozisyonu, bir tür eşik bekçisi görevi üstlenen öğretmenlerinden imza alarak gönderilmesi belirtilmiştir. Derginin kompozisyon yarışması dışında, aynı sayısında "mal oyunu" adında talimatlara dayalı bir oyuna da yer verdiği görülür:

(*Mal Oyunu*, 1939: 20)

Üzerinde istasyon, otel / büyük otel, ev, sinema, garaj, köşk gibi çeşitli mekânların satılık ya da kira olarak alınıp verildiği oyunun amacı: "Sonunda kim çok para kazanmışsa o galiptir ve oyunu en iyi oynamıştır" (*Mal Oyunu*, 1939: 20) cümlesiyle belirtilmiştir. Günümüzde var olan kutu oyunlarına benzer bir şekilde işleyen mal oyununda çocuklara ekonominin temel pratikleri öğretilmeye çalışılmıştır denilebilir.

Tasarrufun vurgulandığı bu dönemde, dergide kâğıtla oynanacak bir oyun söz konusu olduğunda, çocuklara: "Defterinizden lüzumsuz ve kullanılmış bir tabaka kâğıt yırtın" (*Eğlenceli Oyunlar*, 1943:2) uyarısının yapılması sıra dışı değildir. Benzer şekilde, dergide yer alan bulmacada, parçaların birleştirilmesiyle oluşturulabilecek resimle ilgili bir uyarı yapma gereği duyulmuştur: "Bilmece için derginizi kesmeyiniz. Resmi bir ince kâğıda kopya ederek aşağıdaki kuponla beraber bize gönderiniz" (*Bilmece-Bulmaca*, 1941: 31). Bu basit istek aslında bir davranış şeklini düzenleme isteğiyle birlikte düşünülebilir. Çünkü dönem içerisinde çocuklara, paranın ve sahip olunan malın kıymetinin öğretilmesi terbiye işinin bir parçası olmuştur (Öztan, 2013: 95).

Tutumluluğun övülmesinde bir başka örnek: "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında Okul ve Sınıfımızı Nasıl Süslemeliyiz?" (Kan, 1943: 6-7) isimli yazıdır.[43] Başlıktan da anlaşılabileceği üzere, Cengiz Kan'ın yazısında bayram için sınıfın nasıl ve neyle süslenmesi gerektiği konusunda açıklamalar yapılmaktadır. Ayrıca Atatürk, İnönü portreleri ve Gençliğe Hitabe için yapraklardan çerçeve yapımı da anlatılır:

> "Bu çiçek ve yaprakları ne ile tutturmak doğru olur? Sakın bu çivi kıtlığında çivi harcamayın. Toplu iğneye bile yazık. En iyisi yaprak ve çiçekleri eğer o dolayda varsa dökülen dikenli çam yaprakları, çalı dikenleri, süpürge çöplerile benzerleri de bu işi pek iyi görürler. …. Yalnız bunlardan toplu iğne, iplik ve teli bayram sonu buruşan ve kuruyan çiçeklerle çöplüğe atıvermiyeceğiniz, ertesi yıl veya herhangi bir iş dersi için saklıyacağınızı biliyorum. …. Şimdi size yaprak, dal ve çiçeğin birbirine nasıl tutturulabileceğini, bunlardan nasıl bir çerçeve ve kenar su yapılabileceğini birkaç örnekle göstereyim. Sonra siz elinize geçirebileceğiniz

[43] Burada belirtilmesi gereken nokta tutumlulukla cimri olmak arasındaki ayrımdır. Rejim tarafından cimri olmak olumsuz bir davranış olarak, tutumluluk ise olumlu bir davranış olarak görülür (Öztan, 2013: 101).

yaprak ve çiçeklere uygun bir çok şekiller bulup sınıfınızın, okulunuzun duvarlarını süsliyebilirsiniz" (Kan, 1943: 7).

Cengiz Kan'ın yapraklardan çerçeve örnekleri (Kan, 1943: 7).

Çerçeve oluşturulurken çam yaprağı, çalı dikenleri gibi doğada bulunabilecek malzemelerin kullanılması tavsiye edilir. Yaprakları tutturmak için kullanılacak olan bu malzemelerin seçilme nedeni ise "çivi kıtlığı" ve "toplu iğneye bile yazık" diyerek açıklanır (Kan, 1943: 7). Savaş dönemi yüzünden artan karaborsacılığın neden olduğu bu kıtlık durumu, dönemin *Tan* gazetesini inceleyen Murat Metinsoy tarafından da dile getirilir: "1942 yılının ilk aylarında şeker ve çivi ihtikârı yapıldığı belirtiliyordu" (2017: 87). Kullanılan malzemelerin saklanıp tekrar kullanılması tavsiyesi yazıda dile getirilmiştir. Bunun da nedeni, kırtasiye ürünleri ve kâğıt gibi malların da dâhil olduğu ürünlerde görülen karaborsacılıktır:

> "Savaş başlar başlamaz çeşitli mallar üzerinde ihtikâr hareketleri baş gösterdi. İç piyasanın ithalata bağlı olduğu ve savaş yüzünden ithalatı zorlaşan ya da zorlaşacağı düşünülen kırtasiye maddeleri, inşaat malzemeleri, ilaçlar ve tıbbi malzemeler, kalay, kâğıt, karpit, kömür, manifatura ve daha birçok ara mal, hammadde ve tüketim maddesi ihtikâr faaliyetlerinin konusu oluyordu" (Metinsoy: 2017: 86).

Çocuk dergisi de, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıdan dolayı sayfa sayısını azaltma yoluna gittiğini "Harp Durumu İçinde Çocuk" başlığıyla duyurmuştur:

> "Küçük ve sevgili arkadaşlarımız: Harp durumu, insanların işlerini güçleştirir.
>
> Savaş yüzünden, başka memleketlerde olduğu gibi, Türkiyemizde de bir (kâğıt sıkıntısı) içinde bulunduğumuzun farkına vardınız mı acaba? Belki de yurtta çıkan bütün gazete ve dergilerin, sayfalarını azaltmaları hakkındaki umumî kararı duymuşsunuzdur. Bu arada,
>
> ***Sizin biricik derginiz olan (ÇOCUK) da, dört sayfa fedakârlık yaptı… Yani şimdiye kadar (20) sayfa olarak çıkan derginiz, 171 inci sayıdan itibaren -muvakkat bir zaman için- (16) sayfa olarak çıkıyor.***
>
> Fakat daima seve seve okuduğunuz meraklı ve faydalı yazılarına, güzel resimlerine, havadislerine, bilmecelerine, şimdiye kadar olduğu gibi devam edilmecektedir. Bir gün (kâğıt yokluğu) tehlikesile karşılaşıp durmaktansa, tam vaktinde alınan bu umumî ve ihtiyatlı kararı herhalde siz de beğeneceksiniz" (*Harp Durumu İçinde Çocuk*, 1940: 3).

Savaş koşulları dolayısıyla *tam zamanında* ve *gerekli* bir kanunla yapılan bu "fedakârlığın" çocuklar tarafından da anlayışla karşılanması beklenmektedir. Koşulların değişmesiyle birlikte hayata geçirilen bu uygulamanın okurlarla paylaşılması ayrıca önemlidir. Derginin savaş dönemi dolayısıyla çocukları uyardığı bir başka konu ise, oyuncaklardır. "Oyuncaktan vaz geçelim!" başlığıyla yer alan bu yazıda, çocukların özellikle yerli malı değilse, lüks olarak görülebilecek olan oyuncaklardan fedakârlık yapması istenmiştir:

> "Çocuklar! Bu hafta sizinle çok, amma çok mühim bir mesele konuşacağım. Biliyorsunuz ki oyuncak hepimizin çok sevdiği bir şeydir. Bize güzel vakit geçirtir.
>
> Amma bir mesele var: eğer bu oyuncaklar memleketimizde yapılmıyorsa, yabancı malı ise onu katiyyen kullanmayalım.
>
> Çocuklar! Bu dünya harbi, milletlerin başına öyle büyük bir dert açtı ki, şimdi bütün milletler, kendi yurtlarından bir tek santimin bile dışarı çıkmaması için ellerinden geleni yapıyorlar. Bugün dünya, oyuncak, eğlence ve lüks adını verdiğimiz zevk eşyasının değil, ekmeğinin derdindedir. Böyle bir günde, bizim gibi memleketini yeniden kurmakta olan bir milletin elindeki avucundakini dışarıya, hele böyle pek lüzumlu olmıyan öte beri için harcanması doğru mu? Hiçbiriniz, memleket için kötü neticeler verecek olan böyle bir iş yapmazsınız. Bunu bildiğiniz içindir ki sizinle çok açık olarak konuşuyoruz.
>
> Biz, zengin bir memleket değiliz. Bunu da açık söyliyelim. Şimdi, hepiniz elinizi şakağınıza koyup şöyle bir düşününüz: yabancı malına para verelim mi?
>
> Hepiniz hiç düşünmeden şu cevabı vereceksiniz:

–Hayır!...

Biz, ancak, yurdumuza iyi bir iş yaptığımız zaman rahat uyku uyuyan bir milletin çocuklarıyız, değil mi? (*Oyuncaktan vaz geçelim!*, 1941: 3).

Bu açıklamada, zengin bir memleket olmamanın "açıkça" dile getirilmesinde okur çocukla kurulması arzulanan samimiyetten söz edilebilir. Çocuklar için özel bir yeri olan oyuncaklar gibi *hassas* bir hususta kısıtlamaya gidilmesinde, "yurda faydalı olduğunda rahat uyuyabilen" çocuğun anlayış göstereceğinden şüphe edilmemiştir. Örnek verilen kısa metinde sıkça yabancı malın kullanımı konusundaki uyarılar, yerli malının kullanımın özendirilmesine yöneliktir. Bu anlayışın yaygınlaştırılması için, nisan ayı içerisinde Yerli Malı Haftası kutlanmaya başlamıştır. Fuat Umay'ın da, bu konuyla ilgili olarak bir cemiyet kurma girişimi olmuştur:

"…9 Aralık 1925'te '*yerli kumaştan elbise giyilmesine dair*' bir kanun çıkarıldı. Bu dönemde, diğer ürünlerde de yerli malı kullanımı destekleniyordu. Bu olumlu gelişmelere rağmen, bu amacı geniş kitlelere tanıtacak bir cemiyet kurulamamıştı. …. Dr. Fuad Bey, Millî Tasarruf adıyla bir cemiyet kurmak için 1926'da bir nizâmnâme hazırladı. …. Cemiyetin ismi, 28 Haziran 1938'de çıkarılan Cemiyetler Kanunu hükümlerine intibak ettirilmek üzere hazırlanan yeni bir nizâmnâme ile, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu olarak değiştirildi" (V. Akın, 2000: 113-115)

Derginin bahsettiği tasarruf alışkanlığını edinme tavsiyesi, devleti temsil eden yetkili bir kimse olarak Ticaret Vekili Nazmi Topçuoğlu tarafından da dile getirilmiştir. Tasarrufu öven yazısına top atmak deyişini açıklayarak başlamıştır:

"Hesabını bilmemek demek, gelirinden fazla sarfetmek, kazancından fazla harcamak, ayağını yorganına göre uzatmamak, 'ak akçenin kara gün için' olduğunu unutmak, yarını düşünmemek, karınca gibi değil, ağustosböceği gibi yaşamak demektir.

O halde Yavrularım!... büyüyünce, iş hayatına atılınca 'top atmak' istemiyorsanız, küçük yaştan hesabınızı bilmeğe alışınız" (Topçuoğlu, 1940: C).

Gelirlerinden fazla harcamamayı salık veren Topçuoğlu: "Daima ihtiyaç akçeniz bulunsun." (1940: C) der. Bu tutumlu davranışın önemini, çocukların da rahatça

anlayabileceği bir biçimde diş benzetmesi ile açıklamaya çalışır. Buna göre, küçüklükten dişlerine özen göstermeyenler çürük dişli ve diş ağrısı çeken kimseler olurlar. Oysa ağız temizliğine özen gösteren kişi büyüdüğünde de dişleri sağlam olur. Benzetmesini: "Hesabını bilmeyen çürük iş adamları top atarlar" (Topçuoğlu, 1940: C) cümlesiyle bitirir.

Tasarruf yapmak, sahip olunanların kıymetini bilmek gibi çocuklara kazandırılmaya çalışılan olumlu özellikleri dönemin terbiye anlayışı içerisinde değerlendirebiliriz. Bu özellikler, barındırdığı ekonomik faydanın yanı sıra rejimin, gösterilen doğru davranışlar neticesinde çocuğu *iyi yurttaş* olarak tanımlamasını da sağlar.

3.3. Sembollerin ve Anlamların İcat Edilişi

Hobsbawm'ın kavramlaştırmasında görüldüğü üzere, ulus-devletlerin yaşam döngülerinde "icat" önemli bir işlev görür. Bu kavram, doğal gibi gelen / görünen kutlama günlerinin yanı sıra belli kişi ya da olayların anlatısının kurgulanmasında da görülebilir.

Tek Parti Döneminde kurulmaya çalışılan resmi ideoloji ve resmi tarih anlatısında da anahtar bir kavram olarak ortaya çıkan "icat" kavramı bu bölümde, Atatürk mitinin, çeşitli sembollerle kullanılarak yaratılması ve İsmet İnönü'nün bu anlatıdaki değişken yerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Yeni rejimin ilk bayramı olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı günü ve o gün ile uyumlu biz ve öteki karşıtlığı üzerinden temellenen tarihsel anlatısı ile birlikte ele alınmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Ebedi Şef Atatürk ve Milli Şef İnönü

Yeni kurulan rejimde, resmi ideolojinin belki de en büyük simgesi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bir ulusun doğumunu sağlayan bir baba figürü olarak Atatürk, dönemin

yayınlarının hassasiyetle sayfalarına taşıdıkları, icat edilen bir kahraman miti olarak okuyucuların karşısına çıkar.

Derginin içeriği hazırlanırken Atatürk için kullanılan tanımlamalara oldukça özen gösterildiği ve dikkat edildiği söylenebilir. Söylemlerle icat edilen mitin, yerinde ifadeler kullanılarak zarar görmemesini sağlamak önemlidir. Örneğin, *Çocuk* dergisinin 1939 yılında basılan 135. sayısında, Atatürk'ün ışıklar saçan şekilde resmedilmiş bir silueti paylaşılmıştır. Altında ise: "İnkılâbın Büyük Rehberlerinden Ebedî Şef ATATÜRK" (*Bir Yıllık Yurt Bilgisi Derslerine Bir Kuşbakışı*, 1939: 32) cümlesi yazmaktadır. Bu sayıdan sonra, 28 Nisan'da yayımlanan 136. sayıda ise "İtizar" ifadesiyle şu not paylaşılmıştır: "135 inci sayımızım 32 inci sayfasına konan Ebedî Şef Atatürkün Silüeti altına 'İnkılâbın Büyük Önderi' cümlesi yerinde, bir tertip hatası olarak 'İnkılâbın Büyük Rehberlerinden' cümlesi konmuştur. Tashihini özür dileyerek rica eyleriz" (*İtizar*, 1939: 2). Yazılması amaçlanan "İnkılâbın Büyük Önderi", hata yapılarak yazılmış olan "İnkılâbın Büyük Rehberlerinden" ifadesine göre çok farklı gözükmese de, aslında olan, rejimin kurucu unsuru Atatürk'ün, yani *biricik* olanın grup içinde anılanlardan biri haline gelmesidir. Bu örnekten yola çıkarak, dergide Atatürk için kullanılan nitelemelerin üzerine ayrıntılı bir biçimde düşünüldüğü göz önüne alındığında, rejimin, Mustafa Kemal Atatürk'ün nasıl tanımlandığına fazlaca özen gösterdiği söylenebilir. Aynı zamanda, dergide hatalı tanım olarak yer alan "rehberlerinden" kelimesindeki diğer kişinin, İsmet İnönü olduğu da düşünülebilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, incelenen sayılarda güneş, ışık, kurtarıcı gibi kelimelerle anıldığı görülebilir. Atatürk'ün, ışık ya da güneş olarak tanımlanması, sıkça vurgulanan karanlığı yok etmek anlatısı ile tamamlanır:

> "Bir bahar sabahı, 1918 senesi Mayısının on dokuzuncu günü, Karadenizin siyah dalgaları arasından Samsun kıyılarına kızıl bir güneş doğdu. Bu güneşin gittikçe yayılan ve yayıldıkça kudretini artıran ışıkları bütün Anadoluyu sardı. Alev dolu ışıklar, her girdiği çıktığı yerde tufanlar kopardı, yanardağlar meydana getirdi. Bu

> güneşin alevleri karşısında, hiyanet eridi, saltanat çöktü, düşmanlar yurdun temiz topraklarından dışarı atıldı. Tarih, bu güneşin adına 'Atatürk'… kopardığı volakana da 'Türk zaferi' damgasını bastı.
>
> İşte bu gün, kutladığımız '19 Mayıs bayramı' bütün ümitlerin sönmek üzere olduğu… ve her tarafı karanlıklar sardığı bir zamanda, 'Atatürk' ismini taşıyan Türk güneşinin bütün yurda nur ve alev saçmağa başladığı gündür" (Tanalp, 1938a: 3).

Yeni rejimin ihtiyaç duyduğu kahraman miti Atatürk'te vücut bulur. Söylemlerde Atatürk'ün Samsun'dan gelmesi ve zafer kazanışı tufanlar, yanardağlar, volkanlar gibi somut doğa olaylarının ve renklerin -alev, ışık, nur, güneş, siyah, karanlık- masalsı diliyle anılmıştır. Vefatından sonra 18 Kasım 1938 tarihinde yayımlanan 113. sayıda Atatürk'ün metaforlarla anılması yoğun olarak görülür. Örneğin Atatürk'ün vefatı üzerine yazılan "Atamızı Kaybettik" başlıklı yazıda, Atatürk'ün kaybı aynı zamanda güneşin kaybı anlamına da gelir: "Dünya bir güneş kaybetti. Artık hergün doğudan doğan güneş bundan sonra bir parça bile olsa renksizleşecek ve yasa bürünecektir" (Arkın, 1938: 16). Falih Rıfkı Atay'ın "Kurtarıcını ve En Büyük Evlâdını Kaybettin Türk Milleti Sen Sağ Ol!" (Atay, 1938: 2) başlıklı yazısında ise Atatürk'ün vefatı ile duyulan hisler şöyle tarif edilmiştir:

> "Aylardanberi, on yedi milyon onun başucunda, bu facıayı geciktirmek için çırpındı durdu. Bir tanrı veya kahraman mı… bir baba, dost veya kardeş mi, Onunla ne kaybediyorduk? Hayır… Onsuz nemiz kalacaktı?
>
> Boş sözü bırakalım: Atatürk ölmüştür, hakikat bu! On yedi milyon bir günde, bir babadan öksüz kaldık" (Atay, 1938: 2).

Atay, Atatürk'ün vefatıyla neler kaybedildiği değil, neler kaldığını sorarken, cevabın *hiçlik* olduğunun farkındadır. Tanrı, kahraman, baba, dost, kardeş yani her şey olarak görülen Atatürk'ün, kaybı ile tüm ulus çocuk halini hatırlar. *Babanın* gidişi herkesi öksüz yapmıştır.

Vefatın ardından duyulan acı, *yoğun* kelimesiyle tanımlanabilecek bir biçimde dergide yer alır. Örneğin Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde göğe, yere ve ölülere seslenme durumu görülür:

> "Hey dünya! Yeryüzü! sarsıl yarıl, çök. / Neysen bugün göster: Delin, boşan, gök, / Kendini yere çal, parçalan tarih. / Ey Timur, Attilâ, Yıldırım, Fatih, / Alparslan, İskender, Cengiz, Napolyon! / Ey evelce ölen yüzlerce milyon/Kâfi değil gökten muhayyel tavaf: / Kalkın mezarlardan, toplanın saf saf: / Doğrulun: gelen eşsiz bir kahraman, / Doğrulun: geliyor en büyük insan…" (Çağlar, 1938: 15).

Şiirde, anılması *uygun* görülen Osmanlı padişahları Fatih Sultan Mehmet ve Yıldırım Bayezid'in yanı sıra, dönemin Türk milliyetçiliğinin beslendiği Orta Asya Türklerinin de dâhil olduğu, tarihsel önemi olan isimler anılarak, Atatürk'ün gelişinin selamlanması için mezarlarından doğrulmaları istenmiştir. Bu yüceltme hali, gökteki hayali tavafın yeterli gelmemesinin vurgulanması ile dini bir boyuta da ulaşmıştır. Ölülerin kalkmaları ve selam durmalarının istenmesiyle Çağlar'ın şiiri ile ortaklaşan bir başka örnek, "Atamızı Tavaf" ismiyle yas tutulan bu özel sayıda yer almıştır:

> "Bir meş'aleydi neş'esi her bezme nur olur, / Bir harikaydı benliği bir mülkü doldurur. / Cismile pek güzeldi ve ruhile devdi O, / Bir yıldırımdı, bir mütekâsıf alevdi O. / … / Ey eski kahramanları geçmiş asırların! / GAZİye ihtiram ile kalkın ve toplanın, / Saf bağlayıp selâma durum hep! Odur gelen, / Turk ırkının muhabbeti üstünde yükselen" (Alâeddin, 1938: 4).

Dergide, milletçe hissedilen kaybın büyüklüğünün bir başka örneği olarak, arkadaşının vefatını duyan bir çocuğun yazdığı "Kara gün" isimli mektup ele alınabilir:

> "Yaşadığım şu 13 yıl içerisinde yalnız, o ateşli sözleri her zaman kalplerimizde yaşayan sevgili 'Atatürk'ümüzün hayatını terketmesinden başka gün işitmemiş ve kara gün görmemiştim.
>
> Hiç umulmaz bir anda hakikatını aklımın alamıyacağı bir kara haberle karşılaştım: Beş yıldır hiç birimizi ve öğretmenlerimizi incitmemiş daima kalbimizde kalacak hatıralar bırakmış olan arkadaşımızın kara haberile karşılaştım" (Öndemir, 1939: 46).

Mektupta, arkadaşının ölümünden önce Atatürk'ün ölümünden bahsedilmesiyle, birinci sırada üzüntü duyulması gereken olarak Atatürk'ün kaybı görülür. Ali Rıza Öndemir'in mektubunun yayımlandığı 135. sayıdan sonra arkadaşının vefatını öğrenen Nuri Acar'ın mektubu da dergide yer almıştır: "Doldurduğum şu (13) bahara kadar yalnız ATATÜRKÜMÜN hayata elvedâ demesinden başka bir acı, sızı ve kara gün görmedim" (Acar, 1939: 16) diyerek benzer bir başlangıçla arkadaşının vefatından duyduğu üzüntüyü anar. Böylece, bir arkadaşın kaybı, ulusun yaşadığı en büyük ve acı kayıpla karşılaştırılarak dergide yerini almış olur. Dergide de Atatürk'ün vefatının anılması genellikle, hep hatırlanacağı vurgusuyla gelen ölümsüzlük atfı ve başarılarının hatırlanması ile gerçekleşir: "Düşmanı bir sözünle dökmüştün Akdeniz'e / Ölmiyecek bir vatan hazırladın sen bize, / Altın kalemle yazdık seni tarihimize, / Öldün, fakat gömüldün, ölmiyen kalbimize" (Alnar, 1944: 8).

Atatürk'ün vefatından sonra İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla da, söylem fazla değişmemiştir. İnönü daha görünür hale gelirken çoğunlukla Atatürk'le beraber anılmıştır[44]: "O'nun baş arkadaşı / Türk milletinin başı / Gerekirse yapacak / Emsalsiz bir savaşı" (Çamay, 1941: 28)[45]. Şiirde, Atatürk'ün üçüncü tekil şahıs zamiri olan ve genellikle Allah ya da peygamberi niteleyen (Başbuğ, 2013: 143) "O'nu" ile kullanılması ve İnönü'nün "O'nun baş arkadaşı" ifadesinin belli bir hiyerarşiyi gözettiği / kurduğu söylenebilir. Bununla beraber bağlılığın hem Atatürk'e hem de İnönü'ye olduğu vurgusu da görülebilir:

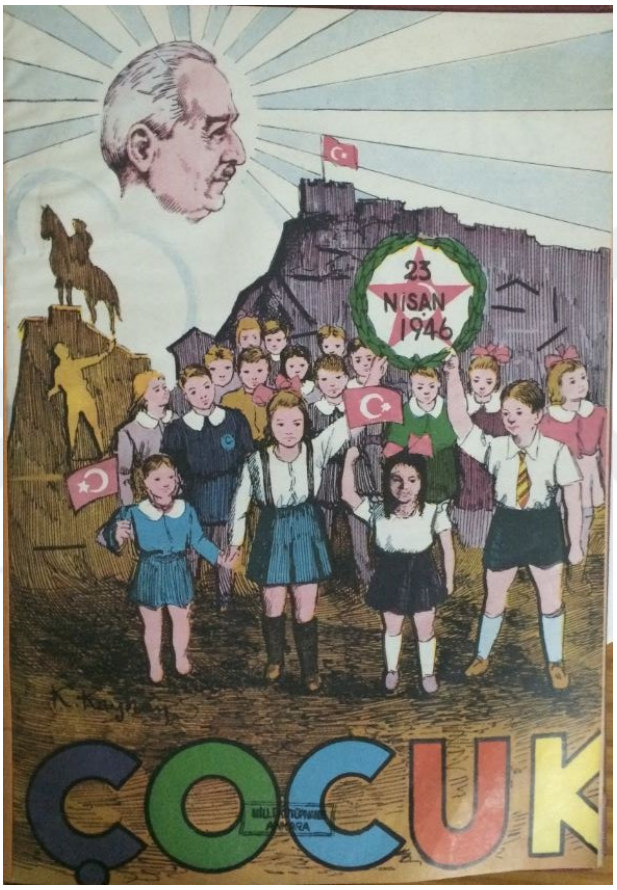
> "Büyük bir sevgi, yanıp taşan bir gönülle Ata'ya, İnönüne bağlanıyoruz. İradeli iki Türkün harp ve inkılâpta beraber yürüdüklerini görüyoruz. Türkü öldürmek

[44] Hem Revnak Alnar'ın hem de Rüehan Çamay'ın şiirleri, Atatürk ve İnönü için parçalı bir şekilde oluşturulmuştur. Şiirin üst kısmında Atatürk başlığı ile bir kısmı, onun altında ise İnönü başlığı ile diğer kısmı yer almaktadır. (Alnar, 1944: 8; Çamay, 1941: 28).

[45] Çamay'ın şiiri, dergide "Küçük Yazıcılar" isimli bölümde yayımlanmıştır. Bu bölüm, 23 Nisan yazı müsabakası sonucu seçilen yazılardan oluşmuştur: "Müsabakamıza 4000 den fazla küçük okuyucumuz yazı gönderdi" (*Küçük Yazıcılar*, 1941: 27). Çamay'ın şiirinin yanı sıra, çalışmada da yer alan İzzet Yünükbay, Nuri Ataman ve Vural Çoban'ın şiirleri, Gültiken Çöl ve Neşide Şendil'in düz yazıları da yarışmada seçilmiş olanlardır. (Ataman, 1941: 27; Çamay, 1941: 28; Çoban, 1941: 28; Çöl, 1941: 29; Şendil, 1941: 29; Yünükbay, 1941: 28).

> istiyenleri öldürerek, aziz yurdunu düşmanlara satmak istiyenlere kendini, sarsılmaz kudretini dünyaya tanıttıklarını işitiyoruz" (Hamiyet Erim, 1944a: 3).

İsmet İnönü, mitleştirilmiş kurtarıcının kaybının, büyük ve doldurulması zor boşluğuna yerleşmiştir. Dolayısıyla söylemlerde tek başına anılmasından ziyade, Atatürk ile birlikte yer almasının daha *kolay* olduğu söylenebilir.

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1946, S.38)

22 Nisan 1946 sayısında kapakta İsmet İnönü'nün gökyüzünde yer alan, etrafında demetler şeklinde ışık saçtığı bir çizimi yer alır. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra ulusun üzerinde, aydınlık bir geleceği, karanlığa karşılık ışığı temsil eden İsmet İnönü, Atatürk için kullanılan sembollerle sunulmaktadır. Kapakta, Atatürk'ün Ankara Ulus'taki heykeli de seçilmektedir. Türk bayrağı tutan okul kıyafetli, sarışın çocuklar da kapakta yer almaktadır. Çocuklardan ikisi, üzerinde 23 Nisan 1946 yazan çelengi

tutmaktadır. Bu çelenk, günün önemini ifade eder bir biçimde, yüksekte tutularak görsele dâhil edilmiştir.

"İnönü'ye" isimli şiirde, İnönü, "Gözlerin kızıl bir kor", "Sözlerin alev", "Türklüğün Güneşisin" (Üşenmez, 1945: 4) gibi güçlü olmakla ilişkilendirilebilecek metaforlarla anılmıştır. Benzer ifadelerin Mustafa Kemal Atatürk için kullanıldığını göz önünde bulundurulduğunda, ulusun travmatik olarak nitelendirilebilecek kaybının, söylemlerin benzerliği üzerinden azaltılmaya çalışıldığı ifade edilebilir. *Baba* artık yoktur ama *Büyük Şef* de O'na benzemektedir. Öyle ki, dergide İnönü'nün doğrudan baba olarak anıldığı örneklere rastlamak mümkündür. Turhan Dağlıoğlu'nun "Çocuk ve Şef" şiiri buna bir örnektir:

> "Gönülde Şefin sevgisi / Yürekte kutlu ateş var. / Bir güneş gibi her sis / Dağıtıp yurda nur saçar.
>
> Bağlıyız gönülden ona, / Babamız o, gözümüz o; / Yolundayız baştan sona / Özümüz o, sözümüz o.
>
> Yurda hizmet ülkümüzdür / Şefin yolu en doğru yol. / Yollarımız güzel, düzdür / Çalışmada bir örnek ol" (Dağlıoğlu, 1943: 3).

"Bir güneş gibi her sisi / Dağıtıp yurda nur saçar" dizelerinde Atatürk için sıkça kullanılan güneş/nur benzetmeleri görülebilir. "Babamız, gözümüz, özümüz, sözümüz" sözcükleriyle tanımlanan İsmet İnönü yeni ama tanıdık ve güvenilir olan liderdir[46]: "Sana güveniyorum, sende ümitlerimiz / Güler yüzün, ak saçın, bir baba şefkatin var" (Alnar, 1944: 8). İsmet İnönü için oluşturulmak istenen anlatıya çocukların dâhil edildiği de görülür. Bunda İnönü'nün baba olmasının da katkısı vardır. Bu, İnönü'nün Atatürk'ten farklılaştığı ve genellikle ön plana çıkarılan bir parçasıdır. Bununla birlikte, Atatürk'ün manevi olarak benimsediği çocukları olduğunu ifade etmek gerekir. Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan ve manevi kızı Sabiha Gökçen'in de ifadelerine göre

[46] Dergide hazırlanmış olan bulmacada, İsmet İnönü "En büyüğümüzün adı ve soyadı" sorusuna cevap olarak da okuyucunun karşısına çıkar (*Bulmaca*, 1945: 2).

himayesinde: Mustafa, Sadiye, Rukiye, Zehra, Abdürrahim, Nebile, İbrahim, Sabiha Gökçen, Afet İnan, Ülkü, İhsan, Ömer, Afife, Ayşe, Mahmude isimlerinde çocuklar vardır. Atatürk'ün vasiyetnamesinde ise Ülkü Adatepe, Sabiha Gökçen ve Afet İnan'ın isimleri bulunmaktadır (Şahin'den aktaran Koç, 2010: 76).

(*Millî Şef ve Reisicumhur İsmet İnönü*, 1940: 3)

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1945, S.10)

1940 yılında yayımlanan 186. sayıda, İsmet İnönü'nün iki çocuğu ile bir fotoğrafı paylaşılmıştır. Görselin altına İsmet İnönü'nün çocuklar hakkındaki sözleriyle beraber şu cümleler yazılmıştır:

> "Bütün Türk çocuklarının ve öz üç Türk Çocuğunun sevgili babası MİLLİ ŞEF VE REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ
>
> Aile hayatının güçlüklerini kolaylaştıran, gürültüler ve fırtınalar ortasında kuş sesi zevkile sinirleri yatıştıran çocuktur" (*Millî Şef ve Reisicumhur İsmet İnönü*, 1940: 3).

Kullanılan görselde çocukların ve İnönü'nün modern giyimi dikkat çekicidir. İnönü'nün çocuklarını koruyucu bir duruşla kucaklaması, metinde vurgulanan "*öz* üç Türk Çocuğunun sevgili babası" ifadesiyle uyumludur.

23 Nisan 1945 yılındaki kapak resminde ise, İsmet İnönü, modern giyimli kız çocuklarıyla bir arada görülmektedir. İnönü, ufak bir kız çocuğunun elini sıkarken gülümsemektedir. İnönü için, çocukları seven, onlarla iç içe olan bir baba figürü oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Tüm bu süreci, planlı bir inşa süreci olarak görmek önemlidir. Tek Parti Dönemi için, farklılaşan durumlara uygun olarak, inşa ettiği yeni anlam pratiklerinin mevcut olduğu söylenebilir.

3.3.2. İcat Edilen Bir Bayram: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

23 Nisan günü kutlanan bayram, resmi olarak 1921'de çıkarılan " '*23 Nisanın Millî Bayram Addine Dair Kanun*' ile Türkiye'nin ilk millî bayramı olmuştur" (V. Akın, 2000: 103-104). 23 Nisan günü yeni rejim için, geleneğin icadında bayramlar adına atılan bir adım olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla 23 Nisan gününün ilk milli bayram günü olması sebebiyle ulusun tarihinde özel bir yeri olduğu söylenebilir.

Bayramın adı, saltanatın kaldırıldığı tarih olan 1 Kasım ile ilişkilendirilerek 1 Kasım Milli Hâkimiyet Bayramı olarak kutlanmaya başlanılsa da bu durum 1935'te Bayramlar ve Tatil Günleri ile İlgili Kanun ile değiştirilerek, 23 Nisan Millî Hakimiyet Bayramı olarak isimlendirilmiştir (V. Akın, 2000: 104). Bayramın çocuklarla ilişkilendirilmesi ise Fuat Umay'ın çabalarıyla olmuştur: "Cemiyet, önceki yıllarda çeşitli etkinlikler ile kutladığı bu günü, ilk defa 1927'de '*Çocuk Bayramı*' ilan etmiştir" (V. Akın, 2000: 104). Bu konuyla ilgili net bir kanun olmamasına karşın, her yıl 23 Nisan günü Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı adı ile kutlanmıştır. Bugün bilinen adını ise ancak 1981'de yapılan değişiklikle almıştır: "1981'de Milli Güvenlik Konseyi'nin Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararı ile, '*23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramıdır*' hükmü getirilerek, resmî bir ad ve statüye kavuşturulmuştur" (V. Akın,

2000: 104). Böylelikle ulusal egemenlik ve çocuk terimleri resmi olarak bir araya gelerek bayramın bugünkü adını oluşturmuştur.

Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile ilgili olarak hatırda tutulması gereken, bu bayramın oluşumunda Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ve Fuat Umay'ın büyük rolü olduğudur[47]. 1927 yılında cemiyetin yönetim kurulunun açıklamasında da görülebileceği üzere bu gün özellikle yardıma muhtaç çocuklar için sahiplenerek, etkili bir biçimde kullanılmıştır:

> "*Millet Meclisimizle Millî Devletimizin Ankara'da ilk teşkile günü olan Millî Bayram, Cemiyetimizce Çocuk Günü olarak tespit edilmiştir. Bize yeni bir vatan ve yeni bir tarih yaratıp bırakan mübârek şehitlerle fedakâr gazilerin yavruları, fakir ve ıstırabın evlâdları ve nihayet alelıtlak bütün muhtâc himâye-i vatan çocukları namına milletin şefkatli ve âlîcenâb hissiyatına müracaat ediyoruz. Kadın, erkek; genç, ihtiyar, hatta vakti ve hâli müsait çocuklardan mini mini vatandaşlar için yardım bekliyoruz. Her sayfası başka bir şan ve muvaffakiyetle temevvüç eden milletimizin, yarın azamî derecede muavenet göstermekle beraber, çocuk gününün lâyığı veçhiyle neşeli ve parlak geçirilmesi için aynı derecede alâka ve müzaheret göstereceğinden emin olan Himâye-i Etfâl Cemiyeti, şimdiden arz-ı şükrân eder* " (V. Akın, 2000: 105)

Bununla beraber, Mehmet Alkan'a göre: " 'Çocuk Bayramı' fikrinin İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından II. Meşrutiyet döneminde icat edildiği ve ilk kez 2 Mayıs 1916 tarihinde kutlandığı anlaşılmaktadır" (Alkan, 2011a: 53). Bugünü düşündüğümüzde, bayramın kökenine dair bu bilginin hatırlanmaması ya da *nasıl* hatırlanacağının seçilmesi nedeniyle de geleneğin icadı hakkında bilgi verir. Bu bayramın, yeni rejimle gelen yeni bir pratik olması düşüncesinin yerleşmesi ve geçmişle bağının yok sayılması dönemin bayram, kutlama gibi uygulamalara yaklaşımını sergilemesi açısından önemlidir.

[47] Fuat Umay'ın mecliste gerçekleştirilen ilk 23 Nisan kutlamasında protokolde yer alması da onun bu günün kutlanmasındaki rolünü gösterir niteliktedir (Özçelik, 2011: 268).

1924'de kurumun başkanlığına gelen Fuat Umay ile beraber dönemin çocuk politikalarına verilen önemin arttığını söylemek mümkündür. Öncelikle, Umay, hem kurumun başkanı hem de bir milletvekilidir. Bu durum dolayısıyla kendisi mecliste Çocuk Esirgeme Kurumu hakkında tekliflerde bulunabilmiştir. 23 Nisan günü için, kurum için gelir elde etmek amacıyla meclise sunduğu teklif dikkat çekicidir:

> "Dr. Fuad Bey, 9 Nisan 1932'de Meclis Başkanlığı'na bir teklif vererek, 20-30 Nisan tarihleri arasında mektup ve telgraflara '*Çocuk Şefkat Pulu*' yapıştırılmasını istedi. Bu teklif, Çocuk Haftasının yaklaşması sebebi ile acilen Meclis gündemine alınarak müzakere edildi. Kısa süren müzakerelerden sonra da 11 Nisan 1932'de kabul edildi" (V. Akın, 2000: 59).

Ayrıca: "23 Nisan 1924 günlü Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde 'Bu gün Yavruların Rozet Bayramıdır' ibaresi ile halkın HEC[48] ne bol bağış yapmaya çağrılması buna delalet eder" (V. Akın, 1997: 92). Rozet bayramı ifadesinin kökeni ise yine cemiyetin gelir elde etme çabasıyla ilişkilidir: "1924'te Ankara merkezli HEC, 23 Nisan'da halkın göğsüne taktığı rozet karşılığında para toplama iznini kullanmış ve gelir elde etmişti. Bu nedenle gazetelerde 23 Nisan 'rozet bayramı' diye anılmıştı" (Alkan, 2011a: 55).

23 Nisan, bugün bir günlük kutlama olmasına karşın, 1929'da Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yedi gün kutlanan Çocuk Haftası olarak ortaya çıkmıştır. Fakat zamanla bu hafta yok olmaya başlamıştır:

> "Cemiyet, 1929'da aldığı bir kararla 20-30 Nisan tarihleri arasını, '*Çocuk Haftası*' ilan etti. Daha önce sadece bir gün yapılan etkinlikler bu yıldan başlayarak, hafta boyu sürecekti. Bayram ise, hafta içinde eskiden olduğu gibi 23 Nisanda kutlanmaya devam edecekti" (V. Akın, 2000: 106).

[48] H.E.C. : Yazar tarafından Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin kısaltılmışı olarak kullanılmıştır.

Haftaya yayılan kutlamaların sona erme nedeni tam belirlenememekle beraber, dönemin farklılaşan koşullarının bu değişiklikte etkili olduğunu söylemek mümkündür. Umay, bu konuyla ilgili olarak:

> "…halkın çocukla ilişkisini güçlendirmek, yaygınlaştırmak için 23 Nisan'ın 'Çocuk Bayramı' olarak kabul edildiğini ve 3-4 senedir kutlanmakta olduğunu, bu durumun yaygın olarak kabul gördüğünü ve 1929 yılından itibaren 23 Nisan günü başlayan ve 7 gün süren bir çocuk haftası kabul edildiğini açıklar" (Alkan, 2011a: 57).

Umay'ın sahipliğini yaptığı kurum dergisi olan *Çocuk*'ta da yer verilen Çocuk Haftası kutlamaları, 23 Nisan gününde yapılan kutlamalardan farklı değildir. Sadece daha uzun süren kutlamalar yapılmış ve çocuk günü yerine çocuk haftası ismi kullanılmıştır.

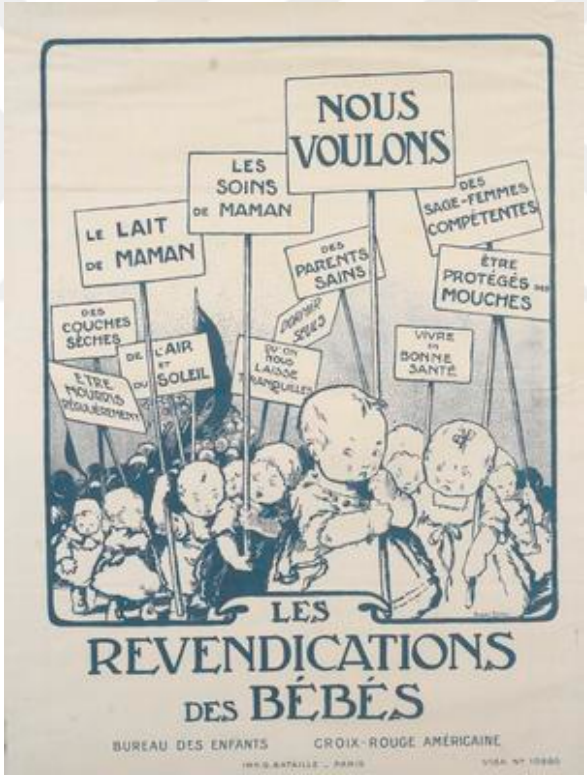
23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı fikrinin, çocuk ile ilişkisinin kurulmasında Fuat Umay'ın Amerika Birleşik Devletleri gezisinin rolü olduğunu da söylenebilir. Bu gezi sırasında çocuklar için oluşturulmuş kurumları gezen ve onlar için hazırlanan politikaları öğrenen Umay, notlarında çocukların bir günlüğüne yetişkin rolünü üstlendiklerinden bahseder:

> "Daha büyükçe olan çocukların girişim yeteneklerini, sorumluluk duygularını denemek ve güçlendirmek için, bazı kentlerde yılın belli gününde bütün yöneticiler işlerini çocuklara gördürüyorlar. O gün vali, belediye başkanı, üyeler, görevliler vb. baştan sona kadar o memleketin belli yaşlardaki çocuklarından seçiliyor.
>
> Adeta sorumlu ve gerçek görevliler gibi görev yapıyorlar. Böylece çocukların yetenekleri ve enerjileri kontrol ediliyor" (Umay, 2014: 165).

Bu husus, bugün de devam etmekte olan 23 Nisan'da koltuğu çocuklara devretme geleneğinin başlangıcını oluşturur. 1933'de gerçekleştirilen temsili makam devretme pratiği çocukları geleceğe hazırlama, onları bu *yüksek* konumlara özendirme amacı gütmüştü (V. Akın, 2000: 107). Bugün için konuştuğumuzda bu ritüelin, çocukları geleceğe hazırlama amacından çok, keyifli görüntülere sahne olan bir çeşit tüketim pratiği haline geldiğini söylemek mümkündür. 23 Nisan'ın gelenekselleşmiş ritüeli olarak bu

özel parçası ile ilgili şaşırtıcı olan husus, oldukça *bize has* görünmesine rağmen başka bir milletten *esinlenilmiş* olmasıdır. Bu pratiğin bize has görülmesini ise, söz konusu icadın başarılı olması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Bununla birlikte ulus-devletlerin oluşma sürecinde, kullanılan araçların benzerlikleri dikkat çekicidir. Ulus-devlet olma sürecinde, diğer ülkelere örnek teşkil eden Fransa, kullandığı araçlar bakımından Türkiye'yi de etkilemiştir.[49] Örneğin, 1914-1918 tarihlerin yapıldığı düşünülen "Les Revendications des Bébés" (Bebeklerin Talepleri) başlıklı afişin benzer bir örneği 1926 yılında Himâye-i Etfâl Cemiyeti tarafından basılan kartpostalda da görülmektedir.

(Vads, 2019).

[49] Bu hususla ilgili olarak, başka iki ortak noktadan daha bahsedilebilir. Fransa'da kırsal kesimde köylülerin *Fransızlaştırılması* sürecinde, özellikle çocuklara yabancıların nasıl selamlanması gerektiği, başkalarının yanında nasıl düzgün davranılması gerektiği öğretilmeye çalışılmıştır (Weber, 2017: 438). Bu çabanın bir benzeri *Çocuk*'ta "*Nasıl selâm alacağız?"* (1941: 3) başlığıyla yer alır. Maarif Vekâletinin, öğrencilerin nasıl selam alması gerektiğine dair bir talimatname hazırladığından bahsedilerek: "…bize öğretmenlerimiz, büyüklerimiz nasılsınız diye sorduğu zaman bunlara 'sağ ol!' diye cevap vereceğiz. Ne güzel isim değil mi: sağ ol!..."(1941: 3) ifadeleri kullanılmıştır.

(Ummanel, 2017: 249).

Fransız mimar ve tasarımcı Jacques Carlu tarafından tasarlanan "Bebeklerin Talepleri" afişinde bahsi geçen talepler şu şekildedir: "anne bakımı, anne sütü, yetkin ebeler, sağlıklı ebeveynler, sineklerden korunmak, temiz çocuk bezi, yalnız uyumak, temiz hava ve gün ışığı, huzur, sağlıklı olmak, düzenli beslenmek istiyoruz" (Vads, 2019). Bu taleplerin, oldukça benzer biçimlerini Azize Ummanel'in inceleme yazısında görmek mümkündür. 1926 yılında harf devriminden önce tasarlanan kartpostalda, en öndeki pankartta "istiyoruz" ifadesi yer alırken, diğer pankartlarda "mütahassıs ebeler, sağlam ana baba, anne ihtimamı, temiz ve muntazam gıda, ana sütü, azarlanmamak, aile tabibi, öpülmemek" (Ummanel, 2017: 249) istekleri yer alır. Kartpostalın alt kısmında ise "Ölümü azaltacak, nüfusumuzu çoğaltacak, vatana kuvvetli bir nesil yetiştirilecektir" (2017: 249) ifadesi bulunmaktadır.

Yeni rejimin, Fransız çocukları için tasarlanan afişi, Türk çocuklarına uygun biçimde düzenleyerek kullandığı görülür. İki ülkenin taleplerinde bazı farklılıklar görülebilir. Bunlar: azarlanmamak, aile doktoru ve öpülmemektir. Bu ayrımın -kartpostal ve afişin yayımlanma tarihleri göz önünde tutularak- toplumsal ve kültürel farklılıklardan kaynaklandığı düşünülebilir. Tek Parti Dönemi'nde çocuğa verilen önem, çocuk

konusunda çeşitli iletişim araçlarından yararlanma isteği konusunda daha da belirginleşir. Örneğin 1926 yılında kartpostal olarak tasarlanan bu düşünce, 1930'larda pratikte 23 Nisan kutlamalarında da uygulanmaya başlanır:

(1937 Çocukları ne isterdi?, 2019).

(Sosyal Hizmet Atölyesi, 2019).

Çocukların 23 Nisan kutlamalarında, çocukların taleplerini bir yurttaş tavrıyla yetişkinlerden pankartlara yazılı bir biçimde istemeleri önemlidir. Bu pankartlarda yer

alan isteklerin Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlandığı -Fransa afişinin de etkisiyle elbette- unutulmamalıdır. Örneğin kurumun *Annelere Öğüt* isimli yayınında yer alan "çocukları seviniz, koklayınız fakat öpmeyiniz" (*Annelere Öğüt*, 1935: 6) cümlesi, *Çocuk* dergisinde, 23 Nisan kutlama fotoğrafında "Çocuk, insanların çiçeğidir, seviniz fakat öpmeyiniz" (*Okuyucularımızın Sayfası*, 1937: 20) olarak yer alır.

Eskişehirde 23 Nisan çocuk bayramı kutlanıyor.

(*Okuyucularımızın Sayfası*, 1937: 20).

Bahsi geçen fotoğraflardan yola çıkarak, 23 Nisan kutlamalarının, çocuklar için talepte bulunma, seslerini duyurma fırsatı sunduğu söylenebilir. Aynı zamanda "öpmeyiniz, korkutmayınız, azarlanmamak, sağlam anne baba" gibi mesajların, pedagojik bir tavırla yetişkinlerin yanlış davranışlarını düzeltme, rejimin uygun gördüğü bir biçimde *terbiye etme* amacı güttüğü de söylenebilir. Çocuklar açısından bakıldığında ise, "yalnız uyumak" ya da "öpülmemek" gibi, çocuklar tarafından zaman zaman aksinin

arzulanabileceği durumlar, pankartlara birer *yasak* olarak dâhil edilerek, çocuğa hangi davranışının makbul olduğu öğretilmeye çalışılmıştır.

Tek Parti Döneminde yoğun olarak, rejimin getirdiği yenilikler halka öğretilmeye ve benimsetilmeye çalışılarak, devletin, homojen üst kimlik anlayışı kapsamında istediği makbul yurttaş inşası gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Resmi ideolojinin kanıksanması amacıyla oluşturulan törenler, bayramlar ve ritüeller arasında en çok önem verilen bayramlardan biri olan 23 Nisan kutlamalarını seküler bir ritüel olarak okumak mümkündür:

> "İcat edilen yeni törenseller, modern devleti biçimlendiren seküler ritüellerden oluşmuştur. Bu seküler ritüellerle modern ulus-devleti, yurttaşlarını birbirine çeşitli düzeylerde (dil, din, tarih, etnisite, bayrak, marş, kültür vb.) bağlarken kendi iktidarını simgesel düzeyde görünür kılmıştır" (K. İnal, 2010: 195).

23 Nisan kutlamaları, *Çocuk* dergisinde de oldukça önemsenir. Metinlerde çocuklara mutlu olmaları salık verildiği ve bayramın oluşma *hikâyesinin* anlatıldığı bir izlek kurulur. İcat edilenin içselleştirilmesi için bayram, bağlamı içerisinde sürekli olarak yeniden üretilir:

> "Bugün Kurultayın açıldığı gündür. Her yıl bu en mutlu ve kutlu günümüzü taşkın bir neş'e içinde gülerek; sevinerek karşılıyoruz. Çünkü hepimiz asil; duygulu Türk evlatlarıyız. Bizi ölümden hayata; yokluktan varlığa kavuşturan; bize eşsiz Cumhuriyet Türkiyesini bağışlayan bu saadetli günü kutlulamaz olur muyuz hiç!..." (*23 Nisan*, 1948: 5).

Kurultay'ın açılışı bugünü niteleyen önemli bir unsurdur ve ölümden yaşama, yokluktan varlığa doğru dönüş anlamını taşır. Bu yeniden doğuş, baharın gelmesi gibi metaforlarla da kendine yer bulur: "Geldi Yirmi Üç Nisan; gitti kış, erdi bahar; / Güneş mavi göklerden yere çiçekler saçar; / Bütün yemyeşil oldu dağlar, tepeler, kırlar; / Her yıl bu güzel günde bizim bayramımız var…" (Işıtman, 1938: 18). Kış, hafızalarda olumsuz

bir biçimde yer etmesi amaçlanan Osmanlı'yı simgeler. Artık kış sona ermiş, bahar gelmiştir. Bu aydınlık günde kutlanan bayram, yeni bir doğumu ve yeni bir zamanı simgeler. Kutlamakla ilişkili olarak bayramın düğüne benzetildiği örnekler de mevcuttur:

> "23 Nisan geldi, yavrum, sevin, neşelen, / Bu sabah hemen uyan, her günden daha erken, / Bir yıldır beklediğin en büyük bayram bugün… / 23 Nisan geldi, ülkeye milli düğün. / Büyük Millet Meclisi tam yirmi beş yıl evvel / Ankarada kuruldu, atıldı mutlu temel… / Halkın öz dileğiyle hür Türkiye kuruldu, / Mutluluğa kavuştu Türkün aziz, şen yurdu" (Sezener, 1946: 4).

Bugünün, yirmi beş yıl öncesiyle, meclisin kuruluşu ve hür olunması gibi ögelerle beraber anılmasının nedeni, bu geleneğin anlatıyla sabitlenmesi ve kolektif hafızada yer etmesi olarak gösterilebilir. Yirmi beş yıl sonra, yeni bir neslin yetiştiği düşünülecek olursa, bu neslin de geçmişiyle birlikte bilmesi gereken bir bayram olarak 23 Nisan kurgusu ortaya çıkar. Melâhat Sezener'in şiirine benzer bir başka örnekte ise kaç yıl önce ne olduğu anlatısı tekrarlanmıştır: "23 Nisan: bundan on yedi yıl önce, Türk Ulusunun Erginlik Savaşına ve kurtuluş yoluna, Ulu Önderinin ardısıra topyekûn giriş günüdür" (*Türk Çocukları! Bayramınız kutlu olsun!*, 1937: 3). Bahsedilen tekrar kurgusu parlamentoyu kuranları sayma isteğiyle adeta bir ders halini alır:

> "Bugün yirmi üç Nisan günü / Türkün ulu düğünü / Çünkü bugün kurulmuştur Kamutay / Çnkü bugün seçilmiştir ilk saylav. / Onun için bugünü kutluyalım / Kamutayı kuranları sayalım / Bunların başında Kemal Atatürk / Bu millete o olmuştur en büyük " (Yünükbay, 1941: 28).

Bu mukaddes günün sağlık ile ilişkilendirilerek anıldığı da görülür: "Yurddaş! 23 Nisan mukaddes günü Türkün, / Kutlularken bugünü Türklükte olsun ülkün. / Atamızın gür sesi işte bugün yükseldi, / Yurdun her köşesine yeniden sağlık geldi / Koca millet tek oldu sevincinde yasında, / <<Yeni Türklük>> doğarken Kamutay binasında" (Ataman, 1941: 27). Şiirin, yurttaş seslenmesi ile başlaması, dönemin yaşadığı temel değişimi özetler niteliktedir. Eskiden tebaa olan insanlar artık yurttaşlık mertebesine ulaşmıştır. Bu

sesleniş, *yeni* Türklüğün parlamento binasında *doğması* ile tamamlanır. Bugün ile gelen sağlık vurgusu da, önceden var olan hastalığa işaret eder. Bu vurgu Avrupa'nın Osmanlı'yı hasta adam olarak nitelemesini andırır:

> "Dönemin diğer milliyetçi bağlamlarında, özellikle de İtalya ve Almanya'da olduğu gibi, erken cumhuriyet kültürüne de güçlü bir gençlik ve sağlık kültü nüfuz etmişti. İdealize edilen 'gençlik' ve 'sağlık' nitelikleri, '*yaşlı* imparatorluk'la ya da Osmanlı İmparatorluğu'na on dokuzuncu yüzyılda verilen adla 'Avrupa'nın hasta adamı'yla arasındaki bağları başarıyla koparmış bir devleti imliyordu" (Bozdoğan, 2012: 91).

Genç, sağlıklı, baharı andıran yeni rejim karşısında yer alan hastalık kurtulmak istenen bir durum olarak ortaya çıkar. Bu durum Zafer Yörük'ün, geçmişin reddedilmesi ile alakalı olarak kullandığı *ampütasyon* kavramı ile de ilişkilendirilebilir: "…geçmişin yaşanan zamandan, ampütasyonu andırır bir müdahaleyle koparılıp dışlanması üzerine kurulmaya çalışılmış bir ulusal kimliğin" (Yörük, 2008: 309) inşasıyla açıkladığı bu kavram, bedenin hasta olan kısmının kesilmesini andırır.

Bir başka örnekte, yurttaş olmakla alakalı olarak *duyulur olmak*tan bahsedilir: "Yirmi üç Nisan günü Büyük Millet Meclisi / Ankarada açıldı; yükseldi Türkün sesi. / İşte o gün başladı gülmeğe Türkün yüzü; / Dinlenir kıymet oldu işidilmezken sözü. / İşte o gün memleket karanlıktan kurtuldu" (Akçam, 1937: 8). Yurttaş olan Türkün sözünün dinlenir hale gelmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve yurttaşlık statüsünün elde edilmesiyle olmuştur. Bugün, memleket *karanlıktan* kurtulmasıyla özdeşleştirilir. Böylelikle 23 Nisan günü, Osmanlı ile anılarak daha kutlu bir bayram haline gelir. Bu bir kurtuluş destanıdır:

> "23 Nisan'ı kolay kazanmadık… Binlerce Türk delikanlısı bu Vatan'ı korumak ve kurtarmak için seve seve can verdiler… Cesetlerini de sağ kalanlara siper yaptılar… Onlar öldü, vatan kaldı. İşte bu yiğitlerin kanlariyle yazılan destanlardan biri…" (Tarhan, 1944: 9).

23 Nisan'ın destan olarak nitelenmesi, başka destanların da anılmasına vesile olmuştur denebilir. Ragıp Şevki'nin "Türklerin İki Büyük Masalı Ergenekon Ve 23 Nisan" (Şevki, 1938: 20-21,34) başlığıyla kaleme aldığı yazı, 23 Nisan'ın Orta Asya kökenleriyle ilişkilendirilerek Ergenekon Destanı ile anıldığı güzel bir örnektir. Ergenekon destanı, Oğuz Türkleri ve onların hakanı olan İlhan'ın düşmanlarla savaşması ve düşmanın *hileyle* Türkleri yenmesi ile başlar. Burada Türklerin, vatanlarını kahramanca savunmalarına şu cümlelerle yer verilmiştir:

> "Türkler kendi yurtlarının sınırlarından bu saldırışı erkekçe karşıladılar, bu, birkaç ulusun teşkil ettiği büyük düşman ordusuna karşı durmağa başladılar. Düşmanlar hücum ettikçe Oğuz Türkleri kılıçlarını sallayarak, ok atarak, hattâ boğaz boğaza döğüşerek onları bir adım ileri bırakmıyorlar, yurtlarını herşeyden kutsal sayıyorlardı" (Şevki, 1938: 20).

Resmi ideolojinin bilimsel ayağı olarak yaratılan Türk Tarih Tezi'nde de ulusun ataları olarak tanımlanan Orta Asya Türklerinin bu savunması, vatanı kutsal saymak ve "büyük düşman ordusuna" karşı gösterilen kahramanca özellikler gibi cümlelerle, yeni rejimin Kurtuluş Savaşı'na benzetilmiştir. Yazının devamında, savaştan kurtulan İlhan'ın oğlu Prens Kayan ve yeğeni, eşleriyle birlikte Ergenekon adını verdikleri ovada "üremeye" (Şevki, 1938: 20) başlarlar ve nihayetinde eski vatanlarını geri almak için tekrar savaşırlar:

> "Oğuz Türkleri yeni topraklara ayak bastılar, oradan atlarına atlayarak düşmanlarının ayakları altında çiğnenen eski yurtlarına saldırdılar. Yaman döğüştüler, yaman kılıç salladılar. Düşmanlarını memleketten kovdular, eski yurtlarına yerleştiler ve yıllarca Asyada şan ve şerefle yaşadılar.
>
> İşte Türkler böyle sıkıntılı, acı ve kara günler geçirdikten sonra ulusal egemenliklerine kavuştular" (Şevki, 1938: 21).

Yaşananların benzerliğini vurgulamak amacıyla Şevki, Ergenekon Destanı'nın ardından 23 Nisan Destanı'ndan bahseder. Bu anlatının gelişigüzel kurulmadığı açıktır.

23 Nisan, Ergenekon gibi bir kurtuluş, bir doğum efsanesidir. Şevki, benzer bir sırayı izleyerek 23 Nisan yazısına başlar:

> "1914 Yılında yeryüzünde büyük bir savaş patladı… Düşmanlar çoktu, hepsi de Türklere diş biliyorlardı. Onların mağlûp olmasından sonra bir tanesi Çukurovaya, diğeri Marmara topraklarına bir başkası İstanbula girdi. Nihayet bir yenisi, Türk ulusundan çok kuvetsiz, çok küçük olan bir başka düşman İzmire ayak bastı" (Şevki, 1938: 21).

Orta Asya Türklerinin yaşadıklarına benzer bir şekilde düşmanların saldırısıyla başlayan yazıda: "Türk ulusundan çok kuvetsiz, çok küçük olan bir başka düşman İzmire ayak bastı" cümlesinde bahsedilen Yunan askerlerin işgali bu nokta bir kopuş olarak hikâyede yer alır[50] ve şöyle devam eder: "İşte o zaman Türk Ordusunun içinden bir büyük asker çıktı. Bunun adı Mustafa Kemaldi" (Şevki, 1938: 21). Mustafa Kemal Atatürk'ün kurtarıcı olarak ortaya çıkışı, 23 Nisan ve Ergenekon Destanı'nın farklılaştığı noktadır. Böyle bir kahramana Ergenekon Destanı'nda rastlanılmaz ve bu da Atatürk'ün biricikliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yazıda düşman dışında bir başka kötü karakter daha görülmektedir: "İstanbulda Halife denilen miskin Hâkan" (Şevki, 1938: 34) nitelemesiyle anılan Sultan Vahdettin'in, Mustafa Kemal Atatürk'e karşı hilafet ordusu kurmasına, onu öldürtmek için emirler vermesine ve hainlik ederek düşmanla bir oluşuna rağmen, yazı kaçınılmaz bir zaferle sonlanır:

> "Düşman kaçıyor, aslan Türk süvarileri yalınkılıçlarını sallayarak onları kovalıyorlardı.. …Yurtta bir tek düşman kalmadı. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar her taraftan çekildiler. Hain halife korkudan kaçtı. Türk topraklarında yalnız ay

[50]Herkül Millas'ın Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimlerin romanlarını inceleyerek oluşturduğu çalışmasına göre, Yunanlılara yönelik ötekileştirmenin ve düşmanlığın belirginleştiği nokta, Balkan Savaşlarıyla ilişkili olarak 1910 sonrasıdır (Millas, 2012: 108). Yunanlara karşı oluşan bu karşıtlığın sebeplerini ise şöyle belirtir: "Yunan, Türk millî kimliğinin oluştuğu yıllarda temel siyasal tehditti. 1897 Savaşı, Girit'in ayaklanması ve Yunanistan'a bağlanması, Balkan Savaşları (ve bunlardan toprak kayıpları ve göçler), İzmir'in işgali ve Anadolu'nun genelinin tehdit edilmesi Türk milliyetçiliğin doğuşuyla eş zamanlıdır. 'Yunan' faktörü Türk milliyetçiliğinin doğmasında önemlidir" (Millas, 2008: 195).

> yıldızlı Türk bayrağı dalgalanmağa, Mustafa Kemalin gür sesi duyulmağa başladı. Yıllarca büyük bir acı içinde çırpınan Türk ulusu böylece egemenliğine kavuştu, Ergenekondan çıkan Türk ulusu gibi eski yurduna yeni baştan sahip oldu
>
> İşte size güzel iki masal ki, ikisi de biribirine benzer ve ikisi de Türklerin en güzel masalıdır" (Şevki, 1938: 34).

Ergenekon, Orta Asya köklerine dair kadim bir anlatı olarak ortaya çıkarken, 23 Nisan'ın bununla ilişkilendirilmesi, atalarla olan derin köklere, kahraman, savaşçı bir soya işaret eder. Geoffrey Bennington bununla ilgili olarak şöyle der: "Kuşkusuz ulusun kökeninde / merkezinde bir anlatı buluruz; Ulusal köklerin hikâyesi, kurucu babaların mitleri ve kahraman soylarımızın hikâyesi. Milletin kökeninde milletin kökenine dair bir hikâye buluruz" (Bennington, 2004: 121).

Ergenekon, Bennington'ın bahsettiği hikâyeye bir örnek olarak okunabilir. Yazıda söz konusu olan iki icat edilmişlik arasındaki benzerlikler çarpıcıdır. Erhan Ersoy bu yazıyla ilgili olarak şöyle bir tespitte bulunur: "Ortak bir soya ırka mensubiyet, yani tarihi-kadim Türlük imgesi üzerinden adeta, iki olay, iki yurt arasındaki -Osmanlı Sultanlarının asırlardır koparmış oldukları- tarihsel bağ 'yeniden' kuruluyor; eski Türk yurdunun destanıyla ile yenisininki buluşturulup adeta birleştiriyor" (Ersoy, 2005: 381). Ergenekon ve 23 Nisan'ın tekrarlanan düşman teması etrafında şekillenmesi de bu tespitle açıklanmış olur. Her iki anlatıda da, vatan, düşmandan geri alınır. Böylelikle sembolik olarak tarihin yeniden tekerrür ettiği söylenebilir.

Dergide, Osmanlı'nın bir öteki olarak ortaya çıkışı, 23 Nisan'ın yüceltilmesi, Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinin dâhil edilişiyle sağlamlaştırılır: "Anadoluda yurdu için çalışan Ulu Atatürk (artık Osmanlı padişahlığı yıkılmıştır) dedi ve 1920 yılının 23 Nisan günü Ankarada ilk olarak Kamutayı açtı. Bu artık yeni Türk Devletinin kurulduğunu ve Osmanlı Devletinin hiçbir değeri kalmadığını gösteriyordu" (Şendil, 1941: 29). Yeni rejim için, 23 Nisan 1920 tarihinin milat olarak görüldüğü söylenebilir.

Benzer bir şekilde, bayram, eski devrin sona erişi ve yeni devrin başlangıcı anlamına gelir: "Size bayram günü olarak seçilen 23 Nisan, aziz milletimiz için ıstıraplı bir devrin kapanışı, mes'ut bir devrin başlangıcı olan, bir tarihi işarettir" (Ağralı, 1940: 10).

Dergide yer alan metinlerde, bayramın çocuklara armağan edilmesi Atatürk'ün çocuğa duyduğu güven anlamına geldiği belirtilir: "Bu ulusal bayramı Türk çocuklarına armağan eden ATATÜRK, onlara, ne kadar yüksek bir değer verdiğini; onlara, ne kadar güvendiğini, anlatmış oluyor" (*Türk Çocukları! Bayramınız kutlu olsun!*, 1937: 3). Aslında, ilk başta bir çocuk bayramı olarak ortaya çıkmamış olan 23 Nisan gününün çocuğa *verildiği* dergide egemen olan söylemdir:

> "Günlerin en büyüğü senin oldu. Sana verildi. Bu kutsal bayramınla ne kadar övünsen yeridir. Bu gün, kanının ateşi, varlığının sonsuz sevinçleri içinde dilediğin kadar gülüp eğlenmek hakkındır. Bu gün senin, yarın gibi, Türk istiklâli ve Türk Cümhuriyeti gibi, aziz vatan gibi bu gün de senindir" (Su, 1939: 8).

Bayramın inşa sürecindeki tarihi, karanlıktan aydınlığa, ölümden doğuma çıkışı gibi karşıtlıklarla birlikte meclisin açılışıyla başlatılır. Çocukların 23 Nisan ile ilgili olarak neler hissettikleri ve bugüne özel pratikleri de dergide kendisine yer bulmuştur:

> "Sevini ve bütün şehir halkını neş'e içinde alana çeken bugün, 23 Nisandı. Çocuk haftasının ilk günü… Açık ve ılık, kokulu bahar günü altında tören heyecanla kutlandı. Sevin de bu heyecana katılanlar arasındaydı. Küçük arkadaşlarının söylevlerini o da büyükler gibi ilgi ile dinledi, askerlerin, talebenin önünde geçen şanlı Türk bayrağını saygıyla selâmladı, geçit resmini coşkunlukla alkışladı" [51] (Demiray, 1942: 2).

Altı yaşındaki Sevin'in bayram gününü anlatan bu yazıda, icat edilen geleneğin pratikleri olarak görülebilecek söylevler, resmigeçit ve bayrağın selamlanmasını içeren

[51] Cevdet Demiray'ın "Bayrak ve Trampet" isimli yazısı, 25 Nisan 1942 yılında yayımlanan sayı 275'in içerisinde özel olarak hazırlanmış "Çocuk'un 23 Nisan ilâvesi" kısmında yer alır. Bu kısım, derginin sayfa sayısından bağımsız bir biçimde, 1-2-3 ve 4 olarak numaralandırılmıştır. Çalışmada bu bölümden kullanılan veriler, kaynakçada "Özel ek" ifadesiyle yer almıştır.

bir tören anlatısı mevcuttur. Dergide yer alan kurguyu, o dönem kutlanan bayramları yaşamış bir görüşmecinin tanıklığıyla değerlendirmek faydalı olabilir:

> "Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Bayramı, 19 Mayıs Bayramı, bu tabii okullar buna hazırlanırdı. Fakat halk da tıklım tıklım doldururlardı. O meydanlıkları şimdi gibi tribünlü yerler yoktu. Düz bir tarla gibi bir yer boşluk meydan orda toplanırdı filan ama halkta da bir coşku olurdu" (Tan ve diğerleri, 2007: 118)

Bu örnek tanıklıktan hareketle, daha çok kentlerde görülen büyük ve coşkulu kutlamalar olduğu söylenebilir. O zaman bugünkü anlamıyla stadyum tarzında kolektif toplanma mekânları olmasa da, büyük ve geniş bir alanın tören kutlaması için ideal bir yere dönüştüğü söylenebilir. *Cumhuriyet'te Çocuktular* isimli kitabın oluşturulmasında görüşülen, Erken Cumhuriyet Dönemi çocuklarından biri olan Azmi Çapanoğlu, Sevin'in bayram tasvirine benzer ayrıntıları aktarır: "Şenliklerle, büyük yürüyüşler yapılırdı ve biz çocukları da götürürlerdi. Belediyelerin önünde nutuk söylerlerdi. Cumhuriyetin ilanında da böyle büyük bir şey yapıldı. Kutlamayla duyuruldu. Törenle kutlandı daha doğrusu ve fener alayı da yapıldı" (Tan ve diğerleri, 2007: 133).

Bayramlarda bugün için de sürdürüldüğü söylenebilecek bir başka unsur ise, bayram için yeni kıyafetlerin alınmasıdır. Dönemin ekonomik koşulları bu geleneği olumsuz etkilese de, geleneğin yaratılmasının önünde duramamıştır: "Bir defa bayramdan bayrama şayet eskimiş ise elbise alınırdı, üst baş alınırdı, ayakkabı alınırdı. Hiçbir zaman eskitmezdim" (Tan ve diğerleri, 2007: 187). Dergide de "en temiz, en cici" kıyafetlerin giyildiği çocuk bayramından bahsedilmiştir:

> "Bugün 23 Nisan! Hep kardeşler en güzel, en temiz, en cici elbiselerimizi giydik. Saçlarımızı her günden daha düzgün taradık. Bugün her küçük el bir bayrak, her dudak bir tebessüm taşıyor.
>
> Evler, dükkânlar, çarşılar, sokaklar, duvarlar, her yer baştan başa donandı. Bahçeler en güzel çiçeklerini bugün için saklamıştı. Her minimininin bavulunda bu gün için bir elbise gizlidi" (*23 Nisan 1946*, 1946: 3).

23 Nisan, icat edilen bir gelenek olarak yürüyüşleri, bayrakları, fenerleri, yeni kıyafetleri ile yeni rejimin yeni nesli için önemli bir bayram olarak karşımıza çıkar. Bir millet kurgusunun yaratılmasında kullanılan bayramların duygudaşlık sağladığı, kimliğin öteki ile yeniden üretildiği bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

3.4. Makbul Yurttaşın Peşinde: Görevler, Terbiye ve İlerleme

Füsun Üstel, Cumhuriyet'in makbul yurttaşın iki ana eksen üzerinde oluşturulduğunu belirtir: medenilik ve yurtseverlik (2014: 175). Bu tespiti destekler bir biçimde *Çocuk*'ta da zaman zaman militarist bir biçime bürünen beden ve davranış terbiyesi, vatanı sevmenin şartı olarak görevleri yerine getirmek ve geç modernleşme baskısıyla sürekli tekrarlanan ilerleme, çok çalışma vurgusu sıkça görülür. Bu bölümde, beden ve davranış terbiyesi, yüceltilen izcilik faaliyetine ve hak vurgusundan ziyade görevlerle tanımlanan yurttaşın üzerine düşenlere ve bununla bağlantılı olarak ilerleme idealine değinilecektir.

3.4.1. Çocuk Yurttaşın Görevleri

Tek Parti Dönemi resmi ideolojisi çocuklara seslenirken sıklıkla ödevlerden, yetiştirilmesi gereken işlerden ve borçlardan bahseder. Dergideki metinlerde de, çocuklara hitaben oldukça yoğun bir ödev hatırlatması vardır. Bu anlamda metinlerde çocuğa yön vermeye çalışan bir ebeveyn tavrından söz edilebilir. Çocuklara yönelik olarak, yurttaşlık haklarına sahip olan bireylerden daha çok, ödevlerle tanımlanan bir yurttaşlık konumlandırması mevcuttur.

Hâlihazırda yeni rejimin mevcudiyetine karşın, geçmişin gölgesi olumsuz bir biçimde metinlerde hâkimdir. Bunun nedeni olarak, çocuğun hissetmesi gereken minnet duygusunun verilmek istenmesi gösterilebilir:

> "Mesutsun yavrum! Çünkü Türklüğün en yüce devriminin, Atatürk devrinin çocuğusun. Önünde istikbal Yaz güneşi gibi parlıyor. Gök senin için bulutsuzdur. Dedelerinin, babalarının geçirdiği fırtınalar senden iraktır. Onların boyun eğdikleri felâket devirleri tarihin sayfalarına gömüldü" (Dayı, 1938: 3).[52]

Dedelerin ve babaların yaşadıklarını yaşamak zorunda kalmamak yeni rejimin çocuğu için bir ayrıcalık olarak görülür. Eski devirde yaşanan fırtınalardan sonra, gelecek yaz güneşi gibi parlar ve gök bulutsuzdur. Karşıtlıklarla örülü anlatılar, zihinlerde daha açık bir ayrım yaratmanın kolaylığını beraberinde getirir. Böylelikle siyah ve beyaz, griye yer kalmadan aktarılmış olunur. Çalışmada 23 Nisan sayılarının seçilmesi nedeniyle, öteki olarak Osmanlı ve Atatürk Türkiye'si vurgularının, 23 Nisan gününün önemiyle birlikte anılarak kurgulandığı görülebilir:

> "Küçük arkadaşlar, 23 Nisan Bayramı, sizin olduğu kadar bizimdir de. Bu gün Millî Hâkimiyetimizin kurulduğu gündür. Bu gün siz, bunun manasını kolayca anlıyabiliyorsunuz. Halbuki biz, bunun manasını anlıyabilmek için, saltanat devrinin kara günlerini yaşamaklığımız lâzım geldi. İşte biz, ancak bu gün ile o kirli maziden ayrılmış, yeni ve feyizli bir hayata kavuşmuş olduk. Size bu sevinçli, bize de uğurlu günleri bağışlıyan BÜYÜK ATATÜRK'e bin minnet…" (Levend, 1938: 4).

Kirli bir mazi nitelemesi ile anılan Osmanlı ve yaşanmak zorunda kalınan saltanat devrinin kara günleri, çocuklar için tekrar söyleme dâhil edilmiştir. Bu yeniden hatırlama pratiği minnettarlık hissi için önemlidir. Ulusun var olması için bazı unsurların hatırlatılması / hatırlanması ya da unutulması gerekir.

23 Nisan bayramına eklemlenmiş öteki olarak Osmanlı ve karanlık geçmiş yeniden üretilmesi ve hatırlanması gerekendir. Bir başka örnekte, babaların çocukluğunun, onlarınki gibi mesut geçmediği hatırlatılarak, sonsuz bir borçtan bahsedilmiştir:

> "Gülünüz, sevininiz, bayram ediniz… Fakat, unutmayınız ki babalarınızın çocukluğu sizinki gibi geçmemiştir. Bu güzel günleri, bu mutlu yaşayışı size hep Cümhuriyet idaresi bağışlamıştır. Cümhuriyete, bu aziz yurda, sevgili büyüklerinize

[52] Yazıda imza olarak "Dayı" mahlası kullanılmıştır.

> borçlanarak büyüyorsunuz yavrularım! Bu kutsal borcu; Türklüğünüzü, Türklük şerefini herşeyden üstün bilerek, Atatürk ve İnönü babalarınızın armağanı bu eşsiz Cümhuriyeti sonrasızlığa kadar koruyarak ödeyeceksiniz!...” (Sezener, 1941a: 3).

Metne göre borcun ağır olmasının iki nedeni vardır. Birincisi çocukların kendi babalarının olumsuz nitelendirilen çocuklukları; ikinci olarak ise “babalarınız” ifadesiyle bahsedilen Atatürk ve İnönü’nün onlara armağan ettiği cumhuriyetin ağırlığı. Bu durum cumhuriyete, yurda ve büyüklere karşı olan borcu sonsuzlaştırır. Yurttaş, sonsuza kadar çocuk kalarak, cumhuriyete, yurda ve sevgili büyüklerine borçlarını ödemek yükünü üstlenmiştir.

Çocuğun en önemli görevlerinden biri, onlara emanet edilen “yabancı gözlerden uzak, temiz, bulutsuz, bütün bir vatan toprağının” öyle kalması için çabalamak ve yapılanları koruyarak kendilerinden sonraki nesle aktarmaktı. Bu emanetin, “saf ve lekesiz” olarak teslim edilmesi gerektiğine yapılan vurgu ise, kirli ve hasta olarak nitelendirilmekten kaçınılmayan geçmişin, üstü kapalı bir şekilde anılması olarak değerlendirilebilir:

> “Size emanet edilecek bu yurd, yabancı gözlerden uzak, temiz, bulutsuz, yekpare bir vatan toprağıdır. Bu toprağın içinde artık hiçbir yabancının ayak izi, hiçbir düşmanın kara gölgesi kalmamıştır. Siz de alacağınız bu emaneti öylece saf ve lekesiz olarak sizden sonra geleceklere teslim etmelisiniz” (Levend, 1938: 4).

Avni Altıner’in yazısında da bahsedilen eski devri yaşayanların yerine getirdikleri ödev yurdu kurtarmak ve cumhuriyeti kurmaktır. Yeni devrin cumhuriyet çocuklarına ise, yapılanları koruma ve düşmanlara aman vermeme ödevi verilmiştir:

> “Çocukları çok seven Atamız bu bayramı çocuklara verdi.. <<Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz>> dedi, cumhuriyeti de sizin ağabeyleriniz olan Türk gençliğine emanet etti. Bununla biz yaşlılar yurdu kurtardık, cumhuriyeti kurduk. Ödevimizi yaptık, onu muhafaza etmek düşmanlara tekrar kaptırmamak için size güveniyoruz. Devrimin başı olan 23 Nisanı da çocuklara bayram olarak veriyoruz...” (Altıner, 1944: 2).

Metinlerde göze çarpan bir başka özellik, 23 Nisan'ın mutlu olunması, gülüp oynanması gereken bir gün olduğunun belirtilmesine rağmen, olumsuzlukları da anmaktan kaçınmayan bir kurguya sahip oluşudur:

> "Şu mesut ânında sana hep gönlü okşayıcı, saadetini arttırıcı sözler söylemek gerekir; sana, içine hüzün verecek bir kelime sarfetmek günahtır. Onun için bu gün sana dünyanın ıstıraplarından, endişelerinden, Batıda, Doğuda, Kuzeyde, Güneyde senin gibi mesut olamıyan, inleyen, ağlayan, felâket içinde çırpınanlar olduğunu hatırlatmak istemem. Sen bu gün, bu güne mahsus olarak gül, sevinç gününü yaşa. Ve bu güne mahsus olmak üzere hiçbir düşünce senin küçük dimağını kaplamasın" (Dayı, 1938: 3).

Bu nokta oldukça önemlidir çünkü yazının başında, çocuğa üzüntü verecek hususların, 23 Nisan günü ona söylenmesi "günah" olarak nitelenir. Fakat buna rağmen, inleyen, ağlayan ve felaket içinde çırpınanlar olduğu hatırlatması da ihmal edilmez. Sadece bugünlük mutlu olmasını salık verip, sonra tüm bu keder ve üzüntüyü düşünmesi gerekliliğinin yanında ilerde bunun için bir şeyler yapmasının beklenmesi, çocuğun omuzlarındaki yükü arttırmaktadır. Benzer bir vurgu başka bir örnekte daha *yumuşak* bir biçimde tekrar edilir: "Bu bayram sizindir. Çünkü biz geldik gidiyoruz, yerimize siz geçeceksiniz. Bugün güzelce eğlenirken her 23 Nisanda bir yaş daha büyürken yurda borcunuzun arttığını da unutmayın" (Altıner, 1944: 2-3).

Dergide 23 Nisan'ın ilan edilişi, bayramın çocuklara verilişi beraberinde farklı görevleri de getirmiştir. İncelenen metinlerde çoğunlukla çalışma üzerine olan görevler dikkat çeker. Bu Kemalist Türkiye'nin, durmadan ilerleme ülküsüyle benimsediği pozitivist anlatıyla uyumludur:

> "Bize yüksek varlık ve hizmetleriyle tertemiz bir vatan, şanlı bir bayrak, kahraman bir ordu ve ölmez bir cumhuriyet yarattıklarını da tarih sayfalarında okuyoruz.
>
> Atamızı içimz yanarak anarken, büyük başımız İsmet İnönüne de diyoruz ki… Siz bize güzel bir örnek oldunuz. Böyle kurulu ve düzenli yurdu yaşatmak, vatan ve

> bayrağımızı yükseltmek, durmadan çalışmak çabalamak ödevi de bizim olsun!" (Hamiyet Erim, 1944a: 3).

Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün yaptıklarının yanında çocuktan beklenen durmadan çalışmak ve çabalamak ödevi, gönüllü bir biçimde kabul edilmesi gereken, hafif bir fedakârlık olarak görülür. Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak da dergide yer alan bir yazısına "Yarının Büyüklerine" seslenişi ile başlayarak, çalışmak ödevini hatırlatır: "*Yarın sizindir. Ona kuvvetli emin, adımlarla ulaşabilmek için; neş'e ve zevk ile çalışınız. Çalışmayı âdet edininiz. Vatan sizi bekliyor. Milletin bütün ümidi sizlersiniz. Daha aydın günlerinizi dilerim*" (Çakmak, 1940: 6). Vatan, çocuğun yarının büyüğü olup *büyük işler* başarmasına ihtiyaç duyar. Bu da çocuğun sonu belirsiz bir görevi olduğuna işaret eder. Şair Halil İbrahim Akçam da "Devrim Çocuklarına" isimli şiirinde, çocuklara ödevlere alışmalarını salık verir: "Ey devrim çocukları; yarının büyük eri! / Sırtınıza binecek bir gün yurdun yükleri. / O gün sizin de birçok ödeviniz olacak; / Ödevler, soravlarla hayatınız dolacak. / Verilen ödevlere şimdiden alışınız. / Vatan düşüncesile durmadan çalışınız" (Akçam, 1937: 8).

Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri ve aynı zamanda Erzurum Milletvekili olan Ahmet Fikri Tüzer tarafından yazılan yazıda şöyle seslenilmiştir:

> "*...hür bir millet olarak yaşamak için çalışmak, kafalarınızı en yeni bilgi ışığı ile aydınlatmak lâzımdır. Çünkü zamanımızda en büyük kuvvet ve 'hayatta en hakiki mürşit ilimdir'; buna göre çalışınız... Yurdunuzu, milliyetinizi, Cumhuriyetinizi, büyüklerinizi ve birbirinizi daima seviniz ve her zaman sıhhatli ve neş'eli olunuz*" (Tüzer, 1940: D).

Tüzer, rejimin pozitivist bakış açısını yansıtan bir biçimde "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözüyle çalışmanın önemini açıklamıştır. Bilimsel bilginin değer görmesi yeni rejimde ilerlemek için anahtar bir unsurdur denilebilir. Kubilay Aysevener, "Hayatta en

hakiki mürşit ilimdir" ve "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin felsefi temelleri arasında bağ olduğunu söyler:

> "Türkiye Cumhuriyeti'nin felsefi temelleri üzerine yapılacak bir inceleme, her şeyden önce iki önermeye dayandırılmak durumundadır. Bunlar 'Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur' ve 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir' önermeleridir. Her iki önerme de insanlık tarihi içinde önemli bir zihinsel değişimin anlatımıdır ve bu değişim Atatürk tarafından çok yalın bir biçimde özetlenmiştir. Bu zihinsel değişim, dogmatizme karşı akılcılığı, mistisizme karşı olguculuğu, gericiliğe karşı ilericiliği gündeme getirmiştir" (Aysevener, 1999: 117).

Çocuklara verilen görevlerde de, yurttaşlık, ulus olma halinin ve bilimselliğin yüceltilmesiyle gelen zihinsel değişimin oluşturulması ve korunması için çaba harcandığı söylenebilir. Çocuk okurların kaleminden çıkan yazılardan yola çıkarak da çocukların, rejim tarafından verilen görev tanımlarını içselleştirdikleri söylenebilir:

> "Gözümüzden çok sevdiğimiz yurda iyi adam olacağız. Mademki Atamız ve büyüklerimiz bu büyük günü bize armağan ettiler, biz de bu büyüklüğü bilerek ve duyarak cennet vatanımızın her köşesini küçük kalplerimizden gelen coşkun sevincimizle 'kalbimizde Atatürk başımızda İnönü' babamız olduğu halde şenlendireceğiz" (Edis, 1942[53]).

Ankara İstiklâl İlkokulu 5. sınıf öğrencisi olan Berrin Edis, rejimin en büyük arzularından olan yurda "iyi adam" olmaktan ve babaya duyulan güvenden bahseder. Bugünün armağan edilmiş olması anlatıyı güçlü yönde etkileyen bir unsurdur. Gönülden, isteyerek armağan verilen kişinin, armağanı veren açısından bir kıymeti olduğu açıktır. Diğer bir yandan, armağan verilen kişinin -ki bu durumda çocuklar olur- gerçekten bunu isteyip istemediği bir önem arz etmez. Cahit Uçuk, bu yükün nesilden nesle aktarıldığını söyler: "Büyükler bize eğildi, / Küçüklerse bunu bildi. / Bugün çocuk, yarın büyük, /

[53] Berrin Edis'in "Mutlu Gün" isimli yazısının yer aldığı bu sayfada, sayfa numarasının baskı hatası nedeniyle çıkmadığını belirtmek gerekir. Yazının bulunduğu sayfa numarasının 4 olduğu tahmin edilmektedir.

Onlardan geçer bize yük" (Uçuk, 1943b: 8). Yeni rejim için, tasavvur edilen her şeyi oluşturacak olan küçük yurttaşların, yarının büyükleri olduğu asla akıldan çıkartılmaz.

Çocukların yazıları şeklinde kurgulanan metinlerde, kadim bir kökene gönderme yapan görev anlatıları görmek mümkündür:

> "Cumhuriyetin değerli varlıklarından biri olan bizler geleceğin müjdecisiyiz. Şerefli ve büyük ödevler bizi bekliyor. Tarihimiz bugün göğüs kabartacak kahramanlıklarla doludur. Çünkü beş bin yıl önce istiklalle yaşamış kahraman bir ulusun parçasıyız.
>
> Atatürk'ten ve onun ülkü; zafer arkadaşı cümhurbaşkanımız İnönü'den aldığımız kuvvetle çalışan; her zoru yenen; her engeli kıran büyük ulusun çocuklarıyız!" (*23 Nisan*, 1948: 5).

Çocuk, hem geleceğin müjdecisi hem de "beş bin yıl önce yaşamış kahraman bir ulusun parçası" olduğunun bilincindedir. Daha yakın bir zamana ait Atatürk ve İnönü figürleri ise çocuğun gücünü bulduğu kaynaklar olarak değerlendirilir. Dergide çocuklar için yapılan görev tanımlarının yoğunluğu dikkat çekicidir. Özellikle bir örnek, görev olarak gerekirse can vermeyi de içerir:

> "Sizden beklediğimiz, büyük Türk ulusunun çocuklarına yakışır bir yolda yükselmeyi iş edinmeniz. Türkün ulusal ülkülerine bağlanmanız ve bu ülkülerin size yüklediği ulusal ödevlerinizi canla başla yerine getirmenizdir. Hepimiz sizin, Atatürk devriminin usanmaz, yorulmaz bir yapıcısı ve öz veren bir başarıcısı olmanızı istiyoruz. Küçük büyük hepimiz elele, Büyük önderin arkasında ve izinde, onun gösterdiği ve çizdiği yolda yürümek, ilerlemek ve gerekirse bu yolda can vermek için and içiyoruz" (İhsan, 1936: 8).

Çocuktan istenenlerin ne olduğunu açıkça belirten yazıda, Türk ülkelerinden ayrılmamak, Atatürk'ün çizdiği yolda çalışmak, ilerlemek ve gerekirse can vermeyi de içerir. Başka örneklerde *temiz* vatan toprağını aynı şekilde korumak ya da düşmana aman vermemek gibi anlatılar görülse de, can vermek konusunda açıkça söz istenen örnekler yoğun görülmemektedir.

Dergide görülen bir başka üslup ise çocuğun görevlerini anlatıp, sonra cevapsız kalacağı açıkça belli olan bir soru yöneltip, sanki okurdan bu cevabı almış gibi oluşturulan kurgudur:

> "Siz de bu büyük, bu derin sevgiye lâyık olmaya çalışın; bu hiçde güç bir şey değil: Her günkü dersinizi zamanında yapmak, aklınızı iyi şeylerde kullanmak, büyüklerinizin sözlerini dinlemek, küçük kalplerinizde ana baba sevgisi yanına yurd ve ulus sevgisini de koymak.
>
> Söz verin bunları yapacaksınız, değil mi?. Öyle candan, öyle içten 'evet' diyorsunuz ki hepinizi birer birer alnınızdan öpmek, hepinize birer ağız tatlandıracak şey dağıtmak istiyorum" (Çağlar, 1936: 16).

Behçet Kemal Çağlar, bu yazısında çocukların İnönü tarafından sevilmek için ne gibi görevleri yerine getirmeleri gerektiğinden bahseder. Böyle temel ve karşılıksız olması beklenen bir hissin bile elde edilebilmesi için şart koyulan çocukların, İnönü yani bir otorite figürü tarafından sevilmek için yapmaları gerekenler ise "derslerini zamanında yapmak", "aklı iyi yönde kullanmak", "büyüklerin sözünü dinlemek" ve anne, baba kadar yurdu ve ulusu sevmek olarak açıklanır (1936: 16). Bu görevler için çocuklardan hayali bir söz alır, çocuklar için soru sorar ve yine onlar yerine cevap verir. Bu hayali cevapla yazarın heyecan duyduğu da söylenebilir.

Dergide yetişkinlerin çocuklara tanımladığı görevler dışında, *Çocuk* dergisi de kendisine düşen görevinden bahseder: "Sizler dört ay dinlenirken, biz yine sizin için çalışmaktan kalmıyacağız. Böylece de üzerimize aldığımız kutlu bir ödevi, size tam bir arkadaş olmak ödevini 'Çocuk'a başartaçağız" (Çocuk Dergisi Neşriyat Direktörlüğü, 1938: 2). Bu ödev çocuklarınkine benzer bir biçimde çalışmak vurgusu barındırsa da, okuyucusu olan çocuklara arkadaşlık etmeyi kutlu bir ödev olarak görür ve hayali bir eşitlik ve birliktelik kurarak ona doğru seslenir. Bu anlamda çocuk ve dergi, içeriği farklı ama amacı ortak olan ödev sorumluluğu ile özdeşleşirler. Okur olan çocuk, Anderson'ın

bahsettiği hayali cemaatlerdeki gibi (2011), *Çocuk* dergisi üzerinden bir arada olma hissini yaşar.

3.4.2. Gürbüz Asker Türk: Beden ve Davranış Terbiyesi

İktidar için beden, kullanılabilecek bir araç ve aynı zamanda denetlenmesi gereken bir unsurdur. Tek Parti Dönemi'nde bu arzudan söz etmek mümkündür. Bedenin uygun görülen spor ve davranış pratikleriyle terbiye edilmesi, rejimin kendisi için uygun gördüğü makbul yurttaşın yaratımının bir yolu olarak görünmektedir. Dönem için çocuk oyunlarında da bu amacın gözetildiğini söylemek mümkündür.

Bir açık hava oyun aktivitesi olarak görülebilecek olan, militarist vurguları oldukça fazla olan izcilik de, dönemin gözde sporlarından biri olarak kabul edilmektedir. İzcilik, ihtiyaç duyulan *askeri terbiyeye* sahip görev bilinci yüksek, itaatkâr çocuk yurttaşlar yetiştirilmesi bakımından, faydacı bir bakış açısıyla değerlendirilmesinden dolayı, rejimin desteklediği bir spor olarak dergide de yerini alır.

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1942, S.278).

Dergide özellikle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle izcilikten sıkça bahsedilir. Mehmet Ali Tanalp'in 1937 yılında derginin 60, 61 ve 64. sayılarında üç bölümden oluşan "İzciler ve İzcilik" isimli bir yazı dizisi[54] de bu anmaya örnek olarak gösterilebilir. Yazıda askeri bir düzenle tören alanından geçiş yapan izcilerden bahsedilirken, yabancı konuklarından da bu ana şahit olduğu belirtilmiştir:

> "29 Birinciteşrin Cumhuriyet bayramı günü temiz kıyafetleri ve muntazam yürüyüşleriyle geçit resmine iştirak eden Türk izcileri, yurdumuzun her köşesinde sevinçler ve takdirlerle alkışlanmışlardır. Bilhassa Ankara stadyomunda sevgili Cumhurbaşkanımız büyük Atatürkün ve değerli konukları Romanya Başvekili ile kardeş İranın Dışişleri bakanının önünden geçen kız ve erkek izciler, dakikalarca alkış toplamışlardır" (Tanalp, 1937a: 12).

Romanya ve İran'dan gelen konukların önünde "muntazam" bir geçit töreninin önemi büyüktür. Konuklara *gururla* sergilenen bu kolektif gösteri, yeni rejimin yeni neslini göstermesi açısından bir tür "vitrin" görevi görmüştür. Fethi Açıkel'e göre, Cumhuriyet'in resmi törenleri hem kolektif öz-beğeninin üretimine hem de ulusal narsisizmin dışavurumudur (Açıkel, 2008: 134).

[54] Tanalp'in bu yazı dizisinde, izcilerin uyması gereken "yasalardan" bahsetmiştir. Buna göre izcinin uyması gereken davranışlar on maddede anılmıştır: İzcinin namusuna ve şerefine itimat edilir (Tanalp, 1937b: 12). İtaatlidir, herkesin yardımcısıdır, naziktir ve terbiyelidir, herkesin dostu ve bütün izcilerin kardeşidir, hayvanların dostudur, aldığı emirlere kayıtsız şartsız itaat eder -bu maddede: "Âmirlerin ve komutanların emirleri kayıtsız ve şartsız olarak yerine getirilmek lâzımdır. Aksi takdirde vatan tehlükeye düşer. Türk ulusunda büyüklerine ve âmirlerine karşı itaat dedelerimizden miras kalan bir meziyettir" (Tanalp, 1937c: 12) cümlesi yer alır-, izci bütün zorluklara karşı gülmesini bilir, para saklar, fikirlerinde, tavırlarında ve hareketlerinde temiz ve nezihtir (Tanalp, 1937c: 13). Bu on madde ile izcinin nasıl olması gerektiği özetlenir.

(Tanalp, 1937a: 12).

Cumhuriyet bayramında Ankara stadında oymak beyleri bir arada

“Cumhuriyet bayramında Ankara stadında oymak beyleri bir arada” (Tanalp, 1937b: 12).

Gösterilerin kimler tarafından sergilendiği ve izlendiğinin haricinde, önemli bir diğer ayrıntı gösterilerin yapıldığı mekâna dairdir. Kutlamalar için hazırlanan bu özel kolektif mekân, İtalyan Mimar Paolo Vietti Violi tarafından 1934-1936 yıllarında

tasarlanmıştır (Bozdoğan, 2012: 91). Violi'ye göre stadyum: "…askeri resmi geçitler için geniş bir yol yaratmayı zorunlu kılan muhteşem ve sıradışı bir program" dır (Violi'den aktaran Bozdoğan, 2012: 91). Militarist unsurlar düşünülerek tasarlanan stadyum, Cumhuriyet rejimi tarafından iktidarın gücünün ve ulus olmanın anlamının üretildiği, pekiştirildiği bir araç olarak da işlev görmüştür.

İzcilerin, ordunun bir parçası olan askerler gibi görülebileceği Tanalp'in de yazısında vurgulanarak militarizm yüklü bir tanım yapılır: "Esasen asker yaratılmış olan Türkün, askerliğe hazırlık kıtaları olarak yetiştirilen izci oymaklarını, şimdiden çok kuvetli ordumuzun bir parçası, ve aziz Bumhuriyetimizin fedakâr koruyucuları addetmekte hiçbir hata yoktur" (Tanalp, 1937a: 12). Asker "yaratılan" Türk'ün, doğal olarak içinde barındırdığı bu meziyeti temsil eden izcilik sporu, yeni rejimin temiz, disiplinli, itaatkâr neslinin ideal bir örneğini oluşturur. Törenlerde gururla izlenen izcilerin, olağanüstü durumlarda da işlevsel olacağının düşünülmesi / umulması nedeniyle de kıymet gördüğü söylenebilir.

Dergide yer alan gölge oyunu veya makara oyunu gibi yaratıcılığı geliştiren türde oyunlar ya da hem sosyalleşmeyi hem de rekabeti öğreten top oyunları düşünüldüğünde, oyunların rejim tarafından önemsendiği ve öğretilmeye çalışılan bir pratik olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Tek Parti Dönemi'nde oyunları, resmi ideolojinin güttüğü beden terbiyesi politikalarından bağımsız düşünmemek gerekir. Bu konuda dönemin önemli isimlerinden biri olan Selim Sırrı Tarcan[55], bedenin eğitimine verilen önem konusunda anılması adı gereken bir eğitimcidir:

> "1910'da ilme dayalı İsveç Usulü Jimnastik tahsili için İsveç-Stockholm'a gitti. 1912'de uzman olarak İstanbul'a döndü ve 1913'de askerlikten ayrılarak spor ve beden eğitimi için çalışmaya başladı. 1914'te Maarif nezareti Beden Terbiyesi Müfettişliği'ne yükseldi (Çankaya, 1968-69, s.1081). …. 1926'da İsveç'ten getirttiği

[55] Selim Sırrı Tarcan, "29 Nisan 1916'da Kadıköy'de İttihad Spor Kulübü sahasında" (Alkan, 2011b: 31) ilk idman bayramını düzenlemiştir. Cumhuriyet döneminde ise, 1928 yılında " …'Jimnastik Şenlikleri' adıyla Taksim Stadyumu'nda spor şenlikleri" de düzenlemiştir (Konar, 2003: 40).

> uzmanlarla İstanbul-Çapa'da kız ve erkek jimnastik muallimleri için kurslar açtı" (Konar, 2003: 82).

Tarcan'ın dergide yayımlanmış olan voleybol sporu hakkındaki yazısı[56], oyunlar ile bedenin denetimi arasındaki bağı ortaya çıkarır niteliktedir:

> "Bu oyun vücudü işlek ve canlı bir hale koyar. Çocukların boylarının uzamasına adalelerinin terbiye görmesine dikkatlerinin uyanmasına yardım ettiği gibi onları el birliği ile iş görmeğe de alıştırır.
>
> Voleybol büyücek bir lâstik topla veya futbol topu ile oynanabilir. Yalnız futbol topu ile oynanırken topu fazla şişirmekten ve çok katı yapmaktan sakınmalı eğer top katı olursa bileklere zararı vardır. Bilhassa kızlar için katı top çok zararlıdır" (Tarcan, 1936b: 9).

Oyunun vücudun gelişimine olan katkılarından bahsedilir. Bununla beraber oyunun yarım saatten fazla sürmemesi, filenin yüksekliğinin 1.80 metreden fazla olmaması ve ter yüzünden hasta olunmaması için duş alınması gerektiği de (Tarcan, 1936b: 9) didaktik bir üslupla belirtilir. Oyun oynarken ve sonrasında bedene iyi bakılmasına ve bedenin korunmasına yönelik yapılan bu uyarılar öjenik kaygıyı içinde barındırır:

> "Karnınıza gelecek herhangi bir tekme veya başka bir cisim; içerisinde bulunan bu kıymetli uzuvları zedeleyebilir veya yırtabilir. İşte o zaman karnınız içine akacak kan hayatınızı tehlikeye koyacak kadar fazla olabilir. Onun için oyun oynarken ve gerekse arkadaşınızla şaka yaparken karnınıza karşı yapılacak herhangi bir hareketten kendinizi mümkün olduğu kadar sakınmanız lâzımdır" (Sezer, 1939: 7).

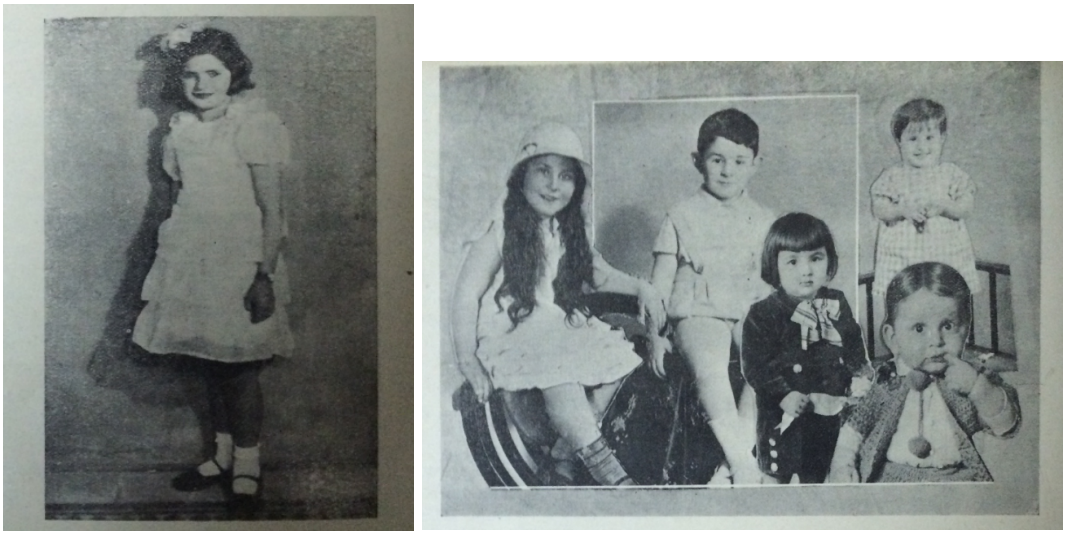
Bilinçsizce yapılan spor sonucu bedenin deforme olması, iyi genetiğin nesilden nesle aktarılmasını bir beden politikası olarak amaç edinmiş iktidar için istenilen bir sonuç değildir: "Öjenistlerin en genel düzeyde öne sürdükleri amaç milli ilerleme yolunda çalışacak sağlıklı ve güçlü bir Türk milletinin yaratılmasıdır" (Alemdaroğlu, 2008: 420). Bu konuda Dr. Fuat Umay'ın da adını anmak mümkündür:

[56] 1936 yılının 6. sayısında yer alan bu yazı, "Oyun öğretmeni" imzasıyla yayımlanmış olsa da, *Çocuk*'un Temmuz ayındaki 7. sayısında bu yazının aslında Selim Sırrı Tarcan'a ait olduğu belirtilmiştir.

> "…göze çarpan ilk örnek, 1927 yılında Dr. Fuad'ın Kuzey Amerikalı öjenist Margaret Sanger'ın *Family Limitation* adlı kitabından yaptığı çeviridir. Çevirinin giriş yazısında, Dr. Fuad çok sayıda çocuk yerine sağlıklı ve iyi yetişmiş çocukların sosyal hijyen ve gelecek nesillerin ıslahı açısından önemini vurgular" (Alemdaroğlu, 2008: 414).

Umay'ın öjeni konusuna verdiği destek dergide de kendisine yer bulmuştur. *Çocuk* dergisinden önce yine Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkardığı *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi ve dergiyle birlikte oluşan Gürbüz Çocuk Yarışmaları buna bir örnektir. 1926'da gelenek haline gelen (Sarıkaya, 2012: 204) bu yarışmaların kazananlarını *Çocuk* dergisinde de görmek mümkündür:

> "Her yıl olduğu gibi, bu yıl da 28 Nisan 936 Salı günü öğledensonra Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi salonunda kalabalık bir halk önünde Gürbüz Çocuk seçimiz yapılmıştır. Bu yıl seçim çok rağbet görmüştür.
>
> Seçime sıfır yaştan 12 yaşına kadar olan çocuklar arasında yapılmış ve bu seçime 48 çocuk iştirak etmiştir.
>
> Birincilik ve ikincilik kazananlara kıymetli hediyeler verilmiştir" (*Gürbüz Çocuk Müsabakasında Kazananlar*, 1936: 10).

(*Gürbüz Çocuk Müsabakasında Kazananlar*, 1936: 10).

Beden politikası güden bu yarışmalarda çocuklardan gelen fotoğrafların arkasına: "…çocuğun yaşı, adı, kilosu, ne sütüyle beslendiği, şimdiye kadar hasta olup olmadığı,

açık adresi, ebeveynin mesleği ve fotoğrafın ne zaman çekildiği" (Sarıkaya, 2012: 205) gibi bilgilerin eklenerek gönderilmesi istenmiştir. Yarışmaların, yeni neslin fiziksel durumlarına gösterilen özenin artmasında önemli bir rol oynadığı da söylenebilir. Zira Gürbüz Çocuk Müsabakasına ek olarak 12 ve 18 yaş arası için "Gürbüz Güzeller Müsabakası" da oluşturulmuş ve bu konu radyoda kendine yer bulmuştur (Sarıkaya, 2012: 208-209).

Dergide yayımlanan, Cahit Uçuk'un "Topaç Hasan" (Uçuk, 1941: 18- 19, 30) isimli hikâyesinde de tesadüfen ödüllü gürbüz çocuk müsabakasına katılan Hasan'ın birinci olması konu edilir:

> "Elinde kocaman bir sopa tutan, ıslak elbiseli gürbüz çocuk, topaç Hasandı. Elma gibi kırmızı yanaklarından gözyaşları yuvarlanıyordu. Uzun kirpikli yeşil gözlerile etrafa bakıyordu. Delikanlının kucağından yere atlıyarak, seçim heyetinin karşısına geçti. O kadar sıhhatli, o kadar güzel, o kadar gürbüz bir çocuktu ki, heyet onu müsabakaya soktu" (Uçuk, 1941: 19).

Hikâyede güzel ve gürbüz olarak betimlenen Hasan'ın beslenmesine ilişkin ayrıntılara da yer verilmiştir:

> "Buğday ekmeği, taze süt, tereyağı, ayran, bulgur pilavı, taze yumurta, ve çeşitli meyva, sebze yiyen, içen Topaç Hasan, vücudu gibi kuvvetli bir seciye sahibi olarak yetişiyordu. Yalının pek küçük olmasına rağmen anasının yardımcısı, ocağının erkeği olmuştu" (Uçuk, 1941: 19, 30).

Küçük yaşına rağmen üstün fiziksel özellikleri sayesinde "ocağın erkeği" olarak tanımlanan Hasan, okuyucu çocuklara beslenme açısından bir örnek olarak sunulur. Dergide yer alan görsellere gürbüz olmakla ilgili metinlerin eklendiği görülür. Mehmet Ali Tanalp'in yazısında yer alan görsellerde, bir öğretmenin kız çocuklarıyla ilgilendiği görülürken diğer görselde askeri bir bando görülmektedir.

Fotoğrafın altında: “ ‘Atatürk çocukları’ aradan geçen uzun, fakat mesut seneler esnasında büyümüş, gürbüzleşmiş…” (Tanalp, 1938b: 22) ifadesi yer alır.

Fotoğrafın altında: “En önde duran Askeri bandonun arkasında memleketin en gürbüz delikanlılarından teşkil edilmiş…” cümlesi mevcuttur. (Tanalp, 1938b: 23).

Devletin bir kurumu olan Çocuk Esirgeme Kurumu’nun, *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi ve yarışmasına ek olarak *sağlam bir nesil* için gerçekleştirdiği uygulamalar dikkat çekicidir. Örneğin dergide, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun hizmetlerinden bahsedilen bir yazıda öjeni vurguları olduğu söylenebilir: “Çocuk korunması: Çiftlerin bünye, kültür

karakter itibariyle denk olmalarının teminiyle ve çocuğun ana rahmine düşmesiyle filen başlar. Anaları kontrol ve muayene ile fennin icabatını tatbik için, gebeler haftada iki gün muayene edilmektedir" (*Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında*, 1945: 8). Yeni rejimin yaratmak istediği yeni insan modeli için anne ve baba adayının kültür ve beden olarak denk olmasından başlayan bir denetim söz konusudur. Michel Foucault, egemen iktidarın öldürme hakkının yerine gelen, beden ve nüfus üzerinde, temelde yaşam üzerinde olan denetim / düzenleme hali, teknikler bütünü olan biyo-iktidardan bahseder (Foucault, 2007: 103).

Bilgi, iktidar ve özne odaklı çalışan Foucault'nun biyo-iktidar kavramı içerisinde, bedenin disiplini olarak "bedenin anatomo politikası" ve nüfusun kontrolü / denetimi anlamına gelen "nüfusun biyo-politikası" (Keskin, 2017: 713) kavramlarını barındırır. Bir iktidar tekniği olarak biyo-politika alanına dair olan akıl sağlığı, suç ve cinsellik konularında, neyin doğru ya da yanlış olduğuna karar veren iktidar mekanizması, söylemler aracılığıyla bir tür "normalizasyon toplumu" (2017: 714) oluşturur. Böylelikle, *normal olanın* sınırlarında kalmaya çalışan özne, kontrol altında tutulmuş olur.

Tek Parti Dönemi'nde bahsi geçen sağlıklı ana, babaların mevcudiyetinin önemi ve gebelik kontrolleri, iktidarın beden ve nüfus alanındaki düzenlemeler anlamına gelir. Öjenide de nüfusa, bedene ya da cinselliğe olabilecek olan müdahaleden bahsedilebilir. Yiğit Akın bu konuyla ilgili olarak "pozitif ve negatif öjenik" olarak tanımlanabilecek iki türden bahseder:

> "Pozitif öjenikte, kalıtımın inkâr edilemez önemine inanılsa da, iyimser bir bakışla, kalıtım sürecine ve bu sürecin gerçekleştiği koşullara tıbbı ve eğitsel yollarla müdahale edilebileceğini ve bu müdahale sonucunda kalıtım sürecinin belirli bir noktaya kadar değiştirilebileceği kabul edilir.
>
> …
>
> Negatif öjenikte ise, pozitif öjenikte olduğunun tersine dışarıdan müdahalelerin katılım sürecini değiştiremeyeceği varsayılır. İnsan üremesini kontrol etmenin ve istenen doğrultuda yönlendirmenin yegâne yolunun, toplumun seçilmiş üyelerine

> üreme izninin verilmesi, bedensel ve zihinsel olarak kusurlu olanların ise üreme sürecinden elenmesi olduğu kabul edilir" (Y. Akın, 2014: 114).

Türkiye'de sürdürülen uygulamanın pozitif öjenizme daha yakın olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili olarak "Çocuk Davası"ndan bahsedilebilir. Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Fuat Umay'ın "Çocuk Davası"nı ilk defa ortaya atan kişi olduğu hatırda tutularak (V. Akın, 2000: 58), güdülen bu davanın doğuşunda dönemin zor şartlarının etkili olduğu söylenebilir: "Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'de çocuk ölüm oranları, Avrupa ülkelerine göre çok yüksek; muhtelif sebeplerle sakat ve hasta çocuk sayıları da bir hayli fazla görülmektedir. Halbuki; o dönemde Türkiye'nin genç ve dinamik bir nüfusa ihtiyacı vardı" (V. Akın, 2000: 101). Dergide bu politikayı destekleyen bir biçimde, nüfusun arttırılması çabaları ilgili didaktik tarzda cümlelere yer verilmiştir: "Ç.E. Kurumu: memlekette nufusu çoğaltmak için, çok çocuklu ailelere yardıma çalışır. Kuruma yardımınız memleket nufusuna yardımınız demektir. Kıtlık ve felaket zamanında ilk yardım çocuğun hakkıdır." (*Ç.E. Kurumu*, 1938: 5). Nüfusta nicelikten ziyade niteliğin önemsendiği bu süreçte kurum kendi bünyesinde oluşturduğu *Çocuk Dâvamız* adını verdiği bir broşür yayımlar. Broşürde "Ana Gayemiz" başlığı altında üç amaçtan bahsedilir:

> "1-Çocuk Doğumunu Artırmak: Türk anası asîl ve gayretli, Türk erkeği enerjik ve çalışkandır. Türk kadını ve Türk erkeği ileri ve ahlâklı bir nesil yetiştirme bahsında bütün dünya kadın ve erkeklerinin en önündedir.
>
> …
>
> 2-Doğan Çocuğu Yaşatmak: Düne kadar gözlerini dünya yüzüne açan çocuk bakımsızdı. Bü gün mümkün olan gayretle bakılmaktadır. Türk köylüsü çocuğuna şifa ararken ilk önce doktoru hatıra getirmektedir.
>
> …
>
> 3-Türk çocuğu bugün ailesisin malıdır. Yarın Cemiyetin malı olacaktır. Türk cemiyeti, cemiyet mefhumunu kavramış, reel bir aile terbiyesi içinde olgunlaşmış Türk adamları istemektedir.

> Halen ortada bazı istisnalar da yok değildir. Sokaklarda başı boş dolaşan serseri çocuk, cemiyetin 'Vatandaş' vesikası vermekte kıskançlık göstereceği bir mefhumdur" (*Ana Gayemiz*, 1944: 1-3).

"Çocuk Dâvamız" adı verilen ve üç maddede özetlenen bu durum, rejimin makbul yurttaş ölçütlerini karşılayan ve yurttaş olmayı *hak eden* nesillerin yetiştirilmesi amacını güder. Rasyonel kararlar verebilme yetisine sahip, asil ya da enerjik, cemiyetin içinde -ve cemiyet için- var olma anlayışına sahip yurttaşların yetiştirilmesi gayesi gözetilerek basılan broşürde çeşitli konularda yazılara rastlamak mümkündür. Örneğin "Serseri Çocuk[57]" (1944: 15-17) başlıklı yazıda, evinde iyi bakılmayan bir çocuk olan Ahmet'in sokağa *düşüşü* konu edinilir. Ahmet, dilencilik yaparak ve "saf kimseleri dolandırarak" hayatını sürdürmeye çalışırken cezaevine gönderilir. Buradan çıktığında ise zabıtanın ona "…tekrar iyi vatandaş olabilmesi için son bir imkân" (*Serseri Çocuk*, 1944: 17) vermesine rağmen bu arzunun da boşa çıktığı görülür. Yazıda Ahmet'in durumu şöyle tanımlanarak nihayete varır: "Türk Cemiyetine unutulmaz bir yara, şiryanlardan hayat zerresi almadığı için kangrenleşen bir fert olarak katılan bu serseri çocuğu, cemiyet için bir kayıp olarak telekki etmek lâzımdır" (*Serseri Çocuk*, 1944: 18). Ahmet'in, makbul yurttaş olma yolundaki başarısızlığı sonucunda bir "kayıp" olarak nitelendirildiği bu yazıda, cemaat içerisinde olumlu görülen davranış kalıplarına uygun bir biçimde hareket etmenin önemi vurgulanmış olur.

Bahsi geçen yazının kaleme alındığı tarihte, savaş yüzünden kimsesiz kalan çocukların sayısının da arttığı söylenebilir: "1944 yılı itibarıyla, İstanbul sokaklarındaki başıboş çocukların dışında, evsiz ve kimsesiz sokak çocuklarının sayısının 5000 civarında olduğu söyleniyordu" (Metinsoy, 2017: 472). Bu dönemde çoğalan "serseri çocuklar" sorununa bir çözüm olması için 1944 yılı Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından "Çocuk

[57] "*Çocuk Davâmız*" broşüründe bulunan "Serseri Çocuk" isimli yazı, A.B. olarak imzalandığı için yazarın isim bilgisi verilememiştir.

Yılı" olarak kabul edilmiştir. "1944 yılı içerisinde, çocukların içinde bulundukları kötü şartların hafifletilmesine yönelik faaliyetlerde nispi bir artış gözlemlendi. 1944 yılı çocuk yuvalarının ülke düzeyinde çoğaldığı bir yıl oldu" (Metinsoy, 2017: 486). 1944 yılı için gösterilen bu çaba aynı zamanda 1948 yılında da tekrarlanmıştır:

> "Geçen sayımızda sizlere 1948 yılının sizin yılınız olacağını müjdelemiştik. İşte yeni yılın eşiğindeyiz.
>
> …
>
> Meselâ: Kurum, bu yıl içinde YOKSUL çocuklara çeşitli yardımlarda bulunacaktır. Bu yardıma şu şekilde siz de katılabilirsiniz:
>
> Evde okunmuş eski gazeteleri bir paket yapıp üzerine de: **'Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Ankara'** adresini yazıp on paralık posta pulu da yapıştırmayı unutmıyarak bize gönderirseniz bir yoksul arkadaşınıza yardım etmek sevincini duymuş olursunuz. Çünkü:
>
> **BİR SAP İPLİK BİR DEMET ÇİÇEĞİ DAĞILMAKTAN KURTARIR**" (*Çocuk Yılı için yarış*, 1947: 14).

Yapılacak ufak bir bağışın anlamının büyük olduğunun vurgulandığı bu yarışmada, eski gazetelerin bağışlanması yoluyla yoksul çocukların ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Bununla ilgili olarak, çocuklar tarafından kolayca anlaşılabilir bir biçimde tasarlanmış bir çizim de, dergide, yapılacak olan yardımı ve gayesini açıklamak için yer almıştır:

(*Tekdiş Ali ve Çocuk Yılı*, 1948: 12).

Karikatürün metninde şu ifadeler yer alır: "Tekdiş Ali çocuklarla ahbaplığı çok sever… Onların konuşmalarından 1948 yılının çocuk yılı olduğunu duydu. Çocuklar Çocuk Esirgeme Kurumuna okunmuş gazeteleri gönderiyor. Kurumun Çocuk dergisi de onalar zengin armağanlar dağtıyormuş. Tekdiş Ali bunu duyunca koşup bir kamyon gazete aldı ve kuruma götürdü" (*Tekdiş Ali ve Çocuk Yılı*, 1948: 12).

Ekonomik sıkıntıların yaşandığı bu dönemde çocukların ve kadınların koşullardan fazlaca etkilenen toplumsal kesim olduğu söylenebilir. Çocuk Esirgeme Kurumu da, çocuklar ve çocuk sahibi olan kadınlar için, çocukların bırakılabileceği gündüz

bakımevleri, oyun bahçeleri gibi mekânların sağlanmasında ve çocuk bakımı ya da annelikle ilgili basılı materyallerin oluşturulmasında etkin bir görev üstlenmiştir. Örneğin *Çocuk Dâvamız* broşüründe, annelere hitaben yazılmış "Annelerde Süt Azlığı" (Tekand, 1944: 19-27) isimli yazıda, bebeklerin beslenme saatleri gözetilerek emzirilmesi ve emzirirken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi hususların yanı sıra, unla ya da inek sütüyle besleme gibi ayrıntılı konularda da bilgi verilir. Bu yazının, rejimin pozitivist bakış açısıyla uyumlu ve modern tıbbı destekleyecek biçimde, bir doktor tarafından yazıldığını da belirtmek gerekir.

Dönemin terbiye anlayışı hem beden hem de davranış temellidir. Bedenin çevik, sağlıklı, gürbüz olması gibi istenen özellikleri taşımasının yanı sıra, karakter olarak rejimin arzuladığı yeni insan hayaline uygunluk da bir terbiyedir. Dönemin Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu'un yazısında da görülebileceği üzere, hâlihazırda çocuğun içinde *doğal* olarak bulunan iyi özelliklerin esaslı bir terbiye ile olgunlaşacağına dair inanç vardır. Rousseau'nun bakış açısına benzeyen bu görüşte, ikili bir sürecin birbirini beslediği de söylenebilir:

> "Gürbüz vücutlu, iyi yürekli, bükülmez seciyeli, sağlam muhakemeli, icabında ferağat sahibi…
>
> İşte istikbalin kudretli Türk yurdunda yer ve vazife alacak gençliğin vasıfları… Bu vasıflarla yetişmek için bugünün Türk çocuğunda noksan olan hiçbir şey yoktur.
>
> Çocukta tekemmül etmeğe müsait her şeyi inkişaf ettirecek, onu bilhassa disipline, metodik hareket etmeğe intizama alıştıracak ve hayatın her türlü ihtimallerine göğüs gerdirecek esaslı bir terbiye de, tabiatın Türk çocuğuna bahşettiği sonsuz fıtrî meziyetleri, olgun bir hale koyacaktır" (Saracoğlu, 1940: 8).

Tanalp ise beden güzellemesiyle beraber sporcu[58] tanımını yaptığı "19 Mayıs" isimli yazısında, fiziksel ve yüksek karakter özelliklerine bir arada sahip olmanın önemini vurgulamıştır:

> "Kabarmış pazuları ve gürbüz vücutlarıyle spor sahalarını süsleyecek olan Türk gençlerinin, aynı zamanda, yüksek bir karakter, dönmeyen bir azım ve sönmeyen bir yurt sevgisi ile bezenmiş olması lâzımgelmektedir. Ancak bu suretledir ki Büyük Atatürkün kendilerine bıraktığı şerefli emaneti, ilelebet muhafaza ve müdafaaya lâyık insanlar olduklarını isbat etmiş olacaklardır.
>
> …
>
> Sporcu, yalnız vücudu kuvetli olan, güzel top oynıyan, koşan, yüksek atlayan ve gülle atan adam değildir. Vücut kuvetile beraber, sağlam fikirli, yüksek karakterli, nazik, çalışkan ve bütün kalbiyle yurdunu seven bir centlimendir. Kemalist rejiminin yetiştirmek istediği gençlik te ancak bunlardır. Binaenaleyh yarının gençleri olmağa çalışan siz küçüklerin bilhassa bu noktaya son derece dikkat etmeniz lazımdır" (Tanalp, 1938a: 3).

Kemalist rejimin yetiştirmek istediği gençlik, vücut kuvvetinin yanı sıra, sağlam fikirli, yüksek karakterli, vatansever, çalışkan ve nazik gibi özellikler ile donatılmış bir gençlik tanımıdır. *Çocuk* dergisi de bu düsturun yerleşmesi için okurlarından gelen fotoğrafları, isim ve okul bilgileriyle beraber paylaşarak, diğer okur çocuklar için birer rol model çizmeye çalışmıştır:

SEVGİLİ ÇOCUKLAR!

YUKARDAKİ RESİMLERE BAKINIZ İKİ ÇOCUK VAR DEĞİL Mİ? İKİSİ DE ANKARA ATATÜRK ERKEK İLK OKULUNDADIR. BİRİNCİ SINIFTA OLAN BU YAVRULARDAN BİRİNİN ADI AYSEL ALTIOK. DİĞERİNİN DE PEKİN ERKAYDIR.

RESİMLERİNE BAKINCA BU KARDEŞLERİN NE USLU, NE TEMİZ VE NE ÇALIŞKAN OLDUKLARINI ANLARSINIZ. DAHA BİRİNCİ SINIFTA BÖYLE TERBİYELİ VE ÇALIŞKAN OLAN YAVRULAR BÜYÜDÜKLERİ ZAMAN ATATÜRK, İSMET İNÖNÜ GİBİ BÜYÜK ADAM OLURLAR.

SİZ DE KARDEŞLERİNİZE BENZEYİN EMİ?

ÖĞRETMEN
HAMİYET ERİM

(Hamiyet Erim, 1944b: 10).

[58] Sporla ilgili olarak dergide kısa özlü sözler de paylaşılmıştır: "Doğru insan dik yürür; Nerede hareket orada bereket; Dedikodu yapma, spor yap; Sporcu çirkinin, kirlinin ve kötünün düşmanıdır" (*23 Nisan 1938 Çocuk Haftası Hatıraları*, 1938: 10-11) bunlardan bazılarıdır.

> "Resimlerine bakınca bu kardeşlerin ne uslu, ne temiz ve ne çalışkan olduklarını anlarsınız. Daha birinci sınıfta böyle terbiyeli ve çalışkan olan yavrular büyüdükleri zaman Atatürk, İsmet İnönü gibi büyük adam olurlar.
>
> Siz de kardeşlerinize benzeyin emi?" (Hamiyet Erim, 1944b: 10).

Derginin okuru olan çocuklar arasında hayali bir bağ yaratan, homojenleştirici bir nitelik taşıyan "kardeşleriniz" kelimesiyle paylaşılan fotoğrafta uslu, çalışkan ve temiz oldukları kanısına varılan çocukların, büyüyünce, Atatürk ve İsmet İnönü gibi "büyük adam" olacakları belirtilmiştir. Her Türk çocuğundan beklenen vatana faydalı bir birey olma amacının büyüklüğü, iki somut örnekle taçlanır. Gürbüz Türk Çocuğu Müsabakası'ndan farklı bir biçimde, fiziksel özelliklerden ziyade çalışkan, uslu ve temiz olmak gibi makbul davranışların vurgulandığı görülür.

Özellikle çalışkan olmanın öneminin kavratılması konusunda derginin yoğun bir çaba harcadığı söylenebilir. Bunun sebeplerinden birisi olarak geç modernleşme gösterilebilir. Geç modernleşmenin getirdiği gecikmişlik hissi ile çalışma vurgusu arasında pozitif korelasyon mevcuttur. Dergide yer alan öykülerden biri olan "Abud'un Bağı" (Sancaktar, 1937: 12) isimli yazıda kısaca, Abud'un "çirkin" olarak nitelendirilen tembelliğinden utanan amcasının, Abud'a tarla vermesi ama onun uyurken tarlayı yanlışlıkla ateşe vermesi konu edilmiştir. Hikâye: "…tembel adamın ne bağından, ne de elinden, dilinden hayır gelir. Tembeller ya yoksullukta boğulur, ya felâket doğurur..." (Sancaktar, 1937: 12) cümlesiyle sona erer. İkili karşıtlık içinde düşünüldüğünde, hikâyede, yeni rejimin ilerleme, çalışma övgüsünün zıttı olarak hareketsizlik ve tembellik hali hâkimdir. Yeni rejimle uyuşmayan davranışların felaket doğuracağı yargısı hikâye ile çocuklara aktarılmış olunur.

Çocuktan beklenilen davranışların ayrıntılı bir biçimde anlatıldığı yazılardan biri Selim Sırrı Tarcan'a ait "Saygı"dır. Tanalp'in sporcu kişi için yaptığı tanıma benzer bir biçimde, Tarcan da saygılı çocuğun tanımı yapmıştır:

> "Saygılı bir çocuk daima beğenilir, takdir edilir, sevilir çünkü saygı onu daima iyi şeylere alet eder. Saygılı çocuklar tıpkı içine bol ziya ve hava giren büyük pencereli evlere benzerler. Saygısız çocuklar ise penceresiz karanlık bir yurt gibidir" (Tarcan, 1936c: 6).

Saygılı çocuk tanımında da söylemlerin iç içe geçmişliğini görmek mümkündür. Aydınlık, havadar büyük pencereli eve benzetilen saygılı çocuğun karşısında penceresiz ve karanlık bir yurt olan saygısız çocuk ya da rejimin sıkça andığı biçimde *serseri çocuk* olarak konumlandırılır. Buna göre yeni rejim için uygun olan yurttaş, saygılı olan çocuklardır denebilir. Bu benzetmelerin ikili kurgular şekilde yapılması, cümleyi çocuk okur için anlaşılması kolay hale getirir. Benzetmenin yeni / aydınlık ve eski / karanlık karşıtlığına dayanan Cumhuriyet Türkiye'si ve Osmanlı Devletini anımsatması da dikkat çekicidir. Tarcan aynı zamanda yaşa ya da toplumsal duruma bakılmaksızın saygının herkese gösterilmesi gerekliliğini de yazısında vurgular:

> "Bir evde, bir ailede yaşayan büyük küçük, kadın erkek herkes birbirine karşı saygı göstermelidir.
>
> Bazı kimseler küçüklerin büyüklere saygı göstermesini doğru bulmazlar. Küçüklere karşı şefkat ve sevgi gösterilir derler. Hayır, yavrularım küçüklere karşı da saygı göstermek lâzımdır.
>
> …
>
> Bir düşkün, bir kimsesiz, bir hasta, bir alile karşı tıpkı bir âlime, bir büyük adama, bir muallime, bir babaya bir anaya olduğu gibi saygı göstermek lâzımdır" (Tarcan, 1936c: 5-6).

Tarcan'a göre çocuk da bir birey olarak saygı görmesi gereken bir kimse olarak metinde yer alır. Doğru olan davranış, saygıdan öte, herkese gösterilmesi gereken saygıdır. Burada, öğretmen, düşkün ve kimsesiz, anne ve baba, sınıf, aile gibi belirli toplumsal kategorilerin söz konusu saygı göstermek olduğunda ortadan kalkması gerektiği önermesini taşıdığı söylenebilir. Tarcan, çocukların büyüklerine göstermesi gereken saygılı davranışları şöyle sıralar:

> "Saygılı çocuk kendisinden büyüklere karşı gelmez. Onlara daima siz diye hitap eder, onların sözünü kesmez, daima aradaki mesafeyi muhafaza eder, büyüklerinin üstüne geçmez, tramvayda, otobüste bir beklenti yerinde onlara yerini verir. Büyüklerin karşısında terbiyeli hareket eder. Büyükler oturmadan sofraya oturmaz. Onlar kalkmadan kalmaz. Büyüklerin karşısında fazla lâübali olmaz" (Tarcan, 1936c: 6).

Çocuk ve yetişkin arasında hiyerarşik bir ilişki temelinde saygıdan bahseden Tarcan, büyüklerin de küçüklere saygı göstermesi gerektiğini söyleyerek bir takım davranış özelliklerini sıralar: "Çocuklara iyi muamele etmek, onların yanında her kim olursa küfür etmemek, her bir hareketini çocuklara nümune olabilecek şekilde yapmak. Onlara yalan söylememek, onların yanında keyf verici şeyler içmemek, onları hakir görmemek ve onların mevcudiyetini hiçe saymamak" (Tarcan, 1936c: 6). Genel olarak Tarcan'ın yetişkinlere, çocukların da birer birey olarak kabul edildiği modern çocukluk anlayışına uygun bir biçimde davranılmasını öğütlediği söylenebilir. Yazısında kamusal alanda da saygılı davranılması gerektiğine ayrıca yer vermiştir:

> "Bu saygı insanlara olduğu gibi evlere, mekteplere, sokaklara karşı da lâzımdır. Sokakta yere tükürmek, vapurda fındık, fıstık, portakal yiyip kabuklarını yere atmak, mektepte sınıfı kirletmek, bir konserde konuşmak, bir tiyatroda gürültü etmek, tramvayda, otobüste yayılıp oturmak veya bağıra bağıra konuşmak saygısızlıktır. Nerede olursa olsun başkalarını rahatsız etmek saygılı çocuklara yakışmaz" (Tarcan, 1936c: 6).

Kent yaşamının oluşması ya da gelişmesiyle okul, tiyatro, otobüs gibi kamusal alanların temiz tutulması ve mekâna uygun davranışlar sergilenmesi gerekliliği, *medeni* davranmakla doğrudan alakalıdır. Yeni rejimin, çocuğa, yurttaş olma pratiğini adım adım öğretmesinin bir parçası olarak, topluma karışan çocuğun nerede, nasıl davranması gerektiğinin öğretilmesi de ihmal edilmemiştir.

Dergide, makbul yurttaştan göstermesi beklenen cemiyet hayatı için uygun görülen davranışlara, pedagojik bir üslup kullanılarak yoğun bir şekilde yer verildiği görülür.

Bunlardan biri okul içinde gösterilmesi gereken davranış biçimlerine dairdir. Dergide "okul cemiyetinin" şerefine uygun bir biçimde davranmanın bir vazife olarak tanımlandığı görülür: "Bu kadar tatlı ve yüksek olan bir camianın şerefini hariçte korumak meselesi, en büyük vazifeleriniz arasında olmak lâzımdır" (Orhan, 1939: 3). Okula gitmeden önce görmezden gelinen olumsuz davranışların, okula gittikten sonra kabul edilemeyeceğini de belirtilir çünkü artık çocuktan "okurluk kimliğine" uygun davranması beklenmektedir (Orhan, 1939: 3). Azarlayıcı / öğüt verici bir ebeveyn diliyle dergide yer alan yazıya göre yurttaşın okula gitmekle edindiği bu kimliğinin gereği olarak başka insanlardan kötü sözler duymamak asıl amaç olmalıdır:

> "…yolda arkadaşlarınızla yürürken, konuşurken umumun rahatını düşünerek hareket etmeniz ve sokakta biribirlerinizle -güzel dahi olsa- şaka etmemeniz lâzımdır. Çünkü yol umuma aittir… Yüksek sesle konuşarak, çirkin şekilde ve kabaca gülerek gelen ve geçenlerin istirahatını kaçırmağa hakkınız olmadığı gibi, taşıdığınız sıfatla da bu yaptıklarınızın münasebeti yoktur. Böyle yapanlarınızı ayıpladıkları gibi, bu hareketinizi kat'iyyen afetmezler ve hemen:
>
> –Bunlar okur olacaklar, yarın biz kendilerine bu memleketi emanet edeceğiz ha!. Çok yazık?' derler. Bunu dedirtmemek sizin birinci vazifeniz olmalıdır" (Orhan, 1939: 3).

Kamusal alanda gösterilen davranışlar bir medeniyet göstergesi olarak görüldüğünden, davranışların kontrol altında tutulması önemlidir. Yazara göre, yüksek sesle konuşmak ya da kabaca gülmek gibi okurluk cemiyetinde olan birisine yakışmayan davranışların kamusal alanda gösterilmesi, *yurdun emanetçisi* olma görevinin layığıyla yerine getirilmeyeceği izlenimi yaratır. Davranışların, bu görev bilinciyle düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Davranış denetiminin içselleştirilmesi önemlidir ve bu durum doğru davranışı göstermeyenleri uyarmak gibi iç denetim mekanizmasını da çalıştırır:

> "…kendi seviye ve sıfatınızı daima gözönünde bulundurarak okulluluğun icap ettirdiği vazifeleri unutmamanız ve titiz bir surette hareket etmeniz ve içinizde bazı kendini şaşırmış olan arkadaşlarınızı, daimî tenkidlerinizle iyi ve doğru olan yola davet etmeniz lâzımdır. Nihayet Ebedî Atamızın: 'Birimiz, hepimiz; hepimiz,

> birimiz için' sözünü unutmamak gerektir. İşte Cumhuriyet okurunun en büyük vasfı…" (Orhan, 1939: 3).

Dergide, cemiyete dâhil olmakla gelen kimliğe uygun davranmanın yanında, daha özelde, evde sofrada nasıl davranmak gerektiğinin detaylı örneklere de anlatıldığına rastlamak mümkündür. Bu konuyla ilgili olarak dergide yer alan "Yaşama Terbiyesi: Yiyip-İçmek" (Terbiyeci[59], 1936: 10-11) isimli yazı ve Norbert Elias'ın *Uygarlık Süreci* kitabında incelediği Desiderius Erasmus'un: "…1530 yılında yayımlanan 'De civilitate morum puerilium[60]' ('Çocukta Geleneklerin Nazikleşmesi Üzerine') adlı kısa yazısı" (Elias, 2015: 134) birlikte ele alınmıştır. Derginin "Terbiyeci" imzasıyla yayımladığı otuz altı maddelik, sofrada uygun davranmak üzerine oluşturulmuş olan bu liste ve Erasmus'un metninin arasında dört yüz altı sene olmasına rağmen benzer vurgulara rastlamak mümkün olmuştur. Liste, sofrada terbiyeli yeme-içmenin basit gibi görünmesine rağmen öğrenilmesi gereken bir "marifet" olduğu bilgisi ile başlar:

> "Öyle görünür ve öyle zannedilir amma terbiyeli yiyip içmek bir marifettir. Bunu daha küçük yaşta çocuk iken öğrenmek lâzımdır. Her şey mektepte sınıfta hocadan öğrenilmez, içinde yaşadığımız cemiyet te büyük bir mekteptir. Dikkat sayesinde insan kusurlarını düzeltir, dikkat sayesinde güzel, tertipli ve terbiyeli yiyip içmesini öğrenir" (Terbiyeci, 1936: 10).

Davranışların tamamen okuldan öğrenilemeyeceğini söyleyen yazar, toplumsal hayatta dâhil olunan toplumun da okul görevi gördüğünü belirterek, kişinin diğer toplum üyelerini gözlemleyerek kendisine çekidüzen verebileceğini söyler. Buradan toplum üyelerinin zincirleme bir biçimde makbul davranışı sergilemesi gibi bir sonuca da varılabilir.

---

[59] Yazı "Terbiyeci" mahlası kullanılarak yazılmıştır.

[60] "Erasmus'un kitabı son derece basit bir şeyden söz eder: Yalnızca 'externum corporis decorum' (vücudun dış görünüş biçimlerinden) değil, insanların toplum içindeki davranış biçimlerinden… Yapıt soylu bir çocuğa, bir prensin oğluna ithaf edilmiş ve onun eğitimi için kaleme alınmıştır" (Elias, 2015: 136).

Terbiyeci, listenin önemini: "Şimdi size tavsiye edeceğim şeylere dikkat ediniz ve bunları bir lâvhaya yazıp başucunuza asınız, mümkünse ezberleyiniz" (1936: 10) cümlesi ile vurgular. Listenin ilk maddesi günümüzde temel bir hijyen kuralı olarak görülen el yıkama pratiğidir:

> "Sofraya otururken ve yemekten kalkınca ellerinizi sabunla yıkayınız!" (Terbiyeci, 1936: 10).
>
> "Erasmus, yemekten önce eller yıkanmalıdır der. Ama henüz sabun yoktur. Konuk ellerini uzatır, uşaklardan birisi üzerine biraz su serper" (Erasmus'tan aktaran Elias, 2015: 139).

Başka bir madde ise, yemek yemek için hemen davranmamak gerektiğine ilişkin medeni kurallardan bir başkasıdır:

> "Büyüklerden evvel yemeğe el uzatmayınız. Tabağınıza konan yemeği büyükler yemeğe başladıktan sonra siz de yiyiniz" (Terbiyeci, 1936: 11).
>
> "Bazıları masaya oturur oturmaz hemen yemeğe saldırmaya başlar der. Kurtlar ya da oburlar böyle yapar. Getirilen tepsiye asla ilk uzanan olma" (Erasmus'tan aktaran Elias, 2015: 139).

Terbiyeci, büyüğe saygı dolayısıyla yemeğe, büyüklerden sonra başlamak gerektiğini söylerken, Erasmus, "bir kurt ya da obur" gibi görünmemek için bunu yapmamak gerektiğini belirtir. Her iki cümlede de ortak noktanın toplumsal baskı olduğu söylenebilir. Diğer bir madde ise benzer konuda iki farklı tavsiyede bulunur:

> "Sofrada size ait olmıyan lâkırdılara karışmayınız!. Bir şey sorulursa lokmanızı yutmadan cevap vermeyiniz!" (Terbiyeci, 1936: 11).
>
> "Yemek arasında belirli aralıkla sohbet edilmesi iyi olur. Bazıları hiç ara vermeden yiyip içerler; aç ya da susuz olduklarından değil, davranışlarını başka türlü nasıl kontrol edeceklerini bilmediklerindendir. Kafalarını kaşımaya, dişlerini karıştırmaya, elleriyle ve bıçakla oynamaya ya da öksürmeye, puflamaya ve tükürmeye başlarlar. Bütün bu davranışlar köylüler gibi ne yapacağını bilememekten kaynaklanır ve bir tür dengesizlik izlenimi verir" (Erasmus'tan aktaran Elias, 2015: 140).

Sofrada yenilemeyen ya da sevilmeyen yemekle ilgili olarak da -yine eserlerin yazıldıkları dönemi göz önünde bulundurarak- iki farklı kaçınma yöntemi önermişlerdir:

> "Sevmediğiniz bir yemek olursa ben bundan yemem!. Demeyiniz, yalnız bana pek az veriniz!. Diye rica ediniz" (Terbiyeci, 1936: 11).
>
> "Yutmakta güçlük çektiğiniz yiyeceği, belli etmeden arkanızı dönerek görülmeyecek bir yere atmalısınız" (Erasmus'tan aktaran Elias, 2015: 140).

Bir başka maddede ise hijyen ile alakalı olarak çatal, bıçak kullanımı ile ilgili nasıl davranmak gerektiği belirtilmiştir:

> "Sofrada başkasının kullandığı çatal, biçak, kaşığı kullanmayınız. Başkasının bardağile su içmeyiniz" (Terbiyeci, 1936: 11).
>
> "Çoğunlukla insan kendi bardağını başkalarına da verir ya da herkes ortak bir kupadan içer. Erasmus 'önce ağzını sil' uyarısında bulunur" (Erasmus'tan aktaran Elias, 2015: 140).

Erasmus'un hazırladığı maddelerin ve Terbiyeci'nin "levhaya yazılıp asılmasını"(1936: 10) tavsiye ettiği listenin ortak özelliği, bu pratiklerin *yaratılmış* olmasıdır. Bu maddeler, zamanla ortaya çıkmış ve iğrenç ya da uygunsuz olarak nitelendirilen davranışları belirleyerek ya bunları düzenlemiş ya da tamamen ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Örneğin 1570 tarihli *Vernigerod Saray* Kuralları'na göre: "Hiç sarayda ve iyi eğitimli, saygın insanların huzurunda bulunmamış köylüler gibi, haremin, selamın ya da başka bir odanın kapısı ve penceresi önünde ihtiyacını görmek son derece kaba ve terbiyesizce bir davranıştır" (Elias, 2015: 231-232). Bu örneğin, saray içerisindeki davranışı düzenlemek için yazıldığı hatırda tutulursa, terbiye kurallarının zamanla gelişen ve değişen medeniyet kavramı ile olan ilişkisi daha açık bir biçimde görülebilir.

Derginin, çocuklara davranış terbiyesi öğretirken kullandığı pedagojik, eğitici üsluba, yetişkinlere hitap eden konferans metinlerine de rastlamak mümkündür. Örneğin:

Trabzon milletvekili Seniha Hızal'ın, "İlk Tahsilden Önceki Tahsil ve Terbiye" başlıklı yazısı, 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda Ankara Radyosu'nda verdiği konferansa aittir. Bu konferans metninde anaokulunun önemi üzerinde durulur. Hızal'a göre, ilk tahsilden önceki tahsil olarak adlandırdığı anaokulunun gerekli olmasının nedeni, temelde annelerdir: "Anneler çocuklarile bilgili ve inzibatlı bir şekilde meşgul olmadıklarından her Türk çocuğu için her yerde ana mekteplerine büyük bir ihtiyaç vardır" (Hızal, 1936: 8). Metinde, kadının çocuklarıyla ilgili ve bilgili olma görevine adanmış olması gerekliliğinin yanı sıra aslında bu görevin *ne zaman* başladığı da dile getirilir:

> "Binaenayleyh çocuk terbiyesine hattâ doğmadan evvel başlamak icap eder. Bir anne çocuğunu karnında taşımağa başladığı zamandan itibaren yavrusunu düşünmeye onu normal bir şekilde hayata hazırlamağa mecburdur. Lüzumsuz sinir yorgunluklarile uzviyetini sarsan bir anne çocuğuna fena terbiye vermeğe daha doğmadan önce başlamış demektir" (Hızal, 1936: 7).

Annenin henüz hamileyken, ruhsal olarak üzüntüden ve hırpalanmaktan kendisini sakınarak, çocuğu için terbiyenin ilk temellerinin atılacağı ön görüsünde bulunulur. Anaokulu ya da metinde geçtiği haliyle ana mekteplerin önemine karşın, anne ve babaların bu önemli terbiye evresine para ayırmamaları "bedavacılık" olarak nitelendirilerek eleştirilir:

> "…yediden evvelki yaşlarda çocukları okutmak ve terbiye etmek işini devletten beklemek elbette doğru olamaz.
>
> …
>
> Bahçesine dikdiği bir ağaç için masraf ihtiyarından çekinmeyen bir bahçe meraklısının ağaçtan daha kıymetsiz olmayan çocuğunun terbiyesinde bedavacılık prensibini kendine rehber edinmesi bilmem ne kadar doğrudur" (Hızal, 1936: 7-8).

Yurttaş olma pratiğinin dikkatle belletilmeye çalışıldığı bu dönemde, bu tarz bir davranışın ne kadar uygunsuz kabul edildiği tahmin edilebilir. Bir başka konferans metni ise İstanbul Saylavı Fakihe Öymen'in "Mektebin ve Ailenin Çocuk Terbiyesindeki

Tesirleri" isimli, yine Ankara Radyosu'nda verilen konferansıdır. Çocuk terbiyesinin evden başladığını vurgulayan Öymen, çocuğa fazla müsamaha gösterilmesinin onları "şımarık ve lâübali" (Öymen, 1936: 12) yapabileceğini söyler. Ebeveynlerin esas ödevinin çocuğu vatan için, yarınlar için hazırlamak olduğunu ise şöyle belirtir:

> "Anne ve babayı çocuğunu sevmekten hangi kuvvet meneder? Bu hatıra bile gelmez. Fakat onların ödevi sevgi ile beraber çocuğunu yarın için faydalı bir eleman olarak hazırlamak, ona ulus için, yurt için faydalı olabilecek, kendi geleceğini güvenilecek itiyatlar vermek lâzımdır" (Öymen, 1936: 12).

Öymen, aile ve mektebi çocuk terbiyesinde birbirlerini tamamlayıcı iki kurum olarak görür. Ona göre aile "…milli hislerin ve milli şuurun kaynağıdır ve çocuğun ruhu bu kaynakta yıkanmalıdır" (Öymen, 1936: 13). Aile, çocuğun milliyetçi hislerle "yıkandığı kaynak" olarak, mektep ise ruha işlenecek olan vatanseverlik, terbiye gibi duyguların öğretildiği yer olarak anılır:

> "Memleketini sevmek, vazifeye bağlılık, büyüklerine saygı ve sevgisi, arkadaşlarına yardım hissi mektep muhitinin çocuğun küçük ruhuna telkin edeceği en büyük duygulardır. Burada da çocuğa en büyün en güzel örnek hocasıdır. Tıpkı anne ve babası gibi" (Öymen, 1936: 13).

Okulun ve ailenin birbirinden ayrılmaması, terbiye sürecinin devamlılığı olarak görülebilir. Bu sürecin henüz anne karnında başlaması gerektiği fikri de hesaba katılacak olursa, yeni yurttaş için tasarlanan uzun süreli bir terbiye süreci mevcuttur denebilir.

3.4.3. Geç Modernleşmenin Getirdiği "Durmadan İlerlemek"

Tek Parti Dönemi'nin söylemindeki temel unsurlardan birisi de modernleşme kavramıdır. Ekonomik, toplumsal, siyasal alanda gelişmek için *Batılı olmayanın* yüzünü *Batılı olana* dönmesi gerekliliği fikri yaygındır. "Batılılaşmak, … Rönesans ve

Aydınlanma dönemlerinde ‘yeniden insana dönmek’ fikri çerçevesinde oluşturulmuş olan Batı zihniyetine sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu zihniyet, ilerlemenin, gelişmenin ve yenileşmenin itici gücünü oluşturmaktadır” (Aysevener, 1999: 122).

Türkiye hiçbir zaman sömürge olmamış ve modernleşme sürecine kendi içinden çıkan seçkinlerce yukarıdan bir biçimde adım atmış bir ülke olarak biraz farklı bir konumdadır:

> “Her ulus, tanımsal olarak tekildir. Bununla birlikte Türkiye iki büyük özelliğe sahiptir. Bunlardan ilki, Japonya’yla birlikte, ekonomik ve siyasal olarak modernleşme kararını içeriden gelen bir hareketle, bu dev dönüşüm kendisine Avrupa ülkelerinin doğrudan egemenliği tarafından dayatılmaksızın, vermiş tek ülke olmasıdır. Bunun yanı sıra, Türkiye, bir de, bugün resmi olarak laik bir devlet kurmuş olan tek müslüman geleneğine sahip ülkedir” (Schnapper, 1995: 9).

Osmanlı’nın son zamanlarında başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile sürdürülen modernleşme sürecine İngiltere, Fransa gibi ülkelere göre geç girmiş olan Türkiye’nin, bu süreç içerisinde oluşturduğu metinlere bakılacak olursa, geç kalmışlık hissinin var olduğu söylenebilir:

> “Kaybedecek zamanımız yoktur… Eğer bütün varlığınızla çalışır… ve siz de kuvetli birer ilim ve fen ile bezenirseniz; yarın hem yurdumuzda, hem de Bayındırlık ailesi içinde büyük eserler yaratarak vatanımıza, milletimize yararlı hizmetler görür... ve bugünün büyükleri yerini tutarsınız” (Çetinkaya, 1937: 4).

Kaybedecek zamanın olmaması yeni rejimin emanetçileri olan çocuklardan kısa zamanda çok iş yapmalarının beklendiği anlamına gelir. Bunun yolu da durmadan dinlenmeden çalışmaktır: “Bu ışığa kavuşmak / İçin, bir yol var ancak; / Durmadan, dinlenmeden; / Çalışmaktır çalışmak…” (Yurdseven, 1936: 15). Burada ışık, medeniyet ve modernleşme ile gelecek olan yurtça kalkınma olarak okunabilir.

Rönesans ile birlikte aklın ve ilerlemenin yüceltilmesiyle, bir terbiye özelliği olarak öne çıkan çalışmak ve buna bağlı olarak ilerleme vurgusu dergide metinlerin yanı sıra kapak resimlerinde de yer almıştır:

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1937, S.31).

Kapakta Batılı bir biçimde frak giyinmiş olan Mustafa Kemal Atatürk, etrafında kız ve oğlan çocuklarıyla resmedilmiştir. Çocuklar dikkatle Atatürk'ün yüzüne bakmaktadırlar. Çocuklarla, lider arasında yakınlığı göstermek için çocuklardan birinin eli Atatürk'ün dizinde resmedilmiştir. Atatürk ise sağ işaret parmağıyla ileride bir noktayı göstermektedir. Bu şekilde resmedilişi ilerleme vurgusuyla birlikte yorumlamak mümkündür. Aynı zamanda kapağın üst kısmında ilerlemenin en büyük sembollerinden biri olan birinci meclis binası da görülmektedir.

Cumhuriyetin yarattığı *huzur* sayesinde, artık ileri, gitmemek için hiçbir sebep kalmadığı da metinlerde bildirilmiştir: "Cumhuriyetin verimli çevresi içinde korkmadan, sakınmadan, içinde hiçbir kaygı beslemeden ileri, daima ileri yürümekliğin için her türlü tedbir alınmıştır. Bu devirde yetişmekliğin ne mutlu!" (Dayı, 1938: 3). Çetinkaya da ilerlemeyi pozitif olan *biz* ile beraber anmıştır:

> "Bu günün bir bayram olmasını yürekten dilediğimiz bu mesut devirde, yurdumuz, artık her türlü fenalıklardan, mahrumiyetlerden, musibetlerden temizlenmiş, milletimiz sağlık, rahatlık nimetlerinden, medeniyet hazinelerinden istifadeye, fen ve imâr sahasında dev adımlariyle ilerlemeğe koyulmuştur" (Çetinkaya, 1940: A).

Geçmişin mahrumiyetlerinden, musibetlerinden temizlenmiş bir bugünden bahseden Çetinkaya, Osmanlı'nın ilerleme kaydetmemesinden dolayı, Osmanlı'yı hem "fen ve imarda dev adımlarla ilerleyen" modern Türkiye'nin hem de Batı'nın karşısına koyar. Böylece, yeni rejim, Osmanlı'nın karşısına, modernleşme hamlesiyle kazandığı bir başka unsurla çıkar:

> "…yeni cumhuriyette din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış, dinsel ve geleneksel simgeler Batılı simgelerle yer değiştirmiştir. Bunun temelinde, artık statikleşmiş toplumsal yapıyı dinamik bir yapıya büründürmek ve Batı karşısında öteki olarak kalmamak arzusu vardır. Böylece, Batı'nın gelişim çizgisi içinde önemli aşamalara karşılık gelen bu zihinsel değişimler, yeni Türk Cumhuriyeti'nin oluşumunda temel bir rol oynamışlardır" (Aysevener, 1999: 122)

Batılılaşma çabası içerisinde olan Türkiye için, Batı karşısında öteki kalmamak arzusu ile beraber, bir yandan da öteki olarak konumlandırdığı Batı karşısında ikircikli bir konumda olma olarak tanımlanabilecek bir durumdan bahsedilebilir. Bununla ilgili olarak Atatürk 1921'de yaptığı bir konuşmada şu cümleyi kurmuştur:

> " 'Efendiler, biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü, biz bize benziyoruz, efendiler!' .... Mustafa Kemal'in bu sözleri söylenebilirin ve söylenemezin sınırlarını çizmektedir. Bir yasak koymaktadır: benzemeyeceğiz ve benzetmeyeceğiz. Ardından da bir görev vermektedir: bu sınırlanan alanda 'benzersiz' Türk kimliğini bulacağız/keşfedeceğiz" (Ahıska, 2009: 1040).

Aslında bu *arada olma hali* sürekli hissedilir. Batılılaşmak ve modernleşmek istenir ama Batı'nın yozlaşmış halinden de uzak durulmalıdır. Diğer yandan ise *geri kalmış Doğu* gibi de olunmamalıdır. Ziya Gökalp, bu husus için bir ayrım yoluna gider ve Hars / Kültür ve Medeniyet kavramlarına başvurur. Buna göre:

> "Öncelikle; *hars* millî olduğu halde, *medeniyet* milletlerarasıdır. *Hars*; yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, mu'âkalevî, estetik, lisanî, ekonomik ve bilimsel hayatlarının uyumlu, düzenli bir bütünüdür. *Medeniyet* ise; aynı *ma'mûre*ye dahil birçok milletin toplumsal hayatlarının ortak bir bütünüdür" (Gökalp, 2018: 65).

Kültür, Anadolu'daki korunması gereken öz iken, medeniyet Batı'dan alınması gereken idi. Ahıska, bu ikircikli duruma farklı bir açıdan yaklaşarak, önemli olanın: "Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bölünmüş olması değil, tam da bu bölünmenin kimliği kurması" (Ahıska, 2009: 1055) olduğundan bahseder. "Garbiyatçılık" olarak isimlendirilen bu durum "Kimi zaman 'yoz Batı'ya karşı 'erdemli Doğu'yu, kimi zaman 'cahil Doğu'ya karşı 'ileri Batı'yı çıkarır" (Ahıska, 2009: 1056). Nihayetinde *bizim bize benzediğimiz* bir kimlik oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Dergide Türk kimliğinin ilerleme ile olan bağlantısı "Türk'e mahsus zekâ ve kabiliyet" olarak yer alır:

> "Hayat hiç durmadan, fakat zevkle, neşe ile ve daima çalışmak ve ilerlemekle yürüyen bir yoldur. Bu yolda sizler Türke mahsus zekâ ve kabiliyete birer örnek olunuz: Küçük başlarınız doldurduğunuz bilgi ve fenle yarının en büyük başları olsun.
>
> Milletiniz sizden daima ileri hamleler bekliyor. 'Ne mutlu bana ki Türküm' diyebilmeniz için güçlü, bilgili, sıhhatli, neşeli ve daima metin ve hele hiç bir şeyden yılmaz olmalısınız" (Tüzer, 1941: 7).

Yayılması amaçlanan pozitivist anlayışın öneminin belirtilmesi tek başına yeterli görünmeyip, modernleşmede beklenen "ileri hamleler", Türk olabilmenin koşulu olan

"güçlü, bilgili, sıhhatli, neşeli, metin ve yılmaz olmak" şartları ile birleştirilmiştir. İlerleme konusuna, Duygu Köksal ilerleme ve çocukla ilgili çelişkili bir durumun varlığından bahseder:

> "İlerlemenin mantığı çocukluğu olumsuzlamak üzerine kuruludur. Öte yandan Türk Devrimi için 'çocukluk' aynı zamanda devrim anının kendiliğindenliğini, coşkusunu, saflığını ve normal dışılığını temsil ettiği için kaçınılmaz olarak olumlu bir anlam taşımaktadır. Çocukluk kavramı aynı anda terk edilmesi, aşılması gereken bir durum ve içinde geleceği yaratma yetisi taşıyan bir sürekli kaynak düşüncesini içermektedir. Daha sosyolojik terimlerle ifade edildiğinde Türk Devrimi'nin araçsal açıdan çocukluğu aşmaya, ülküsel açıdan ise çocukluğunu korumaya gereksinimi vardır" (Köksal, 1997: 8).

Çocuk, yeni rejimin fiziksel bir yansıması gibidir: genç, olumlu anlamda fevri, umut dolu ve şekillendirebilir ama bir yandan da ilerleme için aşılması ve bir an önce büyümesi beklenen bir tür ara haldir.

Metin örneklerinde dikkat çekici olan bir başka unsur, çoktan gerçekleşmiş hayali bir modernleşme üzerine yazılanlardır. Mehmet Ali Tanalp'in, 1938 yılında, 1952 senesini hayal ederek yazdığı "23 Nisan: Atatürk Çocukları" başlıklı yazısı, modernleşmenin nasıl bir şey olarak tahayyül edildiğine dair ipuçları barındırmaktadır. Tanalp'in kurgusunda, 23 Nisan kutlaması için koca bir salonu dolduran kalabalık yazar tarafından: "…her sınıf halkın ileri gelenleri" (Tanalp, 1938b: 23) olarak nitelendirilmiştir. Bu grup çoğunlukla yüksekokul eğitimi gerektiren *makbul* meslekleriyle beraber anılmıştır:

> "Cümhuriyetin kudretli vekilleri, çalışkan saylavları, uzun seneler Kuruma yardım ve hizmet etmiş aksaçlı ve hamiyetli Türk büyükleri, bütün okullardan ve birliklerden seçilmiş murahhas heyetleri, bugünü görmeğe muvaffak olan mesut anneler ve babalar, genç doktorlar, avukatlar, mühendisler, ressamlar, bankacılar… Velhasıl her sınıf halkın ileri gelenleri bu koca salonu doldurmuştu" (Tanalp, 1938b: 23).

Tanalp'in gelecek kurgusunda 23 Nisan kutlamaları için konuşma yapacak olan kişilerin, konuşma öncesi tasviri, modernlik ve Batı ile ilgili algıyı gösterir niteliktedir:

> "İktisat doktoru Turhan… 'Çocuk Bankası' direktörü… Avrupanın en yüksek iktisat fakültelerinde tahsil ederek 'Çocuk Bankaları' üzerinde mükemmel bir tez yazan ve bu suretle doktora kazanan bir münevver genç. 'Çocuklarda arttırma ve biriktirme' mevzuu üzerinde canlı bir konfrans vererek, idare etmekte olduğu 'Çocuk Bankası'nın kasalarında mevcut olan parayı ilân etti: 15,000,000 Türk lirası…" (Tanalp, 1938b: 23).

Avrupa'nın en yüksek iktisat fakültesinden mezun, Çocuk Bankaları üzerine "mükemmel" olarak anılan bir tez yazan İktisat Doktoru Turhan'ın aldığı Avrupai eğitim ve satır aralarından anlaşılabileceği kadarıyla, bu tahsilini ülkesindeki çocuklara yönelik olarak kullanması, modern Türkiye'nin nasıl olması gerektiğine dair fikir verir. Konuşmada Turhan'ın Çocuk Bankası'ndaki parayı belirtmesi ise hâkim olan refahın ve kalkınmış bir toplum haline gelindiğinin göstergesidir. Benzer bir şekilde Mühendis Ertuğrul da, "Amerika'nın en ileri fen fakültesinde yüksek tahsil yapmıştır" (Tanalp, 1938b: 23) ve o da yeni rejimin, içselleştirilmesini istediği çalışkanlık özelliği ile öne çıkar:

> "Elli kadar meşhur Türk mühendisinin iştirak ettiği müsabakada birinciliği kazanan ve şöhreti az zamanda bütün yurda yayılan bu genç, Türk zenginlerinin hediyeleri ve yardımları eseri olarak, zenkin ve mesut Türkiye Cumhuriyetinin yüksek şerefiyle mütenasip bir şekilde yapılacak olan bu yeni sarayın kendi eliyle çizdiği plânlarını en ince teferruatına kadar büyük bir muvaffakiyetle izah etti" (Tanalp, 1938b: 23-24).

Ertuğrul'un tasarladığı Çocuk Sarayı için toplanan yardımlar "Türk zenginlerinin hediyeleri ve yardımlarının eseri"dir. Buna göre, hayal edilen modern toplum sınıfsız olmak gibi bir iddia taşımaz, fakat kaynaşmıştır ve zenginin, ihtiyacı olana yardım ettiği bir dayanışma kültürü mevcuttur denilebilir. Hayal edilen sarayın da ayrıntılarla tanıtılması, modernleşmede mekânın önemi üzerine fikir verir:

> "Gizli ışıkların geceyi gündüz yaptığı elektriklerle süslü, on bin, beş bin ve iki bin kişilikt konfrans salonları; ilk okullardan başlıyarak en yüksek okullara kadar çocuk ve gençlik eşekküllerinin toplantı odaları… Avrupa ve Amarikanın en yeni cihazları ile bezenmiş bir idare binası… on bin çocuğu bir arada toplıyan geniş ve son sistem bir sinema ve tiyatro binası… sıcak ve soğuk su ile doldurulmuş kapalı ve açık havuzlar, küçük çocuklara mahsus banyo daireleri" (Tanalp, 1938b: 24).

Modern ışıkları, sıcak ve soğuk sulu kapalı açık havuzları ile ayrıntılı bir biçimde tasvir edilen bu saray medeniyetin ve modernliğin karşılığı olan Avrupa ve Amerika'dan en yeni cihazlarla donanmıştır. Bununla beraber, anneler için "Anne Bakım Dairesi" ve çocukları için kapalı jimnastik salonlarının yanı sıra, açık havada oyun alanları da oluşturulmuştur (Tanalp, 1938b: 24). En son konuşma ise *sarışın* bir genç olan Orhan'a aittir:

> " 'Genel Merkez Umum muhasebe müdürü' Orhan… İsviçre ve Almanyada hesap mütehassısı olarak yetişen bu münevver genç, Kurumun bir senelik bilânçosunu bütün teferruatıvle hazır bulunanlara ilân etti: 7,650,000 Türk lirası. Koca salon alkıştan çınlyordu" (Tanalp, 1938b: 24).

Metinde iyi bir eğitimin ve maddi refahın modernleşmenin iki büyük unsuru olarak görüldüğü söylenebilir. Türk toplumunun tahayyülü de oldukça açıktır:

> "Geniş Türk ülkesinin çocuklarına ve onların mesut ve sıhhatli yetişmeleri uğruna sarfedilen bu milyonları, Türk zenginleri seve seve veriyorlardı. Memleket zenginleşmiş, sıhhat ve saadet vasıtaları çoğalmış, memleketteki çocuk teşkilâtı dünyanın en ileri memleketlerine rekabet ediyordu" (Tanalp, 1938b: 24).

Yazarın 1952 kurgusunda seçkinlerin yardımlarını esirgememesi sonucunda "dünyanın en ileri memleketleri ile rekabet edebilen" kurumların oluşması mümkün olmuştur. Modernleşmenin nasıl mümkün olacağı sorusuna ise, Türk toplumunun, görev bilinci yerinde yurttaşlık davranışları sergilediği, cumhuriyetin emanet edildiği ve çalışmak görevi verilen gençlerin bu görevleri boşa çıkarmadığı bir toplum ile cevabı

verilebilir. Modernleşmenin sonucu ise yazıda maddi ve somut sonuçlarla ölçülebilen veriler olarak ortaya çıkar.

Dergide "Büyük Sanatkârlar" olarak isimlendirilen kısımda yer verilen besteci Joseph Haydn ile ilgili yazı modern Türkiye'nin sahip olmasını istediği kültür hakkında bilgi verir:

> **"**Haydn'da küçük yaşından itibaren bir musiki sevgisi uyandı. Pazar ve yortu günlerinde babası harp çalarken, annesi de şarkı söyler, küçük Haydn ise iki tahta parçasını biribirine sürterek bunları keman gibi kullanır, bu musiki konserlerine iştirak ederdi. [Musikiyi Siz De Seviniz!]" (Şakir, 1938: 13).

Batılı bir bestekârın çocukların dergisinde yer alışıyla, devletin resmi ideolojisinin, kültür konusunda Ziya Gökalp'in bahsettiği hars ve medeniyet ayrımını tam anlamıyla benimsemediği söylenebilir. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün *ne tür müziğin* desteklenmesine gerektiğine dair düşünceleri de önemlidir:

> "Sevdiği musiki alaturka, inandığı garp musikisi idi. Evinden alaturka musikiyi eksik etmemişken, millî eğitimde yalnız Batı musikisini tutmuştur. Daima musikisiz devrim olmaz, sözünü tekrar eder, '–Çocuklarımızın ve gelecek nesillerin musikisi, garp medeniyetinin musikisidir' derdi." (Atay, 2004: 447-448).

Modern yurttaşın yaratımı konusunda, müzikle ilgili olarak batılı zevklerin hâkim olduğu bir gelenek yaratmak için çaba harcandığı söylenebilir. Bu konuyla ilgili olarak radyo yayınlarında hem Türk hem de Batı müziği çalınsa da, alaturka konusunda gösterilen hassasiyet örnek verilebilir:

> "Türk Müziği olduğu farzedilen, ve Batılı kaynaklar tarafından kategorize edilip isimlendirilmiş olan alaturka milli kimlik konusunda geniş bir tartışma alanı açmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında bile alaturka müzik aşağılayıcı bir çağrışıma sahipti. Batılılar bu müziğin 'Türk' olduğunu söylemişlerdi, fakat Batılılaşmaya yönelen 'Türk' seçkinleri, 'Batı müziği'nin karşısında alaturkaya yüklemek durumunda kaldıkları aşağılık duygusundan rahatsızdılar. Bu yüzden de alaturkanın 'Türk' olduğunu reddettiler. Doğulu bir müzikti ama Türk olamazdı" (Ahıska, 2005: 123).

Alaturkaya karşı sergilenen bu tutum, hem kültürel hem de ekonomik anlamda modernleşmenin aksi olarak görülen Doğu'ya yakın olmama / görülmeme isteğinden kaynaklanır.

Bir başka modernleşme alanı ise ekonominin gelişmesi ile ilişkilidir. Dergide de bu söylemi destekleyen sanayi, tarım gibi belirli alanlarda ilerleme isteğini yansıtan metin ve görseller kullanılmıştır. Dergide "Mesutsun Yavrum" başlığıyla yayımlanan yazıda herkes için yeterli olabilen, maddi gücü yüksek bir devlet hayali görülebilir:

> "En hücra bir köyde dahi olsan bil ki büyük devrim sana da erişecek, elinden tutacak, ve seni refah ve huzur arşına doğru götürecektir. En fakir kulübenin yavrusu olsan da bil ki, mademki Atatürk çocuğusun, yarın senindir. Bugün yaşadığın yıkık kulübe yarın hertürlü ihtiyacını temin edebilecek güzel bir bina olacak. Kollarının kudretiyle işleteceğin makineler, yurdu tasavvur bile edilemeyecek bir Cennetbağı haline koyacaktır" (Dayı, 1938: 3).

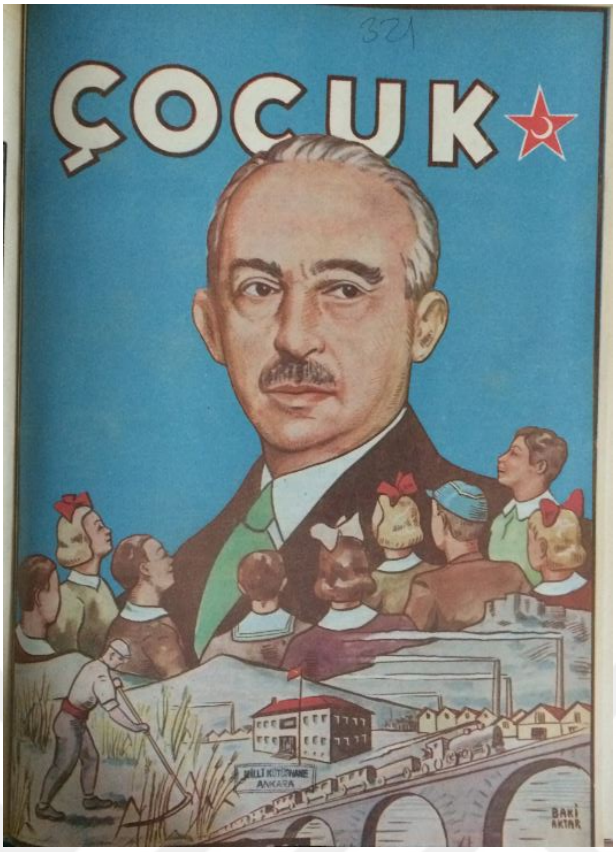
Geleceğe umutlu bir bakış açısını yansıtan metinde, herkesi kapsayan yurttaşlık anlayışı görülmektedir. Yapılan devrimde kimse *dışarıda* kalmayacaktır. Modernleşmenin simgesi makineler ve güzel binalar yurdu "cennetbağına" çevirecektir. Ali Çetinkaya'nın yazısında ise daha ayrıntılı bir biçimde medeniyetin somut simgelerinden ve kaynağından bahsedilmiştir:

> "İşte ATATÜRK Türkiyesinin büyükleri, bu meziyet ve vasıflarla çalıştıkları içindir ki, dünyalara hayret veren eserlerile kendilerini cihana tanıtmağa muvaffak oldular. Ve yine bunun neticesidir ki: on üç, on dert sene gibi, milletlerin hayatında bir gün bile sayılamıyacak kadar kısa bir zamanda; bakımsız, harap bırakılmış yurdumuzu demiryollar, fabrikalar, âbideler, okullar ve daha birçok medeniyet vasıflarile süslemek şerefini kazandılar.
>
> Siz de çalışınız!... Çünkü: Bugün yurdumuzun her bucağını demir ağlarla ören demiryollarını, yüce dağların altından şömendüferlerimize yol veren tünelleri, büyük nehirlere geçitler temin eden köprüleri, dünyanın bir ucundan öteki ucuna haberler ulaştıran telgrafları, Türkün sesini dünyanın her tarafına işittiren telefon ve radyoları yapan mühendislerle; tarlalarımıza, bahçelerimize hayat sunan suları; semalara baş çeken binaları; göklerde sevgili bayrağımızı dalgalandıran uçakları meydana getiren fen adamları, bugün sizin oturduğunuz sıralardan yetişmişlerdir. Böyle büyük

> eserleri yaratanların nur aldıkları bilgi kaynakları da, bugün içinde okuduğunuz okullardır" (Çetinkaya, 1937: 4).

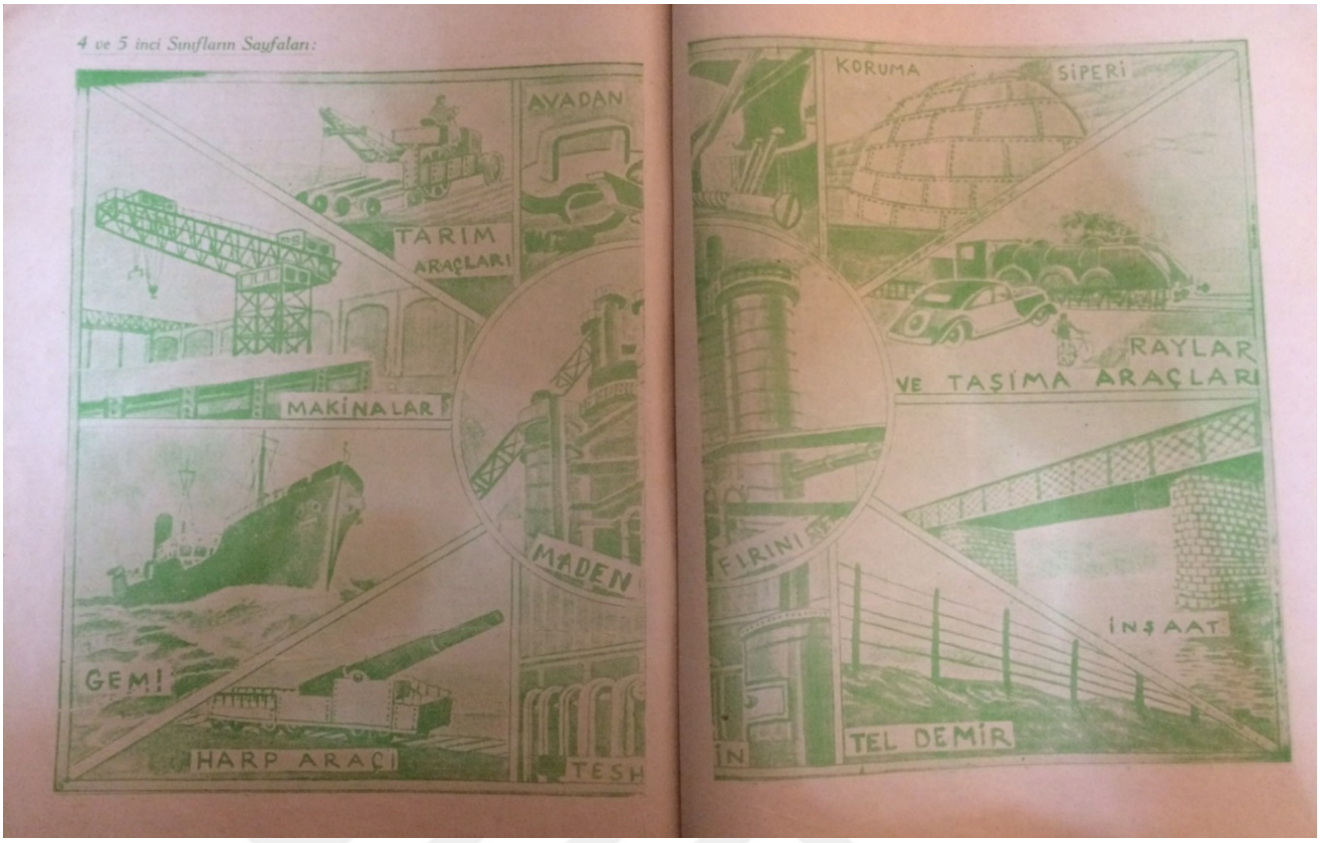
Metinde bahsedilen diğer örneklerde görüldüğü üzere hayal edilenin değil, oldukça kısa bir süre vurgusuyla birlikte anılan, halihazırda gerçekleşmiş olduğu belirtilen çalışmalardır. Medeniyetin somut göstergeleri arasında görülen fabrikalar, abideler, okullar, demiryolları, tüneller, köprüler, gelişen iletişim ve sulama sistemleri gibi örneklere yer verilmiştir. Bunların hepsinin temeli ise bir zamanlar okullu olan ve haliyle dergi okuyucusundan bir farkı olmayan insanların çabaları ve çalışmalarıdır. Böylece, küçük okurdan da modern Türkiye için yapması beklenen çalışmalara dair fikir verilmiş olunur.

Dergide yer alan görsellerde de, Çetinkaya'nın saydığı somut gelişmelere yer verildiği görülmektedir. Örneğin *Çocuk*'un 23 Nisan 1943 yılında yayımlanan 321. sayısında, ön kapakta, "Milli Şef" İnönü'nün resmi ve yüzleri ona doğru dönük, okul kıyafetleriyle modern görünümlü çocuklar resmedilmiştir. Kapak resminin alt kısmında ekinini biçen bir çiftçi, okul binasına benzeyen Türk bayraklı bir yapı, köprüden geçen bir tren ve bacalarından dumanlar çıkan bir dizi fabrika vardır. Bu imgelerin seçimi rastgele olmamakla birlikte, cumhuriyetin ideal / ulaşılması gereken olarak gördüğü hedeflerdir. Buna göre, modernleşme süreci üretim, eğitim, sanayileşme, ulaşım gibi medeniyet göstergeleri barındırır.

(*Çocuk Dergisi Ön Kapak*, 1943, S.321).

Çocuk'un fevkalade sayısı olarak hazırlanan 23 Nisan 1939 tarihli 135. sayısında, iç sayfada iki sayfalık büyük bir görsel bulunmaktadır. Çizim şeklinde yer alan nesnelerin yanlarına ise isimleri yazılarak: tarım araçları, makinalar, gemi, harp araçları, avadan / alet (Türk Dil Kurumu, 2005: 148), maden fırını, teshin / ısıtma (Türk Dil Kurumu, 2005: 1964), tel demir, inşaat, koruma siperi, raylar ve taşıma araçları olarak belirtilmiştir.

(*4 ve 5 inci Sınıfların Sayfaları*, 1939: 40-41).

Modernliğin simgesi olarak görülen bu ögelerin zamanla değiştiğini ifade etmek mümkündür. Gelişen teknoloji ve dönüşen / değişen anlamlar modernliğin algılanma biçimini de etkilemiştir. Yine de çizimde yer alan bazı sembollerin kullanımına devam edildiğini de söylemek mümkündür. Harp araçları olarak tanımlanan savaş teçhizatları, ulaşım için yollar, tüneller ve araba üretmek gibi unsurlar biraz değişerek de olsa bugün için de Batı ile girişilen rekabeti, gücü ve modernliği simgelediği söylenebilir. Tek Parti Dönemi için "harp araçlarına" sahip olmanın önemi, uzun süreli savaş dönemlerinin de etkisiyle yaşanan yokluk düşünüldüğünde çok daha anlamlı olur. Dergide, mağdur olanın eksikliğini hissettiği unsuru dile getirmesi: "Ne topumuz, ne süngümüz, ne de tüfeğimiz vardı" (*23 Nisan 1946*, 1946: 3) ve düşmanın elindeki modern savaş araçların çokluğu üzerinde durularak kazanılan zaferin yüceltildiği görülür:

> "Sen en zengin hazineleri, susuzluktan çatlamış bağrına gömen bir vatan evlâdısın. Sen, topa göğsünü geren, makineli tüfeğe kolunu uzatan, modern silâhları yumruğu ve bileğinin kuvveti ile yenen bir millet çocuğusun.
>
> Dünya zenginliği, asîl bir yoksulluk içinde kendini müdafaa eden kahramanların karşısında tükendi. Asrî teçhizatı ile, karnı tok, sırtı pek bir ordu, yalnız göğsünün içindeki enerjisi ile karşı koyan milletin önünde eridi" (Su, 1939: 8).

Bu modernleşme simgeleri hakkında da bilgi verir. Çünkü silah gücü onlardan / öteki olandan yana iken, bu simgenin *bizde* olmayışından güç alınır ve anlatı olağanüstü kahramanlık olarak lehine çevrilir. Zamanla silah gücü elde edildiğinde anlatı yine bozulmaz. Modernliği temsil eden unsurlara sahip olunsun ya da olunmasın, karşıda rekabet edilmesi gereken Batı olduğu algısı değişmez. Bu anlatının sürekliliğinin sağlanmasının bilinçli bir şekilde yapıldığı söylenebilir:

> "Ulusal-travmaların tekrar tekrar hatırlanması kitlelerin-telkininde merkezi bir rol oynar. Zira tarihsel travmalar uluslar için sadece birer bilgi kalıntısı olarak değil, aynı zamanda psikolojik koşullanmalar açısından da önem kazanırlar. …. 'Ulusal buhran ideolojileri' sistematik telkin yoluyla, bireyleri kendine çekidüzen vermeye zorlar, ulusal vicdana teslimiyeti garantiler (Açıkel, 2008: 135).

Yeni rejim için bu travmaların *işe yarar* hale getirilmesiyle, yurttaşın biçimlendirmesi mümkün hale gelir.

3.5. Türk Ulusunun İki Farklı Geçmiş İnşası: Osmanlı ve Orta Asya Tarih Anlatısı

Yurttaşın tanımlanmasında kullanılan temel unsur *Türk* olmaktır. Bu üst kimlik kurgusu, farklı kimlikleri, yer yer kültürleri silikleştirerek, benzer ve *makbul* hale getirmektedir. Bu bölümde, kimlik inşasının temeli olan *biz* ve *onlar* ayrımından bahsedilerek, istenmeyen bir yakın geçmiş olan Osmanlıya ait değerlerin ve benimsenen atalar olarak ortaya çıkan Orta Asya Türklerinin *Çocuk*'ta nasıl yer aldığına bakılacaktır. Bununla beraber, Tek Parti Dönemi'nin en önemli miti olan Mustafa Kemal Atatürk'ün

karşısında genellikle isimsiz olarak konumlandırılan *herhangi* bir padişahın hangi sembollerle dergide yer aldığı incelenecektir.

3.5.1. Üst Kimlik Olarak Türklüğün İnşası

Dönemin makbul yurttaşına biçilen kimlik, Türk üst kimliği etrafında şekillenmiştir. Söylemlerde belirleyici olan Türk kimliği vurgusu, çocuk okuyucunun *kim* olduğu konusunun öğretilmesinde başat bir ögeyi temsil eder. Tanıl Bora, Türk kimliğinin inşasını şöyle açıklar: " 'Türk' bir doğal element gibi tanımlanamaz, kendini 'Türk' olarak algılaması / kurması ölçüsünde 'Türk' olur; milli devlet, o 'saf' Türklere de Türklük öğretmek ve bunun için öğretilecek o Türklüğün içeriğini tasarlamak durumundadır" (T. Bora, 2014: 14).

Derginin en temel görevlerinden birinin, çocuğa Türk kimliğini öğretmek ve içselleştirmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Cesaret, kadim bir geçmişe sahip olma, savaşçı özellikler gösterme gibi olumlu tüm özelliklerin atfedildiği, olumsuz olan hiçbir unsurun içinde barınmadığı Türk kimliği vurgusu, dergide neredeyse her metine yerleştirilmiştir. Cesaret ile ilgili militarist bir anlatının yer aldığı "Küçük Ali" isimli öyküde "…daha ilk hücumda çantasını silâhını atan Yunanlı" (Hıfzı Erim, 1946: 18) düşmana karşılık, savaşçı ve barut kokusundan cesaret alan Türk görülür:

> "Bir aralık gözüm Memişe ilişti. Bir gün evvel cesaret ilâcı istiyen sanki o değildi. Düşman karşısında aslan kesilmiş, bölüğün en başında oradan oraya atılıyordu. O, günün biricik kahramanı o idi… (Hey gidi koca Türk! Barut kokusu senin en büyük cesaret ilâcındır…)" (Hıfzı Erim, 1946: 18).

Erim hikâyede, bir anda cesaretlenen ve milliyetçi davranışlar gösteren asker için "O, günün biricik kahramanı" (Hıfzı Erim, 1946: 18) diyerek onu özel bir konuma yükseltir.

Dergide sadece hikâyelerde değil yayımlanan duyurularda dahi Türk milliyetçiliğine dair söylemler görülebilir. Örneğin derginin "Altın Halka" isimli bir bölümünün artık dergide yer almayacağına dair bir duyuruda, bu bölümün sona ermesi ve Türk olmaktan gelen sevgi ve kardeşlik halkasının sonsuz olduğu söylenmiştir:

> "Bakın, bu hafta 23 Nisan Çocuk Haftası. Halkanızı bayramınızın sevincile biraz daha sıklaştırın. Bu hür topraklar üzerinde, bu sevgili vatan üzerinde Türk çocuğu olmanın verdiği gururla birbirinize daha çok kenetlenin; hürriyetinizin, eğemenliğinizin değerini daha içten hatırlayın!
>
> Evet, küçük kardeşler! Bir gün 'Altın Halka'nız susabilir, fakat Türklükten, sevgiden, kardeşlikten örülme altın halkanız sonsuz zamanlar içinde sürüp gidecektir" (*Altın Halka*, 1948: 3).

Türk çocuğu olmaktan gurur duyulması öğütlenirken, ortak kimlik üzerinden sağlanan kardeşlik vurgusuyla da homojen bir ulus tasavvuru oluşturulmaktadır. Rejimin resmi söylemi: "…birey-vatandaşa değil, 'topluluk-vatandaş' anlayışına dayanır. Vatandaşlık organik bir bütünün üyesi, ailenin bir ferdi olmaktır. 'Vatan' bir ortak 'ev'dir. Vatandaş, vatanın 'evladı'dır, dolayısıyla vatandaşlar birbirlerinin kardeşidir" (Üstel, 2014: 73) biçimindedir. Türk kimliği üzerinden kaynaşmış bir ulus fikri, ekonomi kaynaklı sınıf farklılıkların ötesinde konumlanır: "Zengin-fakir, küçük-büyük, hepsi eş; / Isıtan bir güneş, yakan bir ateş. / Hepiniz Türksünüz, hepiniz kardeş" (Çağlar, 1941: 12). Kardeşlik kavramında, aynı aileden olma durumu mevcuttur. Çağlar'ın ifadesindeki kardeşlik, ulusun büyük bir aile olduğu anlamına gelir. Baba figürü olarak ise Mustafa Kemal Atatürk ve yer yer silah arkadaşı İsmet İnönü yer almaktadır. Burada bahsedilen kardeşlik *hayali* bir kan bağı olarak da görülebilecek olan, tüm yurttaşlarda bulunduğu varsayılan ve dolayısıyla farklılıkların görmezden gelindiği "Türk kanı" ile sağlanır. Türk milliyetçiliğinde sıkça dile getirilen kan vurgusu yazılarda etkili bir biçimde kendisine yer bulmuştur: "Çalışkandır halkımız, / Kanımız asil kandır… / Yaşamaktır hakkımız, / Türk yiğitleri yamandır" (Dağlıoğlu, 1939c: 2). Asil bir kana sahip olmak, olumlu

karakter özellikleri ile birleştirilerek anılmıştır. Bir başka örnekte ise "temiz kan" nitelemesini görmek mümkündür:

> "Severiz Ay'la Yıldızı, / Türk oğluyuz, Türk kızı, / Atatürk verdi hızı, / 'Türküz!... Ne mutlu bize…' / Acuna ün saldık biz, / Tarihte yok eşimiz, / Atatürk güneşimiz, / 'Türküz!... Ne mutlu bize…' /…/ Türk eli Vatanımız, / Tertemizdir kanımız, / Bu yurt bizim canımız, / 'Türküz!... Ne mutlu bize…' (Saraçoğlu, 1937: 17).

Öjenik bir ifade olarak tertemiz kan, ırksal olarak *korunmuş* olmakla da ilişkilendirilebilir. Dünyaya ün salmakla övünülen şiirde, sahip olunduğu düşünülen *biriciklik* ile de kendisini tanımlamak yoluna gidildiği görülebilir. Burada bir alt metin olarak var olan baskı ve aşağılanma hissinden bahsedilebilir. Buna neden olarak: " 'Büyük ve şanlı' bir geçmişle birlikte 'tarihten silinme' tehlikesi atlatmış olmanın" (Maksudyan, 2007: 51) etkisi gösterilebilir. Bu tehlikeyle birlikte vatanın kutsallaştırılması, onun için ölmeyi ya da yaralanmayı da yücelten bir kurguyu da içerir:

> "Türk askeri, Türk askeri / Şeref için koş ileri. / Akıttıkça al kanını, / Öz yurdunun dört yanını / Göreceksin zengin, yeşil; / Buna inan, bir ülkü bil. / Bu yurt şehid yatağıdır, / Yiğitlerin otağıdır, / Türk ordusu dünya değer / Dünya sana boyun eğer" (Dağlıoğlu, 1939b: 2).

"Türk Askeri" isimli şiirde, yurdun "şehit yatağı" olarak tanımlanması, milliyetçi anlatıda sıkça kullanılan bir ifade olan "vatanın kanla sulanması" ifadesi ile paraleldir. Özellikle şiirlerde bu gibi mübalağa sanatının kullanımına sıkça rastlamak mümkündür:

> "Biz Türkler ki kadın, erkek vatanı, bayrağı, ve namusu uğruna canını feda eder, kanımızla vatanı sulıyarak ölürüz. İşte tabiat Türk kadınına ve Türk kızına, bir arslan kuvveti vermiştir. Savaşta erkeğinin başaramadığı zor, büyük ve şerefli vazifeyi benimsiyerek yapar. Yaşasın Türk" (Çöl, 1941: 29).

Kanla sulanan toprak, Türk bayrağının oluşumuna dair anlatılan anlatıya da karşılık gelir. Buna göre, kanla kırmızıya dönen toprağa yansıyan ay ve yıldız bugünkü Türk

bayrağını oluşturmuştur. Tarsus Ortaokulu 2. sınıf öğrencisi olan Gültiken Çöl'ün metninde, Türk kadını ve erkeğinin bayrak ve namus konusunda ölmekle eşitlendiği de görülür. Kadının bir yoldaş kimliği ile anlatıya dâhil olduğu bir başka örnek ise şöyledir:

> "Tarihin derinlerine daldığın vakit görürsün ki Türk kadını daima erkek kardeşlerinin silâh arkadaşıdır. Ve bu yüzden büyük zaferler kazanılmıştır. Meselâ kurtuluş savaşında gösterdiğin gayret düşmanlarımızı hayrete düşürmüştür. Düşmanlara karşı dövüşen Mehmetciğe sen, sırtında çocuğunla, arabanla aç, susuz mermi taşıdın. Ve zafer kazandın" (Çöl, 1941: 29).

Çöl'ün üslubundaki dikkat çekici unsur, özneye "taşıdın", "gösterdin", "kazandın" gibi ikinci tekil şahıs ekiyle ve didaktik bir biçimde seslenilmesidir. Bu örnekte kadına seslenişte eril bir dil görmek mümkündür.

Vatan için ölmek kutlu bir eylem olarak kabul edilir. Bununla ilgili olarak dergide, yaralanıp gazi olarak savaş alanından ayrılmak zorunda kalan askerin bundan duyduğu üzüntü ve gurura yer verilmiştir: "Büyük savaşta babam, bir ayağını, Sakarya savaşında oğlu, bir kolunu kaybetmişti!... Bu yurt için yeter bir fedakârlık değildi. Yurt için verilecek görevleri sağlam kalan kolumla da başarabilirdim!..." (Hıfzı Erim, 1946: 18-19). Erim'in hikâyesinde, asker savaşta kolunu kaybettiğinden değil, vatan için görevine devam edemediğinden üzgündür. Tek bir kolun kaybedilmesi yeterli bir fedakârlık olarak görülmez ki bu da vatan için en az can vermek gerekliliğini gösterir. Aynı zamanda babasının da bir ayağını kaybetmesi, askerin kahraman soyuna yapılan bir vurgu olarak görülebilir. Hikâyenin devamında, evine geri dönen askerin, gazi oluşundan duyulan sevinç anlatılmıştır:

> "Kesik kolum onun göğsünü kabartmıştı! İskeleye yanaştığımız zaman, rıhtımda büyük bir kalabalık vardı! Bütün kasaba halkı, kız ve erkek okulları beni karşılamağa gelmişlerdi!...
>
> Beyaz sargılarla sarılı kesik kolumu, göğsümün üzerinde bir savaş madalyası gibi gururla taşıyarak, onlara yaklaşırken!... Beni alkışlıyorlar… Ve hep bir ağızdan (Dağ başını duman almış) marşını söylüyorlardı!... Onlara göz yaşlarımla mukabele edebildim!...

Ah! O gün benim için ne unutulmaz bir gündü!...” (Hıfzı Erim, 1946: 19).

Babasının, kesik kolundan gururlanması ve askerin onu bir “savaş madalyası” gibi taşıması, militarist duyguların etkili bir şekilde söyleme dâhil edilmesine örnektir. Marş söylenmesi, askeri karşılamaya gelen okullular ve alkışlar kahramanlık kurgusunu oluşturur.

Vatan için ölme arzusu ile ilgili bir başka hikâye ise Türkleri değil, Romalıları konu edinir. “Vatanını Kurtarmak İçin Olüme Atılan Adam” (Tanar, 1939: 13) başlıklı efsaneye göre, Romalılar, Gollarla savaşta iken Forum denilen meydanda simsiyah, içinden garip uğultular gelen derin bir uçurum açılır ve Roma askeri bu çukurun kapanması için kendini feda eder:

> “…genç bir asker: ‘Romanın en kıymetli malı, onu seven evlâtlarının kalbidir’ diyerek en yeni asker üniformasile atına binerek uçuruma atlıyor ve halkın yaşlı gözleri önünde, yarık derhal kapanıyor. Bu efsane belki yalan, belki de doğru; fakat ne güzel, ne temiz bir fedakârlık, vatanseverlik örneği, değil mi?” (Tanar, 1939: 13).

Üniforma ve at gibi sembollerle birlikte tanımlanan asker uçuruma atlar ve Roma’yı bu uğursuz yarıktan kurtarır. İlhan Tanar, bu efsane için doğru olup olmamasından çok yapılan fedakârlığa vurgu yapar ve bunu “…ne güzel ne temiz bir fedakârlık vatanseverlik örneği değil mi?” (1939: 13) diyerek okuyucuya sorar. Bu soru, aslında bir cevaba ihtiyaç duymayan yapısıyla okuyucu çocuklara askerlik ve vatan için fedakârlık söz konusu olduğunda ne yapılması gerektiğine dair bir kesinlik bildirir.

Dergide vatanseverliğin örnekleri olarak sunulan gazilik ya da şehitlik dışında da vatana faydalı olmanın yolları hakkında bir yazıya yer verilmiştir. Başlığı “En Tatlı Sevinç”[61] olan hikâyede bir grup çocuk biriktirdikleri parayla yemiş almak ile üzerine

[61] “Küçükler Arasında Temsile İlk Adım: En Tatlı Sevinç” isimli yazının sahibi “Öğretmen Melâhat Sezener” olarak belirtilmesine rağmen, yazının sonunda Melâhat Enver ismi yer almaktadır (1941: 24).

Türk bayrağı çizilmiş bir uçurtma yapıp uçurmak arasında kararsız kalmışlardır. Bunun üzerine Yıldırım isimli çocuk, arkadaşlarına bir teklifte bulunur:

> "Yıldırım –Çocuklar, ben büsbütün başka birşey düşündüm, söyliyeyim de düşüncemi beğenirseniz öyle yapalım: Aramızda topladığımız otuz kuruşla yemiş alsak yiyip bitireceğiz. Özcanın söylediği gibi ince kâğıt, sicim, çıta alsak uçurtma yapacağız, epeyce eğleneceğiz. Fakat o da az sürecek. Uçurtmalarımız telefon tellerine, yahut başka bir yere takılıp parça parça olacak. Türk bayrağı yapmak, şanlı bayrağımızı göklerde dolaştırmak iyi… Fakat siz benim sözümü dinlerseniz o zaman da bayrağımızı göklerde dolaştırmış olacağız. Hem de kâğıttan uçurtma üzerinde değil, güzel bir tayyarenin çelik kanatları üzerinde…" (Sezener, 1941b: 24).

Çocuklar, Yıldırım'ın bu teklifini sevinçle karşılarlar. Yıldırım, aralarında biriktirdikleri parayı Türk Hava Kurumu'na bağışlamayı ve bunu her ay yapmanın, kurumun uçak almasına yardımcı olacağını söyleyerek şöyle der: "Hava kurumuna yardım ettiğimiz, yurdumuza faydalı olduğumuz için duyacağımız sevincin tadı ne yemişte vardır ne de uçurtmada…" (Sezener, 1941b: 24). Çocukların, kişisel eğlenceleri için değil vatan için paralarını kullanmaları ve bundan duydukları sevinç örnek bir davranış olarak kodlanır. Yazar, öyküsünün sonuna dergi metinlerinde pek rastlanılmayan bir şekilde sorular koymuştur:

> "1-Bu konuşmadan ne anladınız?
> 2-Siz de Türk hava kurumuna yardım etmek ister misiniz?
> 3-Türk tayyarelerinin çoğalması neden iyidir?
> 4-Bu çocukların konuştukları sözleri aranızda paylaşarak tekrarlayınız" (Sezener, 1941b: 24).

Çocuk dergisinin okullarda öğretmenler tarafından da kullanıldığı bilgisinden yola çıkılırsa, soru kısmının onlar için hazırlanmış olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda, cevabı belli olan soruların sorulmasındaki amacın, bilinçli ve yurtsever olunması ideali

---

Yazının sahibi olarak, metin içi göndermelerde ve kaynakçada, kalın puntolarla yazının başında yer alan Melâhat Sezener ismi esas alınmıştır.

ile uyumlu olarak, öğretilmesi gereken yurda yardım fikrinin tekrarlanması olduğu da söylenebilir.

Uçaklarla ilgili militarist bir şekilde düzenlenmiş düz yazı dışında şiire de rastlamak mümkündür. Bunun nedeni, gelişen savaş tekniklerine yetişme arzusu ve bu *sevgiyi* aşılamak olarak okunabilir:

> "Gökler sarsılıyor sanmıştım birden; / Ufuk yolunda ok gibi süzülüp; giden / Boz bir kartal sanmıştım bu uçağı ben
>
> Harp ve sulhte göklerimizde; / Onu görünce çarpar kalplerimizde; / Bizi korur bu kartal daima tepemizde.
>
> Yıldırım gibi gökyüzünde kayarsın / Kocaman şehirlere bir kuş gibi bakarsın / Yurduna yan bakanı; heybetinle yakarsın" (Ögel, 1948: 10).

Uçak, "koruyucu boz bir kartal" olarak anılırken, bir savaş aletinden öte bir hale gelerek adeta masalsı bir biçime bürünür. Yurt için tehdit oluşturan ötekini yakan, *biz* için ise kalplerin heyecanla çarptığı nesne, lirik bir dille şiirde sanki canlanmıştır. Benzer bir şekilde "Gülçin'in 23 Nisan Gezisi" (Ortaç, 1937: 24-25) isimli öykü, uçaklar ve vatan sevgisini bir arada sunan bir örnek olarak dergide yerini alır. İlk defa amcasıyla uçağa binen Gülçin'i anlatan öyküde, Gülçin'in uçaklar ve vatan için hissettiklerine şu şekilde yer verilir:

> "Gülçinin kalbi sevinçle ve kıvançla çarpmağa başladı. O ânda büyük bir gurur küçücük göğsünü kabartıyordu. Onun yurdu ne güzeldi!... Bu mübarek toprakları…bu aziz yurdu, herhangi bir yabancı gözden korumak için, yerde ve havada onun gibi genç kolların kanat açması lâzım değil mi idi? Bir dakika için kendini şu pilot yerinde görür gibi oldu. Bu heves birdenbire şiddetli bir sıtma nöbeti gibi bütün vücudunu titretti" (Ortaç, 1937: 24).

Gülçin karakteri açısından, pilot olma arzusu basit bir meslek seçiminden ziyade vatanı savunma ile ilişkilendirilebilir. Yolculuk sırasında uyuyakalan Gülçin, rüyasında

bir uçaktan atladığını görür ve sevincinden ağlayarak uyandığında amcasına şu sözleri sarf eder:

> "–Amca! bana bu gün hayatımın en büyük armağanını verdin. Bana bu seyahat armağanınla ömrümün amacını öğrettin. Bütün hayatımda sana minnettar olacağım. Çünkü ben birgün okulu bitirir bitirmez uçman olmağa azmettim. Beni ileride, bu sevgili yurdu müdafaa etmeğe, onu kanile, canile korumağa and içmiş bir pilot olarak göreceksin…" (Ortaç, 1937: 24-25).

Gülçin'in ilk uçak gezisi, vatanı kanı ile can ile korumaya ant içmesi ile sona erer. Karakterin ifadesine göre hayatının amacını yani pilot olup yurdu savunmayı küçük yaşına rağmen bulmuştur ki bu da yeni rejimin ideal yurttaşından yerine getirmesini arzuladığı görevlerle örtüşür niteliktedir.

Çocuklar, doğrudan savaşamasalar da dergide yer alan militarist anlatılara dâhil olup, katkı sağlarlar. Bununla beraber büyüdüklerinde ise, asker olacakları da tahayyül edilir: "Ben bir öksüz yavruyum. / Gönülden yaralıyım, / Vardır tek bir tesellim; / Şanlı bir Türk oğluyum. / Bugün küçük çocuğum. / Çalışıp okuyacağım. / Yarın subay olarak; / Orduya katılacağım" (Yarkın, 1948: 10). Vatana hizmet düsturuyla normalleştirilen ve yüceltilen orduya katılma pratiği, dergide sıkça yer alan söylemler arasında değerlendirilebilir.

3.5.2. Atatürk: Bir Kurtarıcı Miti ve Öteki Olarak Osmanlı

Çocuk'un yaratım aşamasına yardımcı olması için Amerika, Sovyet Rusya gibi çocuk dergileri konusunda "mükemmel" olan ülkelerden (*Çocuk esirgeme kurumu şimdiye kadar*, 1936: 3) örnekler istenmiştir. Bu durum derginin içeriğinin oluşturulmasında gösterilen özenin yanı sıra diğer devletlerin de çocuklar için benzer yurttaş politikaları güttüğünü gösterir. Örneğin yeni rejimle başlayan yeni insan yaratma arzusu, dergi örneği istenen Sovyet Rusya'sında da görülür. Lenin, eğitim ve kültürle

ilgili çalışmalar yapan Aydınlanma Komiserliği'ne Anatoli Lunaçarski'yi getirir (Atalay, 2018: 49). Lunaçarski'nin eğitim felsefesi ile ilgili düşünceleri *Çocuk* dergisinde de görülebilecek bir noktayı açığa çıkarır: "Bizim idealimizin insanı, tanrı gibi insanın imajıdır (imgesidir/putudur). Ona nazaran hepimiz hammaddeleriz, şekil verilmeyi bekleyen külçeleriz; ideali kendi içinde taşıyan canlı külçeler" (Boer'den aktaran Atalay, 2018: 49). İdeal insanın henüz oluşmadığını, var olanın sadece hammadde olduğunu belirten Lunaçarski ideal insanın şekil verilmeyi beklediğini belirtir. İncelenen *Çocuk* dergisinde de okul, evden geniş bir terbiye yuvası (Öymen, 1936: 13-14) olarak tasvir edilirken, çocuğun şekillendirilmesi konusunda şöyle ise şu ifadelere yer verilmiştir: "Çocuk aileden aldığı tesirle bu terbiye yuvasında iyi bir hamur olabilir. Onda yurdun istediği terbiye telâkkilerine göre bir karakter, bir biçim yaratmak imkânı olabilir. Bu hale göre ilk mektep bence en büyük yaratıcı güçtür" (Öymen, 1936: 14).

Eğitim aracılığıyla, yeni rejimin, çocuktan ideal yurttaşı yaratma sürecinin benzer şekilde tanımlandığı görülür. Bununla beraber Lunaçarski'nin kullandığı "ideali içinde taşıyan canlı külçeler" ifadesi de dergide *cevher* sözcüğü ile karşılığını bulur. Ankara Maarif Müdürü Rahmi Vidinel, dergide yayımlanan yazısında: "…inandım ki, her biriniz, her şeyi başarmağa kâfi bulunan yüksek cevherler taşıyorsunuz. Değerli öğretmenler elinde gittikçe parlayan bu yüksek cevherlerinizle, pek yakında 20 inci yüzyıl medeniyetinin ön safında yer alacağınıza imanım tamdır" (Vidinel, 1940: 13) der. Her şeyi başarmaya, medeniyetin ön safında yer almaya yarayacak olan cevherler mevcuttur ve bu iç güç, öğretmenlerle şekillenecektir. Bu cevherin saklı kalma nedeninin Osmanlı ile ilişkilendirildiğini söyleyen Bora, Osmanlı'nın "Türk'ün cevherini baskı altında tutarak rüşdünü engelleyen 'heyûla' olarak" (T. Bora, 2014: 41-42) algılandığını söyler. Meltem Ahıska da baskılanan bu cevherin karizmatik lider tarafından ortaya çıkarılmasından bahseder: "…karizmatik lider, milleti 'soyut, hatta muğlak/müphem, derinlerde uyuyan (ve lider tarafından aktive edilip yönlendirilmeyi bekleyen) bir cevher'

olarak tarif eder. ‘Bu cevher, ‘şimdi-burada’ değildir; liderin rehberliğinde, ‘ileride-orada’ cisimleşecektir.’ ” (Parla’dan aktaran Ahıska, 2005: 29). Dergide bu her iki alıntının kaynaştığı örneklere rastlamak mümkündür.

Dergide kurtarıcı imgesi olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün ve Osmanlı’nın birbirine bağlı olarak anlatıya dâhil olduğu söylenebilir. Her ne kadar zıt görünseler de, cevherin ortaya çıkmasını sağlayan ya da baskılayan olmalarına benzer bir biçimde birbirlerini tamamlayan bir söylem içerisine yerleştirilmişlerdir. Osmanlı’nın ve özelde padişahların “hain” davranışlarının ardından, kurtarıcı Atatürk’ün ortaya çıkışı şeklinde bir kurgu görmek mümkündür. *Çocuk* dergisi içinde üretken bir yazar olarak anabileceğimiz Mükerrem Kâmil Su’nun yazısında bahsedilen kurgunun örneğini görmek mümkündür:

> “Bundan yirmi yıl evvel dünyayı şaşırtan bir savaş içinde idik. Memleketimiz korkunç günler yaşıyordu. Osmanlı İmparatarluğu adını taşımakta olan topraklarımız hain ellerle idare edilmekte idi. İçimizde yaşayan kötü duygulu insanlarla, dış düşmanlarımız elele vermişlerdi. Az kalsın vatanımız elimizden gidiyordu.
>
> Binlerce yıllık şerefli bir tarihe sahip olan Türkler buna dayanamazlardı. (Ya kurtuluş ya ölüm!) diye harekete geçildi. Başta ebedî Atamız ve aziz İnönümüz bulunduğu halde büyük işler başarıldı” (Su, 1941a: 14).

İç ve dış düşman vurgusuyla güçlenen “korkunç günler”, “Ebedî Ata ve Aziz İnönü” ile aşılır. Böylelikle öteki ile var olan Türk kimliği, beraberinde kurtuluş anlatısını da doğurur. Burada bir başka önemli nokta, Türk’ün “binlerce yıllık şerefli tarihi” cümlesidir. Bu, altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu’ndan ziyade, şerefli tarihin başlatıldığı Orta Asya anlatısına yapılan bir göndermedir.

Osmanlı’nın aksine, olumlu özelliklerle anılan Orta Asya kökenleri Türk ırkının soyunun dayandığı yer olarak kabul edilir: “Biz cihanı titreten hür Türklerdik / Örnek olduk hep uzağa, yakına. / Milâddan çok evvel savaştık akına, / Biz o kahraman neslin torunuyuz” (Karayücel, 1938: 19). Savaşçı, örnek bir nesil olan Orta Asya Türkleri,

bugün "torunları" olarak anılan modern Türkiye'nin yurttaşlarının ataları olarak kabul edilir. Aile bağlarını andırır şekilde dede, oğul gibi nitelemelerin kullanıldığı da görülür:

> "Ben atamdan öğüt aldım, / Soyum sopum Türktür benim. / Her tarafa ünler saldım, / Soyum sopum Türktür benim. / Babam Fatih, dedem Cengiz. / Tarihimiz engin deniz. / Yeri, göğü titrettik biz. / Soyum sopum Türktür benim. / Altaylarda biz dolaştık. / Viyanada biz savaştık. / Tarihlere biz yol açtık. / Soyum sopum Türktür benim. / Turanlarda gezen benim. / Avrupayı ezen benim. / Altın destan yazan benim. / Soyum sopum Türktür benim" (Bacak, 1945b: 15).

"Türküm" isimli bu şiirde, Fatih Sultan Mehmet "baba"; Moğol İmparatoru Cengiz Han ise "dede" olarak yer almıştır. Fatih Sultan Mehmet, her ne kadar Osmanlı Padişahı olsa da bu bağlamdan kopartılarak ele alınmıştır. Çünkü Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı'nın kuruluş zamanlarına olan yakınlığı nedeniyle II. Abdühamid ya da Vahdettin'in sahip olduğu sembolik anlama sahip değildir. Şiirde görülen bir başka unsur ise "tarih yaratan" savaşçı bir millet soyunun övülmesidir. Tarihin yaratıcıları, medeniyetin kurucuları söylemlerine Orta Asya anlatısında oldukça sık rastlanılır.

Yine Osman Bacak'a ait "Türk Oğlu" isimli bir diğer şiirde ise, Türk çocuğu, kendisini "Mete'nin oğlu" olarak anarken, Moğollarla ve Kırgızlarla da kardeş olarak tanımladığı görülür:

> "Çin seddine akın eden, / Mete'nin bir oğluyum ben. / Hasmını her yerde yenen, / Yoktur eşim hiç dünyada. / Bir eşim de dağ, kaya, buz. / Babam Gazi, ceddim Oğuz. / Kardeşlerim Moğol, Kırgız. / Yoktur eşim hiç dünyada" (Bacak, 1945a: 15).

Biricik olma kurgusuyla oluşturulan şiir, modern Türkiye'nin *seçtiği* geçmişin, savaşçı, hâkimiyet sahibi gibi güçlü kurgularla bezeli ögelerden müteşekkil olduğunu ortaya koyar. Orta Asya anlatılarında, devlet kurma pratiği de önemsenir. Bu pratik, varlık gösterdiği süre boyunca sömürge olmamış ulus için önemlidir:

> "Türkler bu havaliye yerleştikten ve hükûmet merkezi olarak Sirtellâ şehrini kurduktan sonra Sumer[1] ismini almışlardır.

> Milâttan beş bin sene önce Dicle Fırat kıyılarında muhteşem bir medeniyet kuran Sumerlilerin ilk hükümdarı Kınık Urhan [2] idi"[62] (Sertelli, 1938: 8).

Yazının başlığının altında: "Orta Asyadan Dicle Fırat kıyılarına inen Türkler, Burada kısa bir zaman içinde büyük bir devlet kurmuşlardı" (Sertelli, 1938: 8) ifadesi yer almaktadır. "…'millet' olmak, diğer ırkların aksine, Türklüğün mütemmim cüzü gibidir. Onun adeta özünde var olan bir niteliktir. Benzer şekilde Türklük, medeniyet taşıyıcı olduğu, millet olduğu kadar, özü itibariyle 'devlet kurucudur' da." (Atalay, 2018: 210). Devlet kurma pratiği ile medeniyet arasında kurulan ilişkinin bir başka örneği, medeniyetin aksi olan Osmanlı ile de ilişkilendirilerek anılmıştır. Böylece, Orta Asya, Osmanlı ve Modern Türkiye söylemde hatırlanan ve unutulan olarak bir araya gelmişlerdir:

> "Dünyada ilk medeniyet ışığını parlatmış ve kültürünü acunun dört bucağına yaymış olan yüce Türk ulusu, imparatorluğun soysuz başlarının geri ve utandırıcı idaresi altında bütün benliğini âdeta kaybetmek derecesine gelmişti. Atatürk'ün önderliği ve yüksek yönetimi altında Türk ulusu eğemenliğini eline alınca bütün dünyaya parmak ısırtacak ve Türk tarihinin en parlak devirlerini bile imrendirecek derecede yüce bir varlık gösterdi" (İhsan, 1936: 7).

Medeniyetin Türk kimliğinin bir parçası haline gelişi: "…medeniyet kaynağındaki hemen bütün önemli adımların Türklüğe özgülenmesi ve 'en eski kültür ve medeniyet sahiplerinin Türkler olduğu'nun söylenmesiyle, medeniyet kavramı doğası gereği Türk'ün fıtratına uygun, Türk'e özgü bir değer özelliği kazanır" (T. Bora, 2014: 25) şeklinde açıklanır. İmparatorluğun "soysuz başlarının geriliği ve utandırıcı idaresi", Türk ulusuna Orta Asya'dan miras kalmış olan medeniyet ve kültürün taşıyıcıları olma nitelikleri ile tamamen zıt bir kurguya sahiptir. Atatürk bu noktada, kurtarıcı olarak belirir ve Türk tarihinin "en parlak" devrini bile -Orta Asya Tarihi de dâhil- kıskandıracak bir

[62] Bu kısımda dergide bir dipnot olarak "[1] Summer: Sulak yer demektir" (Sertelli, 1938: 8) ve "[2] Kınık: Hükümdar demektir" (Sertelli, 1938: 8) ifadesi yer almıştır.

başarı gösterir. Böylelikle, yaratılan yeni rejim, olumlu ve olumsuz olarak kurgulanan her iki geçmişin de ötesinde varlık göstermiş olur.

Yeni rejimin Orta Asya'dan başlatılarak ebedî destan vurgusuyla anılan geçmişi kendini, kimliğini bulmak ile birlikte de anılmıştır:

> "Bir gün sana gününün tarihini soracak olurlarsa, onlara ebedî bir destan okuman lâzım gelecek. Çünkü yeryüzünde hiçbir hâdise, Türk varlığının yeniden kendini buluşu kadar mühim değildir. Hiç bir millet istiklâl yolunda ileriye atılan ceddinin yarattığı savaşın bir eşini ne yaşamış, hattâ ne de tehayyül edebilmiştir" (Su, 1939: 8).

Türk'ün varlığını tekrardan keşfetmesine dair yapılan değerlendirme, öncesinde bir kayboluşu / yitirişi de barındırır ve Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilidir.

Ulus-inşa sürecinde, geçmişin belirli bir biçimde hatırlanması, bazı şeylerin unutulmasını da kapsar: "…ulusun özü tüm bireylerin ortak birçok şeye sahip olması ve aynı zamanda hepsinin pek çok şeyi unutmuş olmasıdır" (Renan, 2016: 38). Geçmiş anlatısını şekillendirmek için gerektiğinde resmi tarih yazımı da devreye girer. Tek Parti Dönemi'nde, Türk Tarih Tezi odağındaki çalışmalar milli kimlik ve tarih oluşturma çabası içerisinde: "…gerek Avrupa gerekse Osmanlı ve İslâm tarih yazımının kabullerini geçersiz kılmak ve Türklerin, 'tarihin yapıcı öznesi olduğu gerçeğini' kabul ettirmek üzerinden biçimlendiği söylenebilir" (Akman, 2011: 93). Renan, ulus için unutmanın önemine işaret ederken, tarih araştırmalarındaki ilerlemelerin ulus için tehlikeli olabileceğini söyler (Renan, 2016: 37). Bundan kaçınmak için de bahsedilen egemenin resmi tarih yazım pratiği devreye girer. Var olan yakın geçmişi kabul etmeyip, kendisine daha uzak ama yeni bir geçmiş oluşturan bu kurgu, söylemlerin iç içe geçmiş şekilde sunulduğunu da gösterir. Atatürk ilk kız okulundan, beşinci sınıf öğrencisi Perihan Eke'nin konuşması da öteki ve kurtarıcıyı tekrarlayan güzel bir örnektir:

> "Bundan 16 yıl önce köhne Osmanlı devleti yıkılmış yerine bütün acuna ün salan yeni bir Türkiye kurulmuştu. Bu da ancak büyük önderin rehberliği sayesinde oldu.

> Ülkemizi içten ve dıştan düşmanlar sardılar. Hain sultanlar ki ben bu sultanlara Türk demeğe utanıyorum. Saraylarında keyiflerine bakıyor hiçbir şeye aldırış etmiyorlardı. Yüce Atatürk bize yeni bir yurt kurdu, yeni bir tarih yarattı. Bu tarihi kuran ve yaratan Atatürk hızını Türk kanından aldı" (Eke, 1936: 8).

"Millî kimliğin Öteki-imgesi olarak kendi geçmişini, eski kimliği koyması, aynı zamanda eski kimliğe dair yeni bir tasavvur oluşturması demektir" (T. Bora, 2014: 41). Eski ve yeni karşıtlığını görebileceğimiz bu metinde, geçmiş ve şimdi arasındaki çelişki yeniden kurulur. Köhne, hiçbir şey yapılmayan, iç ve dış düşmanlarla dolu bir geçmişle anılan bugün yeni bir yurt ve tarih nitelemesiyle yüceltilir. Kurtarıcı olarak metinde yer alan Atatürk ise gücünü "Türk kanı"ndan almıştır. Türklüğün yüceltilmesi, bir üst kimlik olarak Türk olmanın kurulmaya çalışılmasından ötürüdür. Bununla ilgili olarak dergide yer alan bir şiir kimlik konusunda içine düşülen buhranı yansıtır:

> "Bundan önce biz; her gün ayrı bir acı duyduk; / Bütün fenalığıyle beraber, devre uyduk… / Şerefimiz kalmadı, Türk ismimiz yokoldu; / Kalbimiz baştan başa bin bir kederle doldu. / Biz ne idik arap mı? Acem mi? Bilmiyorduk?!... / Irkımızı sorana 'Osmanlıyız!' diyorduk. / O halde milyonlarca Türk... yaşayan halk kimdi? / Bu hakikat bir güneş gibi parladı şimdi. / 'Türküm!' diye bağırır, bu zevki duyarsınız; / Devrim çocukları siz, gerçek bahtiyarsınız!..." (Akçam, 1937: 9).

Devrim çocukları olarak seslenilen yeni rejimin çocuk okurları artık *kim olduklarını* söyleyebildikleri için şanslı atfedilirler. Cumhuriyet öncesinde kimliğin belirsizliğinden bahsedilirken "her gün ayrı bir acı duyulan" bir durum olarak nitelendirilen eski kimliğe ait eski geçmiş, bugün "güneş gibi parlayan" Türk kimliğinin temel bir parçasıdır. Aydın'a göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk kimliği oluşturulurken benimsediği ya da reddettiği bileşenler şunlardır: "Osmanlının reddi, İslam'ı temel alan kimlik ve siyaset biçimlerinin reddi, Atatürk'ün mitossal varlığı, Misak-ı Milli sınırları, 'Atatürk milliyetçiliği' adı verilen bir Türklük anlayışı" (Aydın, 1998: 16). Yeniden kurgulanan geçmiş, temel alınan sekülerlik, baba, güneş gibi kavramlarla anılan kurtarıcı, kanla

çizilen vatan sınırları, üst kimlik olarak seçilen Türklüğün kuruluşu olarak anabileceğimiz bu anlatılar Tek Parti Döneminde, resmi ideolojik söylemin başat unsurlarını oluşturur.

Vatanın *neredeyse* kaybından hissedilen travmatik hisleri de dindiren/dizginleyen mitlerden biri olarak, Atatürk'ün, güneş metaforu ile anılması ise rastlantısal değildir. Onur Atalay'a göre, Kemalistler "…'dünyadaki en eski ırk olan' Türklerin ilk önce güneşe taptığı ön kabulünden hareket ederek Türklerin yaşam kavramlarını da güneş fikrinden aldıkları" (Atalay, 2018: 210) fikrini savunurlar. Atatürk'ün, güneş, tunç gibi metaforlarla anılmasının yanı sıra "tanrılaşma" ifadesiyle de şiirlerde yer aldığı görülebilir:

> "Tunçtan bir kahraman ki, yükseliyordu önde, / Türkün asil kanına, tarihine inanmış / Tanrılaşan bu Türkü, kürsüden dinliyorken / Dört yüz nefes kesilmiş, sanki taş olmuş birden. / O coşarak söylemiş, söyledikçe gürlemiş / Tarih yapan bir ulus, nasıl mahvolur demiş…" (Taşman, 1947: 14).

Atatürk'ün ulusa seslenişi, "taşlamış" bir biçimde dinleyen dört yüz nefes -O'nun varlığında sadece soyut bir nefes olarak var oldukları da iddia edilebilir- ile tamamlanır. "Tanrılaşan Türk" olarak Atatürk, şiirde insanüstü bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Vefatının ardından yazılan "Büyük Ata'ya" isimli şiirde de -şiirde Ata kelimeleri büyük harfle yazılmıştır- benzer dizelere rastlamak mümkündür: "Koca bir güneşin akşam olmadan, / Dağların ardında sönüşü gibi, / Millete can veren, vatan yaratan / Tanrının göklere dönüşü gibi, /…/ Her zaman ırkıma büyük Baş ATAm, / Tanrılaş gönlümde, tanrılaş ATAm" (Artam, 1938: 4).

O'nun yüceliğinin güçlü bir biçimde ifade edilme çabası olarak da yorumlanabilecek bu gibi benzetmeler, yeni rejimin mekânsal sembolü olan meclis ve vatan için de kullanılmıştır. Türk milliyetçiliğinde, İslam dininin kurucu unsurlarının seküler bir hale büründürülerek ya da bozularak söylemin içinde yer aldığı örneklerden biri şöyledir: "Kurtuluşun Kâbesi / Kuruldu Ankara'da; / Gürledi Türkün sesi / İşte bugün orada!"

(Güllü, 1946: 5). "Kurtuluşun Kâbesi" olarak nitelendirilen Türkiye Büyük Millet Meclisi, kutsallığı bakımından İslam dininin en güçlü sembollerinden biri olan Kâbe benzetmesi ile anılmıştır. Buna benzer bir diğer örnek ise şu şekildedir: "Hakkımızdır bayram yapmak, / Bir din gibi yurda tapmak… / O, güneş gibi yükselir, / Korkusuzdur, bizi bilir" (Uçuk, 1943b: 8). Yurda dini bir inanca benzer bir hisle bağlanılması, yurdun Tanrı gibi kutsal bir konuma yerleştirilmesi olarak yorumlanabilir.

Derginin 1937 tarihli 31. sayısında yer alan "Bayram Gecesinde İki Rüya" isimli hikâye içinde barındırdığı semboller açısından oldukça zengin bir örnektir. Bu öykünün kahramanı Tunçay isimli bir çocuktur. Tunçay, ertesi gün 23 Nisan olduğu için heyecanlı bir biçimde uykuya dalar. Rüyasında puslu, karanlık bir ortamda cansızca kımıldanan bedenler görür. Bu bedenler ona hiç de benzemeyen sapsarı benizli, cansız, zayıf ve korkak çocuklardır. İlerdeki tepeye tırmanmak isterler ama zincirlerle bağlı esirler gibi hareket edemezler. Sonra birden tepeden parlak bir ışık süzülür, puslu ve karanlık havayı aydınlatır. Işığın olduğu yerden bir ses çocuklara: "Çıkın çocuklar çıkın! Siz daha çok yükseklere çıkacaksınız… Birçok tepeler sizi bekliyor" (Tanar, 1937: 19) der. Sonradan Tunçay'ın annesinin konuşmasından anlaşıldığı üzere bu ses, Atatürk'ün sesidir. Tunçay, uyandığında annesine rüyasını anlatır ve annesi şu konuşmayı yapar:

> "–Ne mutlu sana oğlum!... Ulusal Kurtuluşu görmüşsün rüyanda. Biz tıpkı rüyandaki gibi karanlık bir acunda yaşardık. İçimizde yükselmek istekleri olsa da, başaramazdık. Etrafımızı saran dumanlardan, gözlerimiz sanki yarı kapalıydı. Sonra O, Büyük Kurtarıcımız; ATAmız, bir güneş gibi, sisleri, bulutları yardı. Bütün ulusu karanlıktan ışığa çıkardı. Ne mutlu sana ki… o karanlık günlerin boğucu havasını teneffüs etmedin.
>
> –Onun olmadığı bir zaman da var mıydı anne?... Türkün Atası o, her zaman vardı ve var olacak" (Tanar, 1937: 19).

Yukarıda bahsi geçen bir rüya anlatısından daha fazlasıdır. Bir *öncesi* ve onun ötekileştirilmesiyle kurulan, olumlu bir şimdi tasviri vardır. Öyküde, zincire bağlı, Tunçay'a hiç benzemeyen, sarı benizli, zayıf, korkak, cansız çocukların içinde

bulundukları dönemin Osmanlı'ya tekabül ettiği söylenebilir. Tunçay'ın tersi olarak tasvir edilen çocukların bulunduğu ortam da puslu ve karanlıktır. Bu atmosferi bozan güçlü bir ışıktan gelen ses olur. Ses, çocuklara ilerlemelerini, daha çok tepeler aşacaklarını söyler. Cismi olmadan, ilahi denebilecek bir biçimde ışık süzmesinden gelen tanrısal ses Atatürk'ün çocuklara seslenişidir. Pozitivist, aydınlanmacı görüşün savunduğu ilerlemeci anlayışın izlerini de görebileceğimiz bu örnekte, ilerleme vurgusu aynı zamanda görev vurgusuyla birleşmiş durumdadır. Buna göre ilerlemek bir görevdir, gerekliliktir. Anlatının geçmişle beraber kurulması, çocuklara biçilen görevin zorunluluğu konusundaki olası şüpheleri de azaltmış olur. Tunçay'a: "Ne mutlu sana ki, o karanlık günlerin boğucu havasını teneffüs etmedin" diyen annesi, bu görev hissiyatını daha da güçlendirir. Tunçay'ın annesinin, "Büyük Kurtarıcı" olarak andığı Atatürk'ün gelişiyle karanlık bir dünyadan ışığa çıkıldığını söylemesi ötekinin ve kurtarıcı anlatısının beraber güçlü bir biçimde verildiği noktadır.

Dergide yer alan bir öyküde ise, yine öteki ve kurtarıcıyı görmek mümkündür fakat burada verilen mesaj *doğrudan* bir biçimde kurgulanmamıştır. Öykünün adı "Sapıtmış Torun ve Yiğit Aile Masalı"dır. Yiğit ailenin tasviri, dergide sıklıkla görülen Türk olmanın olumlu yönlerinin anıldığı kurguya yakındır:

> "Kadının erkeğinin hepsinin eli ırgat gibi nasırlı, ruhu güvercin gibi, beyaz alnı bilgin gibi, kırışık sözü ozan gibi özlü sözü aslan gibi, pek yüreği pınarlar gibi coşkun ve duru bir aile varmış" (Çağlıyan Amca[63], 1941: 23).

Buna karşılık öyküye de adını veren "sapıtmış torun" olarak anılan karakterin anlatımına "ilk bulucu ve kurucunun bilmem kaçıncı göbek torunu" (Çağlıyan Amca, 1941: 23) ifadesiyle başlanır. Bu ifade torunu değersizleştirmenin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde bulunan babadan oğula geçen saltanat sistemini de eleştiren bir anlam taşır.

[63] Masal "Çağlıyan Amca" mahlasıyla yazılmıştır.

Torunun anlatımı şu şekilde devam eder: "…yiğitlikten hiç nasibi olmıyan birisi büsbütün erliği unutmuş ailenin otlaklarından ve tarlalarından en güzel yerleri başkalarına peşkeş çekmiye başlamış" (Çağlıyan Amca, 1941: 23). Bu cümlenin Osmanlı'nın son zamanlarında yönetimde bulunan padişahlara referans verdiği açıktır. Torunun sebep olduğu durumun ciddiyeti ise: "…azıttıkça azıtmış, sapıttıkça sapıtmış; ailenin nesi var nesi yok, elinden almıya, onunla zevku safa etmiye koyulmuş; onun süslü evinde boyuna gülüşmeler, ailenin otlaklarında ve tarlalrında ağlaşmalar başlamış" [64] (Çağlıyan Amca, 1941: 23) cümleleriyle anlatılır. Bu vurgu Osmanlı'nın son zamanlarında görülen güç kaybına işaret eder. Hikâyede bu durum, torunun aileden namusunu, hürriyetini ve toprağını istemesine kadar ilerlemiştir. Bu noktada, ailenin evladı olan "…gök gözlü, altın saçlı, suna boylu" (Çağlıyan Amca, 1941: 23) olarak tasvir edilen kişi, kurtarıcı olarak gelir. Bu hikâyede Osmanlı ya da Türk halkı kelimeleri kullanılmamış bile olsa, okuyucunun kimlerden ve neden bahsedildiğini bildiği söylenebilir. Sembollerin gücü de bu noktada anlaşılır. Kurtuluşun, monotonluktan ve didaktik tarzdan uzak bir biçimde, masal kurgusu ile verilmesi okuyucu kitlesinin yaşı düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelir.

Bahsedilen masal ile birçok noktada kesişen "Yurdum İçin" isimli hikâyede ise, Nuran adında bir Türk kadını vardır. Nuran'ın, -hikâyenin başlığına uygun düşen bir biçimde- yurdu için Rum düşmanlardan yana gibi görünerek ajanlık yapması gerekmektedir. Bu görevi *yurdu için* herkesten gizli tutan Nuran'ın fedakârlığı şöyle anılır:

> "O gece genç kız sabahlara kadar ağladı. Nişanlısına işin içyüzünü anlatsa, düşman subayları ile görüşmesinin yurt yararına ait olduğunu söylese, şerefini kurtaracaktı. Fakat kendisine verilen işin hesabını kimseye veremezdi. Yurt için en ağır işlere, en katlanılmaz acılara dayanmak gerekti. Temiz sevgisini ağlayan yüreğinin içine gömerek, tekrar işlerine sarıldı" (Su, 1938: 5).

[64] Dergide benzer anlatımı şiir olarak görmek de mümkündür: "…Başına taç koyarak, taptığımız bir sultan / Anayurdunu satmış, sen buna inan ve yan. / Bir sürü düşman ordu, dört bir yanı kaplamış / Bu felâket her kalbe, sanki hançer saplamış" (Taşman, 1947: 14).

Yola koyulduğunda vapurla sarayın önünden geçerken tiksinir ve şu cümleye yer verilir: "Yurdu satanların, Türk olmıyanlara bu güzel memleketin kapılarını açanların hepsi orada idi. Sarayın geniş pencerelerinden Boğaz sularına ışıklar taşıyor, saz sesleri geliyordu" (Su, 1938: 5). Burada şunu belirtmek gerekir ki yurdu satmak / vermek gibi ifadeler dergide sıkça ölüm fermanı olarak anılan Sevr anlaşmasını imzalamakla ilişkili olarak görülür: "Ulusumuzun yaşadığı acı ve karanlık günlerini dinledikçe içimiz yanıyor. Sevr Sevr projesiyle yurdumuzu paylaştırmak isteyenleri de nefretle anıyoruz" (Hamiyet Erim, 1944a: 3). Padişah Vahdettin'in, Sevr anlaşmasını, milletten ziyade kendi tahtını düşündüğü için yaptığı da vurgulanarak, dönemin *düşkün* hâli belirtilir: "O sıralarda Padişah bulunan Vahdettin de kendi tahtını korumak için düşmanın her dediğine boyun eğdi, onlarla birlik oldu. Güzel yurdumuzun en güzel yerlerini onlara bağışlayan Sevr muahedesini kabul etti" (*Meclisi meb'usandan-Türkiye Büyük Millet Meclisine*, 1941: 9).

Nuran'ın düşünceleri ile devam eden cümlede, Osmanlı sarayında görülen, vatanın durumu karşısında umursamaz olarak nitelendirilebilecek davranışlardan ve özellikle sultan ve cariye olan kadınlardan bahsedilir:

> "Sultan adlı akılsız ve tasasız kadınların ipek eteklerini sürüyerek salonlarda dolaştıklarını; saçlarına, kulaklarına, parmaklarına, bileklerine taktıkları pırıltılı taşlarla göz kamaştırmak için saray odalarında ipek sedirlere uzandıklarını; birçok memleketlerden çalınmış ve satın alınmış cariyelerin içki taşıdıklarını, saz çalıp şarkı söylediklerini ve oynadıklarını düşünüyordu.
>
> Padişah denilen yurt haini de hiç şüphesiz bu eğlence âleminde, düşman subayları ile beraber keyif ediyordu" (Su, 1938: 5).

Nuran'ın zihninde canlandırdığı ve "iğrenç" (Su, 1938: 5) olarak nitelediği bu sahnede, ötekileştirilenlere dâhil olan kadınları, akılsız ve tasasız olarak görmesi iki farklı kadınlığın kurulmasıyla alakalıdır. Nuran gerekirse canını feda edeceği büyük bir görev

üstlenirken kendini, lüks takılarıyla "akılsız sultanlardan" ya da "çalınmış ve satın alınmış cariyelerden" daha yüksekte, kutsal bir yerde konumlandırır. Hikâyede görevinin ya da ödevinin büyüklüğü kumandan ile girdiği şu diyalogla ortaya çıkmış olur:

> "–Henüz çok gençsin. Ölüm seni ürkütmiyor mu yavrum?
>
> –Yurdun kurtuluşu konuşulurken hiç akla gelmeyecek birşey varsa o da ölümdür kumandan.
>
> –Sen bugün yurdun malısın. Yarın tarihin kadını olacaksın Nuran!" (Su, 1938: 6).

Kumandanın son cümlesi, Nuran'ın varlığının kendine ait olmayışını vurgular. İçinde bulunulan anda dahi Nuran kendisine ait değildir, vatan ile bütünlüğü ölçüsünde bir anlama sahiptir ve verilen görev dolayısıyla da, adının daima hatırlanmasına istinaden "tarihin kadını" olacaktır. Burada Nuran karakteri, Anthias ve Yuval-Davis'in bahsettiği, kadınların ulusal inşaya katılımın beş rolünden biri olan: "…ulusal mücadelenin katılımcısı (yoldaş) olarak" (Anthias ve Yuval-Davis'den aktaran S. Sancar, 2014: 62) yer alır. Fakat yoldaşlık durumu, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında görülen kadın karakterlerin durumuna benzer bir biçimdedir: "Kendini kurban eden kadın yoldaş, aynı zamanda cinsiyetsiz bir silah-arkadaşı bacıdır" (Kandiyoti, 2013: 160).

Kumandanla olan diyaloğun ardından, Nuran düşmanın içine sızmayı başarır. Bunu yaparken de kendini bir Rum olarak tanıtır: "Nuran kıvrak bir Rum şivesi ile kelimeleri dudaklarında ezip büzerek isminin Marika olduğunu ve subaylarını görmek istediğini söyledi" (Su, 1938: 6). Kumandanla Nuran'ın diyaloğu ve Rum Marika olarak tasvir edilirken kullanılan anlatım biçimi arasındaki fark, vatansever Türk kimliğine sahip bir kadın ve düşman kadın -hikâyede Nuran rol yapıyor olsa da- arasındaki ayrımı gösterir. Nuran'ın düşman subayının güvenini kazanmasıyla ilgili olarak ise dergide sıkça rastlanılan düşmanın elindeki silahlar konusu tekrar edilir: "Artık genç kıza okadar alışmıştı ki, işlerinden, savaştan, Türk topraklarını nasıl ele geçireceklerinden;

askerlerinin, top, tüfek, erzak ve taşıma araçları gibi herşeylerinin çokluğundan övünçle konuşuyor; olup biteni anlatmaktan korkmuyordu" (Su, 1938: 6). Düşmanın silahların çokluğundan duyduğu övünç, aslında Nuran'ın tarafından düşünüldüğünde de bir tür övünç kaynağıdır. Çünkü bu durum, düşmana karşı yetersiz askeri güçle savaşmayı ve inancın / cesaretin galip gelmesi söylemini destekler niteliktedir.

Hikâyenin sonuna doğru, kimliği ortaya çıkan Nuran düşmana herhangi bir bilgi vermez bu davranış: "Türk başını verir, sırrını vermez derler" (Su, 1938: 7) sözü ile özetlenir. Nuran idam edileceği sırada ise oldukça soğukkanlı bir performans sergiler:

> "Nuranı büyük bir ağacın önüne getirdiler. Gözlerini bağlamak istediler. Bezi fırlatıp attı. Son arzusunun ne olduğunu sordular.
>
> –Yurdumun kurtuluşundan başka bir isteğim yoktur, dedi. …. Kanımı yurduma ve Mustafa Kemal ordularına helâl ederek ölüyorum, diye haykırdı" (Su, 1938: 7).

Burada hikâyenin başkahramanı Nuran, "kıvrak şiveli" Marika'dan, vatan için kendini feda eden eril bir dile sahip bir karaktere dönüşür. Burada Serpil Sancar'ın bahsettiği vatanı koruma, uğruna ölme amacı dolayısıyla heteroseksüelleştirilmiş vatan tanımının bir kadın tarafından canlandırıldığı düşünülebilir:

> "Bir sevgiliye kavuşma arzusu ile metaforik olarak ilişkilendirilmiş vatana kavuşma arzusu, vatana aşkla bağlanma, uğrunda ölümü göze alma, canı pahasına onu koruma, vatanın kaybının erkeklerin şeref ve namusunun kaybı anlamına gelmesi bunun görünür tarzlarıdır; *heteroseksüelleştirilmiş* vatan anlatımının farklı biçimleridir" (S. Sancar, 2014: 55).

Hikâye, Nuran'ın kurtulması ve düşmanın yenilmesi ile sona erer: "İşte, sırtını sengin devletlerin hazinelerine dayayarak her şeyi mükemmel olan bir düşman ordusu, tıpkı sabun köpüğü gibi dağılıp sönmüş, kalanı da sulara gömülmüştü" (Su, 1938: 7). Düşmanın askeri gücünün modernliğinin etkisiz kalmasının vurgulanması da, Batı'nın karşısında *mağdur ama gururlu olan biz* anlatısını güçlendirir:

> "ATATÜRK bir yandan bu düşmanlara, / Karşı koymak için ordu toplardı… / Yalnız bir değildi bin idi yara! / Elimizde ne top, ne tüfek vardı… / Hepsini düşmanlar almıştı bütün; / Gitsin de gelmesin o kapkara gün!" (Işıtman, 1937: 7).

Osmanlı'nın ya da yabancı düşmanın oluşturulan söylemin dışında kalması, Türk kimliğini kurma yolunda eksiklik anlamına gelir. Bu yüzden, her fırsatta söyleme dâhil edilen iç düşman ve dış düşman kurgusunu oluşturmak önemlidir. *Bizi biz yapan şeyleri* anlamak, bunları sahiplenmek ve gerisine sınır çekmek ile ilgili olduğu için *biz* daima öteki ile kurgulanır:

> "Büyük harbin sonunda Türk milleti zincirlere vurulmuştu. Son padişah Vahdettin ve onun etrafında toplanan vatansızların hiyaneti yüzünden Türk vatanı dört taraftan düşmanlarla kuşadılmıştı. Türkü esir etmek ve Türklüğe en büyük darbeyi vurmak için, asırlardanberi intikam ve fırsat bekliyen Avrupa devletleri, artık emellerine kavuştuklarını zannediyorlardı. Her renkte, kıyafette düşman askerleri İstanbula yerleşmiş horra tepiyor, namuslu ve yurtsever her Türkün kalbine kanlar sızdırıyorlardı. Türkten başka olanların yardımıyle işleyen düşman teşekkülleri, vatanın her tarafına tuzaklarını kurmuş namus ve hamiyyet avına çıkmışlardı. Memleketin büyükleri Maltaya sürülmüş, gençleri bin türlü işkenceler altında inletiliyordu. İmanı zaif olanlar, kurtuluştan ümidi kesmişlerdi. Fakat Türkün ölmezliğine inananlar, kurtuluş güneşinin doğmasını bekliyorlardı" (Tanalp, 1938a: 3).

"Türk'ten başka olanların yardımıyla" güçlenen düşman ve son padişah Vahdettin iki önemli öteki olarak anılır. Bu söylemin karşısında ise, kurtuluş güneşinin doğacağına inanan Türkler vardır. İntikam istemekle ve fırsatçılıkla nitelenen Avrupa devletleri ise başat düşman olarak tasvir edilir.

Düşmanın başka bir şekilde anıldığı örnek ise, Radyo Çocuk Kulübü'nden[65] Ercan Tarhan'ın öyküsü olan "Vatan Uğruna!"dır. Düşmanı, kadın kimliğiyle ilişkilendirerek aşağılama amacı güden bir savaş hikâyesidir:

> "Bir siperin içinde arkalarını duvara vererek uzanmış olan Mehmetle çavuş konuşuyorlardı:

[65]Radyo Çocuk Kulübü, "İlk düzenli çocuk programı"dır (Ahıska, 2005: 209).

> –Çavuşum… Gavur bizim köyü bastı mıyki dersin?
> –Sanmam Mehmet…
> –Allah vere de şu goppek sürülerini kaçırabilsek! Yoksa burada açlıktan, soğuktan neyn öbür dünyayı boylayacağız.
> …
> Ayı; bulutlar örtmüştü… 2 saatten beri sürünüyorlardı… Mehmet alnındaki terlerini elinin tersiyle silerek durdu:
>
> Sınırı aştık artık!... Bak ilerde karargah var… Hele hele… Bak şu gahpelere. Kıvrılmış da garı gibi uyuyorlar!... dedi" (Tarhan, 1944: 9).

Düşmanı aşağılamak için kullanılan bu cinsiyetçi bakış açısının bir başka yansıması ise, düşman kadınlarının "kötü ve ahlaksız", Türk kadınlarının ise "iyi ve ahlaklı" olarak kurgulanmasıdır. Bu durum, aslında aynı kişi olan Nuray ve Marika örneğinde de görülür.

Dergide genel olarak, Osmanlı, padişah özelinde ise Vahdettin ve / veya II. Abdülhamid'den bahsedilirken kullanılan ifadelerin olumsuz anlamı baki kalmakla birlikte çeşitli olduğu söylenebilir. Örneğin Tek Parti Dönemi'nin yakın geçmişini "sırtta bir yük" olarak gördüğü bir şiir mevcuttur:

> "Sırtımızda Sultanlar, / Döküldü bir çok kanlar. / Çekerimiz büyüktü: / Çekilmiyecek yüktü / Düşünelim çocuklar… / Atıldı sırttan yükler / Kamutayı büyükler / Ankarada kurdular… / Ülküyle yuğurdular, / Bizi bu gün çocuklar" (Tümkor, 1938: 25).

Yeni rejimin öne çıkan ilerleme vurgusuna karşıt bir konumda görülen, öteki olarak Osmanlı ve sultanlarının kurtulmak istenen yük olarak nitelendirilmesi dönemin resmi ideolojik söylemi açısından tutarlılık olarak görülebilir. Osmanlı'nın ağırlık olarak görülmesi, ona ait olan geçmişinin reddi anlamına gelmektedir. Başka bir örnekte ise padişahtan "kan emen ejder" olarak bahsedilir: "Bugün padişahlardan kurtuldu yüce vatan, / Padişah ki bir zaman bu milleti inleten, / Sanki büyük bir ejder milleti emiyordu, / Yazıktır vatan elden gidiyor demiyordu" (Çoban, 1941: 28). Faydasızlığa ve zarara vurgu yapan bu nitelemeyle, padişah kurtulmak istenen / gereken bir *parazit* gibi nitelendirilmiştir.

Bununla beraber "saltanat zorbaları" sıfatına da rastlamak mümkündür: "Tam yirmi sekiz yıl evvel bugün saltanat zorbaları elinde türlü dertlerle inliyen milletimizin yüzü gülmüştü. Yurdumuzun ufukları bugün nurlanmış; dertli gönüllerimiz bugün ümit ve sevinçle aydınlanmıştır" (*23 Nisan*, 1948: 5) Zorba olmakla tanımlanan eski rejimin, demokrasiyle özdeşleşmiş olan 23 Nisan'ın gelişiyle son buluşunun ele alındığı bu cümlede, sahip çıkmaktan uzak durulan yakın geçmişin anılmasının olumlu bir şimdi / bugün ile gerçekleştirildiği görülür. Osmanlı devleti hakkında dergide okuyucunun karşısına çıkan en yaygın sıfatın ise kötü / düşman olduğunu söylemek yanlış olmaz: "Vahdettinle birçok Türk düşmanları, / Birleşip vatana bozgunlar saldı… / Öldürdü Türkleri, döktü kanları… / Yadırgı düşmanlar gölgede kaldı! / Onların yaptığı kötülük pek çok; / Dünyada onlardan daha kötü yok" (Işıtman, 1937: 7)

İç düşman olan Osmanlının, yabancı güçlerle olan işbirlikçi davranışları da dergide sıkça görülen bir kurgudur. Bu söylemin temel nedeni bir milletin *uyanmasına* sebep olan Sevr anlaşmasıdır:

> "İstanbulda bulunan Osmanlı İmparatorluğunun başındakiler düşmanla bir andlaşma yapmağa çalışıyorlardı. Nasıl bir antlaşma? Sevgili yurdumuz parçalanacak, batı illeri Yunanlılara, güney-batı illeri İtalyanlara, güney-doğu illeri Fransızlara, Boğazlar bölgesi de uluslararası bir bölge olacaktı. Peki bize neresi kalacaktı? Bize de işte bu saydığımız yerler çıktıktan sonra geri kalan yerler, bir avuç yer kalacaktı.
>
> Bunu yurdunu seven hiç kimse kabul edemezdi. Bu sevgili yurdu hiç kimse böyle parçalara bölemezdi, bunun için savaşmak gerekiyordu, savaşılacaktı da!..." (Çınar, 1947: 4).[66]

Sevr anlaşmasının, padişahın ve hükümetin "miskinliği" sonucunda olduğu ve "şuursuz hareketlerin artık çekilmez" olduğunun belirtilmesiyle, halk için bardağın artık dolduğu fikrine ulaşılabilir:

> "Padişah denen ölgün bir devlet reisile, onun şaşkın hükümetinin şuursuz hareketleri artık çekilmez hale gelmişti. Genel savaştaki mağlubiyetimiz, bir idam vesikası gibi

[66] Yazı "Çınar" mahlası kullanılarak yazılmıştır.

> öldürücü şartlarla dolu olan Sevr muahedesi ve yurdumuzun düşmanlar tarafından işgali… hep Saltanat idaresinin tedbirsizliğinin ve miskinliğinin neticesi idi" (*23 Nisan Çocuk ve Egemenlik Bayramı*, 1940: 4).

"İdam vesikası" olarak anılan Sevr anlaşmasının gelinen son nokta olduğu belirtilerek, dış düşmanların yurt içinde paylaşacağı yerler teker teker belirtilmiştir. Bu hatırlama / hatırlatma hali döneme hâkim olan unutma pratiği ile çelişkili gibi görünse de aslında aynı amacı taşıdıkları söylenebilir: "…sürekli dışlanan, kovulan, hiç ortaya çıkmamış gibi unutulmaya çalışılanın, Türk kimliğinin sembolik kuruluş anını önceleyen travma olarak imparatorluğun çözülme ve yıkılış süreci olduğudur" (Yörük, 2008: 310). Sevr de bu travmanın tekrar hatırlatılması olarak görülebilir. "Sevgili yurdun" paylaşılmak istenmesi sabrın tükendiği son nokta, kopuş olarak anılmıştır.

Osmanlı'nın geçmişinin ilginç bir biçimde yorumlandığı örneklerden birisi de Akçam'ın "Devrim Çocuklarına" şiirinde bahsedilen "boşluk"tur:

> "Bir zamanlar bu vatan baştanbaşa boşluktu. / Ortada hüküm süren derin bir sarhoşluktu. / Mâzinin şerefine canla bağlanan çoktu. / Yarını bir dakika bile düşünen yoktu!... / Bu sarhoşluk yüzünden herşey gerilemişti, / Dedikodu, tembellik en önemli bir işti. / Çalışmak şöyle dursun… olanı korumaktan/Halk âcizdi, haberi yoktu karadan, aktan! / Osmanlılık yıkıldı bu derin uykulardan; / Tük dünyası sönüyor, mahvoluyordu vatan" (Akçam, 1937: 8).

Bahsi geçen boşluk, Osmanlı geçmişinin reddi ile oluşan boşluktan ziyade hâlihazırda var olan bir boşluktur. Bu *orada* hatırlanmaya değer hiçbir şey olmadığı anlamına da gelir ve şiir de bu hatırlanmaya değer olmayan unsurların -sarhoşluk, gerilik, dedikodu ve tembellik gibi- teker teker anılmasıyla oluşur. Boşluğun içinde öne çıkan bu özellikler yeni rejimin temsil ettiği seküler pozitivist anlatının tersidir. Şairin tanımlamasına sadık kalınarak söylenecek olursa, verimsizlik ve amaçsızlıkla özdeşleşen bu boşluk ve sayılan olumsuz özellikler, yeni rejim tarafından, geçmişin bu parçasının

yok sayılmasının aslında büyük bir kayıp yaratmadığı vurgusunu da içinde taşıdığı söylenebilir.

3.5.3. Falakadan Modern Eğitime

Eğitim konusu, Osmanlı ve Batılı tarzda eğitim anlayışını savunan modern Türkiye arasında belirgin bir ayrım yaratmaya yarayan ögelerden biri olarak görülebilir. Genellikle 23 Nisan tarihi de çocuğa verilen önem ve anlamın değişmesi bağlamında dergide yerini alır. Bununla beraber yurttaş inşasında önemli bir araç olan okul da farklılaşmanın net bir biçimde görüldüğü mekân olarak ortaya çıkar:

> "23 Nisan en büyük bayramlarımızdan biridir. Bugün al al bayraklar, yeşil yeşil dallar ve renk renk çiçeklerle bezediğimiz şu sınıf duvarı, gözümüzde pırıl pırıl süngülerle çelikleşmiş vatan sınırları ve şen cıvıltılarla dolu şu okul, sevgili vatanımızdır" (Kan, 1943: 6).

Vatana benzetilen okul, yeni neslin inşa edildiği bir mekân olarak anlamlıdır. Okulun rejim için inşa pratiğinin önemli bir yeri olduğu vurgusu derginin Atatürk'ten aktardığı cümlede de görülür:

> "Okul genç dimağlara: insanlığa saygıyı, ulusa ve yurda sevgiyi, erkinlik onurunu öğretir. Erkinlik tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için tutulması uygun olan en doğru yolu belletir. Yurdu ve Ulusu kurtarmağa çalışanların aynı zamanda ertiklerinde namuslu birer uzman ve kınay, birer bilgin olmaları gerektir. Bunu başartan okuldur" (Atatürk, 1941: 4).

23 Nisan'la yani Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla ve yeni rejimle tamamen dönüşen okul ve eğitim anlayışından bahsetmek mümkündür. Aslında dönüşen eğitim anlayışından da öte, dönüşen yurttaş anlayışının kökenleri II. Meşrutiyet'e dayanır: "…II. Meşrutiyet vatandaşlığı, Cumhuriyet vatandaşlığının iki damarını yaratır. Fransızvari siyasal ulus ve vatandaşlık anlayışıyla Almanvari organik ulus yaklaşımının eşzamanlı

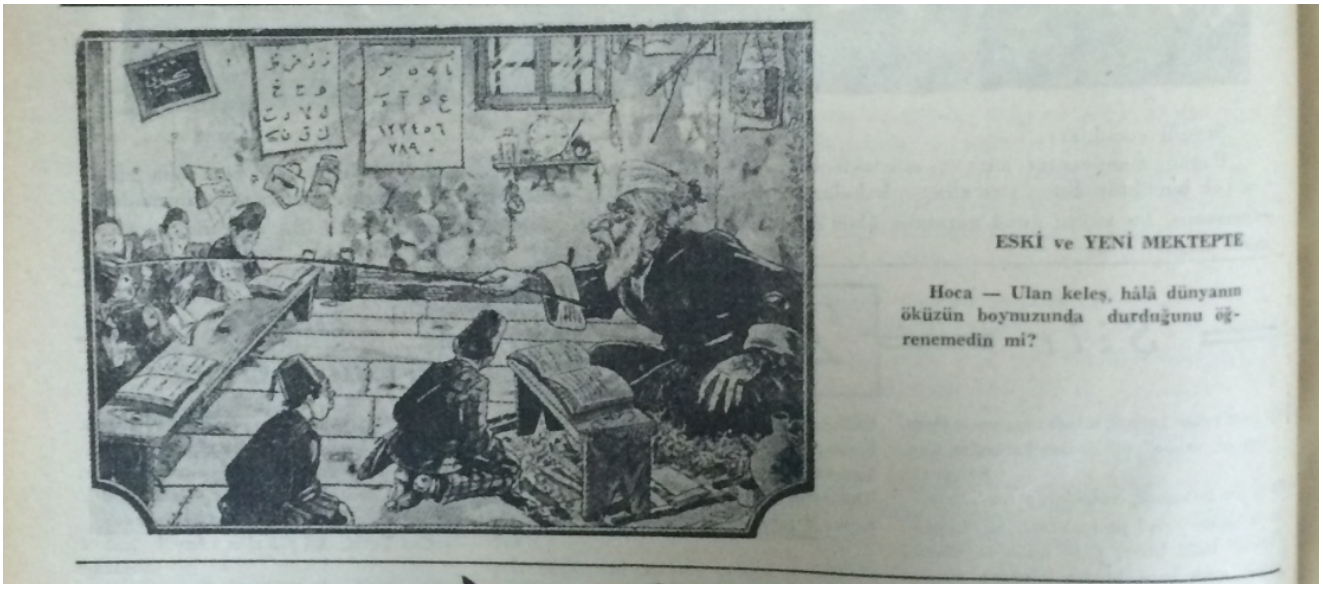
birlikteliği" (Üstel, 2009: 178). Dergideki metinlerde yer almasa da modernleşmenin ayak seslerinin duyulduğu bu dönemde, eğitim alanında yapılan değişimlerin, cumhuriyet rejimi için temel oluşturduğu söylenebilir.

Geçmişin reddinin *haklı* sebepleri olarak da okunabilecek şekilde yapılandırılan metinler, Osmanlı zamanındaki eğitim ile Erken Cumhuriyet Dönemi ile hayatlara giren seküler eğitim anlayışı arasındaki farka dayanır. Bu fark aynı zamanda çocuğa verilen değerin farkına işaret eder niteliktedir:

> "Cumuriyet devrinde yaşadığınız için, bilseniz ne kadar mesutsunuz!... Daha pek yakın bir geçmişte, çocuklar, okul diye cami avlusunun bir köşesine sıkıştırılan izbelerde; havasız tahta binalarda, toz toprak içinde okurlardı. Halbuki ATATRÜK Türkiyesi, okumanın değerini herşeyden üstün tuttuğundan; havası, ışığı bol, tertemiz, en büyük ve en yeni binalarını okullara veriyor. Çünkü: ATATÜRK rejimi, bilgisiz memleket idare edileceğine asla inanamaz" (Çetinkaya, 1937: 4).

Okulun tasvir ediliş biçimi, yeni Türkiye ile Osmanlı'nın son zamanlarındaki hissiyatını anlatan metinlere yakındır. İzbe, kirli ile ışığı bol, tertemiz gibi zıtlıkların söyleme dâhil edilmesi, hem yaşanan modernleşmeyi sürecinin anlatımını daha etkili kılar hem de bu değişimlerin yaşandığı bir dönemde çocuk olunduğu için minnet duyulması gerektiği hissini yoğunlaştırır.

Modern olan ile *çağdışı* görünen okul temsilleri, dergide görsel olarak da kendilerine yer bulmuşlardır. Kullanılan görseller ilgi çekici bir şekilde tasarlanmış ve birbirleriyle olan ilişkiyi yansıtacak şekilde, dergide yan yana yer almıştır.

"Ulan keleş, hâlâ dünyanın öküzün boynuzunda durduğunu öğrenemedin mi?" (*Eski ve Yeni Mektepte Coğrafya Dersi*, 1942: 2).

Dergide yer alan çizimde erkek bir hoca önünde diz çökmüş olan fesli oğlan çocukları görülmektedir. Duvarlarda özensizce asılmış gibi duran, üzerinde Arap harflerinin bulunduğu kâğıtlar vardır. Hoca ise sarığı ve cüppesiyle resmedilmiştir. Elindeki uzun sopasını öğrencilere doğrultmuştur. Resimden ve cümleden yola çıkıldığında hocanın bağırdığı öne sürülebilir. Hocanın "Ulan keleş, hâlâ dünyanın öküzün boynuzunda durduğunu öğrenemedin mi?" cümlesi ise verilen eğitimin bilimsellikten uzak, hurafelere dayalı bir anlayışa sahip olduğunun vurgulanmasıdır.

Sınıfın resmediliş şeklinde göz çarpan ayrıntılar ise sınıfın bakımsızlığı ve öğrencilerin duyduğu korkudur. Eski rejimin aksine korku ile terbiye etmek yeni rejimin eğitim pratiklerinde yer alan bir unsur değildir. Çocuğa nasıl davranmak gerektiğine dair dergide yer alan bir şiirden de anlaşılacağı üzere, çocuk, rejim tarafından kıymetli bir varlık olarak görülür:

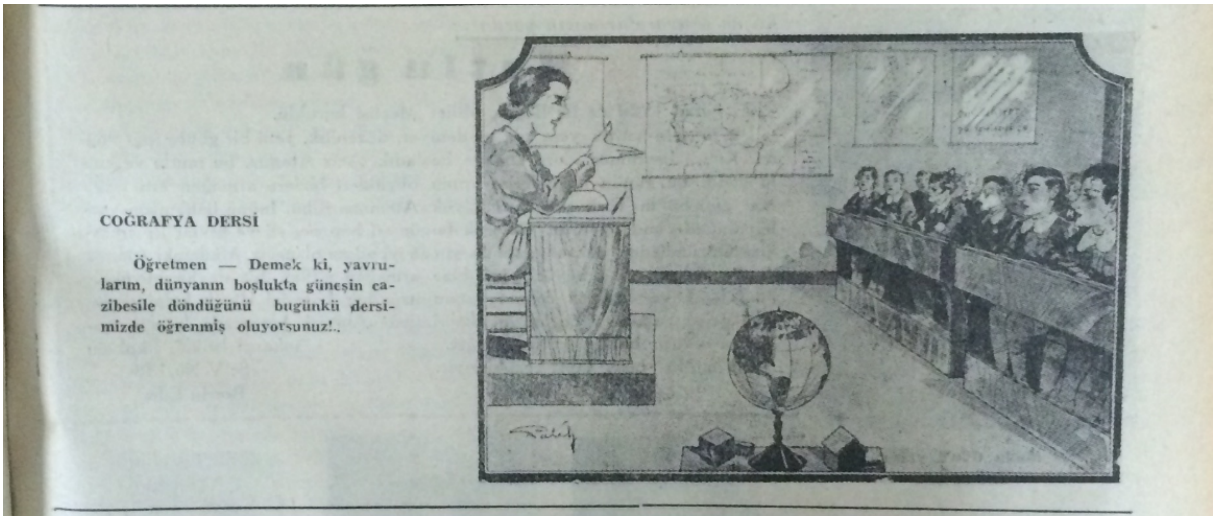
> "Rencide etmeyin… o yavruya siz, / Gülerek, iylikle hitab ediniz, / Elele verelim yurtta hepimiz, / Maksada ermenin temeli odur… / Evlât bir melektir onu kırmayın, / Korkutup yüzüne hiç haykırmayın, / Usançlı işlerle uğraştırmayın, / Realist gençliğin temeli odur…" (Eşber, 1938: 25).

Korkutmanın, yanlış bir terbiye biçimi olduğu dergide yer alan renkli bir görselle açıklanmaya çalışılmıştır:

Çizimin altında yer alan diyalogda kadın, çocuklara hitaben "–Buradan geçerken ne diye korkuyorsunuz? Yürüsenize çocuklar!..." cümlesine karşılık, çocuklar "–Ninem bize: '–Saatin içinde umacı var, oradan geçerseniz sizi yer…' dedi de ondan korkuyoruz!" diye cevap verirler. (*Eski Çocuklarda Korku Ürkeklik Yanlış Terbiyeden Doğardı*, 1940).

Çocukların, nineleri tarafından korkutulması eski devrin çocuk terbiyesindeki eksikliğini vurgular. Cumhuriyet rejimi ise bu konuda, Çocuk Esirgeme Kurumu broşürlerinde de görülebileceği üzere topyekûn bir eğitim önerir.

"Öğretmen –Demek ki, yavrularım dünyanın boşlukta güneşin cazibesile döndüğünü bugünkü dersimizde öğrenmiş oluyorsunuz!..." (*Eski ve Yeni Mektepte Coğrafya Dersi*, 1942: 3).

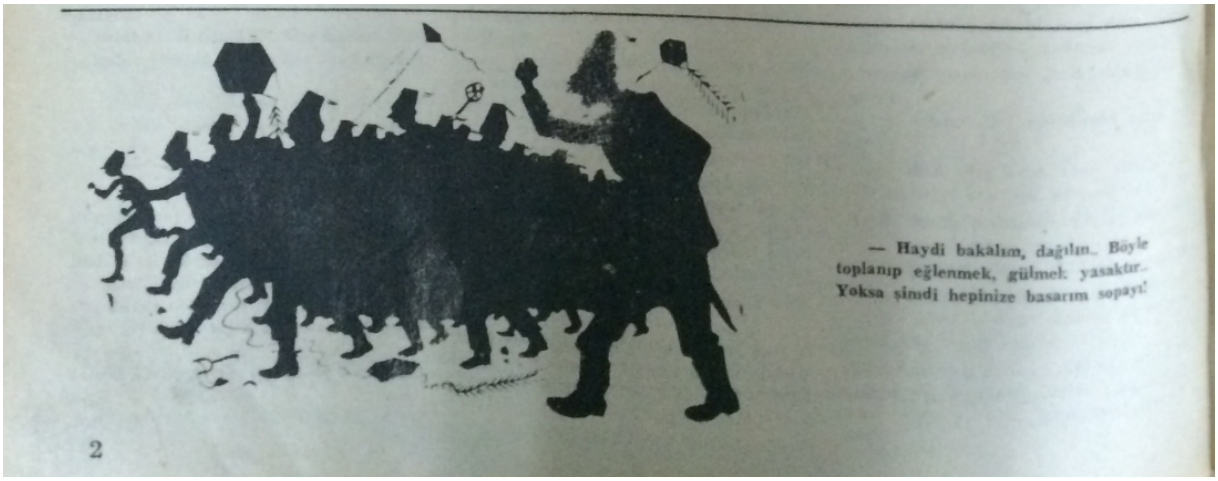
Resimde, sandalyesinde oturan bir kadın öğretmen ve önlükleriyle sıralarında oturan kız ve oğlan çocukları vardır. Sınıf, temiz ve aydınlık bir biçimde resmedilmiştir. Duvarda düzgün şekilde asılmış nesnelerin içinden Türkiye haritası seçilmektedir. Resimde bir de Dünya küresi gibi *yenilikçi* ders aracı bulunmaktadır. Öğrenciler ve öğretmen *modern* giyimlidir. Öğretmen: "Demek ki, yavrularım dünyanın boşlukta güneşin cazibesile döndüğünü bugünkü dersimizde öğrenmiş oluyorsunuz!" diyerek eski ve yeni mektep arasındaki ayrımın sadece mekânsal olmadığını öne çıkarır. Eski eğitimde bilimsellikten, akılcılıktan uzak bir yaklaşım mevcutken yeni dönemle bilimsel, pozitivist bir eğitim anlayışı benimsenmiştir.

İki resim arasındaki bir başka ayrım ise öğretmenlerin çocuklara hitap şeklinde görülmektedir. Eski mektep temsilinde hoca, öğrencilere "ulan keleş" cümlesiyle seslenirken; coğrafya dersini vermekte olan öğretmenin sevecen bir vurgu taşıyan "yavrularım" hitabını kullandığı görülür.

Resimde Tek Parti Döneminde vurgulanan bir başka hususa daha rastlamak mümkündür: Kadın öğretmenler. Rejim tarafından annelik, kadınlar için arzulanan temel görevlerden biri olsa da, öğretmenlik mesleğinin de kadınlar için uygun görüldüğü

söylenebilir. Dönemin önemli isimlerinden olan pedagog ve eğitimci İsmail (İsmayıl) Hakkı Baltacıoğlu, *yeni kadın*[67] ile ilgili şu cümleleri kurmuştur: "…kadının yeri divan, mutfak, evidir diyenleri hayat duygusu almamış, yepyeni bir kadın tipinin doğup, çoğaldığını görmeyen hayat aptalları…" (Baltacıoğlu'ndan aktaran Köksal, 1998: 33). Baltacıoğlu, kadının, geleneksel kabul edilen alandan dışarı çıkmasını savunan bu cümlesine karşın evli kadının sahip olması gereken özelliklerine dair olan fikirleri muhafazakârdır: "Açlığa dayanmak, tuvalet, bilgisini satmamak, turşu, reçel, salata yapmasını bilmek, para gözlü olmamak, zevkiyle modea dışına çıkmak, sevimlilik, tasarruf, sebepsizce kıskanmamak, neşeli olmak, erkeğin kaprislerini anlamak, çocuk nedir bilmek" (Baltacıoğlu'ndan aktaran Köksal, 1998: 33). Bu anlamda kadın mevzu bahis olduğunda bir tutarsızlıktan söz edilebilir. Eril dilin, kadın için uygun görüp / görmedikleri, Batı'dan medeniyeti almak ama has kültürü korumak (Gökalp, 2018) konusundaki ikilemden beslenir.

Bir başka görselde ise Osmanlı ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nde, kamusal alandaki davranış farklılıkları gösterilmeye çalışılmıştır:

"–Haydi bakalım, dağılın… Böyle toplanıp eğlenmek, gülmek yasaktır… Yoksa şimdi hepinize basarım sopayı!" (*Haydi bakalım, dağılın*, 1942: 2).

[67] Baltacıoğlu, 1934-1979 arasında *Yeni Adam* isimli haftalık gazetenin yaratıcısıdır (Köksal, 1998: 31).

Çizimde gölgeler halinde çizilen bir grup çocuk ve onlara doğru yumruğunu sallayan bir yetişkin görülmektedir. Çocukların ellerinde uçurtmalar vardır –eğlenmenin engellenmesi mesajının aktarılması amacıyla yere düşmüş olan bir sapan ve uçurtma da göze çarpar- ve yumruğunu havaya kaldırmış olan yetişkinden kaçarken resmedilmişlerdir. Dövmekle tehdit etmenin iyi bir terbiye yöntemi olmadığı açıktır. Bununla beraber, çocuğa şiddet konusunda cumhuriyet dönemi için de net bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir. Çocukluk üzerine çalışan isimlerden biri olan Bekir Onur, Osmanlı'dan günümüze değişmeyen üç şey olduğunu belirtir: çocuk sevgisi, dayak ve ezbercilik (Onur, 2005: 107). Yine bu konuyla ilgili: "1929'da ilk kez kutlanan 'Çocuk Bayramı'nda da dayak konusunun -hem de çocuklarca- gündeme getirildiğini" (Onur, 2005: 107-108) söyler. Cumhuriyet döneminde çocuk olanlar ile yürütülen sözlü tarih çalışmasındaki birbirinden farklı veriler de bu fikri destekler niteliktedir. Görüşmecilerden biri olan Olga Mağaryan Aslangül, öğretmeni ile yaşadığı konuşmayı ve dayak ile ilgili anısını şöyle anlatmıştır:

> "Biraz çok yaramazdım ben küçüklüğümde. Ufacık kağıtları keserdik sıralarda böyle… 'Ah Olga atıcam kapıdan dışarı seni!' derdi. Ama dayak yoktu. Ceza, tek ayak üstünde ceza… Bizden evvel padişahlar zamanında varmış dayak. Falakaya çekerlermiş. Atatürk geldikten sonra her şey düzeldi" (Tan ve diğerleri, 2007: 284).

Bir başka görüşmeci olan Neriman Çabuker'in bunu destekler nitelikteki anısı ise şu şekildedir: "Ayak üstü dur, elini de galdur, ceza bu. Dayak yok, hiç katiyetle yok dayak. Bazısını da öğle yemeğine yollamazlardı. Büyük ceza" (Tan ve diğerleri 2007: 358). Dayak olmadığı vurgusunun yanı sıra, tek ayaküstünde durmak ya da büyük ceza olarak nitelendirilen öğle yemeğine gidememek gibi cezaların aksi yönünde davranışlara maruz kalanlar da vardır. Ali Haydar Caner'in anısı buna bir örnektir:

> "…ilkokul birinci sınıfta, ya defterimi kirlettim diye, yahut da matematikten bir şeyler yaptım diye -birinci sınıftayım hiç unutmuyorum- Müzeyyen Hanım beni dövdü.

...

> Pazartesi günleri, bayrak töreninden evvel… temizlik muaynesi yapılırdı. Herkes yakasını açar çıkarır, çamaşırlarını gösterirdi. Temiz mi, kirli mi. tırnaklarımızı gösterirdik. Tırnağımız bir hafta uzunmuş, bir öğretmen erkek, bizim sınıftan diğil ama, hemen iğne batırırdı elimize (elinin üstünü gösteriyor), tırnaklarımız uzun diye, iğne batırırdı" (Tan ve diğerleri 2007: 196).

Farklı örneklerin görüldüğü dayak hususunda, dergide kurulan görsellerle desteklenen anlatı resmi ideolojinin arzuladığını yansıtır. Pratikte, ideal olarak nitelenen davranış modellerinin denetiminin kolay olmadığı unutulmamalıdır.

"–Gülünüz, eğleniniz çocuklar çünkü bu bayram sizin içindir" (*Gülünüz, eğleniniz*, 1942: 3).

Çocukların dayakla tehdit edildiği diğer görsele oldukça benzer olan bu çizimde, gölgeler şeklinde görülen kız ve oğlan çocuklarının ellerinde Türk bayraklarıyla eğlendikleri seçilmektedir. Gölgelerden anlaşıldığı kadarıyla iki yetişkin de onlara katılmıştır. Onların da modern giyimli halleri dikkat çeker. Biri fötr şapka ile diğeri ise asker olduğu izlenimini veren kasket takmaktadır.

Falakanın, 8 Nisan 1847'de *dinen* uygun olmadığı gerekçesiyle yasaklandığı (Gündüz, 2016: 246) bilgisine karşın dergide, Osmanlı'da dayak konusu doğrudan falaka

ile ilişkilendirilerek paylaşılmıştır.[68] "Mahalle Mektebinde Falaka" isimli yazıda, dikkat çekici renkli bir çizim de kullanılmıştır.

> "Cumhuriyetten önceki 'Mahalle mektepler'inde Türk yavrularının hali, her bakımdan hakikaten acınacak bir durumda idi.
>
> Anlamadıkları bir dille okuma ve yazmağa başlarlar, ezberciliğe zorlanırlardı. Bu arada en ufak bir noksanları görüldü mü, yobaz hocanın amansız cezalarına çarpılırlar ve resimdeki gibi falakaya yatırılardı. Siz, bu gün nekadar bahtiyarsınız çocuklar!..." (*Mahalle Mektebinde Falaka*, 1940: 24).

(*Mahalle Mektebinde Falaka*, 1940: 24).

Çocukların, geçmişte "yobaz hocanın" falaka ile cezalandırılması ve ezbercilik ile öğrenilen Arapçayı kullanmaları gibi sebepler sıralanarak, cumhuriyet çocuğunun ne kadar şanslı olduğu belirtilmiştir. Görselde, takunyaları çıkartılmış çocuğun ayaklarına

[68] Dayak mevzusunun, yeni rejim için ne kadar hassas olduğu, Osmanlı döneminin negatif örnekleriyle birlikte sıkça anılsa da, rejimin saygıyla andığı geçmişi Orta Asya'da da benzer davranışların görüldüğüne dair Mustafa Gündüz şu bilgiyi paylaşır: "Örneğin Sümer okullarında dayak ve dayaktan sorumlu eğiticiler bulunur. …. Gene Ön Asya uygarlıklarında Fenikelilerden, Hint ve Çin'e varıncaya kadar terbiyede çocuğu dövmenin caiz olduğuna dair söylemler üretilmiştir" (Gündüz, 2016: 246).

vuran korkunç görünümlü bir hoca çizilmiştir. Resimde iki çocuk, acı ile bağırdığı anlaşılabilen arkadaşlarını tutmaktadır. Diğer fesli ve sarıklı çocuklar ise korkmuş yüz ifadeleri ile olup biteni seyretmektedir. Okul ise, modern cumhuriyet okullarının temiz, ferah gibi nitelemelerinin aksini gösterecek şekilde resmedilmiştir. Duvarda dağınık bir şekilde asılı duran Arapça yazılar, taş duvarlar ve rahle vardır. Burası okul sıraları olmadan çıplak gibi görünen bir mekândır. Travmatik olarak nitelendirilebilecek olan dayak hususunda, 23 Nisan özel sayısı olarak hazırlanan 135. sayıda yer alan "Tırnak" isimli bir hikâye dikkat çekicidir. Hikâyede, baba karakterinin çocuğunun okula yeni başlamasıyla kendi çocukluğuna dair hatırladığı kötü bir anısı anlatılır. Erzurum'da geçen hikâyede, o zamanlar çocuk olan adamın babası onu Vehbi Hoca ismiyle tanınan ve "efsanevî bir kahraman gibi" (Özhan, 1939: 34) anılan hocadan ders alması için okula götürür. Hikâye mekânın tasviri ile başlar; basık, harap halde, loş bir ortam vardır. Hocanın arkasında duran sopalar dikkat çekicidir:

> "…Basık tavanlı, harap bir binanın önünde durduk. İçeride hep bir sesten okuyan talebelerin garip uğultusu duyuluyordu. Bastıkça tahtaları gıcırdayan harap ve karanlık bir sofadan geçtik. Loş bir odanın önünde durduk. …Odayı dolaşan nazarlarım Hocaefendinin arkasında duran sopalara takıldı; ürperdim" (Özhan, 1939: 34-35).

Mekânın betimlemesi, alışıldık üzere erken cumhuriyet dönemi okullarının sahip olduğu özelliklerin tersini göstermektedir. Hikâyenin kahramanı yanında dizlerinin üzerinde oturan arkadaşlarında tuhaf bir ayrıntıyı fark eder: "…kulaklarının arkasında cerahatlı bir yara" (Özhan, 1939: 35). Bunun oluş nedenin açıklanması ise çarpıcıdır:

> "Hocaefendi birisini yanında diz çöktürmüş, dersini okutuyordu. Bir aralık hırıltılı bir sesle:
>
> –Neden çalışmadın gözleri kör olasıca? diye gürledi. Ve zavallı çocuğun ağlamasına aldırmadan elini kulağına doğru uzattı. Çocuk artık ayağa kalkmıştı. Can acısının şiddeti buruşan yüzünden okunuyordu. Sonra nasıl oldu bilmem yere damlayan birkaç kan damlacığı gözüme ilişti. … Korkudan tiril tiril titriyordum. Kalbim kafesine sığmayan bir kuş gibi çırpınıyordu. Artık çocuğu bir kenara doğru fırlatan

> Hocaefendi, hiddetle yuvasından uğraşmış gözleriyle bize döndü. Sağ elinin baş parmağındaki uzun ve iğrenç tırnağı göstererek:
>
> –Ben bunu boşuna büyütmiyorum!...diye bağırdı. Gözlerim kararmıştı" (Özhan, 1939: 35).

Bu sahneyi gördükten sonra fenalaşan çocuk, gözlerini evde açar ve bir daha da o okula gitmez. Kendi çocuğu ile okulun ilk günü üzerine sohbet ederken bu anısını hatırlayan baba, yeni rejime kendi çocuğuna ideal olanı sağladığı için gözyaşlarını tutamaz:

> "–Öğretmeni de… arkadaşlarımı da… okulumu da çok seviyorum babacığım… diye boynuma sarılan çocuğumun sevinci karşısında gözlerim yaşarmıştı. Bu damlalar, çektiğim hatırlamanın değil, bize kısa bir zamanda bu büyük ve mesut değişikliği meydana getirenlere karşı duyduğum bir şükran hissinin ifadesiydi" (Özhan, 1939: 35).

Rejimin sağladıklarına duyulması gereken minnet vurgusu başka şekillerde de dergide yer alır. Örneğin yeni rejim geldiğinde artık birer yetişkin olanlar, yeni neslin kutlamalarına bakarken çocukları için de mutluluk duymanın yanı sıra burukluk da hissederler:

> "Pençereden bu mini miniler alayını seyreden Sevinin babası içini çekerek kendi kendine şöyle fısıldıyordu:
>
> –Bayrak ve trampet sesi… Ve şu yavrucukların penbe yüzlerindeki neş'e dalgası… Ne güzel şeyler… Yazık ki biz bütün bunların hasretini çeke çeke büyüdük. Böyle bir bayram yürüyüşü oynamak bize kısmet olmadı.
>
> Gözleri dolu dolu idi; yüzünde hem sevincin, hem de acının izleri okunuyordu" (Demiray, 1942: 3).

Okur olan çocuğa, anne ve babaların yaşadıklarının ya da hissettiklerinin aktarıldığı yazılar, ister istemez öteki olan Osmanlı ile anılır:

> "O millet ki, çok acı çekmiş, karagün görmüş, yüzyıllarca en büyüğümüz diye tanıdığı adamların hiyaneti ve zulmü karşısında yüreğinden, gururundan vurulmuştu.

> Siz, binlerce yılın hatırasını isminin izinde taşıyan mazinizi, en mesut çağlarda okuyarak öğreniyorsunuz. Halbuki babalarınız, anneleriniz parçalanmış bir tarihin, yıkılmış bir devrin ortasında esaretin ne demek olduğunu yakından tanıyarak öğrendiler" (Su, 1939: 8).

Çocuğa, ebeveynlerinin "kara günler" gördükleri, "en büyüğümüz" dedikleri padişahın ihanetini ve zulmünü yaşadıkları söylenir. Onların parçalanmış bir tarihe sahipken, ilginç bir biçimde okuyucuya "binlerce yılın hatırasını isminin izinde taşıyan mazinizi" öğrenebildiği söylenir ve bu mazi altı yüz senelik Osmanlı'nın işgallerle iç içe geçmiş bir biçimde anılan son dönemi hariç neredeyse tümünü kapsamaz. Geçirilen "kara" günlerin anlatıldığı bir başka örnek ise şöyledir:

> "Yavrularım, bugünkü rahat yaşamamız, böyle güzel, aydın günlere kavuşmamız, hep Cumhuriyet idaresinin eseridir. Bugün, sizi böyle canlanmış neş'e, kanatlanmış ümit halinde gördükçe kendi çocukluğumuzu, o bin der, bin türlü yoksulluk içinde geçen kara çocukluk günlerimizi düşünüyorum: Biz; çocukluğun hiç bir hakkından faydalanmadan, istediğimiz gibi gülüp oynamadan, mes'ut bir vatan yavrusu olmanın tadını tatmadan büyüdük. Kıymetli insanlarına değer vermiyen, en bilgili vatandaşları zindanlarda çürüten, ulu denizlerin ortasındaki ıssız adalara süren kötü saltanat idaresinde çocuğun lâfı mı olurdu? İşte, biz; böyle, çocukluğumuzun en güzel günlerini falaka yiyerek, mezarlık aralarında oynıyarak geçmez bir hastalığın korkunç rüyası gibi yaşadık… Gülmeden ağlamayı öğrendik… Boynumuz bükük, gözlerimiz yaşlı bu sabahsız gecenin bitmesini bekledik. O sonsuz gece sizin zamanınızda aydınlandı… İşte o kızıl tan; sizin çocukluğunuzda doğdu yavrularım… Bugün… Cümhuriyet Türkiyesinin en değerli varlığı sizsiniz… Hepimiz sizin için yaşıyoruz çocuklar…" (Sezener, 1941a: 3).

Cumhuriyetin bahşettikleri ile başlayan bu anı, yine Cumhuriyet vurgusu ile sona erer. Çocuklara verilen mesaj benzerdir, büyüklerin yaşadığı korkunç çocukluktan artık eser yoktur çünkü artık Cumhuriyetin *aydın* günleri mevcuttur. Yazının "Hepimiz sizin için yaşıyoruz çocuklar…" cümlesi ile sona erişi, bu söylemin çocuğa yüklediği ödevi belirtir niteliktedir. Metinlerde görülen bu kurgunun nedeni, dergide yer alan yine benzer bir anlatıya sahip başka bir yazı tarafından şöyle açıklanmıştır:

> "Bu günün kıymetini ne kadar bilirseniz bilin, içinde yaşadığınız bu günü yine tam manasile, olgunluğuyla biliyorsunuz sayılamaz. Herşeyin aksi gözönüne getirilirse,

> doğrusu daha iyi göze çarpar. Meselâ beyaz beyazdır. Siyahı gördükten sonra beyazın rengi daha ziyade meydana çıkar. Ve artık o, hayalinizden hiç silinemez, öyle değil mi?.
>
> Fenalığı gördükten sonra, iyiliği, hastalığı bizzat kendi vücudumuzda yaşadıktan sonra sıhhatin kıymetini daha iyi takdir etmez miyiz?" (Doğaner, 1939: 4).

Anlaşılması kolay ikili karşıtların kurgusuyla mantığa büründürülen bu açıklama, 23 Nisan'ın neşesini anlatmak ve aynı zamanda çocuğa yüklenen görevi hatırlatmak için kara günlerin ardından kurtarıcının çıkagelmesi teması ile devam eder:

> "Osmanlı Türkiyesindeyiz. Başta padişah namile bir ejder vardı. Ulusun kanını emmek ve kendi ihtişamını düşünmekten başka yaptığı bir şey yok. Hürriyet ve hâkimiyetin idaresi yok. Ulus ve millet için çalışanlar hep zindanlarda boğdurulmakta, menfalara sürülmekteler; açık fikirli memleket evlâtları ayaklarına zincir bağlanarak Marmaranın köpüklü sularında gözlerini yummaktadır.
>
> Büyük harp olmuş, Mondros mütarekesi imzalanmış, arkasından Sever paçavrası bütün ağırlığına, rezaletine rağmen âciz İstanbul hükûmeti tarafından kabul edilmiş… Memleket bütün silâhlarile teslim edilmiş bir vaziyette… Bu, yapılan denaetlerin en büyüğüdür.
>
> Asîl Türk ulusu bu kadarına tahammül edemez. Onun bir kurtarıcıya ihtiyacı vardır. Bunu bulmakta ve etrafında toplanmakta gecikmiyor, Ebedî Şef ATATÜRK kurtuluş yolunu göstermiştir. Bütün yurdunu sevenler, ulusunun asaletine inananlar Anadoluya geçiyorlar. Memleket bütün çocuğu, kadını ve erkeği ile seferberdir. Ulusu; hâkimiyeti, toprağı için dövüşecektir.
>
> Hepimizin -işiterek- bildiği gibi inandılar, dövüştüler ve kazandılar. Yeni rejim ve Kemalist Türkiye yaratıldı" (Doğaner, 1939: 4).

Geçmişin tüm olumsuzluklarından bahsederek ve ardından yine kurtuluş için yapılan fedakârlıkları anarak bugün için minnettar olma vurgusunun yapıldığını söylemek mümkündür. Bu vurgu verilenlerin geri ödenmesi olarak borç hissiyatının ve kendisinden beklenenlerin yükü ile görev baskısının hissedilmesine neden olur. Bu da, dönemin yeni yurttaşının haklardan ziyade görevlerle, ondan beklenenlerle tanımlandığını gösterir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yayımlanan *Çocuk* (1936-1948) dergisinde, ulus-devlet ve ulusun inşasının yanı sıra Tek Parti Dönemi rejiminin geleceği olarak tasavvur edilen çocuğun ve çocukluğun inşası incelenmiştir.

Milli Kütüphane arşivinden, tüm sayıların incelenmesi ve yer yer fotoğraflanması ile oldukça zengin bir veri elde edildi. Dergide yer alan metin ve görsellerin belirlenen temalar ışığında incelenmesi ise çalışmanın temelini oluşturur. Tüm sayıların incelenmesinin ardından şekillenen temalar ise, Çocuk Esirgeme Kurumu, çocukluk, sembol ve anlamların icat edilmesi, makbul yurttaş ve görevleri, beden ve davranış terbiyesi, geç modernleşme baskısıyla artan ilerleme ilkesi, üst kimlik olarak Türk, öteki olarak Osmanlı ve sahiplenilen Orta Asya'nın *kadim* anlatısı.

Doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, öncelikle ulus-devlet ve ulus kavramları, alandaki farklı düşünürlerden faydalanılarak açıklanmıştır. Özellikle Anderson'ın "Hayali Cemaatler" (2011) ve Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" (2006) kavramsallaştırmalarından yola çıkılarak, ulus olma pratiğinin, basılı yayın pratiği ve sembollerle nasıl inşa edildiği tartışılmıştır. Bu iki kavramla birlikte ele alınan *Çocuk* dergisi, ulusun ve çocukluğun inşasında sembollerin kullanıldığı ve üretildiği bir yayın olarak değerlendirilmiştir. *Çocuk*'un devletin resmi ideolojisinin aktarıcısı görevi üstlendiği ve ulus-devletleşme sürecinde egemen söylemi yeniden ve yeniden ürettiği görülmüştür.

Toplumsal bir süreç olarak çocukluk kavramında zamanla yaşanan değişim ve *Çocuk* dergisinde, rejimin makbul olarak nitelediği çocukluğun inşa süreci bir arada ele alınarak incelenmiştir. Bu amaçla, Batı'da, anlamı zamanla değişen çocukluk kavramına değinilerek, dergide bahsedilen çocukluk tasavvuru incelemeye dâhil edilmiştir. Çocukluğun olmadığı, çocukların minyatür yetişkinler olarak görüldüğü Orta Çağ'dan

itibaren tartışmaya açılan bu seyirde, çocukluğun inşa edilen bir kavram olduğu sonucuna varılarak, derginin yayımlandığı dönem içerisinde, çocuğa yönelik *modern*, didaktik, pedagojik bir üslubun egemen oluşu, bu inşa pratiğinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı ve *Çocuk*'un sahibi, Kırklareli milletvekili Doktor Fuat Umay da anılmıştır. Dönemin önemli ideologlarından biri olan Umay'ın, hem milletvekili olması hem de çocukların evlerinde ve zaman zaman okullarında okuduğu *Çocuk* dergisinin sahibi olarak, devletin resmi ideolojinin aktarılmasında etkin bir rol üstlendiği görülmüştür. Geç ulus-devletleşen bir milletin çocuklarını makbul bir biçimde eğitmek için derginin önemli rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Umay'ın, 1923 yılında yapmış olduğu Amerika gezisi ise Çocuk Esirgeme Kurumu için bağış gelirinin elde edilmesini sağlamış ve aynı zamanda, Amerika'da uygulanmakta olan, çocukların bir günlüğüne yetkili bir kimsenin koltuğuna oturması pratiğinin Türkiye'ye kazandırılmasına vesile olmuştur. İthal edilen bu *geleneğin* bugün için de geçerli olduğu düşünülecek olursa, bu *icadın* başarıyla neticelendiği söylenebilir. Aynı zamanda Amerika'ya yapılan bu gezi, Umay'ı, görüştüğü Amerika yetkililerden sıkça duyduğu üzere propaganda faaliyetlerine önem vermek gerekliliğine ikna etmiştir. Bu yüzdendir ki, *Gürbüz Türk Çocuğu* ile başlayan ve *Çocuk* ile devam eden dergicilik faaliyeti önemli bir halkla ilişkiler aracı olarak kullanılmıştır. *Çocuk*, kurumun kendi faaliyetlerini tanıtması ve gelir elde etme çabası dışında, resmi ideolojinin söylemlerinin yeniden üretildiği alan olarak da önemli bir iletişim organı olmuştur.

Milli Kütüphane arşivinden incelenen derginin, tarihsel bir dönemin ürünü olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, analiz malzemesinde yer alan çocuk oyun / oyuncakları ve savaş döneminin tasarruf pratikleri de çalışmaya dâhil edilmiştir. İncelenen sayılarda, savaş sonrası yaşanan buhranların, oyun pratiğini olumsuz bir biçimde etkilediği net bir şekilde görülmüştür. O dönem çocuk olanların tanıklıklarından yola çıkan kaynakların

incelenmesiyle, o yıllarda çocukluğunu geçirenler ile dergide yer alan bazı oyun pratiklerinin örtüştüğü görülmektedir. Top yapmak için kâğıtların topak haline getirilmesi, sigara kutularının bile oyunun bir parçası olması gibi hususlar, hem gündelik hayatın tanıklıklarında hem de dergi söyleminde örtüşür. Bununla beraber, olumsuz bir davranış olarak görülen cimrilikten farklı olarak makbul olan tutumlu olma davranışı aşılamayı amaçlayan tasarrufu özendirici uygulamalar da dergide yer alır. Bunlar biri, bugün bile meşhur olan İş Bankası kumbaralarının çocuklara hediye edilmesidir. Çivi kullanımında dahi tutumlu olmayı öğütleyen dergi yazıları ile savaş sonrası dönemi inceleyen ikincil kaynaklar karşılaştırıldığında, gerçekten çivi kıtlığı olduğuna dair veriler sunmaktadır. Böylece, *Çocuk*'un, dönemin ekonomik, sosyal, politik alanlarından soyutlanamayacağı sonucuna varılır.

Hobsbawm'ın literatüre yaptığı katkının etkisiyle, çalışmanın ana örneklemini oluşturan 23 Nisan sayıları, ilk *icat* edilen bayram olması ve temelinde çocukların yer alması nedeniyle incelemeye dâhil edilmiştir. Kolektif bir kutlama gününün oluşturulması ve sembollerin kullanımı ulus inşasının önemli bir kısmını oluşturur. Çalışmanın tarihsel aralığı sayesinde, rejimin Mustafa Kemal Atatürk hayatta iken kullandığı sembol ve anlam pratiklerinin, İsmet İnönü başkanlığında uğradığı -ve uğramadığı- değişimi inceleme imkânı doğurmuştur. Bir yayın organı olarak *Çocuk*, değişen koşullara göre söylemlerini tekrar şekillendirerek, yeniden üretir. Seçkin bir azınlık tarafından inşa edilen anlamların, geniş toplumsal kesime aktarılma sürecinde *Çocuk*'un etkin bir rol oynadığı görülür.

Yeni rejimin makbul yurttaşı olan çocuğun hak temelli olmaktan ziyade görev temelli tanımlandığı söylenebilir. Elbette yeni rejimle gelen yeni kanunlar -kadınların oy kullanma hakkı, basın özgürlüğü, konut dokunulmazlığı gibi- mevcuttur. Burada kastedilen, *Çocuk*'ta, çocuğa verilen eğitim hakkı etrafında da bahsi geçen görev tanımlarının yoğunluğudur. Okumak, makbul görülen bir meslek sahibi olmak vatana

millete faydalı olmak amacı taşır / taşımalıdır. Dergide, egemen tarafından, çocuğa uygun görülen sporların ve aktivitelerin neler olduğu, uyulması gereken adap kuralları, militarist vurgusu da mevcut olan vatanseverlik gibi hususların ayrıntılı bir biçimde, pedagojik ve didaktik bir üslupla aktarıldığı da tespit edilmiştir.

Çalışmada, Türk kimliğinin ve ulus-devlet rejiminin ötekisi olarak, Osmanlı İmparatorluğu, bu ötekinin karşısında benimsenen bir geçmişi temsil eden Orta Asya tarih anlatısının kurulmasında *Çocuk*'un rolü açıklanmıştır. Aynı zamanda, dergi örnekleminde önemli bir husus olan çocuğa karşı fiziksel şiddet uygulama konusu, derginin görsellerinin ve metinlerin incelenmesiyle, Osmanlı ile beraber anılan falaka ve modern eğitime olan inancı nedeniyle cumhuriyet rejiminin güzellemesinin birbirlerine karşıt bir biçimde okuyucuya aktarıldığı görülmüştür.

Çalışmaya göre, Tek Parti Dönemi'nin, 12 yıl 492 sayı ile en uzun ömürlü basılı yayın organı olan *Çocuk*'un, yeni rejimin inşa etmeye çalıştığı ulusun ve bu ulusun önemli bir kesimi olan çocuğun / çocukluğun inşasında etkin bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

1937 Çocukları ne isterdi?. (2019, 8 Kasım). Erişim adresi: http://balkay.net/1937-cocuklari-ne-isterdi/

Açıkel, Fethi, "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 117-139.

Ahıska, M., (2005), **Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, İstanbul, Metis Yayınları.

Ahıska, Meltem, "Garbiyatçılık: Türkiye'de Modernliğin Grameri", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 1039-1065.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019, 4 Mayıs). Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm

Akbayrak, K. (2014). *Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyalleşme Aracı Olarak Süreli Çocuk Yayınları (Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi Dergileri Örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı, Ankara.

Akın, V., (2000), **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Akın, Veysi, "23 Nisan Millî Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'nın Tarihçesi", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1997, S.3, s. 91-96.

Akın, Y., (2014), **"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Akman, Şefik Taylan, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2011, C.1, S.1, s. 80-109.

Alemdaroğlu, Ayça, "Öjeni Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 414-421.

Alkan, Mehmet Öznur, "En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak-5: 23 Nisan'ın Gayri Resmî Tarihi", **Toplumsal Tarih**, 2011a, S.208, s. 52-62.

Alkan, Mehmet Öznur, "En doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak-6: Osmanlı İdman Bayramı'ndan Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'na", **Toplumsal Tarih**, 2011b. S.211, s. 30-40.

Alkan, Mehmet Öznur, "Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 377-407.

Alpay, Meral, "Türk Çocuk Edebiyatı", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.8-9, s. 167-191.

Althusser, L., (2010), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İthaki Yayınları.

Anderson, B., (2011), **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, İstanbul, Metis Yayınları.

Atalay, O., (2018), **Türk'e Tapmak: Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Atay, F. R., (2004), **Çankaya**, İstanbul, Pozitif Yayınları.

Avadanlık. (2005). *Türkçe Sözlük* (10 bs., s. 147-148) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aydın, S., (1998), **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği"**, Ankara, Öteki Yayınevi.

Aydın, Suavi, "Bir kavramın bunalımına dair düşünceler: Tarih karşısında kültür kavramı", **Toplum ve Bilim**, 2002, S.94, s. 16-49.

Aydın, Suavi, "Türk Düşüncesinde Alman Etkisi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 947-970.

Aysevener, Kubilay, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Felsefî Temelleri", **Doğu Batı: Türk Toplumu ve Gelişme Teorisi**, 1999, S.8, s. 117-124.

Baltacıoğlu, İ. H., (1948), Çocukların Terbiyesi, İstanbul: Şaka Matbaası.

Başboğa, S. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Doktora Programı, İstanbul.

Başbuğ, E. D. (2010). *The Role Of The Theatre In The Construction Of State Ideology*, (Yayımlanmış doktora tezi). Boğaziçi University Institute For Graduate Studies in the Social Sciences Turkish Language and Liteature, İstanbul.

Başbuğ, E. D., (2013), **Resmî İdeoloji Sahnede: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Bektaş, A., (2007), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Bennington, Geoffrey, "Postal Politics and The Institution of The Nation", **Nation and Narration** (Ed. Homi K. Bhabha), Great Britain, Routledge, 2004, s. 121-137.

Billig, M., (2002), **Banal Milliyetçilik**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık.

Bora, A., Sever, M., Şahin, Ö., ve Tan, M.G., (2007), **Cumhuriyet'te Çocuktular**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bora, T., (2014), **Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık**, İstanbul, Birikim Yayınları.

Bora, T., (2017), **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Bozdoğan, S., (2012), **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**, İstanbul, Metis Yayınları.

Calhoun, C., (2007), **Milliyetçilik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Canovan, M., (1998), **Nationhood and Political Theory**, United Kingdom, Edward Elgar Publishing.

Caymaz, B., (2007), **Türkiye'de Vatandaşlık: Resmî İdeoloji ve Yansımaları**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çıkla, Selçuk, "Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler", **Hece**, 2005, S.104-105, s.89-107.

Çiçek, Nazan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz", **Mülkiye Dergisi**, 2012, C.36, S.4, s.69-104.

Çocuk Esirgeme Kurumu, "Ana Gayemiz" [Broşür], **Çocuk Davâmız**, 1944, s. 1-3.

Çocuk Esirgeme Kurumu, "Serseri Çocuk" [Broşür], **Çocuk Davâmız**, 1944, s. 15-18.

Çocuk Esirgeme Kurumu., (1935), **Annelere Öğüt**, Ankara: Çankaya Matbaası.

Çocuk Esirgeme Kurumu., (1944), **Çocuk Davâmız** [Broşür], İzmir, Meşher Matbaası.

Dağıstanlı, B. C. (2019). *Çocuk Esirgeme Kurumu Dergisi "Çocuk"ta (1936-1948) Toplumsal Cinsiyet Rejiminin İnşası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Dede, K. (2015). *Türk Ulusunun İnşası Sürecinde Romanın Rolü, 1923-1938* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Ankara.

Demiray, C., (1945), **İki Devir**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Deringil, S., (2007), **Simgeden Millete: II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Doğdu, Mustafa, ve Duman, Doğan, "1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: 'Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu' ", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2010, C.9, S.20-21, s. 157-170.

Elias, N., (2015), **Uygarlık Süreci Sosyo-Oluşumsal ve Psiko-Oluşumsal İncelemeler Cilt 1. Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ercan, Hülya, "Çocukluk Felsefesi", **Kebikeç**, 2005, S.19, s.113-120.

Erözden, O., (2013), **Ulus-Devlet**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Ersoy, Erhan Gürsel, "1930'ların Kültür ve Eğitim Anlayışının Çocuk Esirgeme Kurumu Neşriyatı Çocuk Dergisi'ndeki Yansımaları", **Kebikeç**, 2005, S.19, s. 373-387.

Eskicumalı, Ahmet, "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946", **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, 2003, C.19, S.2, s. 15-19.

Eskin, M. Ş. (2017). *Cumhuriyet Türkiyesi'nde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Fortna, B. C., (2013), **Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Foucault, M., (2007), **Cinselliğin Tarihi**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Gelişli, Yücel, "Çocuk Dergilerinde Millî Kimlik İle İlgili Değerlerin Sunuluşu", **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2013, S.32, s. 82-96.

Gellner, E., (1992), **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul, İnsan Yayınları.

Gencer, Yasemin, "We are Family: The Child and Modern Nationhood in Early Turkish Republican Cartoons (1923-28)", **Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East**, 2012, S. 32, s. 294-309.

Gökalp, Z., (2018), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Kapı Yayınları.

Gündüz, M., (2016), **Maâriften Eğitime: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm**, Ankara, Doğru Batı Yayınları.

Güneş, Günver, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ödemiş'in Kimsesiz ve Yoksul Çocukları: Ödemiş Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Faaliyetleri", **Kebikeç**, 2005, S.19, s. 141-155.

Hançerlioğlu, O., 1985, "Ulus", **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.7, s.14.

Heywood, C., (2003), **Baba Bana Top At!: Batı'da Çocukluğun Tarihi**, İstanbul, Kitap Yayınevi.

Hobsbawm, E. J., (1995), **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Program, Mit, Gerçeklik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, Eric, "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", **Geleneğin İcadı** (Ed. Eric Hobsbawm, Terence Ranger), İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006, s.1-18.

İnal, Kemal, "Çocuksu Masumiyetten Plastik Paradoksa, Oyuncağın Kısa Tarihi", **Kebikeç**, 2005, S.19, s.253-275.

İnal, Kemal, "Tören Devleti Türkiye'de Ulusal Bayramların Törenselliği ve Ritüelleri", **Resmi Tarih Tartışmaları 10: Rejim ve Ritüelleri** (Ed. Mete K. Kaynar), İstanbul, Maki Basın Yayın, 2010, s. 185-210.

Kandiyoti, D., (2013), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul, Metis Yayınları.

Karayazıcı, M., (1945), **Ant**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Kaya, K., Sınal, İ., (1943), **Okulda-Evde-Açık Havada Neler Oynayalım?**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Keskin, Ferda, "Michel Foucault", **Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Žižek'e** (Ed. Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2017, s.703-719.

Koç, Emel, "Atatürk, Cumhuriyet ve Çocuk Ruhu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2010, S.45, s. 71-82.

Koçak, Orhan, "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 370-418.

Konar, E. (2003). *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi'nin İncelenmesi (1926-28 Yılları)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Köksal, Duygu, "Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, İnkılap ve Terbiye: Ulusun 'Çocukluğu'", **Toplumsal Tarih**, 1997, C.7, S.40, s. 7-12.

Köksal, Duygu, "Yeni Adam ve Yeni Kadın: 1930'lar ve 40'larda Kadın, Cinsiyet ve Ulus", **Toplumsal Tarih**, 1998, S.51, s. 31-35.

Maksudyan, N., (2007), **Türklüğü Ölçmek: Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939**, İstanbul, Metis Yayınları.

Metin, Y. (t.y.). Doküman İncelemesi. Erişim Adresi (17 Kasım 2019): http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/eay/eay/b0506/ymetin.doc

Metinsoy, M., (2017), **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye: Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Millas, Herkül, "Millî Türk Kimliği ve 'Öteki' (Yunan)", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 193-201.

Millas,Herkül, "Edebiyat ve Milliyetçi Kalıpyargılar", **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** (Ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 105-113.

Minez, B., (1945), **Türk Çocukları Unutmuyor!**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Münakalat. (2005). *Türkçe Sözlük* (10 bs., s. 1434) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Okay, Cüneyd, "Eski Harfli Çocuk Dergileri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2006, S.7, s. 511-518.

Onur, B., (2009), **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, Ankara, İmge Kitabevi.

Onur, Bekir, "Çocukluğun Dünü ve Bugünü", **Kebikeç**, 2005, S.19, s. 99-112.

Önal, M. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Halka Yönelik Politikalar İçerisinde "Çocuk" 1923-1938* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Programı, İzmir.

Örs, H(ed.)., (1943), **İlkokulda Kâğıt ve Karton İşleri**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Özbudun, S., (1997), **Ayinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Özçelik, Mücahit, "23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları", **Gazi Akademik Bakış**, 2011, S.9, s. 265-284.

Özkırımlı, U., (2009), **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Öztan, G. G. (2009). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* (Yayımlanmış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, İstanbul.

Öztan, G. G., (2013), **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Parlak, İ. (2005a). *Türkiye'de İdeoloji-Eğitim İlişkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Ankara.

Parlak, İ., (2005b), **Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, Turhan Kitabevi.

Postman, N., (1995), **Çocukluğun Yokoluşu**, Ankara, İmge Kitabevi.

Renan, E., (2016), **Ulus Nedir?**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık.

Sancar, M., (2007), **Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Sancar, S., (2014), **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Sarı, E. (2017). *Erken Cumhuriyet Döneminde Yerel Basın Yoluyla Türklüğün İnşası: Van Gazetesi Örneği (1939-1943)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Van.

Sarıkaya, Makbule, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 2007, S.34, s. 321-338.

Sarıkaya, Makbule, "Gürbüz Çocuk Yarışmaları", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi**, 2012, C.1, S.1, s. 201-224.

Schnapper, D., (1995), **Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair**, İstanbul, Kesit Yayıncılık.

Sezener, M., (1943a), **Çalış**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Sezener, M., (1943b), **Emrindeyiz**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Smith, A. D., (2013), **Milliyetçilik: Kuram, İdeoloji, Tarih**, Ankara, Atıf Yayınları.

Smith, A. D., (2017), **Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik**, İstanbul, Alfa Yayınları.

Sosyal Hizmet Atölyesi. (2019, 8 Kasım). Erişim adresi: http://sha-sosyalhizmet.blogspot.com/2011/01/isteriz-lehvalari.html

Stearns, P. N., (2018), **Çocukluğun Tarihi**, İstanbul, Dedalus Kitap.

Şapolyo, E., (1943), **Atatürk**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Tekand, Selâhattin, "Tetkik ve Müşahede: Annelerde Süt Azlığı" [Broşür], **Çocuk Davâmız**, 1944, s. 19-27.

Teshin. (2005). *Türkçe Sözlük* (10 bs., s. 1964) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Turanlı, Ebru, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Ulus İnşası Sürecinde Türk Çocuğu Tasarımı: Çocuk Sesi Dergisi", **TRT Akademi**, 2017, C.2, S.4, s. 486-504.

Uçuk, C., (1943), **Cumhuriyet Güneşi**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Uçuk, C., (1969), **Türk İkizleri**, İstanbul, İstanbul Matbaacılık.

Umay, F., (2014), **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ummanel, Azize, "Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi", **Elementary Education Online**, 2017, S.16, s. 245-255.

Üstel, F., (2014), **"Makbul Vatandaş"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Üstel, Füsun, "II. Meşrutiyet ve Vatandaşın 'İcad'ı", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.166-179.

Vads. (2019, 3 Haziran). Erişim adresi: https://vads.ac.uk/large.php?uid=29128&sos=0

Wallerstein, Immanuel, "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik**", Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler** (Ed. Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein), İstanbul, Metis Yayınları, 2007, s. 89-106.

Weber, E., (2017), **Köylülerden Fransızlara: Fransa Kırsalının Modernleşmesi, 1870-1914**, Ankara, Heretik Yayınları.

Yavuztürk Mungan, Gülseren, "Erken Cumhuriyet Döneminde Çocukların Ankara'sı", **Kebikeç**, 2005, S.19, s. 389-400.

Yıldırım, F. (2019). *Millî Edebiyat Döneminde Ulusal Bilincin İnşası* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.

Yörük, Zafer, "Politik Psişe Olarak Türk Kimliği", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 309-324.

Yümlü, Murat, " '*Bir Devrin Cemiyet Adamı: Doktor Fuad Umay*' Biyografisi Üzerine Bir İnceleme", **History Studies International Journal of History**, 2010, C.2, S.Ortadoğu Özel Sayısı, s. 437-446.

Çocuk Dergisi Kaynakçası

Acar, Nuri, "Kara Güne Ortağım", **Çocuk**, 1939, S.139, s. 16-17.

Ağralı, Ali Fuat, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s.10.

Akçam, Halil İbrahim, "Devrim Çocuklarına", **Çocuk**, 1937, S.31, s. 8-9.

Alâeddin, İbrahim, "Atamızı Tavaf", Çocuk, 1938, S.113, s.4

Alnar, Revrak, "Atatürk", **Çocuk**, 1944, C.8, S.372, s.8.

Altan, Bekir, "Ankara İNÖNÜ İlk Okulunda 20 Dakika", **Çocuk**, 1938a, S.85, s. 8-9.

Altan, Bekir, "ÇOCUK Okuyucuları Arasında: İzmir-Karantina İnönü İlk Okulunda 20 Dakika", **Çocuk**, 1938b, S.83-84, s. 14-15.

Altan, Bekir, “Okul Röportajları: İstanbul 34 üncü İlk Okulda 20 Dakika”, **Çocuk**, 1938c, S.87, s. 19.

Altan, Bekir, “İzmir Hakimiyeti Millîye İlk Okulunda 20 Dakika”, **Çocuk**, 1938d, S.82, s. 10-11.

Altın Halka. (1948). İstanbul: Çocuk, C.11, S.27, s. 3.

Altıner, Avni, “23 Nisan-Çocuk Bayramı”, **Çocuk**, 1944, C.8, S.372, s. 2-3.

Ana Dergisi. (1937). İstanbul: Çocuk, S.60, s. 14.

Arkın, R. G., 1938, “Atamızı Kaybettik”, **Çocuk**, S. 113, s. 16.

Artam, N., 1938, “Büyük Ata’ya”, **Çocuk**, S.113, s. 4.

Ataman, Nuri, “23 Nisan”, **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 27.

Atatürk, Mustafa Kemal, “Sözleriniz Kalbimizde Hepimiz İzindeyiz”, **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s.4-5.

Atay, Falih Rıfkı, “Kurtarıcını ve En Büyük Evlâdını Kaybettin Türk Milleti Sen Sağ Ol!”, **Çocuk**, 1938, S.113, s. 2.

Bacak, A. Osman, “Türk Oğlu”, **Çocuk**, 1945a, C.9, S.10, s. 15.

Bacak, A. Osman, “Türküm”, **Çocuk**, 1945b, C.9, S.10, s. 15.

Bayan Cahid Uçuk. (1938). İstanbul: Çocuk, S.87, s. 2.

Bayramın Neş’esi İçinde. (1942). İstanbul: Çocuk, C.5, S.275.

Bilmece-Bulmaca. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.229, s. 31.

Bir Yıllık Yurt Bilgisi Derslerine Bir Kuşbakışı. (1939). İstanbul: Çocuk, S.135, s.32-33.

Bizbize Konuşalım. (1937). İstanbul: Çocuk, S.15, s. 3.

Bu Sayıdaki Müsabakamız: 75 Kumbara Hediye Ediyoruz. (1939). İstanbul: Çocuk, C.4, S.166.

Bu Sayımızın Kapağını Yapan Ressam. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.248.

Bulmaca. (1945). İstanbul: Çocuk, C.9, S.10, s. 2.

Bunu Unutmayınız!. (1947). İstanbul: Çocuk, C.10, S.27, s. 16.

Büyükbaba, "Bizbize Konuşalım: Spor Yapınız…", **Çocuk**, 1937, S. 35, s.3.

Ç. E. Kurumu. (1938). İstanbul: Çocuk, S.87, s. 5.

Ç. E. Kurumunun Sahibi Bulunduğu Kavacık suyu. (1945). İstanbul: Çocuk, C.9, S.10, s. 2.

Çağlar, Behçet Kemal, "23 Nisan", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 12.

Çağlar, Behçet Kemal, "Behçet Kemal Çağların Cevabı", **Çocuk**, 1936, S.6, s. 4, 16.

Çağlar, Behçet Kemal, "İzinde", **Çocuk**, 1938, S.113, s. 15.

Çağlıyan Amca, "Sapıtmış Torun ve Yiğit Aile Masalı", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 23.

Çakmak, Fevzi, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. 6.

Çamay, Rüehan, "İnönü", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s.28.

Çetin Millî Savaşta, İnönü'de. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.224, s. 16.

Çetinkaya, Ali, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar: 23 Nisan", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. A.

Çetinkaya, Ali, "Sevgili Yavrular Bayramınız Kutlu Olsun!", **Çocuk**, 1937, S.31, s. 4.

Çınar, "Sevinçli Günüm", **Çocuk**, 1947, C.10, S.27, s. 4-5.

Çoban, Vural, "23 Nisan", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 28.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1946). İstanbul: Çocuk, C.9, S.38.

Çocuk Dergisi Neşriyat Direktörlüğü, "İlk Okul Okuyucularımıza Tatil Kutlu Olsun!", **Çocuk**, 1938, S.87, s. 2.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1937). İstanbul: Çocuk, S.31.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1939). İstanbul: Çocuk, C.4, S.166.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.248.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1942). İstanbul: Çocuk, C.5, S.278.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1943). İstanbul: Çocuk, C.7, S.321.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1945). İstanbul: Çocuk, C.9, S.10.

Çocuk Dergisi Ön Kapak. (1938). İstanbul: Çocuk, S.70.

Çocuk Esirgeme Kurumu 24 Yaşında. (1945). İstanbul: Çocuk, C.9, S.10, s. 7-9.

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Kongresi 13 Haziranda Toplandı. (1936). İstanbul, Çocuk, S.7, s.7-11.

Çocuk esirgeme kurumu şimdiye kadar. (1936). İstanbul: Çocuk, S.1, s. 3.

Çocuk Esirgeme Kurumu yavruları Anakucağı bahçesinde. (1937). İstanbul: Çocuk, S.67, s. 19.

Çocuk Esirgeme Kurumu. (1938). İstanbul: Çocuk, S.83-84, s. 35.

Çocuk Esirgeme Kurumu. (1943). İstanbul: Çocuk, C.7, S.321, s. 11.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yardımlarını şu maddelerde toplıyabiliriz. (1943). İstanbul: Çocuk, C.7, S.321, s. 12.

Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Kitapları. (1936). İstanbul: Çocuk, S.6, s. 19.

Çocuk Postası. (1936). İstanbul: Çocuk, S.14, s. 13.

Çocuk Yılı için yarış. (1947). İstanbul: Çocuk, C.11, S.11, s. 14.

Çocuk: Türk Çocuğunun Dergisi. (1943). İstanbul: Çocuk, C.7, S.321, s. 12.

Çocuk'tan Arkadaşlarına Vecizeler. (1939). İstanbul: Çocuk, S.135, s. 5.

Çöl, Gültiken, "Türk Kızları", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 29.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "Çocuk Esirgeme Kurumu İçin", **Çocuk**, 1939a, S.135, s. 5.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "Çocuk ve Şef", **Çocuk**, 1943, C.7, S.321, s. 3.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "Türk Askeri", **Çocuk**, 1939b, S.136, s. 2.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "Yurdumuz", **Çocuk**, 1939c, S.136, s. 2.

Dayı, "Mesutsun Yavrum", **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 3.

Demiray, Cevdet, "Bayrak ve Trampet" [Özel ek], **Çocuk**, 1942, C.5, S.275, s. 2-3.

Doğaner, O., 1939, "23 Nisan-Çocuk Haftası", **Çocuk**, S.135, s. 4-5.

Edgüer, Nahit Nafiz, "Küçük Çoban", **Çocuk**, 1946, C.9, S.38, s. 8-9.

Edis, Berrin, "Mutlu Gün", **Çocuk**, 1942, C.5, S.275.

Eğlenceli Oyunlar. (1943). İstanbul: Çocuk, C.7, S.321, s. 2.

Eğlenelim-Düşünelim. (1938). İstanbul: Çocuk, S.83-84, s. 29.

Eke, Perihan, "Çocuk Bayramı Ankarada Nasıl Geçti", **Çocuk**, 1936, S.5, s.7-9.

Erim, Hamiyet, "23 Nisan", **Çocuk**, 1944a, C.8, S.372, s. 3.

Erim, Hamiyet, "Sevgili Çocuklar!", **Çocuk**, 1944b, C.8, S.372, s. 10.

Erim, Hıfzı, "Küçük Ali", **Çocuk**, 1946, C.9, S.38, s. 18-19.

Esgin, İsmail Safa, “Çocuk Esirgeme Kurumu”, **Çocuk**, 1948, C.11, S.27, s. 10.

Eski Çocuklarda Korku, Ürkeklik Yanlış Terbiyeden Doğardı. (1940). İstanbul: Çocuk, C.4, S.195.

Eski ve Yeni Mektepte Coğrafya Dersi [Özel ek], **Çocuk**, 1942, C.5, S.275, s. 2-3.

Eşber, Fikret, “Çocuk ve Gençlik”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 25.

Fakir Çocuklar İçin. (1939). İstanbul: Çocuk, S.136, s. 4-6.

Fakir Kardeşlerinize. (1948). İstanbul: Çocuk, C.11, S.27, s. 7.

Giz, Adnan, “Çocuk Bayramı”, **Çocuk**, 1938, S.87, s. 10-11.

Güllü, Nuri, “23 Nisan”, **Çocuk**, 1946, C.9, S.38, s. 5.

Gülünüz, eğleniniz [Özel ek], **Çocuk**, 1942, C.5, S.275, s. 3.

Gülüp eğlenip; yer içerken. (1948). İstanbul: Çocuk, C.11, S.27, s. 7.

Gürbüz Çocuk Müsabakasında Kazananlar. (1936). İstanbul: Çocuk, S.6, s. 10.

Harp Durumu İçinde Çocuk. (1940). İstanbul: Çocuk, C.4, S.173, s. 3.

Haydi bakalım, dağılın [Özel ek], **Çocuk**, 1942, C.5, S.275, s. 2.

Hızal, Seniha, “İlk Tahsilden Önceki Tahsil ve Terbiye”, **Çocuk**, 1936, S.6, s. 7-8.

Işıtman, İshak Rafet, “Çocuk Bayramı”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 18.

Işıtman, İshak Refet, “23 Nisan..”, **Çocuk**, 1937, S.31, s. 7.

İhsan, B, “Çocuk Bayramı Ankarada Nasıl Geçti”, **Çocuk**, 1936, S.5, s. 7-9.

İnal, Faruk, “Çocuk Esirgeme Kurumu”, **Çocuk**, 1947, C.10, S.27, s. 15.

İtizar. (1939). İstanbul: Çocuk, S.136, s.2.

Kan, Cengiz, “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında Okul ve Sınıfımızı Nasıl Süslemeliyiz?”, **Çocuk**, 1943, C.7, S.321, s. 6-7.

Karayücel, A., 1938, “23 Nisan”, **Çocuk**, S.83-84, s. 19.

Kukla Tiyatrosu. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.229, s. 20-21.

Levend, Agâh Sırrı, “23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 4.

Mahalle Mektebinde Falaka. (1940). İstanbul: Çocuk, C.4, S.186, s. 24.

Mal Oyunu. (1939). İstanbul: Çocuk, S.166, s. 20.

Meclisi meb’usandan-Türkiye Büyük Millet Meclisine. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S. 229, s. 8-9,30.

Meriçelli, Seniha Nihat, “Koruyan Kucak”, **Çocuk**, 1937, S.31, s. 21-25.

Millî Şef ve Reisicumhur İsmet İnönü. (1940). İstanbul: Çocuk, C.4, S.186, s. 3.

Müjde. (1936). İstanbul: Çocuk, S.14, s. 7.

Nasıl selâm alacağız?. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.221, s. 3.

Okuyucularımızın Sayfası. (1937). İstanbul: Çocuk, S.38, s. 20.

Orhan, S., 1939, “Okurlarla Başbaşa”, **Çocuk**, S.136, s. 3.

Ortaç, Emine, “Gülçin’in 23 Nisan Gezisi”, **Çocuk**, 1937, S.31, s. 24-25.

Oyuncaktan vaz geçelim!. (1941). İstanbul: Çocuk, C. 5, S.216, s. 3.

Ögel, Kudusi, “Uçak”, **Çocuk**, 1948, C.11, S.27, s. 10.

Öndemir, Ali Rıza, “Okuyucularımızın Yazıları: Kara Gün”, **Çocuk**, 1939, S.135, s. 46.

Öymen, Fakihe, “Mektep ve Ailenin Çocuk Terbiyesindeki Tesirleri”, **Çocuk**, 1936, S.6, s. 12-14.

Özbek, Hayri, “Çocuk Esirgeme Kurumunda Yetişenler”, **Çocuk**, 1936, S.5, s. 20.

Özhan, Cihat, “Tırnak”, **Çocuk**, 1939, S.135, s. 34-35.

Öztrak, Faik, “Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar”, **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. 7.

Sancaktar, M. Ali, “Abud’un Bağı”, **Çocuk**, 1937, S.31, s. 12.

Saracoğlu, Şükrü, “Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar”, **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. 8.

Saraçoğlu, Bürhan, “Türküz! Ne Mutlu Bize”, **Çocuk**, 1937, S.31, s. 17.

Sertelli, İskender F, “Sumerliler Devrine Ait Eski Bir Türk Masalı: Bilge”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 8-9.

Sezener, Melâhat, “23 Nisan Bayramı”, **Çocuk**, 1946, C.9, S.38, s. 4.

Sezener, Melâhat, “Çocuk Bayramı”, **Çocuk**, 1941a, C.5, S.229, s. 3.

Sezener, Melâhat, “Küçükler Arasında Temsile İlk Adım: En Tatlı Sevinç”, **Çocuk**, 1941b, C.5, S.229, s. 24.

Sezer, Muzaffer, “Karnınızda Hangi Azalar Vardır?”, **Çocuk**, 1939, S.136, s. 7.

Sınal, İlyas, “23 Nisan Oyunları”, **Çocuk**, 1941a, C.5, S.229, s. 25.

Sınal, İlyas, “Oyun ve Spor: Küçük Tank”, **Çocuk**, 1941b, C.5, S.233, s.13.

Su, Mükerrem Kâmil, “Berlin Mektubu: Sizin Gününüz”, **Çocuk**, 1939, S.136, s. 8-9.

Su, Mükerrem Kâmil, “Güzel Bir Örnek”, **Çocuk**, 1941a, C.5, S.229, s. 14-15,30.

Su, Mükerrem Kâmil, “Hepimizin Çocukları”, **Çocuk**, 1941b, C.5, S.229, s. 16-17.

Su, Mükerrem Kâmil, “Yurdum İçin”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 5-7.

Şakir, Rebia, “Büyük Sanatkârlar: Haydn”, 1938, **Çocuk**, S.87, s. 13-14.

Şendil, Neşide, “23 Nisan”, **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 29.

Şevki, Ragıp, “Tarihte Çocuk”, **Çocuk**, 1937, S.31, s.10.

Şevki, Ragıp, “Türklerin İki Büyük Masalı: Ergenekon ve 23 Nisan”, **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 20-21,34.

Tanalp, Mehmet Ali, “19 Mayıs”, **Çocuk**, 1938a, S.87, s. 3.

Tanalp, Mehmet Ali, “23 Nisan: Atatürk Çocuklarına”, **Çocuk**, 1938b, S.83-84, s. 22-24.

Tanalp, Mehmet Ali, “İzciler ve İzcilik”, **Çocuk**, 1937a, S.60, s. 12-13.

Tanalp, Mehmet Ali, “İzciler ve İzcilik-2”, **Çocuk**, 1937b, S.61, s. 12-13.

Tanalp, Mehmet Ali, “Spor: İzciler ve İzcilik-3”, **Çocuk**, 1937c, S.64, s.12-13.

Tanar, İlhan Siyami, “Bayram Gecesinde İki Rüya”, **Çocuk**, 1937, S.31, s.18-19.

Tanar, İlhan Siyami, “Vatanını Kurtarmak İçin Olüme Atılan Adam”, **Çocuk**, 1939, S.136, s. 13.

Tarcan, Selim Sırrı, “Çocuk Haftası Münasebetile Ordu Saylavı Bay Selim Sırrı Tarcanın Ankara Radyosunda Verdiği Konferansı”, **Çocuk**, 1936a, S.5, s.4-6.

Tarcan, Selim Sırrı, “Voleybol Top Oyunu”, **Çocuk**, 1936b, S.6, s. 9.

Tarcan, Selim Sırrı, “Yaşama Terbiyesi: Saygı”, **Çocuk**, 1936c, S.6, s. 5-6.

Tarhan, Ercan, “Vatan Uğruna!”, **Çocuk**, 1944, C.8, S.372, s. 9.

Taşman, Vural, “23 Nisan”, **Çocuk**, 1947, C.10, S.27, s. 14.

Tekdiş Ali ve Çocuk Yılı. (1948). İstanbul: Çocuk, C.11, S.12, s. 12.

Tenzilâtlı ve Armağanlı Tatil Abonelerimiz. (1937). İstanbul: Çocuk, S.31, s. 26.

Terbiyeci, “Yaşama Terbiyesi: Yiyip-İçmek”, **Çocuk**, 1936, S.5, s. 10-11.

Teşekkür-23 Nisan. (1939). İstanbul: Çocuk, C.5, S.136, s. 19.

Topçuoğlu, Nazmi, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. C.

Tunaboylu, Zeki, "Çocuk Esirgeme Kurumu", **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 19.

Turgal, H. F., 1937, "Çocuk Esirgeme Kurumu İçin-Marş", **Çocuk**, S.31, s. 6.

Tümkor, Sabri, "23 Nisan: Türk Yavrularına", **Çocuk**, 1938, S.83-84, s. 25.

Türk Çocuğu. (1936). İstanbul: Çocuk, S.5, s. 14.

Türk Çocukları! Bayramınız kutlu olsun!. (1937). İstanbul: Çocuk, S.31, s. 3.

Tüzer, Ahmet Fikri, "Büyüklerimizi Biz Çok Severiz, Büyüklerimiz De Bizi Düşünürler", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 7.

Tüzer, Ahmet Fikri, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, .s. D.

Tüzün, Sıddık, "Çocuk Esirgeme Kurumu", **Çocuk**, 1946, C.9, S.38, s. 5.

Uçuk, Cahit, "Can Bacının Masalları: Küçük Gülsümün Bayramı", **Çocuk**, 1943a, C.7, S.321, s. 4-5.

Uçuk, Cahit, "Can Bacının Masalları: Topaç Hasan", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 18-19,30.

Uçuk, Cahit, "Çocuk Bayramı-Yirmi üç Nisan", **Çocuk**, 1943b, C.7, S.321, s. 8.

Uçuk, Cahit, "Kır Yemeği", **Çocuk**, 1937, S.31, s. 16-17.

Üşenmez, Nezir, "İnönü'ye", **Çocuk**, 1945, C.9, S.10, s. 4.

Vidinel, Rahmi, "Çocuklar, Cumhuriyet Çocukları! Ne Bahtiyarsınız Bütün Büyüklerimiz Sizi Düşünüyorlar", **Çocuk**, 1940, C.4, S.186, s. 13.

Yarkın, Bora, "Ben", **Çocuk**, 1948, C.11, S.27, s. 10.

Yirmi Yıl Önce. (1941). İstanbul: Çocuk, C.5, S.229, s. 32.

Yurdda ve Okullarda Çocuk Haftası: Ankara'da. (1937). İstanbul: Çocuk, S.33, s. 16-17.

Yurdseven, H. İ., 1936, "Erdem İçin: Okul", **Çocuk**, S.6, s. 15.

Yünükbay, İzzet, "23 Nisan", **Çocuk**, 1941, C.5, S.229, s. 28.

23 Nisan 1938 Çocuk Haftası Hatıraları. (1938). İstanbul: Çocuk, S.87, s. 10-11.

23 Nisan 1946. (1946). İstanbul: Çocuk, C.9, S.38, s. 3.

23 Nisan Çocuk ve Egemenlik Bayramı. (1940). İstanbul: Çocuk, C.4, S.186, s. 4.

23 Nisan. (1948). İstanbul: Çocuk, C.11, S.27, s. 5.

4 ve 5 inci Sınıfların Sayfaları. (1939). İstanbul: Çocuk, S.135, s. 40-41.

EK-1

Çocuk., (19 Sonteşrin 1937), S.61, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (6 Mayıs 1938), S.85, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (11 Haziran 1937), S.38, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (12 İkinciteşrin 1937), S.60, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (16 Mayıs 1942), C.5, S.278, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (18 İkinci Kânun 1941), C.5, S.216, İstanbul: Güneş Matbaası.

Çocuk., (18 Sonteşrin 1938), S.113, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (19 Mayıs 1939), S.139, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (19 Mayıs 1941), C.5, S.233, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (20 Mayıs 1938), S.87, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (21 Mayıs 1937), S.35, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (22 Sonkânun1940), C.4, S.173, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (4 İlkkânun 1939), C.4, S.166, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (7 Mayıs 1937), S.33, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (15 Birinci Kânun 1936), S.14, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (Haziran 1936), S.6, İstanbul, Ülkü Basımevi.

Çocuk., (İkinci Kanun 1937), S.15, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (İkincikânun 1936), S.1, İstanbul, Ülkü Basımevi.

Çocuk., (Mayıs 1936), S.5, İstanbul, Ülkü Basımevi.

Çocuk., (Temmuz 1936), S.7, İstanbul, Ülkü Basımevi.

Çocuk., (23 Nisan 1937), S.31, İstanbul, Resimli Ay Basımevi.

Çocuk., (10 Aralık 1937), S.64, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (31 Aralık 1937), S.67, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (21 Ocak 1938), S.70, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (15 Nisan 1938), S.82, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (22 Nisan 1938), S.83-84, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (23 Nisan 1939), S.135, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (28 Nisan 1939), S.136, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (23 Nisan 1940), C.4, S.186, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (15 Temmuz 1940), C.4, S.195, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Çocuk., (22 Şubat 1941), C.5, S.221, İstanbul: Güneş Matbaası.

Çocuk., (15 Mart 1941), C.5, S.224, İstanbul: Güneş Matbaası.

Çocuk., (23 Nisan 1941), C.5, S.229, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (30 Ağustos 1941), C.5, S.248, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (25 Nisan 1942), C.5, S.275, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (23 Nisan 1943), C.7, S.321, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (17 Nisan 1944), C.8, S.372, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (23 Nisan 1945), C.9, S.10, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (22 Nisan 1946), C.9, S.38, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (21 Nisan 1947), C.10, S.27, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (29 Aralık 1947), C.11, S.11, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (5 Ocak 1948), C.11 S. 12, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çocuk., (19 Nisan 1948), C.11, S.27, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

ÖZET

Bu çalışma, modernleşme hareketi ile ortaya çıkan ulus inşası pratiğini, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1936-1948 yılları arasında yayımladığı *Çocuk* dergisinin metin ve görselleri aracılığıyla çocuk ve çocukluk odaklı bir biçimde ele almayı amaçlamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde ulus-devlet ve ulus olgusu incelenerek, Anderson'ın "Hayali Cemaatler" (2011) ve Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" (2006) kavramsallaştırmalarına değinilmiştir. İkinci bölümde, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tarihinden ve dergide nasıl yer aldığından bahsedilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun başkanı ve derginin sahibi olan Doktor Fuat Umay'ın propaganda odaklı Amerika gezisi ve dergideki temsili de bu bölümde incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, yeni rejimin çocuğa olan bakış açısı, *Çocuk* dergisinde çocuğun ve toplumsal bir kategori olarak çocukluğun nasıl kurgulandığına bakılarak irdelenmiştir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik bir sürecin ürünü olarak *Çocuk* dergisi, dönemin koşullarıyla birlikte tartışılmıştır. Bu amaca uygun olarak dönemin oyun / oyuncak ve tasarruf pratikleri çalışmaya dâhil edilmiştir. İnşa sürecinde sembollerin ve anlamların önemi konusunda Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün dergideki temsilleri incelenmiştir. Buna ek olarak icat edilmiş bir pratik olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın dergideki söylemi de incelenmiştir. Tek Parti Dönemi'nin makbul yurttaş çocuğu yaratma politikasının açıklanması amacıyla *Çocuk* dergisinde bahsedilen çocuğa düşen görevler ve beden / davranış terbiyesi öğretileri incelenmiştir. Son olarak, yeni rejimin kendi ötekisi ve reddettiği geçmişi olan Osmanlı İmparatorluğu ve benimsenen Orta Asya söyleminin dergideki temsili ele alınmıştır. Tek Parti Dönemi'nde yayımlanan *Çocuk* dergisinin, ulusun ve yurttaş çocuğun inşasında oynadığı rol bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti Dönemi, Yurttaş İnşası, Çocukluk, 23 Nisan, Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocuk* Dergisi, Süreli Çocuk Yayınları.

ABSTRACT

This study aims to address the practice of nation-building, which emerged with the modernization movement, in a child and childhood oriented manner through the texts and visuals of the *Çocuk* journal published by the Child Protection Society between 1936 and 1948. In the first part of the study, the concept of nation-state and nation is examined and the conceptions of Anderson's "Imagined Communities" (2011) and Hobsbawm's "Invention of Tradition" (2006) are mentioned. In the second part, the history of the Child Protection Society and how it appeared in the journal are analyzed. The propaganda-oriented trip to America of Dr. Fuat Umay, who was the president of the Child Protection Society and the owner of the journal, and his representation in the journal also explores. In the third chapter, the perspective of the new regime towards the child is examined by looking at how the child and childhood as a social category are constructed in the *Çocuk* journal. *Çocuk* journal as a product of social, political and economic process has been discussed with the conditions of the period. For this purpose, plays / toys and saving practices of the period were included in the study. The representations of Mustafa Kemal Atatürk and İsmet İnönü were examined in the journal with reference to the importance of symbols and meanings during the construction process. In addition, the discourse of the April 23 National Sovereignty and Children's Day, an invented practice, was examined. In order to explain the policy of creating a desirable citizen child of the Single Party Period, the duties and the doctrines of body / behavior training of the child mentioned in the Children's journal were examined. Finally, the new regime's own other and the rejected past of the Ottoman Empire and the Central Asian discourse in the journal are discussed. The role of the *Çocuk*'s journal, which is published in the Single Party Period, in the construction of the nation and the citizen child is the basis of this study.

Key Words: Single Party Period, Nation Building, Childhood, April 23, Child Protection Society, *Çocuk* Journal, Children Periodicals.